ucceccio ujun

Buccino
d - a - 4 -
ius, scd majori

Ignatius smita'
a' Sadnofato

Joseph Duro

emit =

CANDIDATUS RHETHORICÆ

Olim à Patre

FRANCISCO POMEY

è Societate JESU digeſtus

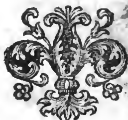
In hac editione noviſſima auctus, emendatus, & perpolitus.

A P. JOSEPHO JUVENCIO
EJUSDEM SOCIETATIS.

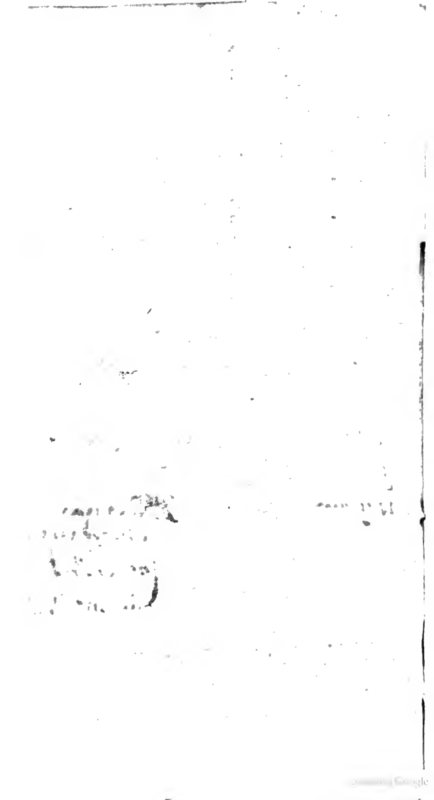
In qua ea quæ ad Tropos pertinent

A SIMONIS VEREPÆI

Copia Verborum deprompta ſunt, & in fine adjecta ad majorem Tyronum utilitatem.

VENETIIS, MDCCXVI.
Apud Nicolaum Pezzana.
Superiorum Permiſſu, ac Privilegio.

De huius Libri ordine, partibus, & hac novissima editione.

Phthonii *Progymnasmata* in schola humanitatis explicari solent; ut iis degustatis, Adolescentium animi preparentur ad eloquentiam pleniùs in schola Rhetoricæ perdiscendam. Sed in iis Aphthonii præceptionibus meritò desiderantur quæcunque ad elementa Rhetoricæ, ad elocutionem oratoriam, & stylum pertinent: quæ primo tamen loco tradenda videbantur. Quid enim juvat scire præcepta scribendi, si modum ipsum scribendi, & orationis componendæ artem nescias? Crediderim ab Aphthonio prætermissa, tanquam vulgò nota: nos ea, tanquam *Rhetoricæ Candidatis* adhuc ignota, breviter indicamus. Ac primò quidem edisserimus quæ ad tres primas, & præcipuas Eloquentiæ partes spectant, Inventionem, Dispositionem, & Elocutionem. Quarto loco Amplificationis præcepta, & modum explicamus. Quinto Aph-

thonii *Progymnasmata*, seu praeceptiones Oratorias, & leviores quasdam exercitationes, quæ gravioribus eloquentiæ studiis quasi precurrunt (id quod Græca vox *Progymnasma* sonat) exponimus, & appositis exemplis illustramus. Sexto synopsim damus aliquot Ciceronis Orationum, & earum partes singulas edisserimus, quæ viam quasi complanent adire volentibus summum Oratorem, ad quem, ut quisque proximè accesserit, ita plurimum in arte dicendi procedet. Denique modum Epistolæ scribendæ præceptis paucis, paulò pluribus exemplis, ex ipso Tullio petitis, tradimus. Multa, quæ in prioribus libelli hujus editionibus abundabant resecuimus; adjecimus quæ aberant; quæ minùs emendatè, & accuratè scripta videbantur, emendare, ac perpolire studuimus.

CAN-

CANDIDATIS
ELOQUENTIÆ.

QVemcunque vestibus colorem præferatis, Humaniorum litterarum Alumni lectissimi, *in quacunque Reipublicæ litterariæ tribu collocati sitis; vos* Eloquentiæ Candidatos *appellare meritò videor posse. Nostis prætextam induere candidam solitos qui olim in Romana civitate honores ambiebant. Hoc habitu insignes suffragia rogabant in comitiis, circuibant tribus, studia populi prensabant. Quid aliud, quæso, agitis, cùm per campum, non Martium ubi tunc habebantur comitia, sed Apollineum; ambitis litterarias tribus, & earum singulas classes percurritis: quid, inquam, agitis aliud, nisi ut aliquem in Eloquentiæ regia locum possitis obtinere? Hæc bonarum artium regina est: hæc scientiarum meta cæterarum. Quid enim juvat scire, nisi possis eloqui quod scias, & in communem usum, ac publicam felicitatem dicendo conferre? Neque verò metuendum est ne quis de ambitu vos arguat, in quo si quis apud eosdem Romanos deprehensus fuisset, pœnas dabat graves. Laudabit patria vestram hanc honoris præclari cupiditatem, Eloquentia suos* Candidatos *ultrò admittet, ac præmiis ingentibus munerabitur. Ego certè, si qua in his comitiis valeo gratia, omnem vobis devoveo, ac defero. Meus iste* Candidatus, *ut in mandatis habet, vos per Latinas omnes tribus, & centurias deducet: est enim cùm perurbanus, tùm etiam in hac regione, & istis eruditorum comitiis, diu multumque versatus. Docebit quo verborum ambitu, quibus lenociniis, hominum aures mentesque prensandæ: vobis denique ostendet qua possitis arte ab humilibus Grammaticorum subselliis ab sublimia Oratorum suggesta scandere. Accipite illum humaniter pro vestra comitate; docenti auscultate, & ejus conatus vestra diligentia promovete.*

NOI REFFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P. F. Tomaso Maria Gennari Inquisitore nel Libro intitolato: *Candidatus Rhetoricæ olim à P. Francisco Pomey Soc. Jesu digestus, in hac editione à P. Josepho Juvencio auctus, &c.* non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro; niente contro Prencipi, & buoni coſtumi, concedemo Licenza à Nicolò Pezzana Stampatore, che poſſi eſſer ſtampato, oſſervando gl'ordini in Materia di Stampe, & preſentando le ſolite copie alle Publiche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 21. Luglio 1713.

✠ *Girolamo Venier Kav. Proc. Reff.*
✠
✠ *Gio: Francesco Morosini Kav. Reff.*

Agoſtino Gadaldini Segr.

PARS

PARS PRIMA

Complectens Elementa Rhetoricæ.

Ad primam Eloquentiæ partem, sive ad Oratoriam Inventionem spectantia.

CAPUT PRIMUM.

Definitio Rhetorica.

QUID est Rhetorica? *Resp.* Est Ars benè dicendi, sic appellata à verbo Græco, *dico, loquor*, ex quo, *Rhetor; Orator, Causidicus*; dicitur etiam, *Ars Oratoria*. Quid est Ars? *Resp.* Facultas est, quæ certis præceptis continetur, quæ si optimè cognita, penitùsque perspecta fuerint, nunquam fallunt. Quid est *benè dicere? Resp.* Est optimis sententiis, verbisque lectissimis dicere. Quis est finis Oratoris? *Resp.* Est persuadere dicendo. Quod est officium Oratoris? *Resp.* Est dicere appositè ad persuadendum. Qui non re ipsa persuadet, potestne perfectus Orator dici? *Resp.* Potest. Modò ea proferat, quæ ad persuadendum idonea sunt. Dices: Non videtur ille perfectus artifex, qui finem suum non assequitur: atqui Orator ille, qui non persuadet, finem non assequitur: qui igitur perfectus esse potest, etsi appositè dicat ad persuadendum? *Resp.* In aliis artibus verum id quidem est, at in arte Rhetoricæ non item. Discrimen est, quod finis aliarum artium sit opus quodpiam externum, ab artificis voluntate pendens. Sic pendet à sola voluntate Pictoris ut imago fiat, & ab Architecti arbitrio, ut do-

ut domus extruatur, & ita de aliis. At verò, finis Oratoris non pendet solùm à voluntate dicentis: sed etiam à voluntate audientis, cui persuaderi aliquid debet, & cui nulla unquam ratione persuaderi poterit, nisi velit, quia natura liber est.

CAPUT II.

De Rhetorica materia.

QUæ est materia cujusque artis? *Resp.* Ea est, circa quam versatur Ars, v. g. Medicinæ materia, sunt morbi: Picturæ materia sunt colores, & sic de aliis, quia circa ea versantur, & occupantur artes illæ. Materia verò Rhetoricæ quænam est? *Resp.* Res illæ sunt, quæ in disputationem, sivè quæstionem cadere possunt.

Quotuplex quæstio fieri potest de unaquaque re? *Resp.* Duplex. Altera infinita, quæ *Thesis* Græcè, & *Propositum* Latinè dicitur: Altera finita, quæ Græcè *Hypothesis*, Latinè causa, & controversia nominatur. Quid vocas quæstionem infinitam, seu Thesim? *Resp.* Quæ nullis finita, & ad stricta est adjunctis, seu circumstantiis: quales sunt, persona, locus, tempus, &c. Quid vocas quæstionem finitam, seu Hypothesim? *Resp.* Quæ aliqua circumstantia definitur, ac terminatur.

Da utriusque exemplum. *Resp.* Si quæratur, *sitnè addiscenda Rhetorica ars*: Quæstio illa infinita est, quia generatim id quæritur, nullius mentione facta personæ, vel loci, vel temporis. At si quæram *sitnè fœminis addiscenda Rhetorica;* vel, *sitnè addiscenda ante, an post Philosophiam;* vel, *sitnè addiscenda in academiis, vel in privatis ædibus*. Tales quæstiones finitæ sunt, quia Adjuncta hujusmodi infinitam illam, & generalem quæstionem circumscribunt, & Thesim vocant ad Hypotesim, hoc est, quod generale est, contrahunt ad id quod est particulare. Quomodo Hypothesis revocatur ad Thesim? *Resp.* Sumendo id, quod gene-

generale est. v. g. Si laudaturus diligentiam, excurram in laudem virtutis, quæ diligentiæ genus est: Si vituperaturus ebrietatem, de vitii fœditate disputem.

Quæstiones omnes, suntnè ejusdem rationis? *Resp.* Nequaquam. Alia enim dicitur actionis; cujus finis est agere. Ut, *Sitnè bellum hæreticis indicendum*. Alia cognitionis; cujus finis est scire tantùm, & cognoscere aliquid. Ut, *cujusnam mensis die, luna deficiet hoc anno*.

CAPUT III.

De triplici causarum genere.

QUot sunt causarum genera, in quibus versari Orator potest? *Resp.* Tria: Judiciale, Deliberativum, & Exornativum Græcè Epidicticum. In quas partes dividitur *Iudiciale* genus? *Resp.* In Duas: Accusationem scilicet, ac Defensionem. Quas habet partes. *Deliberativum? Resp.* Duas: Suasionem, & Dissuasionem. Quæ sunt partes *Demonstrativi* generis? *Resp.* Duæ, Laus, & Vituperatio.

Quale tempus respicit Judiciale genus? *Resp.* Præteritum tempus. Nemo enim accusari, vel defendi potest, nisi ob rem, quæ jam gesta est. Quale tempus spectat Deliberativum? *Resp.* Futurum: neque enim deliberamus, nisi de futuris. Quale verò Demonstrativum? *Resp.* Non præsens modò, sed præteritum. Laudari siquidem, aut vituperari quis potest, vel ob ea quæ gessit jam, vel quæ gerit.

CAPUT IV.

De Partibus Eloquentiæ.

QUæ sunt Eloquentiæ partes (seu quod idem est) quæ sunt numera Oratoris propria? *Resp.* Quinque sunt, Inventio, Dispositio, Elo-

cutio, Memoria, Pronunciatio. Quid est inventio? *Resp.* Est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quibus probabile reddatur, quod probare contendit Orator. Quid est dispositio? *Resp.* Est rerum inventarum in ordinem distributio. Quid est elocutio? *Resp.* Est idoneorum verborum ad res inventas accommodatio. Quid est memoria? *Resp.* Est rerum inventarum, ac verborum firma recordatio. Quid est Pronunciatio? *Resp.* Est corporis, & vocis ea moderatio, quam res inventæ, & verba requirunt.

Quibus rebus comparantur quinque illæ partes Eloquentiæ? *Resp.* Natura, Arte, Exercitatione, Imitatione. Quid exigit Natura ad Eloquentiam? *Resp.* Multa tam ex parte animi, quàm corporis. Quid requirit ex parte animi? *Resp.* Certas mentis & ingenii dotes, ad inveniendum, & exornandum, & recordandum aptas. Quid ex parte corporis postulat? *Resp.* Latera firma, canoram vocem, solutam linguam; oris, & totius corporis honestam conformationem.

Quid Ars ad Eloquentiam confert?

Resp. Perficit ea, quæ data sunt à Natura.

Quid efficit exercitatio? *Resp.* Ea perficit, quę dedit natura, & quæ ars expolivit.

Quis exercitationis modus est?

Resp. Iste. Primò sumi debet causa tractanda similis earum, quæ ad Oratorem deferuntur. 2. Non dicatur ex tempore, sed sumatur spatium ad cogitandum, ut accuratiùs dicatur. Quę imitationis utilitas, & ratio est? *Resp.* Utilitas est maxima, quia sine ea nemo satis proficere potest: ratio verò Imitandi hæc est. Proponatur aliquis summus orator imitandus, quem tota mente intueamur: deindè, quæ in eo summa erunt, diligenter conemur exprimere.

C A-

CAPUT V.

Modus optimus Auctores imitandi.

OPortet locum aliquem Ciceronis, verbi gratia, convertere in ſermonem vernaculum; deindè illum interpoſito ſpatio convertere in Latinum ſermonem: poſtremò, quod à te ſcriptum fuerit, conferre, & comparare cum ipſo loco Tulliano: Sic facillimè ſtyli tui à Ciceroniano diſcrimen apparebit, & quod in tuo vitioſum eſt emendabitur. Si locum aliquem Ciceronis Oratorium velis imitari, ſume orationem ejus aliquam, vel partem orationis illuſtriorem: ejus analyſim, ſeu compendium confice; rationes, & argumenta, eo modo collige, quo ſolet ſcribendi argumentum Rhetoribus dari: Hanc materiam poſtea tractabis tuo marte, & oſſeam quaſi compagem ſua carne veſties: Denique tuum opus cum Ciceroniano comparabis, & quantum ab eo recedas intelliges. Sumi poteſt etiam locus aliquis egregius ejuſdem Tullii, ac transferri ad aliud argumentum ſimile, vel contrarium, utendo figuris iiſdem, periodis, commiſuris, tranſitionibus, toto denique ductu orationis, ac filo Ciceronem quaſi veſtigiis perſequendo, mutatis tantùm verbis, & ſententiis. Ille v. g. (Pro Domo ſua num. 89.) deſcribit quis ſit populus Romanus: negat multitudinem hominum, ſeditione concitatam, populum Romanum appellandum eſſe: Similiter oſtendes quis Chriſtianus dicendus ſit, quis nobilis, quis eruditus. Invehitur (Philippica num. 12.) in Antonium, cui Ciceronis ipſius conſulatus non placeret, qui tamen ſummis viris placuerat. *Non placet Antonio Conſulatus meus? at placuit Servilio, &c.* Imitare hunc locum in eos, quibus non placent ſtudia literarum, quæ viris omnium ætatum, & ordinum ſapientiſſimis placuerunt. Atque hunc in modum, ut hoc obiter moneam, conformanda ſunt argumenta ſcriben-

di, quæ rhetoricæ discipulis præstituuntur: hoc enim cum facile magistro, tum adolescentibus perutile est.

CAPUT VI.

De Locis Oratoriis.

Quid est locus Oratorius? *Resp.* Est locus, in quo inveniuntur argumenta, seu probationes; & unde sumuntur. Clarius dixeris: Loci Oratorii sunt argumenta quędam rebus omnibus communia, è quibus, tanquam è scriniis, & loculis depromuntur propriæ cujusque rei probationes. Quid est Argumentum? *Resp.* Est ratio probabilis, & idonea ad faciendam fidem. Quid est fides? *Resp.* Firma animi, iis quæ dicuntur credentis assensio. Quid est opinio? *Resp.* Est imbecillis assensio. Tam fides autem, quàm opinio, argumentatione gignitur. Quid est Argumentatio? *Resp.* Est explicatio, & dilatatio argumenti.

Quotuplicis generis Argumenta sunt? *Resp.* Duplicis; alia insita, seu intrinseca; alia remota, seu extrinseca, quæ etiam assumpta dicuntur, & sine arte: non quòd sine arte tractentur, sed quòd ea non parit ars Oratoris, eo quòd foris afferantur. Quid vocas Argumenta Intrinseca? *Resp.* Ea quæ petuntur ab loco Oratorio intrinseco, sive qui est in ipsa re. Quænam sunt extrinseca, seu remota argumenta? *Resp.* Ea quæ petuntur ab loco, qui est extra rem, qui idcircò extrinsecus appellatur. Quot sunt loci intrinseci? *Resp.* Sexdecim. Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Contraria, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Repugnantia, Causæ, Effecta, Comparatio. Quot sunt loci extrinseci? Sex. *Resp.* Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, & Testes.

CA-

CAPUT VII.

De Locis Intrinſecis. Definitio.

QUid eſt Definitio? *Reſp.* Eſt oratio, quæ naturam illius rei, quæ definitur explicat. Quot partes habet definitio? *Reſp.* Duas. Genus, & Differentiam. Genus eſt aliquid commune, ipſi rei, quæ definitur, cum multis aliis. Differentia eſt aliquid particulare, quod ſoli rei, quæ definitur, convenit.

Da exemplum. *Reſp.* Rhetorica eſt Ars benè dicendi. Rhetorica res eſt, quæ definitur, *Ars* eſt illius definitionis genus, quia non tantùm Rhetoricæ, ſed etiam Grammaticæ, Picturæ, aliiſque artibus convenit. *Benè dicendi*, eſt differentia, quia benè dicere, proprium eſt ſolius Rhetoricæ. Proba à definitione Rhetoricam eſſe artium præclariſſimam. *Reſp.* Ars benè dicendi eſt artium præſtantiſſima: atqui Rhetorica eſt ars benè dicendi: eſt igitur omnium præſtantiſſima.

Enumeratio partium.

Quid eſt Enumeratio partium? *Reſp.* Eſt alicujus totius in ſuas partes diſtributio. Cedo exemplum. *Reſp.* Ab hoc loco Plinius in Panegyrico Trajani oſtendit Romam omnem lætatam eſſe Trajani in Urbem adventu. *Non ætas quemquam, non valetudo, non ſexus retardavit, quominùs oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te parvuli noſcere, oſtentare juvenes, mirari ſenes. Ægri quoque, &c.*

Notatio, & Conjugata.

Quid eſt Notatio? *Reſp.* Notatio, ſeu Etymologia, locus eſt, qui verborum originem, & ſignificationem inquirit. Proba ex hoc loco, Ciceronem verum fuiſſe Conſulem. *Reſp.* Ille verus eſt conſul, qui ſaluti patriæ conſulit, atqui

Cicero consuluit saluti patriæ, igitur verus fuit consul.

Quid sunt Conjugata? *Resp.* Ea quæ ab uno orta vocabulo, variè commutantur: sic à Pudicitia, pudor, pudicus, pudicè, pudere, oriuntur. Fac argumentum à Conjugatis. *Resp.* Christi vitam non imitaris; non igitur es Christianus. Cęterum hi duo loci sunt omnium maximè steriles, & jejuni.

Genus, & Forma.

Quid est Genus? *Resp.* Est quoddam totum, plures continens partes, communione quadam inter se similes specie tamen differentes. Ut, Virtus genus est, quia complectitur Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quæ sunt ejus partes, inter se quidem similes, quod earum quælibet virtus sit; differentes tamen, quia earum natura diversa est. Fac argumentum à genere. *Resp.* Virtutem colit; ergo & temperantiam. Virtutis est inimicus, ergo non est prudens. Amat Venetos; ergo, & Patavinos. Quid est Forma, seu Species? *Resp.* Est pars Generi subjecta. Argumentum ita ducitur ab eo loco. Inest in hoc Adolescente castitas, ergo & virtus; atque ita de aliis.

Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid est Similitudo? *Resp.* Est argumentum petitum à re quapiam tali, qualis est ea quæ tractatur. Cedo exemplum. *Resp.* Improbi virtutis suavitatem non sentiunt, ut ægroti ciborum gustum nullum habent. Item beneficia similia sunt floribus; non placent fermè nisi recentia. Quid est Dissimilitudo? *Resp.* Est argumentum sumptum à re quapiam diversa, & dissimili ejus rei, quæ probanda sumitur. Sic Tullius probat absolvendum esse à Judicibus Murænam, quia condemnasset illum Catilina (num. 23.) non decet

cet enim id ſentire viros optimos, & ſapientiſſimos, quod ſentiret homo ſceleratiſſimus, & dementiſſimus.

Contraria, ſeu oppoſita.

Quot ſunt Contrariorum, ſeu oppoſitorum genera? *Reſp.* Quinque. I. Adverſa, quæ inter ſe maximè diſtant: ut virtus, & vitium. II. Privantia, quæ ſunt habitus, & ejus privatio: ut vita, & mors. III. Relata, quæ mutuò ſibi ſic reſpondent, ſeque invicem ita reſpiciunt, ut unum ſine altero cognoſci non poſſit. Tales ſunt diſcipulus, & magiſter: pater, & filius. IV. Negantia, quorum unum negat aliud: ut pius, & impius. V. Repugnantia, quæ inter ſe non congruunt: ut odiſſe aliquem, & laudare.

Quomodo argumenta fiunt à ſingulis? *Reſp.* Hoc modo. I. Ab adverſis. Vitium eſt fœdiſſimum; igitur virtus eſt pulcherrima. II. A Privantibus: mortem timet, ergo amat vitam. III. A relatis. Magiſter in ſtudia literarum incumbit; debet in eadem incumbere & diſcipulus. IV A negantibus. Modeſtus eſt, cur illum ergo dicis immodeſtum? V. A repugnantibus. Amat illum; igitur non ei nocuit, non eſt inſectatus conviciis. Repugnat enim, ut qui amat aliquem illi noceat, eum conviciis inſectetur.

Adjuncta, ſeu rei Circumſtantiæ.

Quid ſunt Adjuncta? *Reſp.* Ea quæ cum re conjuncta ſunt, ſivè rei cujuslibet circumſtantiæ. Quot ſunt ejuſmodi adjuncta, ſivè rerum circumſtantiæ? *Reſp.* Illas hoc verſiculo comprehendi, Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando. *Quis*, Perſonam indicat, à qua res geſta eſt. *Quid*, ipſam rem. *Ubi*, locum, in quo geſta. *Quibus auxiliis*, arma, inſtrumenta, adjutores rei gerendæ. *Cur*; cauſas, conſilia, rei geſtæ. *Quomodo*, modum exprimit, quo eſt facta.

cta. *Quando*, tempus notat. Fac argumentum ab adjunctis. *Resp.* Vesperi visus est cum gladio in loco ubi cædes facta est, &c. Est incredibili virtute præditus, non ergo fœdus violavit.

Quid sunt Antecedentia? *Resp.* Sunt ea, quæ necessariò cohærent cum consequentibus: in quo differunt ab adjunctis, quæ cum illis non sunt necessariò conjuncta. Affer argumentum. *Resp.* Ortus est Sol, ergo dies est. Sol enim necessariò diem antecedit.

Quid sunt Consequentia? *Resp.* Ea, quæ rem necessariò consequuntur. Da argumentum. *Resp.* Cicatricem habet; ergo olim accepit plagam. Cicatrix enim necessariò consequitur plagam.

Causa, & Effecta.

Quid est Causa? *Resp.* Est, quæ sua vi efficit id cujus est causa. Ut, vulnus causa est mortis, quia vi sua mortem parit. Ignis causa caloris est, quia vi sua generat calorem. Quot sunt Causarum genera? *Resp.* Quatuor: Finis, Efficiens, Forma, Materia. Quid est Finis, seu Causa Finalis? *Resp.* Ea est, cujus gratia fit aliquid: ut finis hominis est beata vita. Fac argumentum. *Resp.* Homo natus est ad contemplandum, & intelligendum, non igitur ad pastum, & voluptatem. Quid est efficiens? *Resp.* Est id, à quo aliquid est. Ut Sol est causa diei, quia illum efficit luce, toto cœlo diffusa. Fac argumentum à Causa Efficiente. *Resp.* Mundus à Deo creatus est, ergo est opus numeris omnibus absolutum. Quid est forma? *Resp.* Est id, quo res aliqua in suo statu constituitur, & à rebus aliis distinguitur: Sic animus est hominis forma, est enim causa cur homo sit, eumque à rebus aliis distinguit. Duc ab illa argumentum. *Resp.* Animus hominis est immortalis; debet igitur ad immortalitatem, æternitatemque vitæ aspirare. Quid est Materia? *Resp.* Est, ex qua, & in qua res sunt: Sic marmor, statuæ; Corpus, hominis materia est. Fac argumentum. *Resp.* Corpus

pus

pus hominis mortale est; ab ejus igitur societate, & contagione, immortalis animus avocandus est.

Quid sunt Effecta? *Resp.* Sunt ea, quæ orta sunt de causis. Ut dies est effectus solis. Quot sunt effectorum genera? *Resp.* Totidem quot causarum, singulis enim causis, sua respondent effecta. Sume ab effectis argumentum? *Resp.* Virtus parit laudem, igitur sequenda est. Voluptas infamiam gignit, ergo fugienda.

Comparatio .

Quid est Comparatio? *Resp.* Est locus in quo duo, vel plura, quæ habent aliquid commune inter se comparantur. Sive: Est argumentum quod ducitur ab alia re magis aut minùs, aut æquè certa, vel probabili, ac verisimili. Hinc triplicem comparationem distinguunt Rhetores: unam vocant Majorum, sivè à majori, ad minus: alteram Minorum, sivè à minori, ad majus: tertiam Parium sivè à paribus. In prima colligitur, & probatur minùs verisimile ex alio magis verisimili, & certo; in secunda probatur magis certum ex minùs certo; in tertia æquè certum, ac probabile ex æquè certo. Ad hunc locum revocatur Exemplum, quod est comparationis quoddam genus, & argumentum efficax ad persuadendum. Quomodo ducitur argumentum à Majori? *Resp.* quando adhibetur in Comparatione hæc particula (*multò minùs*) Ut: si quinque legiones hostilem exercitum vincere non potuerunt; multò minùs duæ poterunt: Major quippe difficultas est quinque, quàm duas legiones vincere. Quomodo argumentum fit à Minori? *Resp.* Quoties adjungitur hæc particula *(multò magis)* Ut: verbera patienter tulit; multò magis verba, & convicia perferet. Minus enim est verba ferre, quàm verbera. Quomodo sumitur à Pari? *Resp.* Cùm hæc particula (*pariter*) vel exprimitur in comparatione, vel suppressa intelligitur. Ut: Sancti

æter-

æternam ſibi gloriam tolerantia pepererunt: iiſdem nos pariter ad tantum honoris faſtigium gradibus oportet conſcendere.

CAPUT VIII.

De Locis Extrinſecis.

QUid eſt Præjudicium? *Reſp.* Eſt judicium aliquod antea factum, & ſententia priùs lata in cauſa quapiam ſimili, unde ſumi poteſt exemplum, & modus judicii in præſenti cauſa ferendi. Quomodo fit argumentum à Præjudiciis? *Reſp.* Si oſtendat Orator, id, quod contendit fieri debere, vel quia in ſimilibus cauſis, aut rebus ad eandem cauſam pertinentibus, ſimilia judicia jam lata ſunt; vel quia illud ipſum judicium, quod ferendum eſt, jam fuit, ab iiſdem, aut ab aliis Judicibus pronunciatum. Quomodo fit argumentum à Fama? *Reſp.* Oſtendendo id, quod in quæſtionem vocatur, ex communi hominum ſermone verum eſſe. Quomodo à Tabulis? *Reſp.* Si demonſtretur id, de quo agitur, in publicas tabulas relatum eſſe, adeoque pro indubitato habendum. Quomodo à Jurejurando? *Reſp.* Si oſtenderimus, illud idem cujuſpiam viri gravis, & probi juramento eſſe confirmatum. Quomodo à Tormentis? *Reſp.* Demonſtrando, vi tormentorum, vel à conſciis illius rei, quæ probanda eſt, expreſſam eſſe confeſſionem, vel à reo. Quomodo à Teſtibus? *Reſp.* Si idipſum, cujuſpiam gravi teſtimonio confirmari docuerimus.

CAPUT IX.

Exempla locorum Intrinſecorum.

ELoquentia uſu potiùs, & eximii cujuſpiam Oratoris imitatione, quàm præceptis comparatur. Itaque, poſt allata breviter locorum rhetoricorum præcepta, ſubiicimus exempla, quę imi-

imitari quisque possit, & in quibus etiam deprehendet quo tractare modo, quibus figuris ornare unumquemque locum debeat.

ARTICULUS I.

Exempla loci à Definitione, & Notatione nominis.

PHilippica I. *num.29.* in peroratione, hortatur Dolabellam ad pacem, & concordiam in Republica tuendam, proposita rectè Factorum gloria, cujus definitionem affert: *Est ea*, inquit, *laus rectè factorum &c.* Seneca Epist.76. hortatur hominem ad vitam è rationis norma dirigendam, & quid sit ratio describit, docetque proprium esse hominis bonum: cætera illi cum plerisque belluis communia: Per inductionem, & subjectionem. *Valet homo viribus? & leones: velox est? & equi: corpus habet? & arbores, &c. Quid in homine proprium? Ratio. Hæc, &c.* Rhetores non semper definitionem explicant per genus, ac differentiam, ut mos philosophis; sed interdum per causas, effecta, adjuncta, similitudines, & alia id genus, quæ sic rei naturam describunt, ut ampliorem ornatui, & amplificationi campum aperiant.

Tullius definit Senatum Romanum multis similibus conglobatis. *Templum*, inquit, *sanctitatis est, caput urbis, ara sociorum, portus omnium gentium, &c.* Sic adolescentem ætati nimium, & valetudini fidentem compellares. Adolescens ætati nimium, & valetudini ne crede: Flos est, citò marcescit: umbra est, momento vanescit: lætum ver, & amœnum; sed minimè diuturnum: somnium inane, quod incautis, ac dormientibus illudit: ros matutinus, quem sol oriens exsiccat: pulvis aridus, quem levis aura dissipat. Eundem sic à voluptate consectanda deterreres: Ah! quid agis, infelix, dum voluptatem avidè consectaris? Laqueum tibi nectis, qui te præfocet: hauris toxicum, quo extinguaris: aspidem sinu foves, quę

te complexu crudeli enecabit, &c. Alia definitio, sive descriptio rei petitur ab ejus causis: Definies hominem à Deo conditum, ratione præditum, factum ad consequendam beatitudinem, & ipsius Dei summi boni possessionem; conflatum è mortali corpore, & anima immortali, &c. Alia ducitur ab adjunctis: Ea ratione describit Tullius Pisonem & Gabinium Orat. pro Sext. num.17. Eorumque vultum, mores, incessum ipsum, & vestitum graphicè depingit: *Sed fuit profectò &c.* Alia petitur ab effectis: Bellum quid est: Immane monstrum, cujus comites vulgo sunt Injustitia, Vis, Furor. Quacumque incubuit, stragem campis, perniciem urbibus, vastitatem provinciis affert. Sanguine miserorum pascitur, gaudet lacrymis, in cæde, atque exitio triumphat &c.

Omnium elegantissima ratio tractandæ definitionis ea est, in qua primùm adhibetur negatio, diciturque id quod res non est: deinde negationi subiicitur affirmatio, exponendo id, quod res est. *An tu populum Romanum esse illum putas* (inquit Cicero Orat. pro domo sua num.89.) *qui constat è conductis mercede sicariis, &c.* Pergit ironicè: *O speciem, dignitatemque populi Romani, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant!* denique per affirmationem concludit: *Illa, illa fuit pulchritudo populi Rom. illa forma, quam in campo vidisti, cum &c. Ille populus dominus regum, &c. num.*90. Sic in Pisonem *num.*43. negat viros probos ullo affici posse vero supplicio: & improbos affirmat, etiamsi felices videantur, miserè tamen cruciari. Sic pro Sextio *num.*97. Quinam dicendi sint optimates exponit. Secunda in Rullum, sive Agraria, *num.*10. quinam sint populares: & pro Rabirio perduellionis reo à *num.*11. ad 14.

Ad eundem modum tractari poterit locus à notatione nominis, in quo scilicet loco ducitur argumentum à rei nomine, quæ prima rei, & præcipua videlicet nota, & indicium est. Ita Cicero Pi-

Pisonem negat esse Consulem, quia reipublicæ non consuluit. *Quid? Tu in lictoribus, in toga, & prætexta esse consulem putas? &c. Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, &c. Ego Consulem esse putem, qui senatum in republica esse non putavit qui, &c.* Ita negabis aliquem esse amicum, qui verbis tantùm, non item factis amari à se amicum probat. Quid est esse amicum? an arridere blando vultu? polliceri operam, laudibus amicum prosequi? O præclaram amicitiæ speciem, quam &c. Ille, ille amicus est, qui amicum in adversis æquè rebus atque in prosperis diligit, qui juvat consilio, qui, &c. Ita Christianum verè dices esse, qui Christum imitetur, non qui solo nomine Christiani glorietur. Tunc Christianum esse illum putas, qui cùm in sacro Baptismatis fonte primigeniæ noxæ labem purgaverit, ac nomen Christo dederit, vitam omnem turpi Baccho, Venerique consecrat? qui &c. Egregiam verò Christiani hominis dignitatem, pro qua hominibus impertienda Deus ille Orbis conditor, ac rector è cœlo in terras deiicere se, majestatem Divinam naturæ mortalis humilitate obscurare, solium immensæ gloriæ infami patibulo mutare voluerit! Ille, ille, si nescis, Christianus est, qui solemni sacramento Christo mancipatus Christi vexilla sequitur, qui cupiditates coercet, qui, &c. Aliquando in ipso nomine quæritur tantùm acumen quoddam, & jocus. Ita Cicero pro Roscio Amerino Chrysogonum vocat in suspicionem avaritiæ ab ejus nomine, quod Græcè aureum, sivè aurogenitum significat. Verrem (4. *Verr.*) ait implere suum nomen, quia provinciam everrit, idest spoliavit.

ARTICULUS II.

Exempla Loci, à Partium Enumeratione, & Loci à Conjugatis.

PHilippica XIV. *num.*34. Cognatos eorum, qui pro Republica ceciderunt in acie, consolatur: primò quidem parentes, deinde liberos, tum fratres, &c.

Pro Plancò *num.*80. probat gratitudinem virtutum reliquarum esse matrem. *Quid est pietas*, inquit, *nisi voluntas grata in parentes? Qui sunt boni cives, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui sancti &c.* Ita probares superbiam esse matrem omnium vitiorum. Quid est impietas, nisi animi ferocis, & elati vitium, qui se Deo ipsi recusat subiicere, & debitum illi cultum exhibere negat? Qui sunt avari, nisi qui coacervandis opibus, aliis eminere, & imperitare quodammodo gestiunt, ut nullius indigentes rei, nulli sint obnoxii. Qui ambitiosi? nisi qui..... Assuescat eloquentiæ candidatus exempla Tulliana sic imitari. Nulla certior, & facilior ad eloquentiam via. Post reditum ad Quirites *num.*2. ostendit omnia vitæ commoda, & ornamenta sibi fuisse cariora quando fuerunt restituta, quàm si nunquam fuissent amissa. *Quid dulcius hominum generi &c.* Antonium esse Consulem nemo putat (*Philipp.*4.*numer.*9.) *Negat hoc Brutus imperator, negat Gallia, negat cuncta Italia &c.* Philippica 2. *num.*2. docet Antonium id spectasse, ut Ciceronem insectando probaret se hostem esse patriæ. Hoc autem docet removendo alias, quæ Antonium movere potuissent causas, ut in Tullium declamaret. *Quid putem? contemptumne me? &c. An in Senatu facillimè de me detrahi posse credidit? &c. Illud profectò est: non existimavit, &c.* Ita probares furtum pecuniæ ab aliquo esse factum. Necesse est ut fateatur unum ex istis, aut penès ipsum hanc priùs fuisse pecuniam, aut mutuam aliunde accepisse,

aut

aut labore comparasse, aut invenisse casu, aut subripuisse. Primum non dicet profectò; norunt omnes ejus egestatem: non secundum; quis enim nepoti perditissimo, & decoctori mutuam daret pecuniam? Labore comparatam otiosus ganeo non affirmabit. Inventam si dixerit, quæremus quo loco, tempore, modo. Restat igitur ut fateatur &c. Martialis *lib.*5. *Epig.*41. ut in editione novissima, & repurgata numeratur, probat opes omnes variis amitti modis posse, præter illas, quę liberaliter erogantur. Initium Epigrammatis est *Callidus effracta* &c. Sic vates bonus adolescentem virtute præditum commendat.

Excubat in placido tibi pulcra Modestia vultu.
Et niveus roseo regnat in ore Pudor.
Simplicitas oculos, linguam prudentia frænat.
Pura verecundus pectora Candor habet.
Pro foribus famuli, video, famulæque morantur.
Virtutem Dominam quis neget esse domi?

Divinatione in Verrem *num.*38. negat omnia Verris flagitia posse commodè ab adversario explicari: & ea singillatim enumerat: *Putas ne te posse &c.* De Provinciis Consularibus *num.*29. negat Cæsarem velle in Provincia remanere, nisi ut Reipublicæ consulat: non ob locorum amœnitatem, aut humanitatem incolarum &c.

Inductione per omnes ordines facta probat pacem esse non posse cum Antonio Philippica 7. *numer.*21. Philippica 2. *num.*12. probat suum Consulatum placuisse summis omnibus viris, quos enumerat per repetitionem. In Pisonem *num.*67. probat illum esse omnibus odio, senatui, equitibus Romanis, toti demùm Italiæ. Varios aquæ effectus, & modos ita describeres incisim. Aquę in imbres decidunt, rigescunt in grandinem, labuntur in fluvios, in maria funduntur, in vapores attenuantur, &c.

Locus à Conjugatis jejunus, & exilis est. Ab eo loco probat Cæsarem esse invictum Cicero, quia victoriam ipsam vicit *num.*12. pro Marcello. Philippica 2. dicit eos cives meritò à se ornari, qui

sunt

sunt ornamenta patriæ. Eodem pertinet illud Virgilianum 7. Æneidos. *Non capti potuere capi* .... Item Martialis *Marce, ut ameris, ama.*

ARTICULUS III.

Exempla Loci à Genere, & specie.

CIcero pro Archia Poeta, poesim, ac Poetas universè laudat in eaque thesi, seu communi poetis omnibus laude, magnam orationis bellissimæ partem consumit.

In Oratione pro Cælio, cujus adolescentiam deteriore, nec falsa omnino, fama laborantem defendebat, excusat adolescentium vitia, & cupiditates, si contineant se intra modum. Num. 28. 29. &c.

Cato Stoicus erat, & asperis moribus, ac doctrina. Cicero Stoicos omnes, & eorum disciplinam severiorem festivè insectatur pro Muræna. num. 2. ad 61.

Huc referuntur loci communes, qui dicuntur: exempli causa, in falsos testes (Orat. pro Sylla) In parricidas (pro Roscio Amer.) In proditores, & perduelles. (In Orat. contra Catilinam) Cavendum porrò diligenter, ne Orator longiùs evagetur in istis communibus locis, qui facilè refelluntur, id quod Tullius egregiè præstat pro Cælio, num. 29. *Sed tu mihi videbare ex communi infamia juventutis, aliquam invidiam Cælio velle conflare. Facile est accusare luxuriam, dies me deficiet, si &c.* Ita meritò reprehenduntur concionatores qui laudare martyrem quempiam aggressi, cujus dies festus agitur, illo omisso, martyrium laudant, & multa de martyribus præclarè congerunt. Convenit in eos lepidum illud Martialis acumen: *Iam dic Posthume de tribus capellis*, lib. 6. epig. 16. cujus primæ voces: *Non de vi, neque &c.*

A specie ducitur argumentum quando à thesi

ad hypothesim oratio revocatur. Qui poetas laudaverat Tullius delabitur ad laudes Archiæ poetæ, & ejus poemata commendat, num. 18. *Quoties ego hunc Archiam vidi, Iudices, &c.*

ARTICULUS IV.

Exempla Loci à Similitudine, & Dissimilitudine.

PHilippica IV. num. 4. *Faciam*, inquit Tullius, *ut Imperatores instructa acie solent, &c.* Pro Roscio Amer. comparat accusatores cum anseribus, num. 56. Vatinium (num. 4.) cum angue: *repentè*, inquit, *te tanquam serpens è latibulis oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus, intulisti.* Rempublicam Catilinaria conjuratione laborantem, cum homine ægrotante (1. Catilin. num. 31.) Lucium Syllam cum Jove: pro Roscio Amer. num. 131. *Etenim si Iupiter &c.* Actores causarum cum actoribus fabularum, Divinat. in Verrem num. 48. *Ut in actoribus Græcis &c.* Ipsum Verrem cum prædonibus: Orat. 6. num. 21. *Fecisti uti prædones solent &c.* Belli civilis causam in Antonium coniicit. Philippica II. num. 55. *Ut in seminibus est causa arborum, & stirpium. Sic &c.* Vide etiam pro Sextio numer. 24. *Sed ita est, ut si gladium parvo puero dederis ......* Pro Rabirio Comædo, societatis, & hæreditatis pulcherimam instituit comparationem, numer. 55.

Educationis honestæ quanta sit utilitas hoc simili demonstrabis: Vidistis aliquando indomitum, ac ferocientem equum, qui nec habenas audiat, nec stimulos & calcaria patiatur: sternacem, calcitronem, malè meticulosum, & restitantem: qui equitem duriter succutiat, nec rarò excutiat. Adhibete peritum domitorem, & equitandi magistrum, qui reddat illum patientem fræni, qui durum os, & contumax paulatim comprimat, ac molliat, qui gressum ad numeros ex

arte componat &c. Brevi docilem equum habebitis, qui omnem in partem flectatur ad sessoris nutum; sivè opus sit leviori gradu viam carpere, sive pleniori: sive laxis habenis ferri, sive adductis sistere &c. Sic ferox adolescentia liberali educatione domabitur, & in rationis, ac modestiæ gyrum magistri sapientis institutione ducetur.

Ad hunc locum revocari solet exemplum, id est aliquod simile alterius: factum si fictum sit appellatur vulgò Parabola; si fabulosum, Apologus dicitur. Coacervatio multorum similium, aut exemplorum vocatur Inductio. Tullius pro Cornelio Balbo factum Pompeii, qui Balbum civitate donaverat, laudat conglobatis pluribus exemplis, num.51. *Fecit, quod Cajum Marium fecisse audierat, fecit quod P. Crassum, quod L. Syllam &c.*

Inductionis exemplum habes egregium in Martiale lib.1. Epig.46. ut recensuit editio novissima, & purgata.

Meritò laudatur inductio, qua D. Augustinus invehitur in hominem improbum. Terram malam non vis, segetem malam non vis; bonam arborem vis, equum bonum, servum bonum, amicum bonum, filium bonum, vestem bonam: solam animam vis habere malam. Quid te offendisti, aut quid tantum de te malè meruisti? non vis esse malum; nisi te solum.

Interdum similitudo ficta rei veræ accommodatur. *Si mihi*, ait Cicero pro Sextio num.45. *in aliqua nave cum amicis meis naviganti, hoc accidisset, ut &c.* Catilin.4.num.12. *Etenim quæro, si quis pater familias &c.* Patientiæ fructum inductione ostendes cum D. Gregorio homilia 15. In Evangelia. Sic uva calcibus tunditur, & in vini saporem liquatur. Sic oliva trapetis contusa suam deserit amurcam, & pinguem olei liquorem fundit. Sic area terendo glebas, paleam à tritico secernit. Sic ignis rubiginem ferri decoquit. Quisquis igitur appetit plenè vitia vincere non recu-

set

ſet rebus adverſis purgari, ut ad ſupremum Judicem tanto ſecurior veniat, quanto purgatiorem ab omni macula criminis animum attulerit. Quę ratio ſit tractandæ diſſimilitudinis facilè apparet ex iis, quæ de ſimilitudine dicta ſunt. Cicero Philip.X. num.20. Cæterum civitates ait ſervitutem pati poſſe, non item Romam, quam illis in eo diſſimilem probat. Quid diſcriminis interſit inter judicium, & arbitrium docet pro Roſcio Comædo, num.10. In quo diſcrepet ſuus reditus Romam, à reditu ſummorum quorundam virorum explicat in Orat. poſt reditum ad Quirites numer.6. *Non enim pro meo reditu, ut pro Popilio &c. Non ut pro Metello &c.* Hoc ipſum argumentum tractat pro Sextio, num.27. *Quid enim ſimile fuit in Q. Metello &c.* Juriſconſultum cum belli duce comparat pro Muræna, num.22. & hunc illi diſſimilem, ac multo ſuperiorem eſſe contendit per inciſa, antitheſes &c. *Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas, ille ut &c. Tu actionem inſtitutis, ille aciem inſtruit &c.* Verrina VI. num.27. Verris latrocinia, & ſacrilegia opponit pietati, ac munificentiæ ejus anteceſſorum. *Videte quanta religione fuerit, &c.* In Piſonem eleganter, & magnificè proſequitur, quàm diſſimilis fuerit ſuus reditus, ejus reditui. Hunc, & alios ſummi Oratoris locos expende, & in ſimilibus, aut diſſimilibus argumentis imitare. Exempli cauſa doce, quàm diſpar, diſſimiliſque ſit hominis probi felicitas, felicitati hominis improbi, licèt humanis commodis, voluptatibuſque circumfluentis. Eaſdem adhibe figuras, & lumina; quibus Tullium videbis uti. Bonas artes ad eundem modum aliis artibus oppone, ac ſuperiores illis eſſe proba, Ciceronem ſecutus, tibi in Orat. pro Muræna præeuntem.

ARTICULUS V.

Exempla Loci ab Oppositis, Relatis, &c.

PHilipp. II. num. 51. Laudaverat Antonius percussores Cæsaris, tanquàm reipublicæ defensores, & libertatis: Ciceronem, qui partes illorum amplectebatur sicarium, & parricidam appellabat. Hæc inter se non conveniunt. Si enim sunt parricidæ, laudandi non erant ut patriæ defensores: si laudandi sunt, non est accusandus qui illis favet. Acer hic locus est, & vehemens. *Tu homo sapiens, & considerate, quid dicis? &c.*

Verrina V. Initio profitetur se virtutes colere contrarias vitiis Verris, atque adeo jure illum à se accusari. Catilin. II. n. 25. quàm contrariæ sint Catilinæ copiæ, quàm opposita causa, copiis, & causæ Reipublicæ, docet egregia antithesi: *Pugnat illinc petulantia, hinc fides, &c.*

Roscium Amerin. longè à parricidii crimine abesse probat eo maxime argumento, quòd vitam rusticam duceret, quæ à flagitiis gravioribus solet esse remotior, quàm urbana, numer. 75. *Vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis, sic non omne facinus in omni vita nascitur. In Vrbe luxuries creatur: è luxuria existat avaritia necesse est, &c. Vita autem rustica, &c.* Eadem ratione parricidii crimen cadere potius in Titum Roscium, quàm in Sextum Roscium ostendit ab oppositis utriusque moribus, num. 88. *Restat ut hoc dubitemus uter ∴∴ an is, ad quem ∴ an is ∴ &c.*

Cælium negat, num. 47. libidini deditum esse, quòd repugnet tantam eloquentiam, quanta in eo elucet; cum lenociniis, & otio voluptatum consistere. Pergit, num. 47. *An hic, si se isti vitæ dedisset in hac forensi acie quotidie versaretur, subiret periculum capitis, &c.*

Rabirium Posthumum excusat à patre, qui si cum externis principibus egit sine ullo probitatis, aut

aut famæ periculo, non est cur filius eam ipsam ob rem condemnetur num.2. Pro lege Manil. nu.10. hortatur Romanos ad bellum Asiaticum suscipiendum à majorum exemplo, ut ne, tanquam posteri degeneres meritò arguantur. *Pro vestri imperii gloria, videte, &c.*

ARTICULUS VI.

Exempla loci ab Adjunctis, ab Antecedentibus, & Consequentibus.

AB Adjunctis Tullius probat Syllam non conjurasse in patriam, num.53. *Num quis est igitur* .·.·.· quia nunquam versatus est cum conjuratis. Negat Sextum Roscium patrem interfecisse, quia interfectus fuit in urbe, cùm ruri esset Roscius. Negat Milonem insidias Clodio struxisse, quia cum eo depugnavit in loco ad insidias periniquo, & ubi contra Clodius poterat facilè insidiari Miloni, num.54. In eadem orat.numer.91. gravem invidiam conflat Clodio, quòd curiam incenderit.

Philippica II. numer.104. exaggerat Antonii commessationes à circumstantia loci, domus videlicet M. Varronis, hominis optimi, & temperatissimi. A circumstantia personæ ducit argumentum, cùm ait à Roscio non fuisse occisum parentem, adolescente nimirum modesto, & ab urbanis flagitiis remotissimo, numer.39. Dejotarum in convivio non saltasse senem probat, qui singulari sit frugalitate, ac temperantia num. 16. Cheręam Rosci comœdi accusatorem ab ipso vultu, & oris totius conformatione fraudulentum esse coniicit, numer.20. *Nonne ipsum caput, & supercilia illa abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis unguibus ad verticem summum, &c.* Catilinæ socios describit Orat.11.num.10. *Nihil cogitant nisi cædes, nisi incendia, &c.*

Supervacaneum videtur hujus loci exempla

congerere, quorum in omnibus Tullii orationibus copia ingens in promptu est, præsertim narrationibus, quarum veritas circumstantiis rei gestæ expositis, ut par est, potissimùm nititur.

Ab antecedentibus ostendit Orator in Murænam non cadere saltatoris nomen, & notam, quoniam in illo reprehendi non possunt, quæ saltationem necessariò antecedunt, ut turpia convivia, libidines, sumptus &c. num.13. *Nemo ferè saltat sobrius, &c.* A consequentibus ostendit quanta pernicies immineat si nihil auxilii sit in ea voce, *civis Romanus sum*, Verr.7. num.167. Deterret Judices, ne Flaccum civem optimum condemnent à consequentibus malis numer.99. Tota Philippica 7. enumerat quot impendeant civitati exitia, si Antonius in eam admittatur. Contra verò utilitates è Clodii nece orituras exponit, pro Mil. num.78. Lege pro Plancio, num.14. ubi recenset absurda, quæ consequentur si rationes adversariorum audiantur. *Si quotiescunque &c.*

ARTICULUS VII.

Exempla Loci à Causis, Effectis, & Comparatione.

Candelabrum, & pocula Cicero commendat à materia. Actione 7. in Verrem num.62.64. Ovidius regiam solis, & currum prolixè laudat lib.2. Metamorph. Tullius Dianæ statuam à causa formali eleganter exornat. Verrina 6. num.72. *Fuit apud Segestanos &c.* Vitæ tranquillitas, quibus efficiatur causis pulchrè describit Martial. lib. 10. Epig.43. *Vitam quæ faciunt beatiorem &c.* Idem lib.9. Epig.18. Cur opes optet explicat, nempe, ut largiatur. *Credis ab hoc &c.* Cicero, quæ causa Clodium impulerit ad struendas Miloni insidias, docet num.31. nempe magna utilitas, tum spes impunitatis.

Effecta eloquentiæ, dignitatem ejus, & necessitatem, egregiis, & veris effert laudibus lib. 1. de

1. de Oratore num.30. Ostendit Reip.hostem esse Antonium non minùs, quàm ipsum Annibalem. Philipp.V.num.2. Horatius ab eodem fonte haurit luculenta carmina, quibus ebrietatem vituperat. *Quid non ebrietas designat? operta recludit, spes jubet esse ratas &c.* lib.1. Epist.5. Sic auri diram famem exagitares. Quid sceleris non suscipit, quid non suadet auri sacra fames! leges & jura proculcat, nihil non habet venale, quantumlibet religiosum, ac sanctum; altaria ipsa invadit &c.

Locus à comparatione spectat quandam quantitatem, qua res una major est, aut minor altera, aut ipsi æqualis: locus verò à similitudine, qualitatem rerum, & proportionem tantùm attendit. Plurima sunt apud Ciceronem comparationis exempla.

Pro Roscio Amerin. excusat Syllam, si omnia non potuerit animadvertere, cùm ne ipse quidem Jupiter possit num.131. Ex hoc loco disputat contra Cæcilium num.40. Pro Milone contra Clodium num.4. item num.17. Non est habita quæstio de morte complurium virorum clarissimorum, ergo multo minùs habenda fuit de morte Clodii. Pro Lege Manil. num.11. *Majores vestri .... Vos ....* &c. Pro Cælio num.54. *An ille vir .... quod facinus in alienum hominem illatum severè acciperet, id omisisset curare in hospite, &c.* Pro Cæcin. numer.45. Pro Plancio num.26.& 70. Verrina IV. num.57. Phil. III. 9. Pro Sylla num. 4. Multi viri boni defendunt Syllam nec idcircò reprehenduntur: ergo nec sum ipse reprehendendus, qui hunc defendam.

CAPUT X.

Exempla Locorum Extrinsecorum.

ARTICULUS I.

Locus à Præjudiciis, Fama, & Tabulis.

PRæjudicia sunt anteriora quædam judicia, quæ ad rei, & causæ præsentis judicium, ac decisionem momenti aliquid afferre possunt. Superioribus enim judiciis si rectè instituta sunt, debent posteriora conformari. Archiam in civitate retinendum, immò eo donandum, si antea in illam non esset adscriptus probat Cicero, quia illum, & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani civitate donarunt: Catilinam contra eiiciendum civitate docet, quia multi cives nequam è civitate sunt olim exterminati. *An verò vir amplissimus &c.* 1.Cat. num.3.

Contendebant accusatores Milonis eum à Senatu jam fuisse condemnatum, & à Pompejo. Utrumque hoc prejudicium, quod vehementer nocere causæ poterat, statim refellit, num.12.& 15. Id verò in omni oratione diligenter videndum est, ut evellatur ex animis auditorum præjudicata opinio, si qua sit, ac præsumpta, quæ illorum attentionem, benevolentiam, aut docilitatem impediat.

Tullius præjudiciis utitur in rem suam. Orat. pro Cluentio, num.55.60.97.207.

Quàm parum famæ credendum sit idem docet pro Cælio num.38. *At fuit fama. Quotusquisque illam effugere potest in tam maledica civitate, &c.* Judices obtestatur ne famam audiant pro Plancio num.56. *Nihil est tam volucre, quàm maledictum &c.*

Archiam civem Romanum esse probat è Tabulis, num.18. Iisdem tabulis, & litteris publicis civitatum sæpe utitur contra Verrem. Actione

VI.

VI. num.140. VII. 101. & aliis. Revocantur leges ad Tabulas. Legum necessitatem, dignitatemque multis commendat Cicero pro Cluentio nu. 146. eas impugnat pro Rabirio, num.23. *Tu mihi etiam leges Porcia &c.* Pro domo sua numer.53. 47.43. Pro Mil.10

ARTICULUS II.

Exempla locorum à Iurejurando, Quæstionibus, & Testibus.

QUanta debeat esse Jurisjurandi fides, ac religio præclarè ostendit Orator lib. III. De officiis nu.111. *Nullum vinculum ad stringendam fidem jurejurando majores arctius esse voluerunt, &c.* elevat jurati testis fidem pro Rabirio Posthumo num.36. *Vbi semel quis pejeraverit, ei credi postea, etiamsi per plures Deos juret, non oportet.* Idem argumentum urget pro Roscio Comœdo, num.46. *Qui mentiri solet &c.* De toto genere quæstionum præcepta Cicero tradit in Partitionibus, num.50. Ea revocat in usum, & exequitur Orat. pro Sylla num.74. *Quæstiones nobis servorum, ac tormenta accusator minitatur, in quibus &c.* Pro Milone, num.78. 59. *Sed quæstiones urgent. Milonem &c.* Pro Roscio Am. num. 119. *Dixi jam antea sæpenumero &c.*

Testium auctoritatem commendat Verrina I. num.13. *Sunt testes viri clarissimi &c.* Verr. VII. num.164. Verr.V. num.166. Pro Roscio Com.nu. 44. *Manilio negas esse credendum? Est tuæ contumaciæ &c.* Pro Archia num.27. *Quid horum infirmari potest? Adest vir summa auctoritate, qui se non opinari, sed scire; non audivisse, sed vidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt &c.* Infirmat testimonium pro Comœdo num.9.& 42. Pro Quintio numer.17. & 25. Pro Flacco tractat fusè hunc locum, num.9.90.25. &c. Pro Cælio num. 22.63. Leniùs, ac longiori circuitione Catonis testimonium infringit, ac debilitat pro Mur.nu-

mer.58. *In quo ego accusatore primum illud deprecabor &c.* Magnam vim ad persuadendum habent testimonia, dicta, & scripta, eruditorum, & sapientum, præsertim veterum. Itaque paulò sunt ornatiùs, & ambitiosiùs proferenda. Ut si dicas: An excidit animo celebris illa vox Platonis, quæ monet &c. Venit mihi in mentem Xenophontis, qui cùm ex eo quæreretur &c. respondit.... Deus immortalis! quàm multos, & virtutis, & doctrinæ laude clarissimos homines intueor, qui cùm viderent &c. Audio non invitus illud, quod Seneca Lucilio suo pluribus commendavit &c. Non sine singulari voluptate mihi revoco in memoriam illud effatum M. Tullii ..... Cui potiùs quàm mihi fidem te habiturum certò scio. Lætor me posse virum insignem producere, qui te auctoritate sua meliùs, quàm ego verbis meis, refellat: Augustinum dico &c. Me quidem consolatur illa vox hominis prudentissimi &c. Non subtilius dixit, quàm verius vir egregius &c. Id quàm sit improbè factum docet Philosophorum princeps.... Illud credo meministis, quod legitur apud..... Præclarè mihi videtur dixisse Socrates, &c....

ARTICULUS III.

De familiari locorum Oratoriorum usu.

QUomodo petenda sint ex omnibus locis argumenta nulla ratione meliùs, quàm aliquot exemplis declarari potest.

Sit igitur laudanda Eloquentia: duces argumentum primò à definitione. Est ars persuadendi, seu ars tractandæ, & movendæ voluntatis, Quid nobilius? Quid hominum generi utilius? 2. à Partium enumeratione. Ingenia puerorum format, juvenum cupiditates coercet, consilia senum regit. 3. à Notatione nominis: vocem illam explicabis *Eloquentia* 4. à Genere. Quantum artes liberales mechanicis antecellunt, tantum ipsis libe-

liberalibus anteit, eloquentia. 5. à Specie. Quid pręclarius quàm tenere dicendo hominum cętus? quàm in foro dominari, in sacris concionibus vitia profligare? &c. 6. à Simili. Finge tibi peritum belli ducem, qui aciem prudenter instruat, fortiter sustineat hostem, instet cedenti, victum abjectumque proterat: talem puta esse præstantem oratorem. Vide ut explicat arma victricis facundiæ, ut &c. 7. à Dissimili. Quid miserabilius infante puero, qui necdum formare voces per ætatem possit? quid homine cæco, &c. 8. à Caussis. Deus auctor eloquentiæ: finis ejusdem, privata felicitas, & publica: materia, quidquid est, de quo dici commodè, eleganterque possit: forma, sermo politus, actio concinna &c. 9. ab Effectis: negotiorum maximorum tractatio, patrocinium innocentiæ, sceleratorum licentia compressa, eloquentiæ sunt effectus. 10. ab Adjunctis. Vide hunc oratorem cùm de superiore loco verba facit: pendent omnes à dicentis ore: furentes inhibet, mœstos consolatur, inimicos conciliat &c. 11. à Contrario. Intuere contra plebeculam seditione aliqua concitatam, si nemo impetum insanæ multitudinis dicendo regit, quò non prorumpet impetens furor? &c. 12. ab Antecedentibus. Quàm tetra, quàm deformis erat orbis terrarum facies, antequam è sylvis in oppida mortales Eloquentia convocaret? &c. 13. à consequentibus. Tolle hunc solem è medio, quid reliquum erit, præter noctem plusquam Cimeriam? 14. à Comparatione. Si negligendas tibi artes bonas non arbitraris, quanto minùs eloquentiam cæterarum reginam negligere debes? 15. Testimonia sapientum plurima sunt in promptu.

Laudare sobrietatem placet? Dices esse adolescentiæ decus, tutelam castitatis, prudentiæ nutriculam &c. Juventutis effrænatos coercet motus, virorum consilia regit; honori senibus, & ornamento est. Sobria mens arci permunitæ similis est, ad quam nullus hosti aditus patet. Quid

homine intemperante turpius? Describes illum ab adjunctis; cum è popina, vel intemperantissima perpotatione prodit. Effecta sobrietatis: Vitia comprimit, mentem illustrat, virtutes omnes conservat, ac tuetur. Exempla tot Sanctorum proferes, quibus nihil fuit ea virtute antiquius. Eadem confirmabis, & ornabis comparatione à veteribus athletis ducta: Si athletæ voluptatibus abstinebant, quæ debilitare corporis vires possent; quanto magis homo Christianus ea fugere debet, quibus infringitur animæ robur, & salus amittitur?

PARS

PARS SECUNDA.

De secunda parte Eloquentiæ, sive de Dispositione Oratoria.

CAPUT I.

De Exordio Orationis.

Uot sunt partes Orationis? *Resp.* Quatuor. Exordium, Narratio, Confirmatio, & Peroratio. Additur aliquando quinta pars, Confutatio: Sed hęc ad Confirmationem spectat, & cum illa semper conjuncta est. Quid est exordium? *Resp.* Est pars orationis, animum auditoris comparans ad reliquam orationem.

Quomodo comparatur animus auditoris? *Resp.* Tribus modis: si nimirum reddatur benevolus, attentus, & docilis. Quomodo reddi poterit benevolus? *Resp.* Reddetur benevolus. 1. Si virtutes ipsius commemorentur. 2. Si orator de se demissè, ac modestè loquatur. 3. Si adversariis conflemus invidiam.

Quomodo redditur attentus? *Resp.* Si nos esse dicturos promittemus de rebus magnis, necessariis, & utilibus.

Quomodo fit docilis? *Resp.* Si ostendamus qua de re simus dicturi, & eam rectè dividamus.

Qualia esse debent Exordia?

Resp. 1. Accurata, & acuta. 2. Instructa sententiis, & apta verbis. 3. Ipsi rei, de qua agitur convenientia. Itaque in gravi motu possunt esse vehementiora, & abrupta.

Quæ sunt vitiosa Exordia? *Resp.* Ista 1. Vulgare, quod in plures causas potest accommodari. 2. Commune, quod in contrariam partem causæ potest convenire. 3. Longum, quod pluribus verbis, ultra quam satis est producitur. 4. Sepa-

ratum, quod tanquam membrum ipsi causæ non est connexum.

CAPUT II.

De Confirmatione.

QUid est Confirmatio? *Resp.* Est pars Orationis, in qua firmamenta causæ afferuntur. Quot habet partes? *Resp.* Duas. Prima est, quę propriè Confirmatio dicitur, in qua, ea, quæ pro nobis sunt firmamus, ac stabilimus. Secunda est, quæ Confutatio seu Reprehensio vocatur, in qua ea, quæ contra nos sunt, refellimus, & confutamus.

Quid est status Orationis? *Resp.* Est, quæstio, quæ ex causarum conflictione nascitur.

Da exemplum? *Resp.* Si accusator dicat: Milo insidias fecit; defensor contra, Milo insidias non fecit. Ex illa conflictione oritur hæc quæstio. An Milo insidias fecerit. Atque hæc quæstio dicitur Status, quia in eo tota causa stat, & sistit: dicitur etiam Judicatio, quia in judicium venit.

Quod discrimen est inter statum, & judicationem? *Resp.* Quod status sit quæstio illa jam dicta, nudè spectata, sine ratione, & firmamento. Judicatio verò fit eadem Quæstio, quando cum ratione, & firmamento conjuncta est; quia propriè de statu judicamus, cùm ejus rationem, & firmamentum audivimus. Quid est Ratio?

Resp. Quæ affertur à defensore, ad depellendum crimen, quod in reum confertur. Quid est firmamentum? *Resp.* Quod affertur ab accusatore ad probandum crimen.

Quotuplex est status? *Resp.* Triplex: Primus, an res sit. Ut, an Catilina conjuraverit. 2. Quid sit res. Ut, an Cæsar Tyrannus fuerit, vel Rex. 3. Qualis sit. Ut, an Clodii cædes, & justa, & gloriosa fuerit.

Per quid argumenta in oratione collocantur? *Resp.* Per argumentationem.

Quid

Quid est Argumentatio? *Resp.* Est fusior argumenti, & artificiosa explicatio.

Quot sunt argumentationis species?

Resp. Quatuor. Ratiocinatio, Enthymema, Sorites, & Dilemma. Unde sumitur quadruplicis hujusmodi argumentationis materia? *Resp.* Ex locis Rhetoricis, sumendo res certas, aut probabiles, quæ valeant ad conficiendam aliquam argumentationem. Quænam res habentur pro certis? *Resp.* 1. Quæ corporis sensibus percipiuntur. 2. Quæ communi omnium opinione probantur. 3. Quæ legibus cautæ, & moribus receptæ sunt. 4. Quæ jam probatæ sunt, & ab adversariis concessæ.

Quænam res habentur probabiles?

Resp. Ea quæ ferè semper accidunt; ut liberos à parentibus amari. Et quæ speciem aliquam veritatis habent.

CAPUT III.

De Argumentationis speciebus. *Ratiocinatio.*

QUid est Ratiocinatio? *Resp.* Est argumentatio perfectissima, suis omnibus constans partibus, certoque inter se ordine connexis. Syllogismus alio nomine vocatur. Quænam sunt ejus partes? *Resp.* Tres præcipuæ, Propositio, Assumptio, Complexio. Da exemplum.

Omne vitium est fugiendum. Propositio.

Atqui pigritia est vitium. Assumptio.

Igitur pigritia est fugienda. Complexio.

Quòd si propositioni subiiciatur sua probatio, & sua item Assumptioni adjungatur confirmatio; erunt quinque partes, & ex tripartita fiet Ratiocinatio quinquepartita.

Da exemplum. *Resp.* Omne vitium est fugiendum: En Propositio: Quia turpe, & perniciosum est: En Propositionis probatio. Sed pigritia vitium est: En Assumptio: Quia rationi adver-

ſatur, & innumera damna creat: En Aſſumptionis probatio. Igitur pigritia fugienda eſt: En complexio. Eſtne ſemper ſervandus ordo ille propoſitionum? *Reſp.* Non; ſed cum, ad vitandam ſatietatem multis modis variare oportet; modò ab Aſſumptione, modò à Complexione, &c. ducendo initium.

Enthymema.

Quid eſt Enthymema? *Reſp.* Eſt pars ratiocinationis, ſeu ratiocinatio imperfecta.

Quomodo fit? *Reſp.* Tollendo unam ex primis propoſitionibus, nimirum vel Propoſitionem, vel Aſſumptionem: ut, Pigritia eſt vitium: Igitur eſt fugienda. Vel hoc modo: Omne vitium fugiendum eſt: Igitur pigritia fugienda eſt. Inductio ſpecies quædam enthymematis eſt, quæ ſcilicet è multis rebus unam aliquam colligit: Coacervatio illa multarum rerum obtinet antecedentis locum; conſequentis verò id, quod colligitur. De Inductione mentionem fecimus capite 9. artic. 4.

Quot modis fit? *Reſp.* Duobus. 1. Enumeratione omnium partium, ſub aliquo genere contentarum: Exempli gratia. Prudentia laudanda eſt, Juſtitia laudanda eſt, itemque Fortitudo, & Temperantia; ergo omnis virtus laudanda eſt.

Quonam alio fit modo? *Reſp.* Multis comparationibus ad rem idoneis ſimul collectis: ut ſi dicas: Quis optimus arborum fructus, niſi qui ſuaviſſimus? Quod aſtrorum primum niſi quod clariſſimum? Quis equus maximè inſignis, niſi qui velociſſimus? Ita hominum nobiliſſimus is erit, non qui generis claritate, ſed qui virtute maximè præſtat.

Quid in inductione hac obſervandum?

Reſp. Duo diligenter cavenda ſunt. 1. ut quæ ſumuntur certiſſima ſint. 2. ut id cujus confirmandi cauſa fit inductio, ſit iis, quæ ſumuntur, ſimile.

Quid eſt exemplum? *Reſp.* Eſt inductio imper-

perfecta, ex qua ab uno simili facto argumentamur ad aliud: ut, Horatius non fuit condemnatus, quòd sororem necaverit: Ergo nec Milo condemnandus, quòd hominem occiderit. Vide quæ superiùs dicta sunt de exemplo cap.9. art.4. Revocatur exemplum ad secundam speciem argumentationis, sive ad Enthymema: item Epicherema.

Quid est Epicherema?

Resp. Est brevis Ratiocinatio, cujus omnes partes in unam conferuntur: ut, Sine causa servus dominum accusat. Quæ argumentatio, addendo alias partes, quæ subintelliguntur, ad Ratiocinationem reducetur. Partes autem subintellectæ in exemplo allato istæ sunt. Non debet servus sine causa dominum accusare; iste hominis hujus servus est; ergo &c.

Sorites, & Dilemma.

Quid est Sorites? *Resp.* Est argumentatio quædam generalis, multas particulares acervatim convolvens, & amplectens; unde Latinè dictus est Acervalis; ut, Quod est bonum est expetendum, quod expetendum, approbandum, quod approbandum laudabile.

Quid est Dilemma? *Resp.* Est Ratiocinatio imperfecta, constans duabus partibus contrariis, quarum utramlibet concedat adversarius, reprehenditur. Antonium urget Cicero Dilemmate, Philipp. II. num.31. Cæsaris percussores, aut fuerunt parricidæ, aut patriæ defensores: si parricidæ, cur eos laudavisti? Si patriæ defensores, cur eorum patronos accusas, & me insectaris? Catilinam hortatur, ut Roma discedat. *Discede atque hunc mihi timorem eripe: Si verus, ne opprimar; si falsus, ut tandem aliquando timere desinam.*

CA-

CAPUT IV.

De Peroratione.

QUid est Peroratio? *Resp.* Est Orationis postrema pars, in qua Orator id, quod tota oratione contendebat, majori vehementia evincere, & obtinere nititur. Quot præcipuas habet partes? *Resp.* Duas Amplificationem, & Enumerationem, sive Anacephaleosim.

Quomodo benè fit Amplificatio in Peroratione? *Resp.* Primò si moveatur priùs ipse Orator, quàm alios moveat. 2. Si ea ritè observentur, quæ de amplificatione infra dicemus. Quomodo fit Enumeratio, seu Synopsis rerum dictarum in tota oratione? *Resp.* Si quæ fusè dicta sunt, eorum breviter repetitio fiat. Exempla lege in Tullio.

CAPUT V.

Quædam observanda in singulis partibus Orationis.

ARTICULUS I.

De Propositione Orationis.

POst exordium orationis proximè sequi debet ejus propositio, & divisio. In propositione observandum ut sit una, & non multiplex: quia ex ejus unitate pendet unitas Orationis. Est autem una propositio, quæ simplici sententia constat; verbi gratia: *Bellum est gerendum. Plurimum affert urbibus ornamenti tractatio litterarum. Talis est civitas, qualis est juventutis institutio. Profani auctores quomodo in Scholis Christianis prælegendi. Paucos præstat libros legere, quàm multos;* & alia id genus. Hinc intelliges, problema, sive quæstionem, quæ disputatur in utramque partem,

tem, uni Orationi minùs aptam esse: efficit enim geminam propositionem, exempli causa, *utrum arma toga cedant, an armis toga*. Si primùm de toga, tum de armis dicas; erit duplex oratio.

Propositio debet habere aliquid gratiæ, novitatis, utilitatis, contentionis, & controversiæ. Nam si argumentis, ut probetur, non eget, sed nuda expositione, aut exornatione rerum, vix differet ab historica narratione: nec habet ille propriè Orationem, qui profitetur id se suscipere v. g. ut mores aulicorum, ut avaritiæ sordes, describat; aut aliquid ejusmodi, quod sit explicationis alicujus, nullius contentionis. Id patet ex orationis definitione, quæ aliud nihil est, quàm opus Oratoris. Orator autem is est, qui persuadere aliquid dicendo nititur. Conveniat etiam oportet propositio ætati, conditioni, moribus oratoris: eadem auditoribus, tempori, & loco accommodata esse debet.

Propositio certas in partes, plerumque dividenda est, tum quia partitio lucem affert Orationi, & ordinem; tum quia memoriam dicentis pariter, & audientis adjuvat. Sunt autem hæ divisionis leges, ut fiat in partes, quæ totum, quod dividitur, omninò complectantur, & adæquent; ut illæ non sint nimis multæ; tres vulgò; ad summum quatuor: ut eædem sint invicem distinctæ, & oppositæ, nec una includat alteram; ut claræ sint, & obviæ, non petitæ longiùs, aut reconditæ; non contortæ, & ad ostentationem ingenii potiùs, quàm ad distinctionem argumenti comparatæ; ut singulæ demum partes eodem ordine tractentur, quo sunt propositæ.

ARTICULUS II.

De Divisione Orationis.

Divisio repeti potest à multis capitibus. I. à casu, & fortuito quarumdam rerum in eandem causam concursu: ita Cicero dicturus pro M. Mar-

Marcello, laudat primò Cæsaris clementiam; deinde suspiciones ejusdem Cæsaris Marcello infestas evellere conatur. Hæc enim duo admodùm erant, quæ illa causa postulabat ita ut alterum, dempto altero, mancum foret. Similiter in secunda Philippica profitetur pauca pro se dicturum, multa contra Antonium: ac priori parte diluit nonnulla, quæ Antonius in se reprehenderat: posteriori vitam Antonii, à pueritia exorsus, describit. Sic Demosthenes prima Philippica ostendit bellum strenuè suscipiendum deinde quomodò geri commodè possit docet. II. Ducitur Divisio interdum ab oratione ipsius adversarii. Ita Cicero pro Muræna: *Intelligo, Iudices, tres totius accusationis fuisse partes, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* III. A partitione rei propositæ, quæ ut genus in species, vel tanquàm totum in suas partes, distribuitur. Probat Cicero præditum esse bellica virtute Pompejum, atque adeò unum in primis aptum bello Mithridatico absolvendo, quia inest in eo scientia rei militaris, fortitudo, auctoritas, felicitas. IV. A variis argumenti dotibus, & adjunctis. Si v. g. Ciceronem deterrere velis, ne vitam ab Antonio petat, dices id esse inutile, ac turpe Ciceroni. V. A circumstantiis temporis; præterito, præsenti, futuro. Sic ages pro mercatore, à quo pecunia injustè repetitur. Pecuniam bonis artibus quæsivit; tum, jure illam retinet. Laudabis hominem à pueritia bene acta, & ab ætate consequenti, &c. VI. A variis ejusdem rei respectibus. Ita vituperabis Catonem, quòd sibi necem consciverit quia fecit injuriam, & auctori naturæ, cujus jura violavit; & patriæ, cui civem optimum eripuit: & sibimet ipsi, dum rectè agendi, & fortiter patiendi locum perdidit. VII. A causis rei: sic ostendes indignam esse homine Christiano vitam voluptati deditam, quę neque Deum habere auctorem, & approbatorem possit; neque ad eum, ut finem referri. VIII. Ab effectuum divisio-

visione: vitanda est gula, quæ corpori, & animæ exitialis est. IX. Ex ipsius primarii syllogismi propositionibus, & præcipua ratione, ac firmamento causæ. Lubet commendare crebram precationem: hoc utèris argumento: quia sine precatione perseverare in gratia Divina nemo potest, ac mortem opportunam consequi. Hoc argumentum diduces in tres propositiones, quæ totidem partes Orationis efficiunt. Prima hæc erit. Illud est crebrò, ac diligenter usurpandum, sine quo nullus idoneum, ut perseveret in Divina gratia, auxilium obtinere potest: Altera; atqui nemo sine precatione, &c. Tertia; Ergo precationi sedulò incumbendum. X. Ab adjunctis personarum, loci, &c.

ARTICULUS III.

De Argumentorum Delectu.

POst orationis propositionem, ac divisionem sequitur Confirmatio, in qua probatur prima pars divisionis, tum altera, & tertia, si totidem sint. Videndum ut singulæ proponantur dilucidè, ut aliæ ab aliis distinguantur; & ab una gradus fiat ad alteram per idoneam transitionem.

Probationes, uti jam diximus, vel sunt in ipsa re quasi positæ, ut illæ, quæ ducuntur à definitione, ab enumeratione partium, genere, specie, &c. vel sunt extra rem, ut quæ petuntur ab antecedentibus, consequentibus, similitudine, comparatione, & auctoritate. Auctoritas porrò si sit incerta, & à rumore sumpta, dicitur Fama; si jam olim examinata, Præjudicium; si petita ex legibus, decretis, &c. Tabulæ; si sacramento sancita, Jusjurandum; si extorta suppliciis, Tormentum; si hominis probi voce, vel scripto nixa, Testimonium.

Præter hæc argumenta communia, sunt alia quædam propria trium dicendi generum Demonstrativi, Judicialis, Deliberativi. Exempli cau-

sa in genere deliberativo, & judiciali rationes ducendæ sunt ab justo, legitimo, utili, honesto, facili, possibili, necessario: nullum enim erit in persuadendo negotium, si ostendas rem fieri posse, & quidem facilè; nihil esse in ea, quod cum officio pugnet; multum ab eadem commodi, & voluptatis colligendum. Denique summa instare, nisi fiat, pericula; & exitia. In genere laudativo, quod Rhetores Epidicticum, seù demonstrativum appellant, laudatur homo à parentibus, à patria, virtute, rebus gestis, &c. urbes à conditoribus, civibus, ædificiis &c. artes ab utilitate, dignitate, necessitate, &c.

Hìc obiter illud monebo; quidquid scribitur, ad unum ex illis tribus dicendi generibus esse revocandum. Ita fiet, nulla ut sit sententia, quæ sex orationibus argumentum non subministret: aut enim suadebis aliquid, aut dissuadebis: laudabis, aut vituperabis; accusandi demùm, vel defendendi partes suscipies. Quæ copia mirificas utilitates habet, præsertim cùm dicitur ex tempore. Singulis autem argumentis in unoquoque genere supellectilem rationum idoneam adjungere operosum non erit, si quis locos oratorios bene cognitos habuerit.

In eligendis probationibus earum habenda ratio præsertim est, quæ Auditorem tangunt, quę illius opinioni, animo, conditioni, ætati sunt accomodatæ. Trahimur omnes boni specie, vel falsa, vel verâ: sed aliud aliis bonum est; his utile, illis jucundum, nonnullis honestum: aliā alio tempore juvant, ac placent. Quia porrò ducuntur homines rationibus, prout affecti sunt; præter probationes, quibus intellectus illustratur, excitandi sunt etiam, si argumentum id ferat, affectus, & voluntas permovenda, idque proprium munus Amplificationis est. Quamobrem perutile fuerit mores hominum, & naturam perturbationum animi apprimè nosse. Affectus varii pro diverso causarum genere concitantur: verbi gratia: in suasione spes, audacia, desiderium: in dissua-

diſſuaſione, timor, fuga, deſperatio: in laudatione, amor, admiratio, æmulatio, ſive imitandi ſtudium: in vituperatione odium, & ſævitia: in defenſione amor, & clementia.

ARTICULUS IV.

De Compoſitione, & Structura Orationis.

SEquitur ut inventas, ac diſpoſitas, rationes tractemus. Tractantur illæ per ratiocinationem, vel enthymema, & alias, quæ jam ſunt explicatæ, argumentationes. Quamlibet igitur rationem informabis in modum Enthymematis, vel Syllogiſmi, & primas ejus quaſi lineas adumbrabis. E tribus Syllogiſmi propoſitionibus, videbis quænam indiget probatione, quænam omitti poſſit; quænam fuſiùs, quænam breviùs tractari debeat: ſunt enim aliquæ tam perſpicuę, ut eas qui probare velit, actum agat. Eaſdem propoſitiones, quibus figuris illuſtrare deceat proſpice; quis inducendus tabellæ rudi color verborum, & ſententiarum.

Ubi omnia conſtituta, & ſuis digeſta locis fuerint, accinges te ad ſcribendum, & oſſeam illam veluti coagmentationem explebis, ac ſua carne veſties, nec monendum rurſus puto, ut ordinem illarum propoſitionum conſultò perturbes, nunc initium ducendo à Complexione, ſive concluſione, nunc ab Aſſumptione (ſic minorem propoſitionem Rhetores appellant) nunc à probatione, ſive exornatione majoris propoſitionis, quod in Tullio quemadmodùm fiat, obſervare licet. Illud verò hortor etiam atque etiam, ac moneo, ut auditoribus ſæpe revoces in memoriam, quod ſine faſtidio tamen fiat, quid agatur, quid probandum ſuſceperis. Ita Cicero cùm pro Milone agit, centies illud, at mira varietate, repetit: Igitur Milo inſidias Clodio non ſtruxit. In eoque Oratores multi peccant, quos, ſi paulummodò dormitet auditor, aut aberret, ſi filum oratio-

nis

nis amiserit, consequi deinde non potest; & ubi sint, quam orationis partem tractent, nusquam, aut serò deprehendit.

Iisdem argumentis vulgò moventur affectus, quæ ad fidem faciendam usurpantur, sed tractandi modus dispar. Ad probandum quippe adhibentur argumenta subtiliùs, & pressiùs; ad movendum copiosiùs ac vehementiùs. Illic explicantur, distenduntur que: hìc urgentur, ingeruntur, & inculcantur. Hinc existit illa, in qua dicendi facultas triumphat, amplificatio, quæ labentibus animis, tanquàm aries muro nutanti validiùs incutitur. Quinam loci potissimùm serviant amplificationi, dicetur fusiùs Parte. 4.

ARTICULUS V.

Locus duplex Refutationis.

Confirmationi adjungenda est refutatio, si fuerit opus, quam plerique vitiosè omittunt. Ejus munus est diluere, quæ nocere possunt causæ, nobisque non temerè obiici: sunt autem ea duplicis generis: quædam enim ita causæ nocent, ut iis occupatus, & præpeditus auditor, judexve, amicas, & attentas aures accommodare dicenti nequeat. Talia sunt nonnulla præjudicia, & opiniones insitæ, quæ nisi evellantur, surdis auribus orationis fragor alliditur. Hæc præjudicia statim sunt amovenda, quo artificio usus in Miloniana Tullius est. Alia quædam nascuntur ex oratione ipsa, cùm aliquid in mentem viri prudentis venire potest, quod allatę probationi opponat. Hunc illi scrupulum nisi eximis ægrè assentietur, tecumque pugnabit, usque dum telum, quod tacitus coniicit, retundas. Quamobrem rectè, ac prudenter faciunt, qui dum prima lineamenta orationis adumbrant, & illos, de quibus dicebam modò, syllogismos informant, simul attexunt, more philosophico, quid obiicere cuilibet propositioni non rudis, neque hebes

bes

bes adverfarius poffet; idque fedulò folvere, ac refutare conantur: fed arte adhibita, alia enim evelluntur joco, alia deprecatione molliuntur, eluduntur prætermiffione, contentione perrumpuntur. Plenæ funt exemplorum orationes Ciceronianæ.

ARTICULUS VI.

Quid in Oratione fcribenda peccari vulgò foleat.

IN oratione fcribenda peccari hæc folent. Alii cæco velut impetu aggrediuntur ad fcribendum; quodcunque congruit argumento propofito, arripiunt, in eoque defudant, fæpè fruftra. Facerent multò commodiùs, fi materiam fcribendi probè cognitam digererent in fuas partes, probationibus inftruerent, quemadmodùm docuimus, ac totius ædificii defcriptionem primis adumbratam lineamentis, ante adornarent, quàm aggrederentur ad ædificandum.

Alii verbis abundant, rebus ac fententiis carent. Niti vulgò debent probationes aliqua fententia, & effato, unde vis tota ratiocinationis ducitur. Illud autem aptè inferere, ac fæpe diffimulanter, artis, & confilii eft. Alii contra toti funt in ejufmodi fententiis gravibus,quę à Rhetoribus Thefes appellantur; ad hypothefim, ut eorundem Rhetorum verbo utar, & caufam ipfam vix unquàm delabuntur, quo nihil eft mendofius, præfertim in Oratoribus facris, quos interdum videas in moribus, & Chriftiana difciplina universè differere, nec ineleganter; & captare fic plaufum ab auditore non invito, quippe qui fuas aures mulceri, non pectus concuti, non carpi vitia, non fe privatim premi fentit.

Alii ficcè, anguftè, & exiliter fcribunt. Audendum aliquando, nec femper legendum littus, procellæ metu. Succus, vigor, dignitas orationi concilianda, tum rerum copia, & erudita fup-

pellectile, quæ colligi undecunque debet; tum varietate figurarum, & splendore. Ciceronem vide, ut rem eandem multis versat modis, atque illustrat; nunc interrogando urget, nunc quasi adversario interroganti respondet: aliàs addubitat quid è multis unum, aut quo pacto dicat; sæpè cum iis qui audiunt, sæpe cum adversariis, aliquando secum ipse deliberat. Hominum sermones, consilia, mores, ora, pingit: inducit personas fictas, exclamat, jocatur, irascitur, deprecatur, &c.

Quidam agunt omnia duriter, & acerbè, seque tum pulchros, ac beatos putant, cùm adversarium malè verbis acceperunt. Næ illi longè errant. Minis, vociferatione, jactatione ista parum proficitur. Veritate, benevolentia, & amore ducendi sunt homines; ac si quid increpas, minaris, objurgas, id prudenter admodùm, & cautè faciendum, immò etiam leniter, & amicè. Denique videre est, qui vastè, & rusticè, & infacetè pronuncient. Dapes vel optimæ si squalida in mensa, & patinis olentibus apponantur, sordent. Illos emendare Declamatio, sivè ars benè pronunciandi, de qua subiiciam pauca, debet. Hæc ultima è quinque partibus Eloquentiæ, vulgò numeratur.

ARTICULUS VII.

De Pronunciatione, sive ars vocis, & gestus.

HUjus artis duplex labor; in voce, & gestu. Vox ne sic demittatur, ut ad aures etiam longiusculè disjunctas nequeat aspirare. Absit ab eadem unus quidam tenor, & semper æqualis intentio; modò attollatur, modò deprimatur, modò concitatior sit, modò sedatior. Imitanda natura, quæ aliam vocem tribuit irato homini, aliam supplicanti, aliam narranti: mæsto, hilari, juveni pariter, ac seni, aliam. Cavendum ne

ne vocem abrumpas ibi, ubi non decet: ne continenti ſpiritu pronuncies nimis multa: ſed clauſulas, & interpunĉta ſermonis accuratè ſerves, quæ tanquàm repagula orationi obiiciuntur, ut curſum pauliſper inhibeat. Mendosè illud fit à nonnullis, dum carmina hexametra recitant, ut totidem verſibus impetum vocis, modumque definiant, aut in recitandis pentametris hæreant, conſiſtantque pauliſper ante diſſyllabam dictionem, qua vulgò ejuſmodi verſiculi clauduntur. Lex ea teneri debet, ut eo uſque vox procurrat, dum ſententia ſit abſoluta, niſi fortè protrahatur verborum complexio tam longa, ut uno ſpiritu volvi non poſſit: tunc enim modicè licebit in medio conſiſtere. Cautio in primis adhibenda, & ſolicitudo, ut extremæ vocum particulæ diſtinĉtè efferantur; ſolent enim intercidere cum gravi ſententiæ detrimento. Nam quòd naſo quidam plus loquantur, quàm ore, quòd blæſo trunca, & hiulca verba ſupplantent palato; cùm naturæ vitia plerumque ſint, emendari utcumque poſſunt, tolli omninò vix poſſunt.

Jam qui ad recitandum quidpiam, ac declamandum exercebuntur, juvabit illis voce demiſſa quaſi familiariter explicare, quod recitaturi ſint: prima quippe cura in eo ponenda, ut probè intelligant quodcunque ſunt dicturi: eamque ob rem utile fuerit jubere, ut in patrium ſermonem illud ipſi convertant, immò ut vernaculè pauliſper declament, quaſi agerent cum ſocio, vel cum perſona nota: ſic enim facilè percipiunt, quo tono vocis utendum, quo geſtu. Ubi ſententiam vocibus ſubjectam habuerint exploratam, & actionem quaſi primis informatam lineis, licebit vocem attollant, & majores induant, ſi res poſcat, ſpiritus. Advocandi etiam erunt amici, aut affines, qui privatim dicentes ante audiant, quàm in ſuggeſtum producantur: præſertim ſi ſunt in declamando rudes. Sic enim confirmantur, & alieni, aut ignoti cujuſpiam voce, monitiſque plus interdum moventur, quàm prçceptoris, cui aſſueverunt.

Ut in voce, sic in gestu formando certæ sunt leges, certi fines. Habitus corporis, ac status firmus, stabilis, & rectus esse debet. Caput ne obstipum sit; vel in alterutrum humerum nimis deflexum: ne temerè jactetur, aut subrigatur. Manus modicè à pectore proiiciantur, ne vulgò attollantur ita, ut humeros excedant: ne hinc inde veluti mancæ pendeant, ne ansatis ambæ lateribus arcuatim innitantur: ne in pugnum facilè colligantur: ne protendantur rigidiùs, ne sæpius, aut sine gravi causa collidantur, complodanturque. Digitus, quem indicem vocant, sublatus, & vibratus identidem, reliquis intra manum pressis, vix dignitatem habet: annularis, & medius decenter junguntur, aliis paulùm diductis. Vola plana vulgò sit: tota manus circa carpum, ut cubitus circa latera, honestè circumagantur. Turpe est ingredi liberiùs, aut pedes motare, cùm aliquem alloqueris, nisi id fiat contemptus significandi causa. Ne sint nimis disjuncti pedes, ne valgorum ritu, aut varorum intorti, ne spatio semper æquali inter se distent; ne demum crebrò, ac temerè supplodatur.

Docebunt hæc pueros magistri saltandi, quos in arte sua consuli, & audiri par est: aspectus ipse hominis non impoliti, nec inexperti, si quid mendosum sit, facilè animadvertet. In gravioribus animi perturbationibus exprimendis abire paulisper ab his legibus nefas non est, modò tamen decorum ubique teneatur.

PARS

PARS TERTIA

De Oratoria Elocutione.

Gimus hactenus de duabus primis Eloquentiæ partibus Inventione; & Dispositione: restat tertia, & difficillima de Elocutione. Hæc nihil aliud est, quàm scribendi ratio numerosa, & ornata. Numerosam efficiunt periodi, ornatam figuræ,

CAPUT I.

De Periodo.

ARTICULUS I.

QUid est Periodus? *Resp.* Vox ista periodus, Græca est, significatque circuitum, ambitum, & comprehensionem quandam verborum ab initio ad finem, ut ait Aristoteles, breviter deductam. Definiri periodus rectè potest: *Sententia, sive oratio brevis, certis partibus à se invicem suspensis, numerosè comprehensa.* Hinc vides ad periodum requiri tria. Primum ut sit oratio brevis, nempe quæ facilè conspici, pronunciari, memoria teneri possit. Alterum, ut ejus partes sint aliæ ex aliis aptæ, cohærentes, & suspensæ. Tertium, ut numerosa sit. In quo numerus iste consistat dicetur Articulo 2.

Quænam sunt partes Periodi? *Resp.* Majores dicuntur membra, Græcis *cola*: minores, incisa, Græcè *commata*. Quid est membrum Periodi? *Resp.* Est periodi pars major, sensum aliquem habens, sed imperfectum; qui scilicet ab antecedentibus membris, aut consequentibus pendeat, ut: *Si amico laboranti opem tulisses*: en primum periodi membrum, ex quo sequi alterum debet. Verbi gratia; *Nunquàm ille profectò in tantam ca-*

lamitatem incidisset. En alterum membrum à priori dependens.

Quænam sunt dotes membri periodici? *Resp.* Tres. Prima, ut illi sensus aliquis subsit. Sensum autem efficit verbum activum aliquod, aut passivum, suo regimini, ut loquuntur, adjunctum; ut, *amico laboranti opem ferre*. Altera, ut sensus ille sit imperfectus, & ab alio dependens membro: *si opem tulisses &c.* Tertia, ut non sit nimis prolixum. Magnitudinem vulgò definiunt Rhetores eam, quæ uno spiritu proferri commodè possit, qualis ferè est hexametri versus, cui sex pedes attributi fuerunt, quia continenti, nec intermisso spiritu volvi non incommodè possunt. Hæc tamen magnitudo non ita est observanda religiosè, ut protrahi ulteriùs non possit, præsertim si spiritus dicentis longiorem ferat verborum ambitum, aut rei gravitas illum poscat.

Quid est incisum? .... *Resp.* Est pars brevior membri periodici, sensu, aut magnitudine idonea carens: in quo nempe verbum desideratur, aut mensura hexametro versui par; ut: *in hac iniquitate rerum*: en incisum verbo carens: item *in hac perturbatione temporum*. Adde verbum; exempli gratia, *nemo est*, efficies unum membrum: subiice duo incisa cum suo verbo; alterum habebis membrum, & periodum perfectam: *Nemo est in hac perturbatione temporum, in hac iniquitate rerum; quin ubivis* (primum incisum) *quàm ibi ubi est*, (alterum incisum) *esse malit*. En tibi aliam periodum bimembrem, cujus membra singula incisis constant. *Quæ soli ubertas, & affluens rerum omnium copia, ad Capuam Pœnos emolliit: eadem variis captos voluptatum illecebris in Græcia, Syriaque Romanos infregit.*

Quot membris constare Periodus potest? *Resp.* Uno, duobus, tribus, aut quatuor: interdum pluribus, sed rariùs. Quæ uno constat, vocatur Monocòlos: quæ duobus, Dicòlos, seu bimembris: quæ tribus, Tricòlos, seu trimembris: quę

qua-

quatuor, Tetracòlos, ſive quadrimembris. Singularum exempla poſtea proferemus.

Eſtne ſemper utendum periodis? ...... *Reſp.* Non ſemper: licet interdum dicere membratim, aut inciſim, maximè, cùm adhibentur figuræ, cùm amplificationis velut acies inſtruitur. Periodicè vulgò dicendum in exordiis, in majoribus Ratiocinationis propoſitionibus, &c.

Quid eſt periodicè dicere? ..... *Reſp.* Et uti frequentibus periodis. In quo diligenter cavendum, ne omnes pari numero membrorum conſtent, ſed longiores brevioribus appoſitè miſceantur.

Quid eſt membratim, aut inciſim dicere? *Reſp.* Eſt varia frequentare inciſa, vel membra, quæ nullo inter ſe nexu jungantur. Ut: *hunc principem natura finxit ad regnum: Virtus ad pietatem erudivit: fortuna evexit ad ſolium, fortitudo victoriis coronavit.* Junge hæc membra inter ſe aliquo vinculo, periodum feceris. Exempli gratia: *Hunc Principem non modò natura finxit ad regnum, virtus ad pietatem erudivit, fortuna evexit ad ſolium; ſed etiam victoriis ingentibus fortitudo coronavit.* Orationis inciſim fuſæ exemplum hoc eſto. *Puerorum negotia non alia ſunt, quàm nugari, garrire, hac illac vagari, ludo genioque indulgere.* Item *Chriſtiana humilitas modeſtiam amat, latebras aucupatur, ambit deſpici, honore cruciatur.* Item illud ex oratione pro Archia poeta. *Studia litterarum adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium, ac ſolatium præbent; delectant domi, non impediunt foris; pernoctant nobiſcum peregrinantur, ruſticantur.*

Quænam ſunt vitia periodi? ......

Reſp. Hæc præcipua: Si parum compta, & numeroſa ſit, ſi obſcura, ſi longior; ſi referta verbis inanibus, quæ numero tantùm auribuſque ſerviant, ſi eodem ſæpius modo claudatur. Quid confert orationi Periodus? *Reſp.* Ut ſuaviùs ad aures accidat, molliuſque, ac faciliùs in animum influat.

ARTICULUS II.

Ars Periodi contexendæ.

QUid opus eſt facto, ut Periodus componatur? *Reſp.* Primò eſt eligenda ſententia, quæ periodi materia ſit. 2. quærendæ partes, & membra, è quibus periodi corpus conſtet. 3. Membra illa inter ſe nectenda ſunt. 4. Verba certo ſunt ordine diſponenda, unde numerus, & ſuavitas orationis exiſtat. Materiam Periodi ſubminiſtrat inventio oratoria, & ipſum dicendi argumentum. Numerus aurium judicio magis dignoſcitur, quàm præceptis explicatur. Conſiſtit ille in certa quadam ſyllabarum, modò brevium, modò longarum collocatione, quæ aures mulceat, & quendam quaſi concentum efficiat. Exemplum eſto: *Te miror, Antoni, quorum facta imitaris, eorum exitus non perhorreſcere.* Solve hæc verba, & alio modo diſpone, non erit idem concentus: *Antoni, te miror, non perhorreſcere illorum exitus, quorum imitaris facta*, aut, *quorum imitaris facta, eorum non perhorreſcere exitus*. Eundem Tullium audi de numero oratorio ſic præcipientem; *Neque numeroſa*, inquit, *oratio debet eſſe, ut poema; neque extra numerum, ut ſermo vulgi*. Cavendum in primis, ne iiſdem pedibus, eodemque numero periodi omnes claudantur. Plus artis, & laboris eſt in dilatanda periodo, ſive in membris illius inveniendis.

Quo pacto dilatari periodus, & in plura fundi membra poteſt? *Reſp.* Primò per definitionem ſingularum vocum, è quibus propoſitio periodi componitur. Placet, exempli cauſa, propoſitionem hanc periodicè, amplificare: *Deus virtutem remuneratur*. Expone quæ notio ſubjecta ſit huic voci *Deus*, tum iſti *Virtus*, denique huic poſtremæ *remuneratur*. Cùm Deus rerum omnium ſupremus arbiter ſit, idemque proborum, & improborum judex æquiſſimus, nemini dubium

bium esse potest, quin quidquid piè, sapienter, & ex officio virtutis fuerit gestum, amplissima mercede, non solùm in hac vita, verùm etiam in immortali, ac sempiterna cumulatissimè muneretur.

Cedo aliud exemplum periodi per definitionem diffusæ? *Resp.* Sit hæc periodi materia: *Indocti contemnuntur*. Qui naturæ, aut educationis vitio, in turpi bonarum artium ignoratione versantur, illi apud omnes ita contempti vulgo jacent, ut aditum ad famam, & honorem invenire nullum possint, ac si nunquàm nati forent. *Vel*: *Cur Rhetoricæ studium negligis*? Siquidem arte benè, ornatèque dicendi, non solùm belluis, sed hominibus homines longè præstant; cur cæteras artes tibi colendas, hanc negligendam arbitraris?

Quid cavendum in hac amplificandæ Periodi ratione? *Resp.* Ne multa synonyma idem significantia congerantur. Verbi gratia. Si vocem *remuneretur* in primo exemplo positam amplifices tribus istis vocabulis, coronet, remuneretur, cumulet. Aut vocem *Indocti*, quæ jacet in secundo exemplo exponas, nulla litterarum cognitione prædití, nulla ornati laude scientiarum, nullo eruditionis splendore decorati. Nam istę phrases, præterquam quod ornatissimæ non sunt idem ferè omnes sonant. Id vitium pueris familiare est.

Quænam sunt aliæ rationes dilatandæ Periodi? *Resp.* Peti possunt ab omnibus fermè locis oratoriis. Enumeratione partium, Adjunctis, Caussis, Effectis, Similitudine, Comparatione, Antecedentibus, & Consequentibus.

Da exemplum periodi amplificatæ per enumerationem partium. *Resp.* Sit hæc propositio amplificanda. *Nihil est Vrbe Roma pulchrius*. Quisquis Romam principem urbium spectat, illam palatiorum multitudinem, & magnificentiam; illam sacrarum ædium dignitatem, & amplitudinem; tot signa in ære, ac marmore spirantia;

tot eruditæ, ac superbæ vetustatis illustria monumenta; Romam denique veterem è suis veluti cineribus redivivam; hæc, inquam, omnia, qui contemplatur, ita defixus admiratione stupet, ut nihil pulchrius Roma fieri posse fateatur. *Vel: Christianus bene de omnibus mereri studet*. Qui vitam ad Evangelii leges, & effata Christi componit, non de illis solùm, quos amicitia, aut cognatione conjunctos habet; verùm etiam de inimicis, de ignotis, & alienis bene mereri studet.

Plura exempla caput 3. subministrabit, quæ rationem conficiendæ amplificationis velut primis tibi lineamentis adumbrabunt. Sed antea pauca præmittam de modo nectendi membra periodica.

Quonam pacto periodi partes inter se jungendæ sunt? *Resp*. Id fit ope quarundam particularum, quarum priores necessariò inferunt posteriores. Priores serviunt primis membris periodi, & ut Rethores loquuntur ejus *Protasim* continent. Posteriores ultimam periodi partem, quę *Apodosis* dicitur, comprehendunt. Exemplo sit hæc periodus bimembris. Quemadmodùm ęgroti ciborum suavitatem non sentiunt (en Protasis) sic improbi virtutis gustum nullum habent. (en Apodosis.) Est autem diligenter notandum sententiam, sive materiam Periodi, non in protasi; sed in ejus apodosi vulgò contineri: ut patet in allata periodo, cujus hæc propositio est, sive materia: *Improbis virtus non sapit*. In Protasi continetur, quòd excogitatur ad amplificandam periodum, hoc est ad probandam ornandamve ejus sententiam.

Cedo aliquas ejusmodi particulas, seu vincula nectendis apta membris. *Resp*. Innumeras legendo deprehendes. Tales sunt Quemadmodùm...... sic. Si..... profectò. Quantum... tantum. Cum... tunc. Tum... cum. Qualis... talis. Quamvìs... tamen. Ut.... Ita. Unde.... inde. Quò..... eò. Non minùs...... quàm. Et... &.

AR-

ARTICULUS III.

Exempla Periodorum.

M*Ores puerorum educatione formantur*. Ut argillam artifex, sic pueros magister sapiens format. Cujusmodi est hæc periodus, & quomodo amplificata? R*esp*. Est Monocòlos, sive unius membri. Nam illi convenit allata capite primo definitio Periodi, & ejus protasis membrum dici non potest, quia caret justa membri periodici magnitudine. Est igitur incisum, quod cum sequenti apodosi junctum, unius membri legitimam mensuram conficit. Amplificatur autem à similitudine, ut patet.

Exemplum periodi Monocòli alterum hoc esto. Tam est eruditus Cicero quàm eloquens. Item: tam studiosus literarum est hic adolescens, quàm virtutis.

Otium est omnium malorum origo. Quemadmodùm labor bonorum omnium, & virtutum parens quodammodò dici potest: sic ab otio mala omnia, & vitia proficiscuntur. Bimembris est à contrario.

Eadem trimembris, ab effectis. Si causam quęras cur adolescentes rerum utilium ignorantia laborent, cur viri ambitione, iracundia, cæterisque cupiditatibus ferantur in vitia præcipites; certissimam tot malorum originem in otio reperies.

Quadratam periodum habes initio Tullianæ orationis de provinciis consularibus. Dicitur quadrata periodus ea, cujus membra quatuor sunt, eaque ejusdem ferè magnitudinis, adeò ut quadrum efficere videantur. *Si quis vestrùm expectat, quas sim provincias decreturus; consideret ipse secum, qui mihi homines è provinciis detrahendi sint: non dubitabit quid me sentire conveniat, cùm quid mihi sentire necesse sit, cogitarit*. Vides membra ferè omnia æqualia, & in quadrum veluti redacta.

Rotundam Tullius idem dabit initio orationis pro Cæcina. Est autem rotunda periodus, cujus primò quatuor membra sunt: deinde verò sic inter se apta, & sibi invicem respondentia, ut posteriora membra priori loco possint collocari, manente eodem sensu, & lepòre orationis. *Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest; tantum in foro, atque judiciis impudentia valeret: non minùs in causa cederet Aulus Cæcina Sexti Æbutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.*

Hujus periodi si membra postrema colloces initio, & dicas: Non minùs in causa cederet Aulus Cæcina Sexti Æbutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ; si quantum in agro, &c. Eadem sententia manebit: quemadmodùm in circulo rotundo si partem imam summæ, & summam infimæ loco posueris, eadem semper manebit figura. Quidam non distinguunt quadratam periodum à rotunda.

Rotundæ periodi exemplum hoc alterum esto. Si tantum apud te valeret accepti beneficii grata recordatio, quanta fuit in me voluntas benè de te merendi: eandem nunc mihi benevolentiam in adversis rebus meis præstares, quam in secundis olim, tam prolixè mihi promisisti.

Ponatur hæc sententia; *Peccati magna gravitas est*: fundetur sic in periodum bimembrem. Tanta est in peccato vel levissimo gravitas, tanta fœditas, tanta pestis; ut omnium mortalium salus unico sit mendacio, vel otioso verbo, posthabenda.

Placet eandem sententiam tribus membris complecti? Adde particulam *Si*: Tantum est in peccato, vel minimo gravitatis, tantum exitii; ut si mundi totius conservatio, & mortalium salus omnium ageretur, vel minimum admittere peccatum nefas esset. Addo quadrimembrem.

Tantum est in peccato quolibet, vel gravitatis ad pœnam, vel ad ignominiam fœditatis; ut quam-

quamvis mortales omnes donandi cœlo, vel inferis eximendi forent: nefas tamen esset, non modò gravioris aliquid flagitii committere; sed ne levissimo quidem mendacio Divinum Numen offendere.

Fac bimembrem ex isto Psalmi versiculo: *Initium Sapientiæ timor Domini.*

Qui præclarum sapientis nomen ambit, illi nihil esse debet antiquius, quàm ut orbis moderatorem ac Dominum sanctè revereatur, & timeat. Da trimembrem ex illo sapientis effato: *Tanquàm à facie colubri fuge peccatum.* Quemadmodùm trepidè refugeres, si anguem oculis igne suffectis, & exerta lingua in te irruentem conspiceres: ita non minori contentione, ac celeritate peccati vel umbram fuge.

Cedo trimembrem ex hac sententia. *Nihil facito, cujus pudere te, ac pœnitere debeat.* Si me audis ita vitæ tuæ rationem institues: nihil ut unquàm dicas, faciasve, cujus te postea meritò pudere, ac pœnitere debeat. Hanc Sapientis vocem, *Memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*; funde in quinque, sexve membra.

Si tecum attentè reputaveris imminentem singulis momentis, quolibet in loco, & negotio mortem; si te, ad supremi Judicis horrendum tribunal, obità morte statim rapiendum cogitaveris; si parata improbis in Tartaro supplicia, nullis unquàm finienda sæculis; si constituta probis in cœlesti regno præmia, sepe ac diligenter inspexeris: mihi crede, nunquàm fiet, ut vel blandimentis voluptatum pelliciaris ad scelus, vel objecto cujuscunque calamitatis, ac periculi metu à recta virtutis via retraharis.

C A-

CAPUT II.

De Figuris.

QUid sunt in oratione Figuræ? *Resp.* Quod in horto flores, in cœlo stellæ, in collo torques, in digito annuli aurei, & in annulis gemmæ: figuris enim oratio quasi quibusdam flosculis distincta nitet, & tanquàm stellis consperſa lucet, & ceu gemmis radiata micat. Hinc orationis dignitas, robur, & propria quædam elocutionis oratoriæ majestas efflorescit.

Quid est figura? *Resp.* Est conformatio quędam sermonis elegantior, remota à communi modo, & loquendi consuetudine. Itaque quod præter communem usum loquendi ornatiùs dixeris, id cum figura dictum putabitur.

Quotuplicis sunt generis? *Resp.* Duplicis: aliæ dicuntur Figuræ verborum; aliæ sententiarum, quæ à Græcis dicuntur Schemata. Quæ vocantur Figuræ verborum? *Resp.* Eæ, quæ in verbis tantùm habent dignitatem, idest quæ posita sunt in sola conformatione verborum, qua immutata figuræ pereunt; verb. g. Quid me expectas? quid meam fidem imploras? Figura est quæ dicitur Repetitio. Quòd si ita immutem verba, Quid me expectas? Cur meam fidem imploras? tunc non erit figura eadem, quia non erit repetitio illius particulæ: *Quid*.

Quænam dicuntur Figuræ sententiarum? *Resp.* Quæ non in verbis tantùm, sed in rebus ipsis quandam dignitatem habent: hoc est, quæ ita positæ sunt in sensu, ac sententia, ut quibuscunque verbis proferantur, eadem semper figuræ vis, ac majestas servetur.

AR-

ARTICULUS I.

De Figuris Verborum.

FIguræ verborum duplicis sunt generis. Aliæ enim fiunt in verbis à propria significatione translatis ad alienam significationem, & Tropi dicuntur, à Græca voce significante, *transfero*, *muto*. Aliæ fiunt in verbis nativam, & propriam significationem retinentibus, sed certo modo collocatis.

§. I.

De Tropis.

QUid est Tropus? *Resp*. Est aliqua dictio, quę à propria significatione transfertur ad alienam, & non propriam. Sive ut loquitur Cicero, verbum mutatum, & inflexum: ut Quintilianus, arcessitum. Porrò verbum à propria significatione transfertur ad alienam, vel propter utriusque similitudinem quandam, & proportionem, estque Metaphora: vel propter oppositionem, ac dissimilitudinem, estque Ironia, quam nonnulli annumerant figuris sententiarum, at minùs rectè: vel propter essentialem conjunctionem, ita ut una sit de alterius essentia, & compositione, estque Synecdoche: vel demum propter conjunctionem minùs strictam, & Metonymia vocatur. Itaque istos tantùm quatuor tropos numerant, qui rem accuratiùs definiunt. Alii tropos quosdam fieri volunt in uno verbo, quosdam in pluribus verbis.

Quot sunt tropi in uno verbo? *Resp*. Septem: Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœja, Catachresis, Metalepsis.

METAPHORA est Translatio verbi ab uno, cui proprium est, ad aliud, cui non est proprium; ut,

ut, homo ardens ira. Nam ardens propriè igni convenit, & transfertur ad hominem, cui non eſt proprium: neque enim propriè homo ardet, ſed ignis.

SYNECDOCHE fit 1. cum pars pro toto ponitur; ut puppis pro navi. 2. Cum totum pro parte; ut fons pro aqua. 3. Cum ſumitur materia pro ipſa re, quæ ex illa fit; ut ferrum pro enſe. 4. Cùm antecedentia pro conſequentibus uſurpantur, ut boves ab agricolis domum reducuntur. Pro, nox adventat.

METONYMIA, ſeu Tranſnominatio, fit cum pro effectu cauſa: aut contra, pro cauſa effectus ponitur; ut cum Cererem pro pane, Bacchum pro vino dicimus, quia Ceres frumenti, & Bacchus vini inventores fuerunt.

ANTONOMASIA, ſeu Pronominatio, eſt cum aliquid pro vero rei ſignificatæ nomine ſumitur; ut Everſor Carthaginis, pro Scipione, qui evertit Carthaginem.

ONOMATOPOEIA, ſeu fictio vocis, eſt cum vox procuditur ſimilitudinem habens cum ipſa re ſignificata; ut mugitus pro ſono, quem boves edunt.

CATACHRESIS, ſeu abuſio, fit cum abutimur nomine alicujus rei ad aliam ſignificandam, cui conjuncta, & quaſi vicina eſt; ut cum appellatur parricida is, qui matrem interfecit, qui propriè matricida dicendus eſſet.

METALEPSIS fit cum dictio aliquid diverſum à propria ſignificatione, ex iis quæ anteceſſerunt indicat; ut: Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas. Id eſt poſt aliquot annos. Nam ex ariſtis æſtates, ex æſtatibus annos intelligimus.

Quot ſunt tropi, qui in pluribus verbis verſantur? *Reſp.* Quatuor, Allegoria, Periphraſis, Hyperbaton, Hyperbole.

ALLEGORIA fit quando rem aliquam per aliam ſimilem exponimus; ut: Cum magnas ſubiiſſet tempeſtates rerum omnium naufragium fecit.

Hoc

Hoc eſt: Cum magna adiiſſet pericula, amiſit bona omnia.

PERIPHRASIS, ſeu Circumlocutio eſt, cum id pluribus verbis explicatur, quod paucioribus dici poterat; ut: ille, à quo vitam accepiſti, id-eſt, tuus pater.

HYPERBATON, ſeu tranſgreſſio, eſt, cum perturbatur ordo verborum; ut, qua de re: pro, de qua re: mecum, pro, cum me.

HYPERBOLE, ſeu Superlatio, aut exceſſus, eſt cum ſententia aliqua fidem excedit, augendæ rei gratia; ut, nive candidior: anteire curſibus auras.

Quoniam jejunè nimis Tropi à P. POMEY explicati videbantur, adiicimus in fine fuſiorem eorumdem tractatum, ex SIMONE VEREPÆO depromptum.

§. II.

De aliis Figuris Verborum.

IN quo hæ Figuræ à Tropis differunt?

Reſp. Quod Tropi fieri nequeant, niſi verbis translatis: at Figuræ Verborum propriis verbis conſtare poſſunt; ut, Occidi, occidi hoſtem patriæ. Figura eſt, quæ repetitio dicitur, non tamen Tropus eſt: quia *occidi* verbum proprium eſt, non translatum.

Quomodò fiunt figuræ verborum?

Reſp. Tribus modis. 1. Per additionem, cùm, ſcilicet verbum verbò additur; ut, Veniet, veniet illud tempus. 2. Per detractionem, cum detrahitur aliqua vox; ut: Parentes, propinquos, amicos prodidit. Detrahuntur enim conjunctiones. 3. Per ſimilitudinem, cum variæ voces, inter ſe ſimiles ponuntur; ut: Hoc veſtimenti genus fœminas non tam ornat, quàm onerat. Has ternas luſtremus figurarum claſſes, & incipiamus à prima.

Fi-

Figura per additionem.

REPETITIO figura est, cùm ab eadem voce periodi membra inchoantur; ut: Quem populus Romanus damnavit, quem Senatus damnavit, quem omnium existimatio damnavit, eum vos sententiis vestris absolvetis? *Cic. ad Heren.*

Vix hostem invenerat, jam urgebat; vix pectora viderat, jam terga cędebat.

Accusant ii, qui fortunas ejus invaserunt; causam dicit ille, cui nihil præter calamitatem reliquerunt: accusant ii, qui, &c. causam dicit ille, qui, &c.

CONVERSIO est cùm eodem verbo finiuntur periodi membra; ut: Illud ex te audire cupio, quare, cùm ego te defenderim, non rogatus defenderim, tu horum omnium immemor me oppugnes?

Doletis eversa esse templa? illa evertit hæresis: lugetis sacra majorum monumenta suis spoliata esse ornamentis? spoliavit hæresis: sacerdotes crudelissimè trucidatos? trucidavit hæresis.

COMPLEXIO Repetitionem complectitur, & Conversionem: cùm videlicet oratio eodem verbo inchoatur, & desinit; ut: Quis accusavit? Inimicus. Quis testes produxit? Inimicus. Quis tulit sententiam? Inimicus. Quis irrogavit pęnam? Inimicus.

Qui sunt, quos Deus summè odit? Impudici. Qui sunt, quos etiam in hac vita diris suppliciis afficit? Impudici.

Vis ô Christiane, frænare libidinem? Ora. Vis hostem pudicitiæ frangere? Ora. Vis temperantiæ coronam referre? Ora.

CONDUPLICATIO est, cùm idem verbum vel initio, vel in decursu orationis geminatur, affectus exprimendi gratia; ut. Vivit, & vivit non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. *Cic. 1. Cantil. n. 2.*

Bona

Bona (me miserum! consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii fuere acerbissimæ voci subjecta præconis. *Cic.2. Philippica.*

Nunc etiam audes in horum conspectum venire, proditor patriæ; proditor, inquam, patriæ venire audes in horum conspectum? Commotus non es, cùm tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus? *Cicer. ad Heren.*

TRADUCTIO, quæ alio nomine dicitur Polyptoton cum eadem vox diversis locis usurpatur, casibus, aut generibus paulùm immutatis. Ut.

Ei sum infensus, ejus aspectum ferre nequeo, illum auribus, oculisque respuo, illo superstite vitam tranquillam agere non possum.

GRADATIO, seu Climax, est cùm ab uno ad aliud fit progressio, aliqua repetendo eorum, quæ jam dicta sunt; ut: Mihi doctrinam diligentia, doctrina gloriam, gloria æmulationem, æmulatio sempiternam laudem comparavit. Sed de gradatione fusiùs in figuris sententiarum.

SYNONYMIA est coacervatio multorum verborum, eandem significationem habentium; ut: Illum tandem aliquando furentem audacia, scelus anhelantem, pestem Senatui nefariè molientem, emisimus, ejecimus, eliminavimus. Abiit, excessit, erupit, evasit. Illum redire non sinam, non feram, non patiar.

An verò vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestræ peregrinantur aures?

POLYSYNTHETON fit, cùm multæ conjunctiones congregantur; ut:

Teque, tuique similes, tibique charos, & aspernor, & aversor, & execror; nec timeo minas, quas jactas; nec terrent me pericula, quę denuncias.

Fi-

Figuræ per detractionem.

SYNECDOCHE, figura est in narrationibus usitatissima; fitque, cùm verbum quoddam reticetur, quod facilè intelligitur; ut: Hìc tumultuari famuli, lugere ancillæ, mærere filii, conjux misera lamentari. Subauditur, cœpit, vel cępere. Plura exempla, Progymnasma de narratione subministrabit.

ADIUNCTIO est, cùm ad unum verbum sententiæ plures referuntur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Ea flagrat cupiditate, ut illum nec pudor ab infamia, nec pudicitia à flagitii fœditate, nec pietas à scelere, nec generis ac familiæ macula à libidinum turpitudine avocare queat.

Nulla libido ab illius corpore, nulla vis à manibus, nullum flagitium à sceleratissimis ejus factis unquàm abfuit.

Non illum avaritia ab instituto cursu, ad prędam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. *Cic. pro Lege Manil. n. 40.*

DISIUNCTIO, seu dissolutio est, cùm demptis conjunctionibus multa copulantur; ut: Studia litterarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent: delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. *Pro Archia num. 16.*

Figuræ per similitudinem.

PARONOMASIA, seu Annominatio, est cùm paululùm immutata verba, atque deflexa in oratione ponuntur; ut.

Cùm lectum petis, de letho cogita.

SIMILITER CADENS est cum duæ, vel plures sententiæ, seu orationis membra iisdem casibus

bus efferuntur; ut: Quid tam commune quàm ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? *Cic. pro Roſc. Amer. n.*12.

SIMILITER DESINENS eſt cum plures ſententiæ ſimili modo finiuntur; ut. Tam felix Imperator eſt, ut ejus ſemper voluntatibus non modò cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti, tempeſtateſque obſecundarint. *Cic. pro Lege Manil. n.*48.

ISOCOLON, ſeu Compar, cum varia in oratione membra conſtant pari fermè numero ſyllabarum; ut.

Tam difficile bellum Pompejus extrema hyeme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit. *Cic. pro Lege Man. n.*35.

Non eſt difficile viatori per apertam planitiem, nullis ſentibus interclusſam, nullis fluviorum anfractibus impeditam, nullis ſalebris lubricam, ſine prolapſione curſitare; At verò iter celerrimè conficere, dura conſtratum glacie, alta obſitum nive, cautibus aſperum, vepribus invium, torrentium concurſu ruptum, non parvi laboris eſt opus.

ARTICULUS II.

De Figuris Sententiarum.

HIs figuris ut nihil in arte Rhetorica præſtabilius, ſi uſurpentur ea, qua par eſt, moderatione, ac prudentia; ita nihil ferè putidius, ſi temerè, ac pueriliter adhibeantur.

ALLEGORIA nihil aliud eſt, quàm multiplicata, & continuata translatio. Tametſi autem in verbis ſita ſit, in ſententiis tamen dignitatem, & locum habere poteſt, ob ſimilitudinis gratiam, quam plerumque continet, & translationis lepòrem. Exempla habet Cicero ſpecioſiſſima.

Quod fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum,

ctuum, quantas perturbationes, & quantos ęstus habet, ratio Comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquàm commutat aura rumoris. *Cic. pro Mur. n.* 35.

Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus Reip. navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, aut Collegæ tui contaminatum spiritum pertimescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis tempestatibus non cessi; sed unum me, pro omnium salute obtuli. *Cic. in Pison. num.* 20.

ANTITHESIS figura est, qua verba verbis, aut sententiæ sententiis oppositæ referuntur; ut: Quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus, *Cic. II. in Catil. num.* 10.

Potestis ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, & nomini, bonis, ac fidelibus sociis, & civibus anteferre? *Cic. pro Fontejo numer.* 22.

Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus. II. *Cat.* 25. Conferte hanc pacem cum illo bello, &c. 6. *Verr. n.* 115.

His exemplis adnectamus unum paulò diffusius, & magis pium. Sit verbi gratia describendus tibi JESUS Infans. Transeamus usque Bethlehem, cum Pastoribus, & videamus, & veneremur JESUM in Præsepio, & demiremur in infante virum, Principem in servo, sapientem in puero, rectorem orbis juris factum alieni. Demiremur, & adoremus splendorem tenebris offusum; potentiam constrictam vinculis; infinitatem terminis finitam; immensitatem circumscriptam cunis; balbutientem sapientiam; sublimitatem cum humilitate, fortitudinem cum infirmitate conjunctā.

APO-

APOSTROPHE fit cùm ab auditoribus, quos alloquimur, ad absentem, vel præsentem quempiam, seu vivum, seu mortuum, aut etiam ad res inanimas sermonem convertimus, quas veluti personas quasdam compellamus. His autem ferè modis, à Tullio petitis figuratur Apostrophe.

Vos Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, & obtestor; vosque obrutæ aræ, quas ille substructionum insanis molibus oppressit: tunc vestræ religiones viguerunt, vestra vis valuit. Tuque ex tuo edito monte, Latialis Jupiter, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti. *Cic. pro Milone num.*26.

O Dii immortales, vos enim hæc audire cupio, impius hic vestra sacra curat? Vestrum numen horret? non illudit auctoritati horum omnium? *Cic. pro Domo sua num.*104.

Vos, vos appello fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem fudistis; vos in viri, & in civis invicti appello periculo. Centuriones, vosque milites, vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis huic judicio præsidentibus, hæc tanta victa virtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, eiicietur? *Cic. pro Mil. n.*102.

Jacet in stabulo Regum Dominus recens natus, recubat nudus media hyeme Virginis filius in spelunca, ventis nivibusque pervia; totoque contremiscit corpusculo Deus infans. Ah! venti, si quis vobis sensus inest, si qua pietas, rigorem remittite; Ah! frigidos inhibete flatus, sævi Aquilones; Ah! quæso, alias perflate plagas, auræ violentæ, &c.

Supremæ Majestatis numen offendi miser, divina mentis æternæ jussa contempsi impudens, sanctissimasque leges per summum sacrilegium violavi. O me scelestum, vesanum, impium! Fundite uberes lacrymas oculi mei, admissorum dolore facinorum, & eluite, si potestis, assiduo, & amaro fletu sordes criminum, ad quæ patranda duces heu! tam sæpè mihi, & antesignani fuistis.

COM

COMMUNICATIO est exornatio, qua causę nostræ confidentes, aut ipsos consulimus adversarios, aut cum Judicibus quid faciendum sit, quidve factum oportuerit, deliberamus; ut.

Nunc ego vos consulo, quid mihi faciendum putetis; id enim consilii profectò taciti dabitis, quod egomet mihi necessariò capiendum intelligo. *Cic.2.in Ver. num.32.*

Tu denique, Labiene, quid faceres, tali in re, ac tempore, cum ignaviæ ratio te in fugam impelleret, Consules ad patriæ salutem vocarent; quam tandem vocem sequi, cujus imperio parere potissimùm velles? *Cic. pro Rabir. numer.22.*

Quero à vobis, Judices, &c. (hìc, quæ res agatur, explicat; posteaque, sic eos consulit) Quid est, quod hac tandem in re, vobis afferre dubitationem possit? Profectò, si rectè vestram bonitatem, atque prudentiam agnovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. *Cic. pro Quin. num.54.*

CONCESSIO figura est, cùm videmur etiam aliquid iniquum, adversario concedere.

Non dubitavi, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere: Improbè. Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. *Cic. pro Quin. num.56.*

Esto, causam proferre non potes, tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam, & tibi quod in alia causa non concederem, in hac tibi concedam fretus hujus innocentia. *Pro Rosc. Am.73.*

Esto, eripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis, everte leges &c. Num etiam amicum bonis exturbare oportuit?

Est hoc tuum, est improbitatis, & imprudentiæ tuæ: hoc tibi do, & concedo. Scio te &c. *V. in Verrem.*

CORRECTIO est, quæ verbum, aut sententiam retractat, & corrigit, ut aliquid aliud subjiciatur, quod magis proposito conducat.

At-

Atque hæc cives, cives inquam, si hoc nomine eos appellari fas est, qui hæc de patria sua cogitant. *Pro Mur.*8.

O stultitiam! stultitiam ne dicam, an impudentiam singularem. *V. in Verr.*

Quæ fuit igitur in hoc homine constantia? Constantiam dico: nescio, an meliùs patientiam possem dicere.

Cui unquàm homini bono, benedixit unquàm? benedixit; immò quem fortem & bonum civem non petulantissimè est insectatus? *Pro Sext.*120.

In exercitu comparando, patrimonium suum effudit. Quamquàm, non sumus usi eo verbo, quo decuit; non enim effudit, sed in salute Reipubl. collocavit. *III. Phil.*

Quæ convivia fieri putatis, in hujusmodi domo? si domus hæc habenda est potius, quàm officina nequitiæ, & diversorium flagitiorum omnium.

DEPRECATIO figura est, qua opem alicujus, Dei aut hominis imploramus; ut:

Hoc nos primùm metu, Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te, ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & præliis, quàm in promissis, & fide firmiorem. *Pro Dejot.*

Unum restabat illud, quod forsitan non nemo vir fortis dixerit: restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses. De quo te, te, inquam Patria, obtestor, & vos Penates, Patriique Dii, me vestrarum sedium, templorumque causa, me propter salutem meorum civium, quæ mihi semper fuit mea charior vita, dimicationem, cædemque fugisse. *Pro Sex.*45.

DISTRIBUTIO, seù Partitio, est cùm rem fusiùs explicamus, & in suas partes distribuimus.

Lectissimum hunc Adolescentem non ingenita

huic ætati levitas à consilio vitæ melioris revocavit, non improborum sodalium blanditiæ, ad voluptates; non locorum, in quibus degit, amœnitas ad delectationem; non majorum nobilitas ad ambitionem; non egregiæ dotes ad arrogantiam; non aliorum procacitas ad libidinem; non amicorum convictus ad oblectationes intempestivas; non denique summa rerum omnium affluentia ad aliquod probrum, infamiamque pellexit.

Eminet in hoc homine altitudo animi in condonandis offensis; in communicandis opibus liberalitas; in capessendis rebus arduis magnitudo mentis; in viis negotiorum pervestigandis mira sagacitas, in gerendis acre consilium, in persequendis summas inter difficultates, constantia. Nihilque est, quod non alto quodam aggrediatur animo, aut cautissimis consiliis administret, aut strenuo labore perficiat. vir planè interritus periculis, infractus malis, invictus adversis, ad labores impiger, ad pericula fortis, ad casum, fortunamque felix.

DVBITATIO est, cum hæremus, & ambigimus quid dicendum, agendumve sit; ut:

Quo te nomine appellemus? Improbum? leve est, pro tanto scelere. Fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audacem? impudicum? perfidiosum? vulgaria, & obsoleta hæc sunt, res autem nova, & inaudita. *Pro Quin.* 56.

Quid primùm quærar? aut unde potissimùm exordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? Populine Romani? Vestramne, qui summam potestatem habetis hoc tempore, fidem implorem? *Pro Rosc. Amer.* 29.

Equidem quod ad me attinet, quò me vertam nescio. Negem hoc admissum fuisse crimen? Negem testes auditos esse in Senatu? Non est nostri ingenii, vestræ clementiæ est calamitoso, & innocenti subvenire. *Pro Cluent.* 4.

Apud vos quemadmodùm loquar, nec mihi consilium, nec oratio suppeditat, quos, nec quo nomine quidem appellare debeam scio. Cives? qui à patria vestra desciviſtis: An milites? qui imperium, auspiciumque abnuiſtis. Hostes? ora, vestitum, habitum civium agnosco: facta, dicta, consilia, animos hostium video. *Liv. Dec. III.* 8.

Illustrem habet dubitationis ideam Virgilius Didonem ab Ænea derelictam in deliberatione suspensam, ac dubiam sic inducens.

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? &c. libr. IV. Æn.

EXCLAMATIO est orationis elatio, quæ motum animi vehementiorem in re gravi exprimit, interjectione adhibita, nonnunquàm verò suppressa; ut cùm dicitur: Superi! Miserum me! O præclarum facinus! Mirum dictu! Ejus usus est ad laudem, ad vituperium, ad commiserationem.

EXPOLITIO oratio est, qua commutatis verbis, congestisque prudenter figuris, eadem sententia variè versatur, & effertur, quò gratior, clariorque subiiciatur velut oculis, ac magis, magisque ornetur.

O vita hominum fluxa, fugax, & in mortem præceps; nisi fluxam litteræ figerent, fugacem retinerent, sustinerent præcipitem, extingueretur heu! fama nostra simul cum corpore, & eodem cum cineribus tumulo præclarè factorum recordatio conderetur, si abessent litteræ: nisi, &c.

GRADATIO, seu Argumentum, non tantùm figura verborum est, sed etiam sententiarum, in qua sequens oratio semper addit aliquid ad præcedentem; ut:

Miserum est exturbari fortunis omnibus; miserius est, injuria: Acerbum est ab aliquo circumveniri; acerbius est à propinquo: Calamitosum est bonis everti, calamitosius cum dedecore, &c. *Pro Quin.* 95

Facinus est vinciri civem Romanum: scelus verberare: propè parricidium, necare; quid dicam in crucem tollere! 7. *Verr.*

HYPOTYPOSIS, Figura est, qua res quæpiam sic verbis exprimitur, ut non tam audiri, vel legi, quam geri, & oculis usurpari videatur. Differt autem Hypotyposis ab Ethopœja, quòd hæc tota sit in exprimendis animi affectibus; illa verò corpus delineet potiùs quàm mentem; ut:

Hæc postquàm acta sunt, procedit iste, inflammatus scelere, ac furore, in forum venit; navarchos vocari jubet, qui nihil metuerent, suspicarentur nihil: statim accurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibusque iniici catenas imperat: implorare illi fidem populi Romani, & quare id faceret rogare, &c. 7. *Verr. n.* 105.

Hæc cùm maximè loqueretur, sex lictores circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos, verberandosque homines exercitatissimi, cædunt acerrimè virgis. Eorum unus, converso bacillo oculos misero tundere vehementissimè cœpit. Itaque ille, cùm sanguis, os, oculosque complesset, concidit. 7. *Verr.*

Personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, scorta inter matres familias versabantur, &c. *II. Philipp.*

Videor mihi hanc urbem videre, arcem omnium gentium, subito incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros, atque insepultos acervos civium: Versatur mihi ante oculos Cethegi furor in vestra cæde bacchantis. *IV. Catil. num.* 12.

IMPRECATIO est execratio quædam, qua male alicui imprecamur; ut.

Quin tu abis in malam rem, malumque cruciatum. Dii te perdant, fugitivè, ita non modò nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es. *Pro Dejot.* 21.

INTERPRETATIO Figura est, qua dictum, aut fa-

factum alicujus juxta sententiam, & mentem nostram interpretamur.

Cicero Philipp. II. initio causas quærit cur Antonius in ipsum declamaverit. Quid putem? Contemptumne me? &c.

Hoc mihi visus est dicere Diogenes (*ait Senec. de Tranquillit. animi cap.* 9.) age tuum negotium fortuna, nihil apud Diogenem jam tuum est, &c.

Idem *cap.* 14. Post narratum Canii factum: Quid censuerit dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse fortè voluit, & offendere, &c.

INTERROGATIO Figura est, quæ adhibetur, non tam quærendi, quàm instandi, & urgendi causa, ad varios animi motus ciendos opportuna, & usitatissima; cum nulla figura sit, quæ per interrogationem non possit exprimi. Selectiora hæc apud Tullium exempla sunt.

Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? Qui sensus erat tuorum armorum? Quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas, quid optabas? *Pro Ligar.* 19.

Quid ego illorum dierum epulas, quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus sobrium, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum? quis denique in publico vidit? *In Pison.* 84.

Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præsente? Quis spopondisse me dicit? *Pro Q. Rosc.* 47.

Piratam vivum tenuisti, quem ad finem? quam ob rem? quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? etiamne privatus? etiamne reus? etiam penè damnatus? *In Verrem.*

Ex quibus intelligis, hujusmodi minutis, crebrisq; interrogatiunculis, urgeri vehementiùs adversarium, & quasi densa telorum grandine obrui.

IRONIA eſt, cùm aliud planè dicimus, quàm verba ſignificare videntur. Ita Tullius de Verre homine crudeliſſimo, cum virum honeſtiſſimum, innocentiſſimumque tempeſtate perfrigida in medio foro nudum religari juſſiſſet, virgis cædendum, ut omnes quidem, qui aderant huic ſpectaculo, exiſtimabant. Sic, inquam, Tullius jocatur de Verre. Fallit hæc homines opinio: virgis iſte cæderet ſine cauſa ſocium populi Romani, atque amicum? Non uſque eò eſt improbus; non omnia in eo uno ſunt vitia; nunquàm fuit crudelis, leniter hominem clementerque accipit, &c. *VI. Verr.68.*

Sed ſtulti ſumus, qui Africanum, Pompejum, noſmetipſos cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre poteſt. Luget Senatus, mæret Equeſter ordo, tota civitas confecta ſenio eſt; ſqualllent municipia, affliċtantur coloniæ; agri denique ipſi tam beneficum, tam ſingularem, tam manſuetum civem deſiderant. Hæc de hominis ſceleratiſſimi morte idem Tullius. *Pro Milone numer.*20.

Laus Ironica.

Adeſdum, mortalium humaniſſime, Luthere, ades, inquam, reipublicæ Chriſtianæ illuſtre decus, magnum virtutis ſpecimen, abſolutum moderationis exemplar. Quis enim te religioſior fuit unquàm, aut eſſe potuit, vel tum maximè, cùm deſerto cænobio, homines innumerabiles à ſevera vitæ ratione, ad hilaritatem, ad compotationes, ad epulas, ad rerum omnium licentiam traducebas oratione, & exemplo? Quis comior, commodiorque, cùm ſanctiſſimos homines proſcindebas maledictis? Quis modeſtior, vel dum verbis magnificis te omnibus anteponebas? O virum ſanctum! O pium, ac pudicum hominem! O religioſiſſimum ſacerdotem! Omnium mortalium ſceleratiſſime, audes his flagitiis, his libidinibus,

bus,

bus, hac turpitudine, & audacia, te Catholicę Religionis dicere vindicem? &c. Non te pudet; &c.

Præterire non possum ironiam illam mirabilem quam habet Tullius in Pisonem. Negaverat Piso, quò ignaviam suam, pudoremque tegeret, cum cæterorum more Imperatorum, non obtinuisset honorem Triumphi; negaverat, inquam, se triumphi cupidum unquàm fuisse, contemnere se honorem illum dixerat; quam ejus vocem reprehendens Cicero, illum jactat, exagitatque prolixa, & illustri ironia, quam imitari sic poteris, in Religiosæ vitæ contemptores.

Audiamus callidos istos ex Epicuri, aut Lutheri scola Philosophos, religiosæ vitæ institutum explodentes. Ajunt vile hoc esse vitæ genus, & naturæ ipsi repugnans, quod hominem natura liberum, & sui juris, arbitrio mancipet alieno, perpetuoque velut adstrictum carceri, non omni solùm voluptate privet, sed etiam inerti labore conficiat, ac vigiliis, jejuniisque frangat; irrogatis, atque etiam susceptis sponte pœnis crudelissimè torqueat. O gravem, argutamque philosophiam! Quàm doleo præclari Doctores, quòd tam subtilem maturiùs non exprompseritis sapientiam, priusquàm innumerabiles viri fœminæque omnium conditionum, & ætatum contemptissimam istam vivendi conditionem amplecterentur. Neque enim integrum est, magnis Ecclesiæ Doctoribus Basilio, Gregorio, Hieronymo, Chrysostomo, & Augustino, consiliis jam uti vestris. Errarunt illi, non gustarant hanc vestram philosophiam: hanc enim imprudentes, & inconsultissimi homines, austerioris, ignobilisque vitæ rationem tenuerunt. Bruno, Parisiensis Academiæ lumen, pudet me tui; quid est quod relicto celeberrimæ urbis splendore, confectisque studiis, præruptarum, inviarumque rupium horrendas solitudines petiisti? Antoni, Benedicte, Dominice, cur non hos audistis tam doctos homines, tam eruditos, priusquàm in istum errorem

induceremini. O ſtulti Epiphanii, Damaſceni, Hilariones, Cæleſtini, & Eucherii! O amentem Franciſcum! O nullius conſilii Albertum, Thomam, Bonaventuram, qui aſpernati voluptatum illecebras, & pernicioſa rerum fluxarum blandimenta, ad Religioſa clauſtra convolarunt! Sed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſant egregii Philoſophi hæc præclara præcepta dare adoleſcentibus innumeris, qui de hoc ineundo ſeverioris vitæ genere cogitant: ardent cupiditate incredibili, Chriſti ſuave jugum ſubeundi? Ergo agite, illos adite, meditamini quibus verbis incenſam illorum cupiditatem comprimatis, atque reſtinguatis. Valebitis apud incautos adoleſcentes viri prudentiſſimi; apud ignaros experti, ac periti. Dicetis enim, ut eſtis homines, ad perſuadendum perfecti. Quid eſt adoleſcentes lectiſſimi, quod vos horrida hæc vitæ ratio tantoperè delectet? Quid habet iſte Religioſæ vitę ſtatus, quod vos alliciat? quid hiſpidus, & obſoletus habitus? Quid ſolitudo, ac ſilentium? quid caſtitas corporis, frequens jejunium? &c. Hac vos oratione non dubito, quin illos jam pedem in cęnobia inferentes poſſitis revocare, & ad paternas domos abducere. O temeritatem, incredibilemque dementiam! Lotharius Imperator, abdicatis ſupremæ dignitatis inſignibus, ad humilem hanc, ut vocatis vitæ conditionem ſe abjecit, captans ab honoris contemptu gloriam, & ab obſcuritate loci verum ſplendorem nominis: Carlomannus, Carolo Martello progenitus, Auſtraſię Rex, rerum geſtarum gloria clarus, eandem vitę viam capeſſivit. Eandem Veremundus Caſtellæ, Ramirus Aragoniæ, Sigibertus, Chenredus, Inas, Etelredus Angliæ Reges. Eandeam Auguſtiſſimę Reginæ Theodora, Eliſabetha, Radegundes, Batilda, aliæque Principes fœminæ injerunt: vos oculatiſſimi rerum æſtimatores, ſapientiores quàm Lotharii, prudentiores quàm Pipini, generoſiores quàm Carlomanni, abundantiores conſilio, eruditione, ingenio, & prudentia, quàm

Augu-

Auguſtini, quàm Gregorii, quàm Baſilii, quàm alii omnes, qui impleverunt orbem terrarum, virtutum meritis, & doctrinæ gloria, ea contemnitis, quæ illi Chriſtianæ religionis heroes præclara duxerunt.

LICENTIA, Figura eſt, qua utitur orator, cùm ea, quæ gravia dictu ſunt, aut periculoſa, magna libertate dicturum ſe profitetur; ut:

Attende jam, Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei; maxima voce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſemperque dicam: Adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus, erigite mentes, aureſque veſtras, & me de invidioſis rebus, ut ille putat dicentem attendite. Ego Conſul, &c. *Pro Syl.num.*33.

Vos Patres conſcripti (grave dictu eſt, ſed dicendum tamen) vos, inquam, Sulpitium vita privaſtis, &c. *X.Philip.n.*8.

Poſtremò (erumpat enim aliquando vera, & me digna vox) ſi ad eorum voluntatem dicta, factaque noſtra referuntur, optanda mors eſt, &c. *Phil. X.num.*19.

PRÆTERITIO fit cùm profitemur nos præterire, aut neſcire, aut nolle dicere, quod tamen maximè dicimus.

Sed jam ſtupra, & flagitia omittam: ſunt quædam, quæ honeſtè non poſſum dicere; tu autem eò liberior, quòd ea in te admiſiſti, quæ à verecundo inimico audire non potes. *II. Philip.*74.

Nihil à me, de pueritiæ ſuæ flagitiis, audiet, nihil ex illa impura adoleſcentia ſua: omnia prætereibo, quæ mihi dictu turpia videbuntur: neque ſolùm, quid iſtùm audire, ſed etiam quid me deceat dicere conſiderabo. 3. *Ver.*32.

Nihil de illius intemperantia loquor, nihil de inſolentia, nihil de ſingulari nequitia, ac turpitudine; tantùm de quæſtu, & lucro dicam. 6. *Ver.*106.

Mitto nefarias nuptias, mitto expulſam matrimonio filiam: nihil de ejus cupiditate queror. *Pro Cluentio*. 188.

Omnia vetera prætermittam, unum illud illustre, notumque omnibus subiiciam.

Possem multa dicere de liberalitate, de ejus abstinentia, de cæteris virtutibus; sed mihi ante oculos obversatur Reip. dignitas, quæ me ad sese rapit, hæc minora relinquere hortatur. *Pro Sext.7.*

OCCUPATIO Figura est, per quam ea, quę ab adversariis, aut ab ipsis auditoribus obiici possent, prævertimus, ultroque rationem facti cujuspiam, dictive reddimus.

Quæret quispiam cur responderit non interrogatus? Quid igitur? Debuitne suo silentio fateri confictum crimen?

At enim quæ causa fuit, cur id temporis domi remaneret? Remansit, quia comparari sibi illo die insidias noverat.

At etiam sunt, qui dicant cedendum esse tempori, præferendam quandoque esse virtuti vitam. Quis amens hoc dixit unquàm? Quis adeò rationis expers, hoc asserere audeat?

Intelligo, quid opponi possit: severiùs non esse agendum cum adolescentibus, ætati indulgendum; Itane verò, si admissis velut habenis, feratur in omne nefas adolescentia, indulgendum est?

Video quid dicturus sis: coactus, inquies, hoc crimen patravi: Quis coegit? Quis afferre vim potuit voluntati tuæ?

Atque etiam jactare audebis, liberalitatem in illo esse summam. O Deus Immortalis! Hoccine est liberalem esse, collectum per multos annos patrimonium, uno die in lustris, ac popinis profundere?

Sed audiamus Tullium, hac exornatione depellentem, quod ab judicibus obiici poterat ipso statim orationis exordio: nam in Exordiis maximè hujusmodi figura locum habet, ac præsertim in causis judicialibus, ad evellendas ex animis Judicum suspiciones, quæ reo nocere possent, ut remoto obice, liberiùs in causam ingrediatur.

Credo

Credo ego vos, Judices, mirari, quid ſit, quòd cùm tot ſummi oratores, hominesque nobiliſſimi ſedeant: ego potiſſimùm ſurrexerim, is, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant comparandus. Deinde cauſam affert cur ad dicendum acceſſerit, reliquo Exordio.

Eodem ferè modo ſuam Divinationem in Verrem auſpicatur, dum, inſtituti ſui cauſam redditurus, cur præter morem, & contra quàm viri gravis officium poſtulare videbatur, ſe ad accuſandum contulerit: ſic agit.

Si quis veſtrùm, aut eorum qui adſunt fortè miratur, me, qui tot annos in cauſis judiciiſque publicis ita ſim verſatus, ut defenderim multos, læſerim neminem; ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcenderim: is, ſi mei conſilii cauſam, rationemque cognoverit, unà & id quod facio probabit, & in hac cauſa profectò neminem præponendum eſſe mihi actorem putabit. *Tum rationes ſubiicit, quæ illum ad id impulere.*

Idem Cælium defendens, ſic amolitur quod ſibi obiicit. *num.*39.

Dicet aliquis, hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes? ob hanc cauſam, tibi hunc puerum parens commendavit, & tradidit, ut in amore, & voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret, & hanc tu vitam, & ſtudia defenderes? *Tum deinde reſpondet ſibi, multa de indulgentia diſputans, quæ adoleſcentibus concedi poteſt.*

Sed longè præclariùs in Verrem agens, occupat, infirmatque ea, quæ reſpondere poterat Hortenſius Verris Patronus.

Quid agam? *inquit*, quò accuſationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur. Novi locum, video ubi ſe jacturus ſit Hortenſius; belli pericula, tempora Reip. Imperatorum penuriam comme-

morabit; tum deprecabitur à vobis, ne patiamini talem Imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi, neve obteri laudem imperatoriam, criminibus avaritiæ velitis. *VII. Ver. num.2.*

PROSOPOPEIA, est oratio, in qua rebus mortuis, aut sensus expertibus, sermonem accommodamus: aut absentes tanquàm præsentes, vita functos tanquàm spirantes, ac loquentes inducimus.

Existat ex ipsa familia, aliquis, ac potissimùm cæcus ille, qui profectò si extiterit, sic aget, & sic loquetur. Mulier, quid tibi cum hoc adolescente? &c. *Pro Cœl.23.*

Existat ergo ille vir parumper cogitatione vestra, quoniam re non potest, ut conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis. Annon ita loquetur? *Bal.45.*

Qui populus, si tecum congrediatur, & una voce, si loqui possit, hæc dicat: Ego tibi illum non anteposui, &c. *Pro Planc.12.*

Etenim si mecum patria, si cuncta Italia, si omnis Resp. loquatur: Marce Tulli, quid agis? Tu enim exire patieris? &c. *1.Cat.27.*

Patria tua, tecum Catilina sic agit, & quodammodò tacita loquitur. Nullum jam tot annos facinus, nisi per te, &c. *Ib, 18.*

Quod si nunc ille Brutus reviviscat, & hìc ante pedes vestros adsit, nonne hac uteretur oratione? Ego Reges ejeci; vos tyrannos introducitis. Ego &c. *Phil.7.*

Prosopopœja anni proximè elapsi.

Revocemus lapsum retrò tempus, & tanquàm è communi rerum caducarum sepulcro, excitemus annum, quem proximè vidimus expirasse; annon istis verbis nos objurgaret, si loqui posset. Amentes, inconsulti mortales! Siccine momenta temporis, quo nihil pretiosius est, effluere passi estis? Sic horas, sic dies, & menses, ignavè, stoli-

ſtolidèque collocaſtis? O ſtultitiam incredibilem! Annus ego, qui nuper abii, quem nuper obiiſtis tam negligenter, conceſſus vobis ſingulis Dei beneficio fueram, ut ope mea exiguis mortalis hujus vitæ laboribus immortalem gloriæ fructum pararetis; Nunc autem conſumpſiſtis me, proh pudor! quibus in rebus? dicamne? vix audeo: dicendum tamen: in nugis, heu! in otio. Leviora hæc ſunt: me turpiſſimarum luto libidinum conſpurcaſtis, &c.

RETICENTIA eadem fermè figura eſt, quę preteritio, Apoſiopeſis Græcè dicta, cum ſcilicet dictis quibuſdam ſermo abrumpitur, neque perficitur quod dici cęptum erat, ut:

Tu iſtud auſus es dicere, homo omnium mortalium ... quæro, quonam te digno moribus tuis appellem nomine?

Huc pertinet illud Virgilianum de Neptuno.

Iam cœlum terramque meo ſine Numine venti.
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego .... ſed motos præſtat componere fluctus.

SERMOCINATIO, ſeu Dialogiſmus, eſt ficta perſonarum collocutio, ſive quis ſolus loquatur, ſive plures inducantur ſimul colloquentes: ut patet in hoc exemplo.

Mercator locuples, non auro minùs, quàm ætate gravis, filiam habebat nubilem, & unicam. Eam cum nuptui tradidiſſet adoleſcenti nobili, pro dote, bona ſua donavit omnia. Brevi errorem animadvertit: cùm vidit ſe contemni indignum in modum à Filia, Generoque; ſic, ut ne adſpectu quidem dignarentur obvium. Nec abiicit tamen ſpem omnem levandæ ægritudinis. Conſilium hoc init callidum. Amico denarrat cauſam doloris ſui, & quid excogitarit ſimul aperit:. Nummos, inquit, in hanc rem, mihi commoda ad paucos dies. Sume, ait amicus, ex hac arcula, quantum voles. Summam iſte capit non levem, domumque redit plenus ſpei maximæ. Vix ingreſſus cubiculum, generum audit ſuum

ſcalas

ſcalas domus aſcendentem; abdit ſe in conclave ſenex, effundit aureos in menſam, & numerare nummos alta voce, claroque tinnitu incipit. Ad ſonitum accurrit gener, &, Gratulor, ait, mi pater, tantam adhuc tibi ſupereſſe bene de tuis merendi facultatem. Cui ſenex; Hanc ſummam à debitore recepi hodiè, mutuò daturus, ex amicis meis cuipiam. E veſtigio uxorem ille adit, &, O nos amentes, inquit, nimiumque credulos! vetulus noſter etiamnum auro affluit: at illa; Quid ais? auro affluit? faxo ad nos brevi totum refluat. Nec plura; ad patrem devolat, vultum ad blanditias componit, melleis verbis parentem ſalutat. Ille dolum dolo excipiens; Optimè valeo, inquit, ac te advenisſe gaudeo id temporis; volo enim teſtamentum condere, teque ſcribere hęredem. Beas me, inquit illa, & cur me id celaras, pater, filiam tuam, quæ te his oculis plus amo? Nimirùm, ait ſenex, non omnia ſunt quovis evulganda tempore; Tabellionem arceſſe protinùs. Arceſſitur; facit ille teſtamentum; ſummo deinceps honore colitur; moritur demùm, ſumptuoſo effertur funere: apertò teſtamento, patet fraus; ſeque deluſos dolent doloſi conjuges.

SVBIECTIO, figura eſt, qua orator vel interrogat ſe ipſum, & reſpondet ſibi; vel cùm alium interrogat non expectat reſponſum, ſed aliud de ſuo addit.

Quam affers excuſationem abſentiæ tuæ? fuiſſe te morbo impeditum? at valebas, ut cùm optimè: Negotiis diſtentum? at ludendo contriviſti diem totum.

Quare venenum dare vellet? ne aurum redderet; num petivit? ne crimen hæreret; num quis objecit? *Pro Cœl.*

Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua invaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua voce? qua incendi juſſeras: qua lege? quam non ſcripſeras? &c. *De Haruſp.* 33.

Non appellabitur hoſtis reipub. qui leges violarit? tu reſcidiſti; qui Senatus auctoritatem contem-

temperit? tu eam oppreſſiſti; qui ſeditiones foverit? tu excitaſti.

Quanta eſt, Deus Immortalis, humanæ mentis pernicitas! quàm celeres ingenii motus! Vis pervadat terras, ac maria? jam pervaſit. Jubes in cęlum evolet? jam evolavit. Cupis detinere? non potes. Quos enim obices obiicies? pone terrę molem; penetrabit: oppone Oceanum; tranſiliet: mundum ipſum univerſum obiice; momento ſuperabit univerſa.

Quid tam novum, & inuſitatum, quàm puerum duodennem, omnes omnium poetarum tenere fabulas? tenet accuratè: artem dicendi callere penitùs? penitùs callet. Dialecticæ argutias, & Juriſprudentiæ tricas didiciſſe? apprimè didicit. Quid tam incredibile, quàm id ætatis adoleſcentulum Latinam, Græcam, Hebraicamque linguam habere probè perſpectas, cognitaſque? habet cognitas. Quid denique tam admirabile, quàm eo tempore, quò alii vix loqui expeditè ſciunt, de Philoſophiæ arcanis, & Theologiæ myſteriis coram celeberrimo cętu doctiſſimorum hominum cum laude, diſputare? adverſantium petitiones eludere? palmam referre? diſputavit, eluſit, retulit.

SVSTENTATIO, figura eſt, qua ſuſpenſos tenemus aliquandiù audientium animos, donec tandem id, quod quaſi animo conditum ſervabatur, exponimus. Adhiberi autem ſolet hæc figura cùm explicaturi ſumus aliquid inuſitatum, admirabile, aut inexpectatum: niſi fortè quis jocari velit, aut movere riſum; ut facit Martialis hoc Epigrammate:

Quod convivaris ſine me tam ſæpè, Luperce,
Inveni, noceam qua ratione tibi.
Iraſcar, licet uſque voces; mittaſque, rogeſque:
Quid facies? iniquis: quid faciam? veniam.

Cauſa dicta ſervi damnati ſunt: (*inquit Tullius in Verrem*) Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? noli-

nolite usquequaque eadem quærere; in metu belli, furandi qui locus esse potest? Produci ad supplicium necesse est: itaque producuntur, & ad palum alligantur. Etiamnum mihi expectare videmini, Judices, quid deinde factum sit; quòd iste, nihil unquàm fecit, sine aliquo quæstu, atque præda, &c. Expectate facinus, quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem vestram. *Tum subiicit, quo pacto, Verres pecunia corruptus, reos solvi jusserit VII. Ver.*10.

Audite, quanto fuerint olim in pretio litteræ, quibus homines doctos honoribus ornarint, non ipsi modò Reges, sed Tyranni. Platonem Syracusas venientem excepit Dionysius tyrannus: at qua pompa? quo apparatu? Expectatis hìc forsan, ei vias fuisse cylindro æquatas, ut Caligulæ? aberratis: aureis respersas ramentis, ut Commodo? hallucinamini: floribus constratas, ut Heliogabalo? nihil minus. Quid igitur? accipite; atque suspicite: Platonem ipsum, aureis vectum quadrigis, auriga ipse Dionysius in urbem introduxit.

Hæc nuper fœmina, ancillulam cum ferire vellet, idque non posset commodè, quòd manus haberet impeditas, (tenebat enim altera speculum, altera gemmeum torquem, & armillas aureas.) Quid illam fecisse putatis? Speculum illud, dicet aliquis, in ejus caput impactum fortè comminuit? nequaquàm, nam pretiosius erat, quàm ut tam levi de causa frangeretur. Quid? num pede illam percussit, aut cubito? nimis hoc usitatum est cuivis de vulgo mulierum. An conviciis laceravit? & illud etiam nimis est vulgare. Quid igitur facere potuit? neque enim alia videtur esse ratio explendæ iracundiæ, aut doloris ulciscendi.. Immò alia est, sed insolita, ac nova. Nimirùm dentibus rem agere instituit. Ain tu, dentibus? quonam verò modo? Puellam, quæ à tergo erat, ejus ut capillos comeret, coràm venire jubet; paret illa: tum verò inhumanissima hæc mulier in ejus os irruens, nasum impetit; cumque avertens oppor-

portunè ancilla vultum, pro naso obtulisset aurem, hanc furia penè totam mordicus abstulit. O nequitiam inauditam!

TRANSITIO non tam figura est, quàm quidam veluti figurarum nexus, quo fit ut aptè inter se juncta orationis membra cohæreant, efficiantque unum quasi corpus. Dicitur autem Transitio, quòd per illam ab una orationis parte transeatur ad aliam; quod qua ratione sit præstandum, non tam præceptis, quàm usu, & lectione condiscendum est. Moneo tantùm nullam rem fermè esse, in qua orationis ingenium, industriaque magis eluceat, quàm in his transitionibus: easque omnium illustrissimas vulgò censeri, quæ orationis partes ita delicatè committunt, ut ipsæ commissuræ vix appareant. En tibi nonnullas vulgares formulas.

Ad hæc, illud etiam considerandum nobis est.

Adde his; accedit his; accedit ad hoc; huc accedit, quòd, &c.

Huc pertinet: eodem pertinet: his finitimum est; huic proximum est illud, &c.

Ad hunc ordinem referendum est, quod domi contigit.

Jam verò quid referam? &c. Age verò, explicemus nunc, &c. Quid? quòd suos etiam incessit?

Nihil jam dico de illo scelere. Omitto domesticas ejus sordes. Nam illud quid attinet commemorare?

Sed hæc utcunque ignoscenda; illud quis ferat?

Audistis gravissima, sed audietis graviora.

Sed hæc privatim, nunc quæ publicè gesta sunt videamus.

Sed hæc juvenis peccavit, nunc senis virtutes audietis.

Quid his immoror? ad id, quod est hujus causæ caput festinet oratio.

Habes quid in illum contulerim beneficiorum: nunc, quam gratiam mihi retulerit accipe.

Sed hæc vetera, illud autem recens.

Sed ne fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, rem

rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum; sudat, pallet.

Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite.

At etiam ausus es? quid autem est quod tu non audeas?

Ad ejus Tribunatum, qui ad sese jamdudum vocat, & quodammodò absorbet orationem meam, contento studio, cursuque veniamus.

Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus.

PARS

PARS QUARTA.

De Amplificatione.

Mplificationis nomine hìc ego cum Cicerone intelligo graviorem quandam affirmationem, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem, & quæ non nisi ad magnas, gravesq; causas adhibetur: cum Isocrate, artem illam intelligo, qua ex parvis ampla (unde amplificationis nomen deductum est) ex angustis extensa, & lata (ex quo dilatatio nuncupatur) ex compressis diffusa, & explicata fiunt.

CAPUT I.

Amplificandi prima ratio.

AMplificare non est inani verborum exaggeratione rem augere supra modum, eique plus attribuere, quàm veritas concedat. Sed amplificare quidpiam dicimur quoties ea, quæ insunt in ipsa re, aut affinitatem habent cum illa, exprimimus dicendo. Sic suas Propola merces amplificare dici potest, cum quæ habet variis in cistellis recondita, convoluta, & complicata, evolvit, exponitque in officina suo quæque loco: similiter Orator dilatare dicitur aliquid, cum ejus partes omnes, alias aliis insertas, ac permixtas explicat, ut singulæ appareant; & suum ab aliis segregatæ obtineant locum. Quod planius ut fiat, adverte nullum esse argumenti genus, nullam sententiam, propositionem nullam, quæ cùm sit quoddam totum, seu physicum, seu morale, partes non habeat suas, vel physicas, vel morales, hoc est, cogitatione distinctas. Primi generis partes habet hæc propositio; *Orbem peragravit universum*. Orbis enim veris partibus constat;

terra scilicet, ac mari, provinciis, regnis, variis regionibus. Secundi generis partes habet ista: *Cainus fratrem interfecit*. Nam execrandi hujus facinoris partes, saltem animo distingui inter se possunt: adjuncta nimirùm singula, quas vulgò circumstantias dicimus; cujusmodi sunt, persona, locus, tempus, instrumentum, finis &c. quę huic sceleri sunt loco partium. Observa porrò cuivis pronum esse, veras, ac naturales partes totius cujuspiam invenire, quod nimirùm cadant sub oculos; at, quas morales diximus, non ita facilè deprehenduntur, quippe quæ ab ingenio nostro pendeant, & mentis acie quasi producantur. Itaque requiritur ratio quædam, qua faciliùs investigari, & inveniri queant: Hanc verò rationem docet Rethoricæ ars, ut in sequentibus exemplis videre est.

Rempublicam conservavit Cicero.
Ab enumeratione partium.

Cùm perditissimorum hominum nefarios conatus repressit in consulatu, audaciamque refutavit M. T. Ciceronis summa vigilantia, & divina dicendi vis; Senatus auctoritatem debilitatam, ac propè oppressam erexit: Equites Romanos asseruit in libertatem, plebem vindicavit à servitute crudelissima, ignem ab ædibus prohibuit, sacrilegia, & rapinas ab aris, & templis, à mœnibus ruinam, tyrannidem à curia, Remp. denique universam jam præcipitantem, & in certum ruentem exitium, invicto robore sustinuit, mirabili solertia excitavit, & in pristinum gradum restituit.

Vides ibi recensitas partes Reipublicæ singulas.

Iudas prodidit Christum.
Ab enumeratione Adjunctorum.

Partes illius propositionis, adjuncta sunt.

Quis

Quis prodidit, quem, quibus; Quamobrem prodidit; Quibus auxiliis, quomodo, ubi, & quando prodidit. Quibus omnibus in unum collectis proditionem illam sic expones. (*Quis*) immanis ille furcifer, ac latro, tetrum illud, horribileque hominis monstrum ex omni scelere concretum, vilissimus ille, detestabilisque servus; (*Quem*) Dominum, ac Deum suum, omnis sanctimoniæ fontem, omnis thesaurum sapientiæ, hujus universitatis effectorem, summumque arbitrum (*Ubi*) in horto divinis dudùm ipsius vestigiis, precibus, ac lacrymis, nunc etiam fuso humi sanguine, recens consecrato; (*Quando*) hac eadem nocte, qua post celebratam cum illo cœnam, lutulentos ejus pedes Christus ipse abluerat, & extersérat; (*Cur*) œstro avaritię percitus, turpissima pecuniæ cupiditate stimulatus (*Quomodò*) non aperta vi, sed dolo irruens, non denuncians palàm bellum, sed pacem simulans, ficta salutatione, pestilenti complexu, atroci osculo; (*Quibus*) nefandæ carnificum cohorti, quibus stipatus erat, & infensissimis inimicis, ejus vitæ jamdiù insidiantibus, per inauditam, execrabilemque perfidiam, vinciendum, excruciandum, ac contrucidandum objecit. Poterunt illæ partes seorsum, ac separatim tractari, additis transitionibus idoneis.

CAPUT II.

Amplificandi Rationes aliæ.

ALiæ amplificationis rationes ducuntur ab aliis locis oratoriis, in quibus nimirùm, tanquàm in quibusdam pyxidibus argumenta, & probationes includuntur. Quemadmodùm autem pyxidibus, nartheciisque adscribi solent earum rerum nomina, quas continent; ita hi loci quibusdam notis indicant, quid in quoque loco quęri oporteat. V. g. hæc nota, seu epigraphe, *à Definitione*, ostendit inquirendas esse illo loco, defi-

definitiones rerum, de quibus agitur. *A notatione nominis*, investigandum esse, quid rerum illarum nomina significent. *A distributione partium*; quibus partibus illæ constent, & sic de aliis. Illud autem præcipuè curandum est, & indagandum, qui loci argumento, quod suscepisti, convenientiores sint, & qui minùs idonei; ut his omissis, diligentiùs excutias illos.

Quo pacto ex omnibus locis capi argumenta possint, non uno exemplo docuimus cap.9.& 10. primæ partis hujus libri.

Nonnullos ad inveniendas rei cujuslibet proprias dotes adjuvat series quædam, & index nominum adjectivorum, & substantivorum, è quibus colligunt quid in laudem, aut vituperium dici possit.

Adjectiva ad laudem pertinentia.

Admirabilis, augustus, amabilis, beatus, bonus, carus, constans, desiderabilis, divinus, doctus, dulcis, faustus, fortis, gloriosus, gratus, honestus, honoratus, illustris, innocens, justus, laudabilis, magnificus, nobilis, perfectus, pius, potens, præclarus, rarus, sacer, salubris, sanctus, sapiens, splendidus, sublimis, tranquillus, verus, vigilans, utilis.

Substantiva laudis.

Astrum, cœlum, cor, decus, agnus, consolatio, corona, flos, lux, pax, præmium, quies, rex, regnum, religio, salus, sceptrum, sol, templum, thesaurus, victoria, vita.

Adjectiva vituperii.

Arrogans, asper, atrox, austerus, barbarus, caducus, cæcus, callidus, captivus, contagiosus, contemptus, corruptus, crudelis, damnosus, deformis, demens, deplorandus, desperatus, durus, egens,

gens, fallax, ferreus, ferus, flagitiosus, fœdus, fœtidus, funestus, furax, furiosus, horridus, ignarus, ignavus, improbus, imprudens, impurus, inanis, incommodus, infamis, infaustus, infidelis, ingratus, injustus, insidiosus, insolens, intemperans, intolerabilis, inutilis, lethifer, malus, miser, molestus, mutabilis, nocens, obscurus, odiosus, periculosus, rebellis, rudis, sacrilegus, severus, sordidus, stupidus, temerarius, turpis, vanus, vilis.

Substantiva Vituperii .

Bellum, cadaver, calamitas, carcer, catena, cœnum, crimen, dæmon, damnum, dedecus, dolor, fœx, fames, fel, fœditas, insidiæ, morbus, mors, odium, seditio, serpens, servitus, spinæ, strages, stultitia, tyrannis.

Adjectiva Communia.

Absconditus, abundans, adversarius, æternus, afflictus, amicus, aptus, facilis, fertilis, fœcundus, immensus, immortalis, incensus, indignus, novus, patiens, perseverans, plenus, primus, armatus, avidus, bellicosus, celer, deceptus, insatiabilis, insignis, levis, liber, longus, lugubris, magnus, necessarius, severus, similis, tristis, vacuus, venialis, vulgaris.

Substantiva Communia .

Arbor, ars, arx, aula, basis, calor, canalis, campus, causa, clavis, columna, cunæ, cura, deliciæ, fama, fax, flamma, fons, fornax, labor, lac, lex, opinio, orbis, pondus, radix, rumor, speculum, via.

CA-

CAPUT III.

Figura amplificationi præ cæteris idonea.

MAgna pars Amplificationis consistit in figuris, quibus argumenta ornantur. Illas exemplo ab uno facilè cognosces. Libet hanc sententiam amplificare, & illustrare?

Peccatum fugiendum est, quia innumeras in hac vita pœnas affert, & æternas in altera. Illam efferes.

1. *Simpliciter, & sine exornatione, per trimembrem periodum.*

Peccatum idcircò insectari debemus immortali odio, & vel ipsius umbram exhorrescere; quia innumeras in hac vita parit ærumnas; & in altera cruciatus afferre solet sempiternos.

2. *Per Interrogationem simplicem.*

Quid peccato detestabilius? quid magis est abominandum? Nonne gravissimis doloribus in hac vita corpus, angoribusque mentem afficit, æternoque post mortem supplicio utramque discruciat?

3. *Per Interrogationem objurgatoriam.*

Quid agis amens? quid moliris, scelerate? Quid est, quod tot flagitiis corpus, animumque contaminas? An nescis innumerabiles à peccato miserias invehi? An ignoras, illam unam originem esse malorum omnium?

4. *Per Interrogationem, & Apostrophen.*

Quis te, ò beatarum mentium Dux quondam princeps Lucifer? Quis, inquam, te unà cum tuis

tuis affeclis, ab altissima cœli regione, præcipitem egit in tartarum? Dic tu mortalium, mortisque parens infortunatissime? Quis te à felicissima vitæ conditione, in infelicissimam deturbavit? Nonne peccatum?

5. *Per Apostrophen.*

O peccatum exitiosum! ò maximum unicumque malum! cum fœdum adeò, turpeque sis, cur te non aversamur? Cur summam, æternamque nobis perniciem afferas, quamobrem te admittimus?

6. *Per Apostrophen ad peccantes.*

O cæci, ò inconsideratissimi, ò dementiores pecudibus homines, qui tam levi de causa toties, tamque immania scelera patratis! Quid? vosne latet, quàm horrenda vobis pœna immineat, quantam malorum vim in vestrum caput struatis?

7. *Per Apostrophen, & Exclamationem.*

Quàm verè, sapienterque dici solet, ignorantem esse quicunque peccat! nescire illum quid agat, quibus se malis implicet! Ita est profectò: Nescis, impure nescis, quò tua te nefaria libido rapiat? Nescis, avare nescis, quos ad scopulos te allisura sit cupiditas opum? Ignoras, helluo, quam te in Charybdim immergas? Ignoras homo vanissime in altum plerosque tolli, quò lapsu fœdiore ruant?

8. *Per Apostrophen, & Deprecationem ad Deum.*

Te, Deus Optime Maxime, per infinitam illam tuam in humanum genus benignitatem oro, obsecroque, immeritis licèt veniam tribue. Excæcat miseros dementia, furor de potestate men-

tis deiicit, abripiuntur æstu cupiditatum, peccati gravitatem minimè sentiunt, nec quàm fœdis se maculis inficiant, vident; nec quàm impiè divinum tuum numen offendant, advertunt satis; nec quàm horrendis se pœnis obstringant, insani cogitant.

9. Per Apostrophen, & Imprecationem ad Deum.

O Sancte Deus, aspernantur impii tuum Numen, tua sacra contemnunt, religionem violant. Quousque tantam impudentiam, malitiamque patiere? Quousque abutentur scelesti patientia tua? Quin pœnas maturè reposcis, tot flagitiis debitas? Levia ducunt, quæ in hac vita tolerant; morte atroci plecte perditos, æternis obrue catenis rebelles, sempiternis conscеleratos supliciis macta.

10. *Per Communicationem.*

Si imminentem à tergo carnificem videres stricto ferro, manuque jam elata paratum ad cervices tibi amputandas, simul ac esset quidpiam contra honesti leges à te commissum; quid ageres? quidquamne tale perpetrares? Atqui cùm immineat tibi æterna mors, novis te quotidiè criminibus inquinas?

11. *Per Exclamationem.*

O amentiam mortalium! ò stultitiam incredibilem, omnibus lacrymis, gemitibusque deplorandam! Turpem momenti voluptatem dolor excipit nunquàm finiendus: hoc illi sciunt, hoc fatentur, hoc prædicant, & peccant tamen, & flagitia flagitiis cumulant.

12. *Per*

12. *Per Præteritionem.*

Ut te à peccando deterream, non hic ego mala enumerabo omnia, quæ culpam consequuntur; quis omnia illa, vel cogitatione recenseat? Silebo dolores corporis, angores mentis, terrores, stimulosque conscientiæ, & intestinos cruciatus: hæc, inquam, præteribo mala omnia, quod tametsi gravissima, finem habitura sint aliquando, æterna solùm inferorum supplicia commemorabo, quibus torqueberis in omne tempus, nisi resipiscas.

13. *Per Hypotyposin malorum hujus vitæ.*

Enumera, si potes, partem malorum minimam, quæ parit peccatum: Cerne ardentes bello regiones, hæc excitavit peccatum incendia. Vide exhaustas regiones incolis, quas lues absumpsit; hanc induxit luem peccatum. Aspice lamentabili strage prostratos urbium cives, quos intestina odia in mutuam perniciem armarunt; hæc odia movit peccatum. Intuere quantis morborum doloribus, quot ærumnis obruatur hominum genus, hæc damna omnia peccatum invehit.

14. *Per Hypotyposin malorum alterius vitæ.*

Non te movent ærumnæ, & calamitates, quibus, obruuntur scelerati, dum hujus adhuc fruuntur usura lucis. Descende cogitatione in Tartarum, cerne ignes illos, rotas illas, & verbera: cerne voragines præaltas, & sine fundo fossas, mephitim exhalantes intolerabilem, sulphuream que flammam atro mixtam fumo evomentes. Aspice, ut laniantur isti, ut torrentur alii, ut discerpuntur illi, ut omnes incredibiliter cruciantur. Peccatum tantis illos pœnis addixit.

15. Per Subjectionem ab effectis.

Si nondum te Tartarei hujusce monstri fœditas terret, at saltem exhorrescere, quæ mala progignit. Quid enim turbas movet, seditiones excitat, bella generat? nonne peccatum? Quid infert mentis ægritudines; quid morbos, quid cruciatus, quid cædes innumeras? Nonne sunt ista peccati stipendia? Quid naufragia navigantibus, quid pestilentiam urbibus, quid agris vastitatem, quid rebus extremam perniciem, quid mortalibus denique omnibus mortem sempiternam importat? nisi peccatum?

16. Per Subjectionem ab Adjunctis.

Quò te ages infelix post conceptum, patratumque facinus? quò te recipies, ut fugias sequentem pœnam? quem in locum te abdes, quò Furiæ ardentibus tædis armatæ te non insectentur? Discedes in desertissimas solitudines? te ibi lancinabit acerbiùs scelerum tuorum conscientia. Venies in publicum? ardebunt in te odia omnium bonorum. Quem appellabis, qui propulset à tuo capite imminentem pestem? Amicos? improborum amicus nemo, nisi improbus; Affines, quos dedecorasti? Propinquos, quibus labem aspersisti? Parentes, quos affecisti maculis æternæ infamiæ? Ad bonos, beatosque genios te convertes? exhorrent tuum conspectum. Ad ipsum Deum, quem offendisti, qui pœnas brevi à te infinitas repetet, nisi quammox illum vera placare pœnitentia coneris?

17. Per Subjectionem à Definitione.

Quod malum, quod morbi genus, quæ calamitas? quod infortunium esse potest, quod non oriatur à peccato? Plagas times? Tortor est: Ignominiam metuis? nihil peccato turpius. Vi-

tam

tam amas? ah! mors est omni morte crudelior.

18. *Per Prosopopœjam*.

Dictis meis fidem non adhibes? Audi quid vociferentur homines illi, quos, vel in hac vita conscientia malefactorum divexat, vel qui suppliciis nunquàm terminandis torquentur in inferis. Peccata sunt, inquiunt, à nobis commissa, quæ nos excruciant; hæ sunt Furiæ, quæ nos quiescere non sinunt; hi carnifices, qui nos dies noctesq; dilaniant; hæ flammæ, quibus urimur; hi stimuli, quibus fodimur; hæc verbera, quibus laceramur; hæ rotæ, quibus miserabilem in modum distrahimur.

19. *Per Antitheses*.

Exultas miser, exilisque præ gaudio, vel dum te sceleribus contaminas; vinctus es, & liberum te prædicas: conceptam in præcordiis mortem contines, & sectaris vitæ delicias: paratur tibi mala crux, & rides: impendet capiti suprema calamitas, nec moveris: discedit tuos ante pedes terra horrendo hiatu, & in barathrum lætus insilis, O cæcitatem!

20. *Per Antitheses, & Comparationem*.

Age, scelerate; age, facinorose; confer voluptatem, quam peccando percipis cum dolore, quem patrato scelere hauris. Evanescit illa puncto temporis; iste diuturnus, & nisi vitam emendas, sempiternus futurus est. Stat illa veluti foris; hic totum pervadit hominem: nec corpus torquet modò, sed animum angit, æternumque cruciat,

21. Per Concessionem .

Esto, sit ita, ut dicis; insint flagitiis illecebræ, quæ blandiantur sensibus. At catenarum, quibus animum opprimunt, nonne gravitatem sentis? Oscula, quæ libat scelerata voluptas, sunt mollia, fateor. At quos simul infigit ungues, quæ vulnera infligit, eane tu grata, eane suavia esse dices? Non injucundè canunt Syrenes fraudulentæ: ita est: at quos in scopulos, quas in syrtes insidioso cantu te pertrahant non animadvertis? Placet hamus dolosam tegens escam: at voratus necat.

22. Per Distributionem .

Illecebrosum quidem est peccatum ad voluptatem, sed crudelissimum est ad pœnam, fœdissimum ad ignominiam, æternum ad diuturnitatem. Et illud in se admittere quis audeat, eo delectari, in illo vivere, cum illo mori?

23. Per Imprecationem.

Mortalium nequissimi, ecquando facietis peccandi finem? nullumne statuetis improbissimæ libidini modum? Ecquæ vos ratio ab insania, aut ab impudicitia pudor, aut ab effrænata licentia timor, aut à scelere pietas, aut à dedecore honestas revocabit?

24. Per Dubitationem, & Gradationem.

Quo te nomine appellem, noxa exitialis? Morbum? morbis omnibus acerbior es; Pestem? te nulla pestis tetrior, ac præsentior; Incendium? aliquid es perniciosius; Feram immanem? immanior existis; Mortem calamitosissimam? parum est illud quoque; An illa simul omnia te esse dicam? nec satis illud erit etiam, ut enim hæc simul

mul omnia in unum mala confluant, corpori duntaxat perniciem inferunt; tu grassaris in animum. Et quamvis ad animum illa pervenirent, finem tamen haberent aliquando, tu nullum cruciandi finem facis.

25. *Per Gradationem, & Interrogationem.*

Ubinam tandem aliquando subsistes, Culpa pestilens? quo demum in gradu malorum hærebis? Dolore corpus conficis, an non id satis est? Non est satis. Caliginem offundis menti, labefactas judicii vim, frangis ingenii vires, hebetasque aciem; de statu naturæ totum hominem deiicis, quò ultra serpes? Etiam mortem affers teterrimam, scio, ac video; At si mors saltem esset malorum postremum. Non erit: ultra mortem quoque Peccatum, immortale malum desævit:

26. *Per Ironiam.*

Immitis, injuriusque sum, qui innocentissimorum hominum deliciis officiam; qui importuna oratione voluptates turbem liquidas, quibus indulgent. Sinamus eos per otium frui conquisitis tanto labore commodis; oblectent se vino, cædibus, rapinis; volutate vos in cœno libidinum, obsequimini genio, indulgete cupiditati: Nihil inde mali timendum vobis est.

27. *Per expolitionem, à simili.*

Videte stultitiam peccantium; ut certiùs celeriùsque pereant, suis sibi sumptibus accersunt malorum ultimum: Domos ipsimet suas suffodiunt, quibus obruantur: pyras extruunt, in quibus ardeant: nectunt laqueos queis se interimant: momentaneas aucupantur voluptates, ut semper duraturis doloribus crucientur.

28. *Per Synonyma, à dissimili.*

Quis satìs miretur, inconsiderantiamne dicam nostram, an dementiam? qui ob inane lucrum rei levissimæ, nulliusque pretii, curis vigiliisq; atterimus vitam; qui fluxam voluptatem multorum emimus annorum labore; unumque diem ut vivere beatos liceat, totam consumimus ærumnis ætatem. Ut verò æterna evitemus damna, ut immortale fugiamus dedecus, ne à peccando quidem abstinemus.

29. *Per Deprecationem.*

Quò, quò ruitis infelices: Ah! per salutem vestram precor, absistite. Prærupta, lubricaque in crepidine versamini prægalti præcipitii; quid occlusis luminibus, impetuque malesano præcipites ruitis? Aperite oro vos, atque obtestor per quidquid vobis carum est, aperite oculos, ac circumspicite tantisper, quàm horribilia vos mala circumstent.

30. *Per Cohortationem.*

Detestamini ergo, adolescentes, abhorrete morte pejus & inferno culpam omnem; occasiones peccandi declinate, omni animi solertia, omni contentione mentis. Id unum spectent cogitationes vestræ omnes, ut præstetis vos immunes à noxa, ut devitetis delicta quælibet, ut puram ab omni labe vitam, illibatamque traducatis, cùm obscurum jam vobis esse non possit, innumerabiles ærumnas, æternaque mala peccantibus impendere.

CAPUT IV.

Fontes, & exempla quædam graviorum Amplificationum.

GRaviores illæ amplificationes præcipuè adhibentur ad movendos Auditorum animos, in quo ſolet eloquentia triumphare. Ducuntur autem, ut ſæpè diximus, ab inſignioribus locis Oratoriis certo quodam modo vehementiore, & ſplendidiore tractatis, adhibitis nimirùm figuris verborum, & ſententiarum illuſtrioribus, ut è ſequentibus exemplis apparebit.

Primus hujuſmodi Amplificationum fons eſt locus à definitionibus conglobatis, cum ſcilicet ejuſdem rei variæ definitiones in unum locum congeruntur; unde alio nomine congeries, ſeu frequentatio definitionum vocatur hic locus. Ita Cicero, non ſatìs habens dixiſſe, incenſam eſſe curiam, adjecit definitiones Curiæ plurimas;

Curiam, inquit, incendit, quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus, templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab univerſo populo Romano conceſſam uni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari.

Virtutem commendare ſi cupis, illam eſſe dices animi animam noſtri, vitæ decus, mentis puriores delitias, æterni radium ſolis, feſicitatis auroram, immortalitatis parentem, perennemque fontem bonorum omnium.

Modeſtiæ præconium.

Hac virtute quid quæſo pulchrius? atque adeò quid amabilius fingi poteſt? Eſt quippe animi facies amœna, pignus probitatis, nitor morum, pudicitiæ munimentum, taciti hominis commendatio eloquens, humanæ ſocietatis lumen & de-

cus, rapax charitatis illecebra, ſedes honoris.

Quid eſt invidia? malum genitum à bono; caligo eſt à ſplendore oriens; à pulchritudine nata deformitas; à riſu lacryma fluens. Rivus eſt fellis, à fonte mellis profluens; è planta honeſtatis, nequitiæ fructus: proprius ab aliena lætitia dolor: calamitas domeſtica ab externa gloria manans: inteſtinum infortunium, quod fortuna creavit proſpera: ægritudo voluntaria, crux fixa malevolis, & perpetua virtutis hoſtis.

Alter amplificationis gravioris fons locus eſt ab enumeratione partium, de quo jam ſæpè facta mentio.

Tertius Amplificationis fons ducitur ab effectis.

Vitii, & virtutis effecta.

Nulla, *inquies*, mala ſunt, quæ non exoriantur à peſtilenti fonte vitiorum; nulla bona, quę virtus non afferat. *Bene, ſed nimis exiliter, expone, quæ mala illa ſunt, & quæ bona.*

Inde vitii demonſtra fœditatem, quòd rationi adverſetur, quòd contaminet animum, quod Divinum Numen offendat; quòd auctorem ſuum diris excruciet modis, curis exedat, metu percellat, &c. Tum quòd leges, quòd inſtituta, quòd fœdera, cæteraque humanæ ſocietatis ſanctiſſima jura pervertat, labefactet, exſcindat. Denique quòd peſtem rebus publicis, provinciis calamitatem, perniciem regnis, urbibus exitium, familiis damna innumera, ſingulis denique univerſum malorum agmen importet.

Virtutem autem ſi ornare cupis; dic illam eſſe, quæ mæſtos recreat, ægros reficit, jacentes erigit, excitat afflictos, miſeroſque levat: Quæ ſplendorem rebus obſcuris, vilibus pretium, abjectis dignitatem, vulgaribus honorem, humilibus excelſitatem, contemptis commendationem affert, omnibuſque venerationem conciliat.

Geo-

Geographiam si laudare cupis, ejus effecta sic recensere poteris.

O artium præclarissima, quibus te literarum monumentis extollemus? qua prædicatione celebrabimus? quo tibi laudum genere pro tuis in nos beneficiis grates referemus? Nostris enim ut servias oblectationibus, & emolumentis, facis mundi compendium, omnia loca sub uno aspectu posita, oculis subiicis; remotas regiones proximis implicas, exterisque, ac disjunctissimis nostras innectis. Per te orbem utrumque percurrimus immoti, &c. *Cœlestis gloria spem, vel desiderium ab effectis ita commendabis.* O cœlestis gloriæ beata spes, sine te jaceremus mortales miseri, aut ærumnis fracti, aut vitiorum lenociniis depravati, nisi nos velut avulsos ab uberibus voluptatum, invitares ad immortalis vitæ decus, erudires ad disciplinam, corroborares ad laborem, firmares ad pericula, interritos ad omnem casum, eventumque redderes, nec adversis minùs infractos, quàm prosperis præstares invictos.

Quartus fons amplificationis petitur à consequentibus: cùm ea, quæ rem quampiam consequuntur exponimus. Ut si adversus auctorem belli faciendi mala enumeres, quæ bellum sequi solent, videlicet.

Exhaustum ærarium, abacta pecora, proculcatas segetes, incensos vicos, & villas, desertos agros, eversa mœnia, compilatas domos, direpta templa; fractam laboribus juventutem, tot adolescentium mores licentia depravatos, extinctas artes, corruptam disciplinam, obliteratam religionem, confusa divina, humanaque omnia, tibi uni accepta referemus, si belli auctor fueris.

Solis Occasum consequentia.

Cerne, ut occidente die, quasi natura omnis esset extincta, sepultaque tenebris, amicitur ve-

ste funebri mundus: ut accensæ micant toto æthere funestæ faces: ut cœlum, quod manè præ lætitia colliquescebat in rorem melleum, serò solvitur in noxium fletum: ut evanescit orbis pulchritudo, ut obsolescit splendor urbium, camporumque amœnitas, & plantarum viror, & florum decor, ut triste silentium cuncta tenet, dum solæ noctuæ, soli bubones, vespertiliones, ac ranæ infestant omnia ferali cantu. Interea cæteras animantes stupor, ac pavor occupat, volucres gemunt in nidulis, & homines jacent in lectis oppressi somno, &c.

Quintus Amplificationis fons adjuncta sunt: sive rei circumstantiæ. Ebrietatem Antonii exagitat ab hoc loco *Tullius Philippica II. num.63.* Tu istis faucibus: istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu, vomere postridiè. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens Magister Equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit.

Sextus fons Amplificationis est à contrariorum frequentatione, cum multa sibi adversantia congeruntur. Mirabilem habet Tullius Amplificationem ab hoc loco ductam, cum describens ea, quæ in Varronis Villa fiebant ab Antonio, homine impurissimo ita loquitur.

At quàm multos dies in ea Villa turpissimè es perbacchatus. Ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, quàm à dispari domino (quamquàm quomodò iste dominus?) sed tamen quàm à dispari tenebantur! Studiorum enim suorum Marcus Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ in illa villa ante dicebantur, quæ cogitabantur, quæ literis mandabantur? jura populi Romani, monu-

numenta majorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrina. At verò, te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, &c.

Septimus fons Amplificationis eſt in exemplorum frequentatione: cum ſcilicet multa coacervantur exempla, quibus probetur quod propoſitum eſt. Porrò exempla ejuſmodi tractantur eleganter per comparationem.

Octavus fons Amplificationis à comparatione petitur. Comparationem dico, non eam, quæ res ſimiles diſſimilibus, aut ſimilibus opponit: hæc enim ſpectat ad locum ſimilitudinis: ſed eam, quæ res majores cum minoribus, minores cum majoribus, pares cum paribus confert, contenditque. Sic Orator prima in Catilinam n.3. *An verò vir ampliſſimus Publius Scipio Cajum Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reipublicæ privatus interfecit, Catilinam orbem terræ cæde, atque incendiis vaſtare cupientem nos conſules perferemus?*

Argumentum à minori urget eleganter D. Cyprianus collatis utriuſque partis circumſtantiis. Si herus delinquentem ſervum punit, cur Deus de homine peccante ſupplicium non ſumet? *Ipſe de ſervo tuo ſupplicium exigis, & hominem homo obedire compellis. Cum ſit vobis eadem ſors naſcendi, conditio una moriendi, corporum materia conſimilis, animarum ratio communis; cum æquali jure, & pari lege, vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo recedatur: tamen niſi arbitrio tuo tibi ſerviatur, niſi voluntatis nutui pareatur, imperioſus ſervitutis exactor flagellis verberas; fame, ſiti, nuditate, frequenter ferro, & carcere affligis, & crucias; & non agnoſcis Dominum Deum tuum, cum ſic exerceas ipſe dominatum.*

Cicero pro domo ſua num.130. Caſſium cenſorem, ejuſque factum cum Clodio, qui domum Ciceronis temerè conſecraverat, ſplendidè componit. *Quæſo*, inquit, *& hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate.*

Ille

Ille erat summa modestia, & gravitate censor; hic Tribunus plebis scelere, & audacia singulari. Tempus &c. Ita Christiani flagitium amplificare poteris, Christum scelerato quopiam facto negantis, ut ait Apostolus, cum Divi Petri culpa, & negatione, & hunc leviùs illo peccasse ostendes.

Non est, quod plura congeramus amplificationis, & locorum, unde sumitur, exempla, quæ passim legenti Romanum Oratorem occurrunt. Sic Orat. pro Cæcina num.67. laudat Aquilium judicem enumerando varias virtutes huic muneri accommodatas. *Percommodè accidit, &c.* Pisonem omnium mortalium sententia esse condemnatum, docet conglobatis ejus criminibus num. 96. *An ego expectem dum te, &c.* Clodii pariter flagitia enumerat pro Milone num.74. per egregiam repetitionem, & varia incisa. Causarum congeriem habes pro Sextio num.46. ubi per allegoriam causas effert, cur exulare spontè, quàm pugnare cum adversariis maluerit. *Cùm in hanc Reip. navim, &c.* Effecta conglobat pro Leg. Manil. *Quid tam novum, quàm adolescentem privatum difficili Reip. tempore exercitum conficere? Pompejus confecit: huic praesse? præfuit &c.* Item Philip. XIV. nu.8. per prætermissionem. *Refugit animus, eaque formidat dicere, qua Antonius effecerit, &c.* Congerit eventura mala ex Catilinæ conjuratione, pro Mur. num.85. *Quid tandem fiet, si illa pestis prorumpet in agros suburbanos, si huc advolabit: versabitur in castris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas, omni autem in loco ferrum, flammamque metuemus*: Eadem consequentia per Hypotyposim subiicit oculis quarta Catil. nu.11. *Videor mihi hanc urbem videre: cerno sepultam patriam: versatur mihi ante oculos Cethegi furor in vestra cade bacchantis.*

Dissimilium conflictione, probat Cælium Reip. profuturum, & comparationem inter illum, atque Clodium instituit num.78. Ab iisdem dissimilibus, non esse timendos Catilinæ socios monet,

net, Catil.II.num.24. *O bellum magnopere pertimescendum, &c.* A contentione rerum pugnantium, Milonem in patria retinendum esse persuadet nu.104. *Nolite, obsecro vos, pati, &c.* Urget ab eodem, adversarium pro Roscio. Com.nu.18. *Qua in re mihi ridiculè visus es inconstans, qui eundem & læderes, & laudares: & virum optimum, & improbissimum esse diceres, &c.*

Præter amplificationis fontes hactenus explicatos, alius à nonnullis vehementer laudatur. Incrementum appellant, & efficacissimum amplificandi genus à Quintiliano dicitur: cùm oratio per gradus quosdam veluti crescit; Ut, magna virtus est, si non lædas, à quo læsus es; major fortitudo, si læsus remittas iram, & veniam annuas; maxima gloria, si cui nocere potuisti, hunc beneficio devincies. Magna pars vitæ, inquit Seneca, elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Verrina VI. *Unum hoc crimen videtur esse: plura sunt; sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim nescio.*

PARS

PARS QUINTA.

APHTHONII PROGYMNASMATA.

Phthonius, rethor insignis, elementa quædam Rethoricæ litteris consignavit, inscripsitque Progymnasmata, idest prævias quasdam exercitationes, quæ sternerent iter ad eloquentiam. Illæ requirunt cognitionem aliquam figurarum, & amplificationis, itemque locorum, quos Oratorios vocant: qua cognitione imbutos esse adolescentes Aphthonius minimè dubitavit, cum sua scriberet Progymnasmata. Quamobrem ea rejecimus in ultimum hujus libri locum, ut faciliùs intelligerentur, & major ex illis fructus caperetur.

PROGYMNASMA I.

DE FABULA.

QUia narratio est quoddam quasi genus, fabulam, & historiam, tanquàm partes complectens, explicanda primo loco esse duxi quæ spectant narrationem. Virtutes enim, & ornamenta, quæ vulgò historicæ, ac veræ narrationi tribuuntur; eadem fabulæ, quæ fabulosa narratio est, attribui debere nemo neget, ut ex arte fiat.

CAPUT I.

De Narratione generatim sumpta.

QUæ sunt virtutes Narrationis generatim sumptæ, hoc est, seu veræ, seu fictæ, ac fabulosæ?

Resp. Hæ quatuor: Brevitas, Perspicuitas, Probabilitas, & Suavitas.

Quo pacto erit brevis Narratio?

Resp. Si nihil afferatur, quod sit superfluum.

Profer exemplum.

En: Cùm ensem, quem adolescens ille suspenderat in quodam domus suæ angulo, arripuisset, illum strinxit, & inimicum insectatus est, tandemque comprehensum percussit, atque interfecit. Hæc narratio nugatoria est, & ineptè longior. Brevis esset, ac melior, si ita diceres. Arrepto gladio fugientem assecutus inimicum interemit.

Quomodo reddetur perspicua?

Resp. Perspicua, seu clara existet, si verbis usitatis, propriisque constet; si vitetur rerum & personarum nimia multitudo; si longiores omittantur verborum, ac sententiarum circuitus; si denique tollatur omnis ambiguitas.

Da exemplum, in quo appareat hæc ambiguitas.

Do, Cùm constaret privignum occidisse vitricum domi suæ dormientem, ad judicem ejus nomen delatum est. Quid obscurius? Nam quæso, uter est interfector, aut interfectus? Et illa domus cujus est? Privigni, aut vitrici? Vaticinare..

Qua ratione fiet probabilis Narratio?

Resp. Probabilis reddetur, seu credibilis, ac verisimilis, si nihil contra decorum peccabitur; hoc est, si nihil dicetur, quod non conveniat personis, ac rebus; nihil, quod loco, aut tempori non congruat.

Pro-

Prome exemplum.

Si quis diceret, pictorem se vidisse utroque orbatum oculo, præclaras imagines coloribus exprimere solitum: careret illa narratio probabilitate; id enim fidem superat.

Quomodo suavis erit?

Primò, si verbis utaris elegantibus, nitidis, lectis, & sonantibus, ipsique rei, quæ narratur, maximè congruis. Secundò, si in ipso narrationis decursu expectationes concitabuntur; si motus animi interponentur, ut lætitiæ, metus, iracundiæ, &c. Si colloquentes personas induxeris, si denique exitus occurrent inopinati, & admirandi, quo vel audienti, vel legenti, accidere jucundius nihil potest.

Declara id exemplo quodam.

Resp. Si mortem Ciceronis narrare velis, & dicas: Popilius ad lecticam, quà Cicero vehebatur approperans, stare jubet lecticarios, extractumque Ciceronem obtruncat. Hæc narratio insuavis est; ei suavitas conciliabitur, si motus quosdam, & colloquia inseres, hoc modo. Ut eminùs lecticam Ciceronis aspexit Popilius, ad illam citato cursu contendit, stipatus, ut erat, armatorum militum globo, tum exclamans, & manum protendens, state, inquit, lecticarii: famuli exterriti sistunt; lecticam milites cingunt. Tum minaci voce Popilius; ubi herus vester? Ubi Cicero? Qui audiens se nominari, seque unum peti; profert è lectica caput, & Popilium irato vultu intuens: En, inquit, ferè carnifex, hoc caput amputa, & ad Antonium defer. Ille nihil cunctatus, gladio, quem tenebat, cervices abscidit. Narratio ista, non ne prima illa suavior est, ac venustior?

Quæ sunt Narrationis Ornamenta?

Ea sine quibus nuda, simplex, & incompta, narratio est.

Quotuplicis sunt generis?

Duplicis. Alia sunt in verbis posita, alia in sententiis.

Quæ-

Quænam ſunt ornamenta, quæ in verbis ſita ſunt?

Hæc præ cæteris.

Primum.

Verba hæc, inquit, ait, & ſi quæ ſimilia ſunt, aptè reliquæ dictioni alligantur: quod fit, cùm nec initio, nec in fine ſententiæ ponuntur, ſed poſt unum, alterumve verbum, hoc modo. Finge matrem quæ filium è caupona revertentem increpet. Cenſeſne, inquit mater, tantum dedecus me laturam diutiùs? Quid enim commiſi mali? reſpondit adoleſcens. At mater: ò impudentem, inquit, etiam quærit, quid mali commiſerit furcifer! Hic filius convicio exaſperatus: Mene, ait, habes mater famuli loco? Cui illa: Non famuli, reſpondet, ſed nequiſſimi mancipii. Siccine verò, inquit ille, filium amas? Siccine verò, illa refert, tu matrem colis? Habes in hoc exemplo omnes fermè particulas, quibus eſt opus, quoties colloquia in narrationibus fieri neceſſe eſt: Advertendum tamen eſt, his vocibus, ait, inquit, & ſimilibus, plerumque præmitti participia. Ut: Cæterum Imperator, ſicut curru eminebat, dextera, lævaque ad circumſtantium agmina oculos, manuſque circumferens: Adeſte, inquit, Milites, erigite animos, victoria noſtra eſt.

Ergo primos ordines, ut pulchrè ſedebat in equo, obequitans Alexander, ſimulque ad confertos cuneos protendens manus, certandum, inquit, commilitones.

Secundum.

Præſens tempus pro præterito in narrationibus eleganter uſurpatur. Ut.

Philodamus rogat Rubrium, ut quos ei commodum ſit, ad cœnam vocet. Ille ſuos familiares invitat: Maturè veniunt: diſcumbitur, fit ſermo

ſermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur hoſpes hortatur, utuntur majoribus poculis, celebratur omnium ſermone, lætitiaque convivium.

Tertium;

Plures infinitivi ſæpè congeruntur ſuppreſſo verbo, unde regi poſſunt; ſuppreſſis etiam aliis quibuſdam vocibus, ac particulis, ut in hoc exemplo videre licet, quod habet Tullius, exponens quo pacto Verres Candelabrum gemmeum Regi Antiocho per fraudem eripuerit, cùm illud rogaſſet afferri domum ſuam, perſpiciendi cauſa. Affertur candelabrum à Regis domeſticis ad Verrem, qui cum jam ſatìs illud perſpexiſſe videretur, illi tollere incipiunt, ut referrent, iſte ait, ſe velle, illud etiam atque etiam conſiderare, nequaquàm ſe eſſe ſatiatum; jubet illos diſcedere, & candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur. Rex primò nihil metuere, nihil ſuſpicari (ſubintellige, poterat) Dies unus, alter, plures (ſubaudi, abeunt) non refert; Tum mittit Rex ad iſtum, ſi ſibi videbatur, ut reddat. Jubet iſte poſtridiè ad ſe reverti; mirum illi videri (ſupple, incipit) mittit iterum. Non redditur. Ipſe hominem appellat; rogat ut reddat &c.

Quænam illa ornamenta ſunt, quæ in ſententiis conſiſtere dicis?

Sunt figuræ quædam nobiliores, quæ ſi ſuo ponantur loco, narrationem mirum quantum illuſtrem reddant. Hæ verò ferè adhiberi ſolent.

Hypotypoſis. Ut: inflammatus ira egreditur domo, ardebant oculi, emicabat ab ore furor, horrebant capilli &c.

Dubitatio. Quid aget miſera? quam ſe in partem conferat? ad quem confugiat? cujus opem imploret? Patris? in vincula conjectus eſt. Fratrum?

trum? abducti sunt in servitutem. Propinquorum? diffugere omnes.

Suspensio. Quid deinde factum censetis? victam fuisse promissis puellam? nullo modo: Cessisse minis? non cessit. Quid igitur facere potuit columba imbellis, inter ungues Accipitris? Dicam: audite. Excisam sibi linguam in os impudici expuit: quo ille telo ictus, victusq; cessit loco.

Communicatio. Ut: quæro à vobis, qui hęc auditis, si vestræ res in eo essent loco, quid vobis agendum esse censeretis? Fugam arriperem, inquiet aliquis, nec resistere auderem: At hic adolescens restitit; immò adversarium inermis abjecit.

Exclamatio. Filiam exturbavit nuptiali thalamo, & genero nupsit: O mulieris scelus incredibile! O libidinem inauditam! non timuisse hominum famam! non dedecus æternum! non furiarum ardentes tædas! &c.

CAPUT II.

De Fabulosa Narratione.

HActenus narrationem spectavimus generatim acceptam, prout scilicet res, tam fictas, quàm veras explicat: Cùm res sunt fictæ, Fabula dicitur: cum veræ, Narratio propriè nuncupatur.

Quid est fabula?

Est sermo falsus veritatem effingens, hoc est: Falsa quidem, & ficta narratio est; at sub fabuloso verborum cortice, veritas semper latet aliqua, & utilis sensus.

Quas appellationes vulgò sortita est?

Varias: Nam modò Sybaritica, modò Cilix, modò Cypria dicitur.

Cur Sybaritica vocata quondam est?

Resp. Quòd Sybaritæ, Græciæ populi, effœminati, ac molles fabulosis, parumque pudicis sermonibus oblectarentur.

Cur

Cur Cilix vocata est?

Quod Cilices Asiæ populi, ob corruptos mores, fabularum vanitate pascerentur, anilibusq;commentis; ita mendaciis assueti, ut in proverbii locum abjerit.

Cilix haud facilè verum dicit.

Quare Cypria dicta?

Propterea quòd apud Cyprios, fabulatores magno in loco essent, & magnus fabularum usus.

Quamobrem Æsopica appellata est?

Quid rogas, quod neminem latet? Quis enim nescit Æsopum omnium ingeniosissimè scripsisse fabulas; easque teri solitas omnium manibus; sic, ut haberetur ille olim ignavissimus, qui eas non didicisset? Ex quo etiam natum illud adagium. Ne Æsopum quidem trivisti.

Quot sunt genera fabularum?

Varia, aliæ siquidem dicuntur rationales; aliæ morales; aliæ mixtæ.

Quid vocas rationales Fabulas?

Illas, quibus quidpiam fingimus ab homine dictum, vel factum.

Quas dicis morales fabulas?

Quæ valent ad hominum mores informandos, & à belluis ortæ finguntur.

Quæ vocantur Mixtæ.

Quæ ex rationali, & morali compactæ sunt, idest, in quibus, homines cum belluis sermocinari finguntur.

Cedo exemplum.

Mustela ab homine prehensa, cùm instantem necem effugere vellet. Ah! quæso, inquit, mi homo, parce: cur necare me vis, quæ tibi muribus purgo domum? Id tu, respondit ille, mea causa si præstares, ac non potiùs tua, gratum accideret quod facis, veniamque darem supplici. At, quòd mures occidis, ut gulæ tuæ servias, & quæ illi corroserint, consumas, vanum est, quod

quod jactas, beneficium, nunc ergo morere.

Hoc sibi dictum putent, qui meritum inane prædicant; dum suis unis student emolumentis.

Quæ utilitas fabulæ?

Multiplex: delectat enim, docet, & movet; Delectari fabulis non pueros tantùm, sed etiam viros ætate provectiores docuerunt olim Athenienses, quos cùm Demosthenes, apud illos agens de magnis rebus, non haberet attentos; hoc apologo, seu parabola, attentionem excitavit.

Asinum conduxerat adolescens, Athenis Megaram iturus: cumque flagrante jam meridie (æstas enim erat) calor cœpisset esse vehementior, sub Asini ventrem se conjecit, ut umbram captaret. At is, qui locaverat Asinum, litem intendit; afferens, se Asinum lôcasse, non asini umbram. Hac fabella excitati auditores, animos, & aures arrexerunt. Quod ubi Demosthenes vidit, illos graviter objurgare cœpit, qui de nugis audiendis soliciti, rempublicam negligerent.

Quid docent fabulæ?

Qua ratione instituenda vita sit. Quæ virtutes exercendæ, & quæ fugienda sint vitia.

Movent præterea Fabulæ.

Quo exemplo id probares?

Exemplo Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ in Sacrum Montem secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamque revocavit, decantato corporis humani Apologo, quem refert Livius *lib.* II. *prima Decadis*.

Licetne in re seria, & sermone gravi adhibere fabulas?

Licet, sed raro: videndum siquidem, quid res, ac locus patiatur, tuncque præfari conveniet à viris priscis, ac sapientissimis ista non sine causa fuisse conficta, neque temerè tot jam sæculis magno mortalium consensu fuisse celebrata: deinde quid sibi voluerint, interpretabimur in hunc modum

modum v. g. ut enim significarent, hominem avarum tam non habere quod habet, quàm quod non habet, exhibuere nobis Tantalum quendam, mediis in aquis æterna siti cruciatum &c.

Quo artificio texendæ sunt fabulæ?

Eodem prorsùs, quo narrationes veræ. Debent nimirùm, quod jam monui, quatuor habere virtutes, scilicet, brevitatem, perspicuitatem, suavitatem, & probabilitatem.

Quid opus est probabilitate in fabulis, in quibus nihil est, quod verum sit, aut vero simile?

Opus est tamen. Etenim, quamvis probabile, credibileque non sit, belluas loqui, v. g. & more hominum colloquia miscere, idque repugnet penitùs earum naturæ: Attamen, si voce, & ratione uterentur, haud dubiè aliter Vulpes loquerentur, aliter Gallina; illius enim indoles subdola, tortuosa, & multiplex; hujus ingenium simplex, & rectum: aliter lupus, aliter agnus ageret; nam ille rapax, & ferox natura; hic contra mitis, ac minimè malus. Itaque si pecudibus illis, quas ratione uti fingimus, quidpiam attribueres ab earum natura abhorrens; v. g. si mures induceres audaces, Cervos lentos, Columbas crudeles, benignos Accipitres, & Vulpes stolidas, peccares contra decorum, tuaque fabula probabilitate careret.

CAPUT III.

Exempla narrationum, ac præsertim fabulosarum.

Siti agnus æstuans ad rivum venit; ad quem pariter accessit lupus ad bibendum. Cumque superior staret lupus, & agnus inferior; Ille tamen jurgii causam captans agnum accusat, quod turbet aquam pedibus: Hic modestè negat fieri id posse, cùm ab ipso lupo rivi unda decurreret.

At

At maledictis, inquit lupus, me proscidisti ante sex menses. Neque id accidere potuisse, respondet agnus; cum nondùm natus esset id temporis. At tuus certè pater maledixit mihi, subjecit ferox, atque ita correptum lacerat.

Sic adornare calumnias, & opprimere innocentem non est difficile.

Eadem stylo ornatiore.

Ad rivum agnus venerat, sitis levandæ causa. Lupus huc etiam accurrit, magis prædæ, quàm potus desiderio, ac potiùs stimulante fame, quàm siti, & agni lacerandi occasionem aucupans. Heus, inquit, audacule, non cessabis mihi aquam turbulentam bibenti facere, lutulentis pedibus tuis? Cui Agnus, qui possum, quæso, facere quod quereris, lupe humanissime? Vix heu! primoribus labellis rivum attigi, vix extrema libavi undam lingua. Mentiris; imprudens turbasti latices: lutulenta ad me fluit aqua. Ah! quid ais, lupe nobilissime? Nonne vides, à te decurrere liquorem ad meos haustus? Obmutuit hìc lupus ratione repulsus tam evidenti: sed mox ad alia se vertens, novum crimen comminiscitur. Non meministi, inquit, proterve, cum ante sex menses maledicta in me ingereres è stabuli fenestra, minas intendens transeunti? Bona verba, heros sylvarum inclyte, non cohærent quæ dicis, verbo sit venia: nam qui tres tantùm sum menses natus, qui potui ante sex menses tibi maledicere? Atqui perinde est, inquit lupus, an mihi tu, tuusve pater maledixerit: Ille certè in me convicium jecit non semel: æquum est parentis pœnas inimicus luat natus. Quo dicto in illum insilit, correptumque dentibus crudelissimè devorat.

Quis enim labor, innocentem structis calumniis insectari, & perdere? Quàm multi etiam nunc agnis imbellibus haud absimiles, cedunt in prædam iniquissimis hominibus, ut voracibus lupis?

pis? ſpoliantur bonis, fama exuuntur; & privantur, ſi minùs vita, at vitæ commodis.

De Corvo, & Vulpe.

CORvus raptum de feneſtra caſeum comedebat celſa reſidens arbore. Hunc cùm vidiſſet Vulpes, laudare cœpit pennarum nitorem, & decorem capitis, totiuſque corporis elegantiam: unam ait deſiderari vocem; quam ſi haberet, nullam fore alitem ipſi comparandam. At ille demens, ut oſtendat ſibi non deeſſe vocem, & canoram quidem, ac ſuavem, dum ſe ad canendum comparat, caſeum emittit roſtro, quem celeriter doloſa Vulpes avidis arripuit dentibus.

Eadem ſtylo comptiore.

SEdebat Corvus in excelſo arboris ramo, caſeum, quem rapuerat è feneſtra proximæ villæ pari aviditate, ac voluptate comedens. Hunc vidit Vulpes, & invidit, & lingua ſibi lingens roſtrum, jam caſeum devorabat oculis: ſpes tamen optato potiundi cibo affulget nulla; quamviſuſque, & uſque arborem ſolicitè circumeat, verſetque ſe in omnem partem. Ad ſolitas ſe vertit artes, dejectoque humi tergo, collum, ac roſtrum erigit, & aures ſimul arrigit obtutu in Corvum defixo. Advertit Corvus ſpeculantem, & crocitans: Quid aſpectas, inquit, verſipellis? Teipſum, reſpondet Vulpes, te intueor, Corve mi belliſſime; nam herclè tuarum me pennarum ſplendor in admirationem rapit; nihil equidem memini, me vidiſſe pulchrius. O ſi quantum præcedis plumarum nitore aves cæteras, tantum præires voce! Næ tu abſolutus fores numeris omnibus, nec ulla eſſet volucris uſque adeò temeraria, quæ auderet tecum de palma contendere. Corvus mirificè delectatus commemoratione illa laudum ſuarum agit primùm, ut decuit, Vulpi gra-

grates: se tamen non destitui voce asserit; & dabo, inquit, specimen; simulque cantilenam occinit; at simul caseum amittit. Quem Vulpes arripiens fugit, illuso Corvo turpiter, qui cantu in gemitum verso, stoliditatem cœpit suam deplorare, at serò nimis.

Sic capiuntur stolidi laudum venatores, sic inescantur inanis gloriæ vesani aucupes. Quid enim faciunt, dum præbent adulantium vocibus patulas aures? Effundunt bona, rem familiarem dilapidant, existimationem amittunt, maximèque tum deluduntur, cùm laudantur.

Quàm sit misera sors divitiarum Horatius summus dicendi, jocandique artifex bellissima fabella explicat *Libri* II. Satyra sexta, ubi facit rusticum murem ab urbano mure lauto acceptum in opulentis ædibus convivio fuisse. In mediis epulis auditum ingens à molossis canibus, à famulis conclavia reserantibus, murmur: trepidasse mures, & in latebras se conjecisse. Illas rusticus mus, ædium ignarus, ægrè invenit: & post discussum periculum à metu se colligens, Vale, inquit, malo meam cum securitate inopiam, quàm tuam hanc cum tanto timore, & solicitudine copiam. Fabellam soluta numeris oratione totam hìc dabo.

Si quis, inquit Horatius, Arellium felicem eo nomine, quòd affluat divitiis, fortè prædicet, ignarus nimirùm quantis illæ molestiarum curarumque spinis obsitæ sint, hac fabula continuò illum Cervius familiaris meus dedocet. Ajunt Urbanum murem à rustico mure veteri amico adhibitum olim fuisse ad convivium, in angusto, & exili tecto. Erat ille quidem agrestis mus antiquæ parsimoniæ, nec solitus profundere temerè, quæ multo labore collegerat; ità tamen, ut cum acciperet hospites, non parùm de illa sua frugalitate ac morum asperitate remitteret. Igitur, nec ciceri, quod servatum in reconditiori cavo habebat, nec avenæ pepercit, ut amico bene esset. Quin uvas siccas, & laridi corrosa frustula appo-

F 2 nebat,

nebat, id maximè laborans, ut ferculorum varietate fastidium levaret hospitis delicati, ac superbi, qui dapes singulas summis dentibus vix attingebat. Cùm interim herus ipse structorque convivii, jacens in recenti stramine, comederet frumenti grana, loliumque, cibos exquisitiores hospiti suo relinquens. Ille tam agrestis pertæsus mensæ; Quorsum, ait, infelicem vitam in hoc montis clivo tandiu vivis? nonne videtur tibi satiùs homines feris, urbem nemori, anteferre? Audi me, quæso, & mecum perge; siquidem quæcunque nascuntur in terris animalia mortalem animam acceperunt à natura, nec mortem sive summis, sive infimis licet effugere. Quocirca, dum fas est, amice, genio indulge, & ita vive, ut semper memineris breve tibi vivendi spatium esse concessum. Hac oratione permotus agrestis mus erumpit alacer domo: ambo dant se in viam, urbemque noctu clam subire meditantur. Jam nox dimidium cœli spatium confecerat, cùm ineunt amplam, & locupletem domum, ubi lecti ex ebore purissimo elaborati coccineis nitebant stragulis, & multæ dapes ex ingenti cœna relictæ servabantur, in corbes pridiè congestæ. Igitur mus Urbanus postquàm rusticum murem in purpureo torali collocavit, huc illuc ipse concursat instar servi ad ministrandum præcincti, & alios aliis aggerit cibos; partes omnes, & numeros vernarum ministrantium implet, atque, ut nihil nisi lautum apponat hospiti, singula prægustat, delibatque. Agrestis mus tam opimæ accumbens mensę, triumphat gaudio, conditionem suam in melius mutatam sibi gratulatur, ac felici fortuna fruens, vultu ipso lætitiam, & hilaritatem, quam boni convivæ solent, præfert. At ecce ibi aperiri magno cum strepitu fores; exilit uterque lecto, ac per totum cubiculum trepidus discurrit: auctus majorem in modum est pavor, ubi canes latratu multo amplam domum implevere. Tum verò mus agrestis urbanum ita compellare cœpit: valeas cum ista tua vita: nihil habet illa quod me

juvet;

juvet; placet mihi mea ſylva, meus cavus: ibi oleribus quidem parcè, ac duriter vivam, at facilè me conſolabitur animi tranquillitas, quam nullæ inſidiæ, nulli metus perturbabunt.

Non eſt quod chartam occupemus coacervandis fabularum exemplis. Pulcherrima dabit Phędrus, cujus in verſiculis lucet nativus quidam Latini ſermonis lepos aureo Auguſti ſæculo digniſſimus. Dabit Ovidius in Metamorphoſibus, quas brevi, & accurato commentario nuper illuſtratas, & repurgatas habes. Quid lepidius, & concinnius illa cœna, qua Jovem excipiunt Philemon, & Baucis, in arbores poſtea mutati? (*libro* 8. ʃ.15.) Quis aſininas Midæ aures non ridet? *libro* 11. ʃ. 5.6.7.) aut ruſticos in ranas verſos non videtur audire coaxantes? (*libro* 6. ʃ. 8.) aut picas garrientes? (*libro* 5. *paragrapho* 9.17.)

Addam his narrationibus unam ſi non fabuloſam, at fabuloſæ proximam, quam tamen ſunt qui veram eſſe defendant.

Quidam in Belgio quotidiè à ſummo manè potabat uſque ad veſperam: vino, madidus redibat domum, uxorem, liberoſque malè mulctabat pugnis, & calcibus. Illa diutiùs ferre non valens ebrioſum conjugem, ſtatuit vino ſepultum collocare in feretro, involutum linteo funebri. Id cùm feciſſet, lugere cœpit, quaſi mortuum. Ejus lamentis exciti vicini confluunt ejus domum. At ipſe mortuus, planctu increbeſcente excitatur à ſomno; miratur lacrymas uxoris, ac faſcias ſepulchrales. Quærit cauſam, audit, ſe mero extinctum: nunc Dei beneficio ſingulari, redire poſtliminio in vitam. Attonitus ille peſſimo liquori inimicitias denunciat immortales, promittitque, ſe nunquàm vinum deinceps guſtaturum: & fecit quod in ſe receperat.

Eadem narratio Stylo paulò venustiore.

FOEminæ cuidam Belgicæ maritus fuit, egregius in paucis potator, toto famosus oppido; dies integros pergræcando postquàm in cauponis consumpserat, inclinante in vesperam die solebat titubante gressu reverti domum. Vix attigerat limen, canere receptui uxor cum liberis, abdere se in latebras, expectare dum temulentus crapulam edormiret. Alioquin in ejus os ille involare pugnis, calcibusque miseram contundere, quidquid veniret in manus impingere in obvios; denique pervertere mensas, abacos, omnia. Hoc diù cum tulisset uxor patientissima, nihilq; non experta esset, quo virum avocaret à fœdissima potandi consuetudine, statuit demum ad ultimum descendere remedium, & hanc, quod ajunt, quasi sacram anchoram jacere. Venerat ille aliquando è popina domum, crapulæ plenior solito, & sui planè impos, id ubi advertit cauta mulier, in occasionem rei gerendæ intenta, excubat eminùs, de more latens; donec obdormiscat ebrius. Ut videt prostratum, & rhonchos jam edentem audit, de repentè advolat, fascias expedit, manus ligat, pedesque: tum sudario caput implicat, & corpus linteo involvit sepulchrali, componitque in sandapila, quasi mox efferendum ad sepulturam. Dein composito ad mœstitiam vultu conclamat mortuum: lamentis ædes personant, accurrunt vicini, fit gemitus, & comploratio; audit plorantes mortuus, attollitque caput cunctis obstupescentibus: uxor lætitiam, pari stupore simulato conjunctam præseferens, in feretrum ruit exultans, dissolvit linteum, sudarium detrahit, facias exsolvit, & quærenti marito causam respondet, ad exequias confluxisse, quos videbat, cives optimos; vino ipsi ereptam fuisse cum mente, vitam, sed inaudito miraculo rediisse ab inferis. Credit vir scitè mentienti fœminæ, & vinum execratus jurat, per quidquid

san-

sanctum est, abstemium se reliquo vitæ tempore, ad veram usque mortem fore, & verò fuit, quoad vixit.

Stylo magis oratorio.

MAtrona prudens, & honesta maritum habuit in Belgio, cùm multis vitiis infamem, tùm verò temulentia insignem. Quid non egit mulier cordata, vecordem ut virum ad sanitatem revocaret? quas non intendit machinas; quam industriam non adhibuit? sed nimirùm corroborata erat longo usu insana perpotandi cupiditas, altioresque egerat in ejus animo radices turpissima consuetudo, quàm ut evelli ratione ulla, aut pudore posset. Convolabat quotidiè simul ac evigilarat, in popinas. Quoties marsupio non sufficiente gulæ, caupona abiit expalliatus, atque etiam penè exossatus pugnis, probrisque? Quoties inter redeundum (si hoc est redire, passu labi, & relabi quolibet offensantem altero quoque passu, & in tabernas, ac parietes impingentem) prosecuta est caterva puerorum, sibilis, conviciis, luto? Sed enim acceptas foris injurias, intus ulcisci solitus, ut primùm attingebat limen ædium, horrendum illicò vociferari, adessent famuli, adesset conjux. Illi contrà latebras aucupari, delitescere, trepidare. Si quem occupasset incautum, sternebat humi, & quà pugno, quà fuste, pulsabat diris modis miserum. Quid ageret materfamilias? quò se verteret? flebit? obsecrabit? irascetur? minabitur? Horum nihil omisit; verùm frustra fuere illa omnia. Quid ergo faciet? Accipite. Audax comminiscitur factum: jacebat ille aliquando vino obrutus, oppressus sopore, quem nullus tonitrui fragor excuteret. Occasionem arripiens mulier, accedit, ac manum utramque primùm, tum pedes stringit fune valido, sudario postea obnubit caput, totumque circumvolvit corpus sepulchrali linteo: tum deinde stertentem parato collocat in feretro, & hinc, &

inde tædas ferales accendit. Ilicet mortuum conclamat conjugem, lacrymæ, ut solent fœminis, jussæ fluunt ubertim, & sinum rigant. Tum capillos vellens, ac vocem tollens flebilem in modum. Mi marite, inquit, heu! mi marite, sic me orbam, & afflictam, æternùm deseris? siccine repentina morte raptus obiisti? Confluit interea omnis vicinia, ægram solantur, nec desunt, qui bonas preces pro defuncto fundant, proni in genua. At ecce; dum hi lugent, illi plangunt, miserantur alii, excitatus incondito clamore mortuus, rhonchum ingentem imo emittit pectore; tum motat caput, tibiasque vinctas agitat. Hìc omnes stupere, exclamare; rediisse in corpus animum, defunctum revixisse. Uxor, quę vix teneret risum inter lacrymas, vivum lugens, quem vellet mortuum, vero dolore verso in fictum gaudium, ad feretrum accedens, ò mi vir, inclamat, quàm maxima voce potest: audit ille, recluditque oculos, perque linteum lucem videns malignam, bracchia, & pedes gravi nodo revinctos sentit. Quid cogitasse cogitatis, vivum cadaver, plorantes, gementes, ululantes audiens, funebremque apparatum intuens; penè mortuum è vivo fecit horror stupori mixtus: trepidat se tantillùm movere, tacitusque audit lugentem conjugem: Siccine, inquiebat versipellis, æternis ignibus addictus es marite optime? O! si vel ante mortem expiasses animum, tot, tamque insanis compotationibus inquinatum! Hæc immotus audit miser, tandemque susurro semimortuo succlamat. Fingit uxor metum gaudio mixtum, & Vivis, exclamat, carum caput! vivis? Vivo, inquit ille redux è lethi, & Tartari faucibus. Reduxne ab orco? Redux, ò cara conjux: expedi ah quæso! vincla expedi. Vix illa extricarat fasciis bracchia, & sudario caput, cum ille, ad astra tendens manus, vovet alta voce solemne votum, per omnem vitam vinum se nunquàm, ne primoribus quidem labris libaturũ: & stetit promissis, siccam in posterum vitã, ad veram usq; mortẽ exigens

Narra-

Narrationum exempla luculenta ſubminiſtrabit Cicero in orationibus contra Verrem, Pro Cluentio, Pro Milone &c. In libris de Officiis, de Oratore, de Divinatione. Dabit non pauca Horatius, nec invenuſta *libro* 1. *ſat.*5. ubi ſuum iter Roma Brundusium uſque deſcribit: & *ſatyr.* 19. ubi narrat quantam ſibi moleſtiam garrulus exhibuerit, & *lib.*2. *ſat.*8. ubi cœnam inſulſam ſalsè pingit.

PROGYMNASMA II.

De Chria.

CAPUT I.

Quid sit Chria, & quotuplex.

QUid est Chria? *Resp.* Est utilis quædam expositio, seu explicatio facti alicujus, vel dicti, vel utriusque simul, certis capitibus comprehensa.

Quare hoc genus amplificationis Chria dicitur?

Quia vocabulum hoc *Chria* usum, sive utilitatem significat, unde à nonnullis Usus appellatur.

Quotuplex est Chria?

Triplex: alia est activa, alia verbalis, alia mixta.

Quid est Chria activa?

Illa est, quæ actionem, seu factum quodpiam exponit, & exornat.

Da exemplum.

Lacedæmonii suis ut liberis ebrietatis odium, horroremque ingenerarent, adducere illos soliti erant in conspectum servorum, qui vino se obruissent, nimirùm, ut fœdo illo spectaculo deterrerentur ab hoc vitio. Tarquinius superbus, septimus Romanorum Rex, Legato, quem ipsi filius miserat sciscitatum quidnam se facere vellet, in urbe Gabiis, ad eam redigendam in patris ditionem, nihil respondit; sed in hortum ædium transiit, sequente Nuncio, & responsum expectante, ibique inambulans tacitus summa papaverum capita baculo decussit: ex quo filius intellexit, primores urbis interimendos esse, quod brevi præstitit; sic urbs tota in Tarquinii ditionem concessit.

Quid

Quid est Chria verbalis?

Illa est, quæ verba prudenter ab aliquo prolata explicat.

Da exemplum.

Difficilius est imperata facere, quàm imperare facienda. 2. Pro focis interdum pugnatur acriùs, quàm pro Aris. 3. A summo declinantibus facilis est ad infima prærupta quæque casus. 4. Non est in ejusdem manu ignem iniicere, & injecto spatium, modumque statuere. 5. Sparsa in commune gratia ab omnibus accipitur, à nemine redditur,

Quid est Chria Mixta?

Ea est, quæ factum quodpiam sermone conjunctum complectitur.

Da Exemplum.

Diogenes, cum puerum vidisset petulanter, & immodestè se gerentem, ejus Pædagogum fuste percussit, adiiciens verberibus verba hæc: Siccine puerum hunc tuæ curæ commissum instituis?

Scytharum Rex octoginta filios moriturus cùm advocasset, jaculorum fascem singulis frangendum porrexit; sed frustra; quis enim tot jacula simul collecta frangeret? Ipse verò tela singula seorsim eximens, nullo labore fregit; factoque monitum præclarum addidit. Quandiù, inquit, vos conjunget mutuus amor, tandiù incolumes, invictique eritis: At si qua dissensio vos segregabit, ac distrahet, vincemini facilè.

CAPUT II.

Chriæ partes.

QUænam sunt illæ partes, seu capita, ex quibus Chria componitur? Octo ista, Encomium, Paraphrasis, Causa, Contrarium, Simile, Exemplum, Testimonium veterum, Epilogus.

Quid sibi vult illa vox *Encomium?*

Inchoandam esse Chriam ab illius laude, qui vel dictum protulit, vel edidit factum illud, quod Chriæ materiam præbet.

Quid significat illa vox *Paraphrasis?*

Idem, ac si diceres, expositio facti, seu dicti, quod per Chriam suscepimus amplificandum. Paraphrasis enim, nihil aliud est latinè, quàm liberior Interpretatio, & dilucidior explicatio dicti cujuspiam.

Quid sibi vult illa vox *Causa?*

Afferendam esse causam aliquam argumenti, quod pertractabimus, v. g. in hac sententia: Pecuniæ obediunt omnia; quærendum esse cur omnia obediant Pecuniæ, tanquàm Dominæ. Et hęc præ cæteris occurret causa: quòd pecuniæ usus ad omnia sit ferè necessarius.

Quid illa vox, *Contrarium?*

Significat à contrariis rebus id confirmandum esse, quod probandum nobis est; exempli causa. Quemadmodùm pecuniæ obediunt omnia, idest, sicut opulenti in cæteros imperium exercent, videnturque adepti licentiam omnium rerum: è contrario, egeni jacent, contemnuntur, aliorum voluntatibus coguntur obsequi.

Quid sibi vult ista vox *Simile?*

Illustrandam esse docet propositam sententiam similitudine quapiam. Ut. Quemadmodùm Regi famulantur subditi, & ab illius nutu cuncti pendent; ita pecuniæ obediunt omnia. Quid ista, *Exemplum?*

Monet exemplum adducendum esse, ad stabiliendum quod intendimus. Ut si dicam ad confirmationem allatæ sententiæ: Cæsarem, pecuniarum largitionibus viam sibi muniisse ad totum Orbis imperium occupandum.

Quid *Testimonium veterum?*

Ostendit, scriptoris cujusdam veteris auctoritate confirmandam esse propositam Chrię sententiam: v.g. Dicam idem sensisse Virgilium, cum pecuniæ summam potentiam admiratus, exclamavit in hæc verba, Quid non mortalia pectora cogis.

Auri

Auri sacra fames?

Quid denique sibi vult *Brevis Epilogus?*

Indicat, quæcunque dicta sunt, brevi, aptaque verborum comprehensione, concludenda esse.

CAPUT III.

De primo Chriæ capite.

Quam ob causam Chriam auspicamur à laude auctoris sententiæ, vel actionis amplificandæ?

Quia quò major est loquentis, aut agentis auctoritas, eò majoris sunt ponderis ejus, seu dicta, seu facta. Ut ergo sententia, aut actio explicanda, non fidem solùm apud Auditores, sed quandam quasi venerationem sibi conciliet, præmittenda est laus Auctoris.

Qua ratione laudandus est Auctor?

Duplex hujus rei cautio est. Prima, ut laudes sint veræ; nam laudem, qua quis caret, ipsi tribuere, non est laudare, sed illudere. Licebit tamen, quod ait Cicero hoc in genere, largiri nonnunquàm plusculum etiam, quàm concedit veritas, & adhibere figuram, quam vocamus Hyperbolem, sive Auxesin, sed modestam. Secunda cautio; Ut propriæ sint laudes, eique convenientes, cui adscribuntur. Sic poeta non est laudandus à robore virium, sed ab ingenio, nec Imperator à suavitate vocis, sed à fortitudine, ac scientia militari.

Quasdam mihi hoc loco Ideas exordiendæ Chriæ, quæso, trade.

Faciam, eoque libentiùs, quòd me non lateat, nullam fermè rem esse, in hoc genere, quæ tyronum animos molestiùs exerceat, quàm ista Chriarum exordia. Cùm enim in iis dicti, vel facti cujuspiam laudandus sit Auctor, ut nunc monebamus; ubi tritum illud, ac puerile: Meritò laudandus est Isocrates; præcinuerint, continuò hæret

ret illis aqua, nihilque occurrit, quod adiiciant. Cui ego incommodo ut occurram, eorumq; hac in parte molestiam utcunque levem, varia exordiorum exempla subiicio, è variis petita Rhetoricæ locis, ac figuris; ad quorum imitationem, similia ipsi condiscant, aut etiam meliora effingere.

In Ciceronis Laudem.

A Definitionibus conglobatis.

CIceronem, quem meritò appellare possumus supremum fori Regem, Triumphatorem animorum invictissimum, Rhetoricæ decus, & ornamentum, alumnum, aut parentem potiùs eloquentiæ, Latinæque facundiæ fontem, dicere solitum accepimus, *Præter culpam, & peccatum, homini accidere nihil posse, quod sit horribile, aut pertimescendum*. Quò quid præclarius? quid ab homine sapientissimo verius dici potuit?

Expendamus, amabò, verba singula divinæ sententiæ: Itane verò, Marce Tulli: nihil pertimescendum esse ais præter culpam? Quid? non est pertimescenda ipsa bonorum jactura? ipsa mors, &c.

In Virgilii laudem.

A Partium Enumeratione, per Concessionem.

LAudent alii, per me licet, in Poetarum Latinorum Principe doctrinam non vulgarem; modestiam, & auræ popularis contemptum; castimoniam, & pudorem quo sordes, & obscœnitatem Ethnicis poetis familiarem fugit: ego prudentiam in scribendo, & sapientiam demiror, quæ cùm in multis ejus carminibus elucet, tùm verò cùm ait: *Vna salus victis nullam sperare salutem.*

Enucleemus hoc mysterium, cujus sensum, prorsus dicas carere sensu, si parùm tibi perspecta fuerit

rit poetæ mens. Quid enimverò, inquies, ut saluti suæ consulat, qui ab hoste devictus est, ei speranda nulla est salus? Ita planè: nulla speranda est: Cum enim nullum sibi superesse viderit salutis consequendæ locum, quid non aget? quas strages non edet, ut se expediat, &c.

In Laudem Aristotelis.
A notatione Nominis.

NOn sine divino consilio factum putem, quod Principi philosophorum, Aristotelis fuerit impositum nomen. Quid enim sonat *Aristos*? memper optimum? Quid *Telos*? nisi summum, nisi perfectum, absolutumque significat? Fuit nimirùm id nominis absolutissimæ laudis quasi prænuncium, qua vir ille summus sic excelluit, ut in ipsius mente sapientia videretur fixisse sedem, aut certè dono quodam providentiæ crederetur esse progenitus, in cujus animo artes omnes optimæ, ac liberales disciplinæ, vires suas ostentarent. Adeò ut, statutam humanæ menti metam, ingenii celeritate longè multumque superasse visus sit. Talis, ac tantus vir, audite quid aliquando in commendationem litterarum responderit: Rogatus enim, quo differrent docti ab indoctis, *quo*, inquit, *viventes à mortuis*.

O dignum Aristotele responsum! ò mortalium sapientissimo digna vox! Hos tu vivere putas, qui omnis eruditionis expertes, in summa optimarum artium ignoratione versantur? Hos, inquam, vivere tu putas, quia sentiunt, quia loquuntur, quia cæterorum more usura lucis fruuntur? erras. Hæc vita non est, &c.

In Senecæ laudem.
A genere, & forma.

MAgnam quidem, meritamque laudem, sibi sapientissimus Romanorum Seneca peperit, cum plurimis præclarè factis, tum verò æqua-

quabili vitæ moderatione, quam non minùs in adverſis, ac in ſecundis rebus adhibuit; majori tamen luce gloriæ, nomen illuſtravit ſuum clariſſimis ingenii monumentis, quæ transmiſit ad poſteros, tam gravibus ornata ſententiis, ut quamvìs ceteræ animi laudes abfuiſſent, hæc una tanti viri famam ad ſempiternam temporis memoriam propagatura facilè fuiſſet. Illum adeò, non loqui diceres, ſed oracula fundere; non ſcribere, ſed leges ferre. At quàm argutas! Superi! quàm exquiſitas! quàm reconditas! Unam de omnibus vultis explanemus? Accipite, quàm ſcitè perverſam hominum, in carpendis aliorum factis conſuetudinem carpat ipſe, atque reprehendat. *Aliena vitia*, inquit, *in oculis habemus, noſtra à tergo ſunt*.

Planè ita ſe res habet; gerimus quod ajebat alius ille, manticam ſuper humerum: in illius anticam partem, aliena peccata; in poſticam propria immittimus; ut noſtra hæc nunquàm inſpiciamus, illa contra ſemper obverſentur oculis &c.

In Cæſaris laudem.
A Comparatione, & Contrario.

ETſi non ſatìs dictu proclive plerique putent; pluſne lingua Cæſar valuerit, quàm manu: ſtylone fuerit, quàm pilo; ſcriptis, quàm factis; commentariis, quàm victoriis; dicendi, quàm bellandi arte præſtantior, in ea ego tamen opinione ſum, ut exiſtimem illum militare decus obſcuraſſe ſcribendi gloria; victoriaſque viciſſe ſuas, dicendi laude; ingeniique pernicitate, non modò aſſecutum eſſe magnitudinem animi, bellicamque fortitudinem, ac felicitatem, verùm etiam longè multumque ſuperaſſe. Quis neget ipſum egregia, quæ armatus geſſit facinora, populorum dedecoraſſe infinita clade? palmas, quas meſſuit, miſerorum rigaſſe ſanguine? captarum direptione urbium, ac provinciarum ſuam amplificaſſe di-

dignitatem: & per aliena damna, stragesque publicas, quasi per gradus, supremum conscendisse gloriæ thronum? At verò, ingenii victoriæ, quas retulit; eloquentiæ triumphi, quos egit; eruditionis trophæa, quæ consecravit, non modò nemini perniciem, sed summam etiam utilitatem posteris, ipsique Cæsari immortalem nominis famam pepererunt. Æstimate, quæ de illo dixi, dicique possunt, unius hujus consideratione sententiæ, & ex ungue, quod ajunt, Leonem cognoscite. *Nihil*, inquit, *Imperator faciat libentiùs, quàm supplicibus ignoscere*.

Audite Duces, Legati, Tribuni militum, Imperatores, audite Cæsarem, Imperatorum omnium Ducem, ac Regem, militaris officii jura describentem;ex eo discite,quid vobis sit libentiùs in bello faciendum, si palmas, si victorias, meritò celebrandas ambitis. Nihil, inquit &c.

In Q. Curtii laudem.
A simili.

TErenti mihi, ac sæpenumerò legenti Q.Curtii commentarios, deambulare videor in horto quodam ornatissimo inter pictas areolarum amœnitates, per venustis distinctas flosculis, quorum odore incitari me undecunque sentio,jucundissimèque compelli, ut illum legam potiùs, ut istum alium priùs decerpam. Haud absimili ratione historiam dum lego Curtii, quasi laborat animus, mira sententiarum varietate blandè pellectus, ac veluti distractus, quibus pulcherrimè collucet tota, venustissimèque distinguitur. Una tamen præ cunctis arridet, quam modò paulò curiosiùs, ceu florem eximium placet olfacere, attentiùsque contemplari. *Nihil*, inquit, *tam altum natura constituit, quò Virtus non possit eniti*.

Quid enim tam sublime, arduumque esse, aut fingi potest, quò virtute instructus homo aspirare non possit, atque pertingere? Quæ difficultates obiicientur, quas non perrumpat? qui opponen-

nentur obices, quos non disiiciat, quæ impedimentorum moles, quas non evertat?

In laudem Severini Boetii.
Ab Effectis.

QUalis, quantusque fuerit, quàm eximiè cumulatus omni genere laudum Severinus Boetius, qua valuerit apud Reges gratia, quàm excellenti fuerit in Deum fide, quanta publicam rem administrarit sapientia, quanta linguarum omnium cognitione floruerit, quos in lucem libros ediderit, quæ virtutum monumenta reliquerit, quas pertulerit ærumnas innocens, quæ vincula, quos cruciatus, quàm crudelem, acerbamque mortem pro Catholicę Religionis defensione tolerarit, si oratione recensere mihi esset animus, haud aliud profectò mihi faciendum putarem, ac malè feriatus ille, qui Solem ipsum illustrare maligna candelæ luce moliretur. Unum dumtaxat admiremur, ex illo laudum sole radium, ipsius facta taceamus, dicta volvamus animo, hancque præcipuè dignam sæculorum omnium admiratione sententiam. *Infeliciores sunt*, inquit, *qui faciunt, quàm qui patiuntur injuriam*.

Quis hoc credat? qui alios convitio violant, injuriis afficiunt, iis ipsis esse miseriores, quos vexant?

In laudem Sancti Hieronymi.
Per Congeriem Sententiarum.

EXimia quidem admirandi ingenii vis, ac doctrina, qua celeberrimum Ecclesiæ Doctorem Hieronymum, floruisse constat, laudem, ac venerationem meretur summam. Illius eruditionem, cumulatamque linguarum omnium notitiam, omnium ingenuarum artium cognitionem perfectissimam, qua excelluit, nemo dignè satis prædicet. Nulla mihi tamen exinnumeri s,

quæ

quæ illum commendavere, animi dotibus, sublimior videtur, quàm inusitata illa sapientiæ virtus, cùm in omni ejus vitâ eminens, tum præcipuè in sententiarum majestate, quibus ea, quæ nobi s tradidit, doctrinæ monumenta pererudite illustravit. Quæ ne quis magnificentiùs à me dicta, quàm veriùs, forsan existimet; placet ex iis unam proferre in medium, omnibusque mirandam proponere. *Sola*, inquit, *libertas est non servire peccatis*.

Quid igitur, Doctorum Maxime? qui sui juris est, & pro arbitrio cuncta gerit; is non est liber? Non est liber. Qui nihil coactus, nihil necessitate compulsus, sed sponte agit omnia; eum tu non dices liberum? Non dicam liberum, &c.

In laudem Sancti Ambrosii.
Per interrogationem, & auxesin.

QUæ lingua usque adeo soluta, & eloquens, quæ tam diserta, volubilisque dicendi facultas, quod orationis genus tam expolitum, perfectumque vel minimam laudum particulam, aut verbis exequatur, aut, enumerando recenseat, quas Ambrosius illustri sanctimoniæ fama, ingeniique magnitudine sibi comparavit. Deficiunt me certè verba, quoties eximia ipsius, quæ transmisit ad posteros eruditionis ornamenta pervolvens, sententiarum, quas, cùm viveret, pleno profundit ore, consignavitque deinde literis, varietatem atque majestatem attentâ cogitatione perpendo. Attamen omnium illa mihi semper est visa longè præclarissima, & ad morum informationem, in primis utilis, ac pernecessaria, quam his verbis adumbravit. *Luxuria seminarium, & origo est omnium vitiorum*.

Si quis ergo omnia profligare vitia cupit, indicat uni Luxuriæ bellum: immortales capitali huic vitio inimicitias denunciet, &c.

In

In laudem Diogenis.
Per congeriem, & Antitheses.

POtuitne egentissimus, & simul locupletissimus ille mortalium, ille rerum humanarum contemptor, calcator ille fastus, & arrogantiæ, ridiculus ille, admirabilisque philosophus, ac derisor Diogenes, potuitne inquam quidquam profari verius, vel ingeniosius, quàm cùm interroganti cuipiam *quodnam sibi videretur sustinere terra gravius onus, Indoctum hominem* respondit.

Laus Senecæ Tragœdi.
Per Antonomasiam.

QUàm sapienter clarissimum Hispani Parnassi lumen, & ornamentum Seneca; ingenii subtilitate nulli secundus, sententiarum gravitate inferior nemini, verum, ac mirabile hoc effatum pronunciavit. *Qui non vetat peccare, cùm possit, jubet.*

Laus Salustii.
Per Exclamationem.

QUoties Salustii, historicorum omnium meo quidem judicio facilè Principis, dignos æterna luce commentarios evolvo manibus, oculis perlustro, mente, animoque considero; continere me non possum, quin admirabundus exclamen, ò virum omnium literarum laude celebrandum! ò sempiterna dignum commendatione ingenium! quàm prudenter digessit omnia! quàm graviter, cùm cætera, tùm verò hanc sententiam protulit! *Majorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto esse patitur.*

Laus

Laus Quintiliani :
Per Repetitionem.

NOn sine causa, magnus ille, sapientissimusque declamator, & Rhetorum magister Quintilianus ob ingenium eruditionemque celebratur. Quis enim illo in laudando comptior? quis in vituperando acrior, quis subtilior in edisserendo? quis ornatior in verbis? quis argutior in sententiis? Mihi verò acutior nunquàm visus est, ac pressior, quàm cùm dixit. *Satis divitiarum esse, nihil velle amplius.*

Laus Theophrasti.
Per Apostrophen.

QUem ad finem illud semper in ore habebas; divina vir facundia, Theophraste, magni magistri Aristotelis discipule maxime; qui ad eam dicendi laudem effloruisti, ut meritò à Cicerone philosophorum eruditissimus, & elegantissimus fueris appellatus? Quid erat, quod crebrò usurpare hoc illustre dictum solitus esses? *sumptus pretiosissimus tempus est:* cum illud tamen in nugis, quodque gravius est in vitiis, criminibusq; plerique consumant.

Laus Demosthenis.
Per Sustentationem.

DOleo, inquiebat aliquando Demosthenes: Quid doles eloquentiæ parens, & artifex, qui omnes quotquot ante, vel post te floruere, dicendi gloria, orationis vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superasti, quid doles inquam? quòd votis fortuna tuis parùm obsecundet? quòd morbus te aliquis, aut ægritudo mentis invaserit? *Doleo quod antelucana opificum industria sæpe victus sum:* ò contentionem admirabilem! Dolet Orator ille præstantissimus, quòd

quod major sit, quàm sua, opificum diligentia, &c.

CAPUT IV.

De secundo Chriæ capite, Paraphrasi.

HÆc paraphrasis aliud nihil est, quàm uberior expositio sententiæ, ac dilatatio. Dilatari autem eo modo sententia quælibet potest, quo Periodum amplificandam esse docuimus *Parte 2.* Sæpe sufficit singulas propositæ sententiæ voces explicare, ut si dicas: *omnia amicis communia sunt. Omnia*, opes, honores, adversa, prospera. *Amicis.* Nempè illis, qui non ore tenus duntaxat, sed ipsa re inter se amant &c. Hæc ita explicata involve aliqua figura: paraphrasim habebis. Exempli causa. O vim amicitiæ mirabilem! quæ si quos inter se non tecti solùm, aut patriæ communione, utilitatis, aut commodi causa, sed animorum suavissima consensione junxit, illis omnia facit esse communia (Tum per subjectionem ita perge) Quid enim amicus possidet, quod non communicet sponte cum amico? Opes? at eas prolixè largitur. Honores? &c.

Placet amplificare alteram hanc sententiam?

Audaces fortuna juvat.

TErnæ illæ voces similiter exponendæ sunt haud absimili ratione.

Primam vocem explicabis per subjectionem crebra repetitione mistam; per Isocolon, &c.

Audaces.

QUi sunt audaces? Sunt, qui periculis non terrentur, qui discrimini obiiciunt caput, qui nec vulnera, nec mortem exhorrent, quos nullus timor deiicit, nullus adversæ fortu-

næ

næ casus remoratur; qui stimulati præclara gloriæ cupidine, si committendum prælium est, primi se in confertos hostium cuneos immittunt; si vi expugnanda mœnia, scalas admovent, primi in hostica transiliunt castra; qui vulnerati non recedunt loco; deserti non respiciunt fugam; prostrati non concidunt animo. Tales si nacta fuerit

Fortuna.

DEa illa, tametsi cæca, inconstans, dubia semper, ac varia: quantumvis perfida, &, ut ait Lyricorum vatum Princeps, ludum insolentem ludere pertinax; tamen illos

Iuvat.

IN periculis tutos, armis invictos, & malis infractos tuetur, defendit, protegit, obices amovet, labores levat, eis iter ad victoriam sternit, coronas, & immortalis gloriæ triumphos adornat.

Unum adhuc sumamus exemplum.
Donec eris felix multos numerabis amicos.

SEntentia hęc duobus tantùm constat membris. I. Donec eris felix. II. Multos amicos numerabis. Sic autem utrunque diffundam quærendo quidem quid sit esse felicem; denique quid sit numerare multos amicos.

Donec eris felix.

ESse felicem, est. I. Fortuna uti prospera. II. Opes amplas possidere. III. Honores, ac dignitates obtinere. Hoc igitur modo illud expones per synonymorum congeriem.

Quandiu fortuna respondebit optatis tuis, votisque suffragabitur, quandiu tibi fluent ad arbi-

bitrium omnia: dum opibus, honoribus, & reliquis vitæ commodis affluis; dum superba domus, &c.

Multos numerabis amicos.

INnumeros invenies, qui se tibi addictos, obstrictosque profiteantur, qui singulare suum polliceantur studium in omni genere officii, quod ad gloriam, & ad rem tuam spectet; qui palàm prædicent, nullum pro te laborem, nullum se onus recusaturos, qui quæcunque tibi grata esse viderint, omni cura, ac diligentia complectantur. Occurrent tibi frequentes, cum descendens in publicum, deducent te, stipabunt latus, honorificis te verbis excipient, salutabunt comiter, amplectentur, venerabuntur.

CAPUT V.

Transitiones ad connectendas Chriæ partes.

SUbjungo jam communes quasdam transitionum formulas, quibus singula Chriæ capita copulentur inter se. Monuimus transitiones hujusmodi, vix sub artis præcepta cadere, sed ab ipso, quod tractatur, argumento duci naturaliter; non tamen sine dicentis, aut scribentis solertia. Ne quid tamen hac etiam in re desideres, nonnullas attexam, quæ omni fermè argumento convenire possint. Sumamus hanc sententiam, exempli gratia.

Ardua est ad virtutem via.

Transitiones à Paraphrastico ad causam.

SI hujusce rei causam ex me quæras: dicam, arduam idcircò ac difficilem esse viam virtutis, quòd &c.

Rogas, undenam hæc difficultas oriatur? At ne-

nescis, non aliam assignari causam posse, quàm quòd &c.

Sciscitaris ex me causam hujus difficultatis? Accipe. Ideò mihi videtur via illa difficilis; quòd &c.

Nec mirum est, virtutis iter, plenum esse laboris, ac molestiæ; nam &c.

Sed quid miramur, quod via ad virtutem ducens, tam incommoda, & adeo impedita sit? Etenim, &c.

Atque hæc hujus difficultatis mihi videtur esse ratio, quòd cùm natura proclives simus ad vitia, &c.

A causa ad contrarium.

FAcilis contra, lubricaque ad vitium via est. At verò via, qua ferimur ad vitia, ita commoda est, ut duce nequaquàm sit opus.

Contra verò quid facilius, quàm labi ad vitia. Quàm contra jucundum, & amœnum est vitiorum iter!

Nullum è contrario expeditius, & facilius iter est, quàm quod ad vitia non ducit, sed præcipitat hominem.

Sed ut abrupta, plenaque laboris ad virtutem via est; ita planissima, plenaque voluptatibus est, qua rapimur ad vitium.

At, ò miserrimam conditionem nostram! quantum molestiarum experimur, cum ad virtutem tendimus, tantum percipimus jucunditatis ruentes ad vitia.

Atque utinam, æquè saltem incommoda esset ad vitium, atque ad virtutem est via! verùm nihil simile, nihil habere commune possunt, virtus, & vitium, cùm labore ad illam, voluptate ad hoc contendamus.

Age jam, oculos in virtutis viam coniice. Superi! quàm est salebrosa! &c.

A contrario ad simile.

QUemadmodum enim ascensus difficilis esse solet, tantoque difficilior, quantò infirmiores sunt vires ascendentis, & asperior collis est. Ita &c.

Et verò, quod in arte Architectonica usu venit, ut magnus sit in ædificando labor, in destruendo verò nullus, similiter &c.

Vide quanta cura, quanta contentione Imago pingitur, quæ momento lacerari, delerique potest; Idem accidit &c.

Sic non sine ingenti labore, ac periculo Adamantem è rupibus inaccessis, Aurum è terræ visceribus, Uniones è fundo maris eruuntur.

Cogita quanto cum labore artium omnium prima elementa discantur; intelliges, &c.

A simili ad exemplum.

TEstes sunt Heroes illi omnes, qui vitam in ærumnis consumpsere, ut virtutem adipiscerentur.

Testes appello illos omnes, qui sanguinis pretio thesaurum illum sibi compararunt. Vos appello illustres viri, fœminæque; Te appello Alexi, te Carolomanne, qui ut virtutem &c.

Experti sunt laborem virtutis, Magnus ille Athanasius, Chrysostomus, Basilius, aliique innumeri, qui &c.

Sensistis hunc laborem, Doctores inclyti, invictissimi martyres, celeberrimæ Virgines, dum &c.

Quid exemplis opus est ad id stabiliendum, quod dicimus? Quis enim nescit, intolerabiles ærumnas eos pertulisse, qui virtutis iter sequuti sunt.

Requiris exempla, testes desideras? Evuolve annales omnium gentium, &c.

Ab

Ab exemplo ad Testimonium.

NEc verò aliud significare volvit ipse Christus, cùm diceret, angustam esse vitæ portam.

Idem sentiebat ille, qui dicere solebat, Deos nobis omnia laboribus vendere.

Quid aliud innuere Pythagoras voluit, virtutem dicens cum labore semper esse conjunctam?

Audite quid in eandem sententiam Horatius scripserit, Nihil sine magno vita labore dedit mortalibus.

Hoc ipsum declarare voluisti Sophocles, cùm assereres sine labore nihil homini benè unquàm succedere.

Sed quid plura disputo? Audiamus, quàm preclarè Cicero eandem hanc sententiam suo testimonio comprobarit.

Epilogorum formulæ.

QUæ cùm ita sint, quis non fateatur, arduam esse ad virtutem viam; rem esse plenam negotii &c.

Quæ cùm ita se habeant, neminem esse puto à ratione tam alienum, qui virtutis studium &c.

Itaque fateamur necesse est, nihil ab scriptore illo verius dici potuisse, quàm cum asseruit, arduam esse &c.

Et erit deinde, qui in dubium revocare audeat, quod tot rationibus stabilitum est, videlicet arduam &c.

Imponamus orationi clausulam, assensumque præbeamus manifesto huic oraculo: virtutis studio difficilius nihil esse &c.

Sed tempus est, institutæ orationis expediamus exitum, iisdemque verbis, quibus initium dicendi sumpsimus, finem dicendi faciamus.

Hæ porrò conclusionum, seu Epilogorum formulæ vulgares sunt, & communes argumentis quibuslibet: At concinniores erunt, & aptiores quæ ab ipsa Chriæ materia, seu ab ipsis, quod ajunt, Causæ visceribus ducentur; ut variis exemplis patebit paulò inferiùs.

CAPUT VI.

Exempla Chriarum.

TRia Chriarum genera esse diximus: alias in verbis, quæ Verbales: alias in actione aliqua, quæ Activæ: alias partim in verbis, partim in actione, quæ vulgò dicuntur Mixtæ. Exemplum afferamus singularum: earumque (primi præsertim, ac secundi generis) ita singula prosequamur capita, ut quæ primùm, ac rudi stylo delineata fuerint, eadem paulò ornatiore pertexamus: sic nimirùm facilius animadverso inter utrumque scribendi modum discrimine, advertes faciliùs, quid imitandum sit, & quid evitandum.

Chria verbalis.

In hæc Regis Salomonis verba.

Stultorum infinitus est numerus.

MUlta quidem sapienter dixit Salomon, sed nihil sapientius unquàm protulit, quàm cùm pronunciavit, stultorum infinitum esse numerum.

Ita fermè Grammaticus; id ipsum autem Rhetor sic eloquetur.

Sapienter quidem Illustrissimus ille Rex, qui ob eximiam, ac divinam, qua mortales universos superavit, laudem Sapientiæ, clarissimum sapientis nomen adeptus, & quasi propriam, sibi

bi quodammodo vindicavit; ſapienter, inquàm, Salomon dixit, ſcripſitque plurima. At nihil magis conſentaneum rationi, ac veritati congruum prolocutus eſt, quàm cum ſtoliditatem hominum, ſecum ipſe reputans, divino incitatus ſpiritu, afflatuſque cœleſti numine, ſtultorum numerum infinitum eſſe pronunciavit.

Ita eſt, omnes fermè homines deſipiunt; & nullus eſt locus, in quo ſtultos non invenire liceat: verè quippe inſani ſunt, ac dementes qui vitium virtuti præferunt, & terram cœlo, Deumque rebus creatis poſtponunt: atqui infiniti ſunt, qui hoc ſtultitiæ genere laborant; ergo ſtultorum infinitus eſt numerus.

Impolita hæc oratio, & incompta ſic ornabitur.

ITa eſt profectò: mortalium plerique (abſit verbo invidia) eò graviori ſæpe laborant morbo dementiæ, quò ſibi plus cæteris videntur ſapere. Quò enim ibis, oro te, ubi non offendas inſanos? eorum partem maximam, quos vides ſuis ſtudere commodis, captare delitias vitæ, rerum ſuarum diligentem gerere curam, ſuſceptaq; negotia callidis conſiliis ad optatum finem perducere; illos inquam, quos vulgus hominum, ut prudentes laudat, extollit ut providos, ut acres, & ingenioſos prædicat, eoſdem Rex ille ſapientum Salomon longè imprudentiſſimos, ſtultiſſimoſq; appellandos eſſe jure contendit. Quid? non appellabuntur inſani qui honeſtati turpitudinem, libidinem moderationi, virtuti vitium; cęlo terram, caduca bona, veris ac ſempiternis anteponunt? Non deſipere dicam qui relictis cęleſtibus beatæ vitæ gaudiis, obſcœnas volutates conſectantur? Non ſtultos vocem, qui momentanea delectatione, æternos ſibi parant cruciatus; qui proculcata ratione vitam belluis ducunt ſimillimam, qui gloriolæ inanes fumos aucupantur, qui omnia ex opinione, nihil ex veritate judicant?

Videsne discrimen utriusque Paraphrasis?

CAusa hujus stultitiæ tam latè patentis est quia plerique, non rationem sequuntur ducem, sed cupiditates, quibus abripiuntur ad insanam illam vivendi rationem.

Hanc causam sic expone per allegoriam.

NImirùm, vitæ suæ ducem, paucissimi sequuntur rationem: quæ cùm deberet clavum moderari, & vitæ cursum regere, exturbata per summum scelus, & contumeliam in sentina vitiorum demersa jacet: dum in ejus locum suffecta cupiditas, tractat gubernaculum, & furentibus animi perturbationibus, ut fluctibus insanis hominem exponit?

Contrà; Sapientum numerus oppidò exiguus est.

Hanc sententiam ita dilatabis per inductionem allegoricam.

APparent intereà, tot inter insanientes, naufragos, rari sapientes, nantes in vastissimo procellosæ hujus vitæ oceano. Unus Ulysses numeratur; & unus Orpheus, qui Syrenum ferali cantu non pelliciantur in fraudem, qui Circæis illecebris non deiiciantur de statu mentis; qui Scyllas, & Charybdes innoxii prætervehantur, & virtutis portum teneant.

Sicut inutiles lapilli, & plantæ nullius pretii sunt innumerabiles: ita infiniti sunt stulti.

Ornatiùs hoc ita expones per incisa repetitionem, &c.

CItiùs profectò fluctus, quos ciere tempestas solet; aut arborum folia, quæ frigus hyemale decutit; aut lapillos, quos in littoribus al-

luunt

luu nt undæ, quàm exortes rationis, ac prudentiæ homines numerabis. Ita enim natura comparatum videmus, ut præclara quæque rara sint; vilissima passim occurrant. Sic saxis ignobilibus, & silicibus loca omnia cernis obsita: Sic inhorrescunt vepribus, infelicibusque plantis opprimuntur agri: sic, &c.

Exemplum dabit Noemus, qui inter infinitos amentes, solus sapiens inventus est.

Hoc exemplum sic explica, & sequens caput cum superiore ita conjunge.

NOn nunc primùm infiniti esse cęperunt malesani. Ab orbis incunabulis, eorum numerus crevit in immensum, & ita crevit, ut ex innumeris hominibus, post mille sexcentos, & quinquaginta sex annos, unus duntaxat inventus fuerit Noemus, qui divino suffragio, sapientis laudem adeptus sit, quique extorrem terris sapientiam exceperit in fatalem illam navim divino jussu à se fabricatam, in qua solus cum suis à communi diluvio, rerumque omnium naufragio servatus est.

David Rex, & Propheta, Salomonis filii sui sententiam, sua confirmavit, cùm dixit: Ne unum quidem inventum esse qui saperet.

Hoc testimonium sic adhibebis elegantiùs per apostrophen.

ID videras Vates sanctissime, Salomonis sapientissimi multò sapientior parens: hauserat ille à te disciplinam hanc cœlestem, divinamq; philosophiam. Audierat te profectò, cùm perspecta mira paucitate sapientium, exclamares attonitus ac stupens; Ne unum quidem ex omnibus, ab rerum omnium inspectore Deo esse deprehensum, qui saperet, qui rectam virtutis viam sequeretur, qui vitam ageret homine dignam. *Omnes decli-*

naverunt, inquiebas, *non est intelligens, non est usque ad unum.*

Igitur sapienter dixit Salomon, stultorum infinitum esse numerum.

Paulò concinniùs ita perorabis per interrogationem periodicè fusam.

Quæ si vera sunt, ut verissima esse nemo sanus dubitabit; an nòn sapientissimè Salomonem asseruisse fatendum est, stultorum hominum tantam esse ubique gentium multitudinem, ut eos numerare nemo possit.

Chria Activa.

S. Franciscus factis concionaturus, non verbis, urbem totam obit cum socio.

Singularum hujus Chriæ partium proponam artificium, quò illud faciliùs imitere. Exordiamur à laude S. Francisci.

Silete omnes: Franciscus se ad concionandum comparat. *Vis hac linea paginam implere? Ternæ illius partes difundendæ sunt. Prima:* Silete omnes; *ab enumeratione partium, eos compellando, quibus imperari potest silentium. Secunda,* Franciscus *explicando quis ille sit, per varias definitiones, & effectus: Tertia* se comparat ad concionandum: *exponendo ab adjunctis, quid sit se comparare.*

Silete Oratores, favete linguis rhetores; Sacri præcones novum concionatorem auscultate. Franciscus ille Religiosæ paupertatis assertor inclytus; generosus ille contemptor opum, & inopiæ cultor opulentus: ille tam expers litterarum, & eruditæ facundiæ, quàm virtutum dives;

Fran-

Franciſcus, inquam, concionaturus prodit è cellula; adeſte animis omnes, & attendite.

Sequitur Paraphraſis, ſeu potiùs explicatio actionis illius, quæ hujus Chriæ argumentum eſt, quamque tribus his verbis complector, Franciſcus urbem modeſtè ſilens obit.

Porrò hæc actio ab adjunctis, & conſequentibus amplificanda eſt. Adjuncta ſunt: Franciſci per urbem incedentis ſilentium, ac modeſtia; conſequentia verò, civium concurſus ad illum videndum, ipſiuſque virtutis admiratio, variis teſtata ſignis,

Hanc paraphraſim, ſive expoſitionem adnectes per correctionem oratoriam, ſubiicies crebram antitheſim, tùm ſuſtentationem, &c.

IMmò verò intendite potiùs oculos, & aſpicite. Uſus aurium nullus in hac concione futurus eſt, quippè quæ ſilentio fieri debet, non voce; factis, non verbis; exemplo, non ſermone. Quid expectatis? Non aſcendit Franciſcus pulpitum, ſed deſcendit in publicum; non ſacram ſubit ædem; ſed totam obit urbem; neque manus movet ad geſtum, ſed immotas ante pectus, modeſtiſſimeque compoſitas tenet.

Nihilo tamen minus, etſi divinus hic orator verbum faciat nullum, neminemque vel alloquatur, vel aſpiciat, ſuſceptamque inſiſtat viam ſilens, auditores innumeros nanciſcitur: effundunt ſe obviam viri, & fœminæ, turmatimque ad audiendum (iterum hìc erro) ad videndum, inquam, Franciſcum convolant. Modeſtiam ſuſpiciunt incedentis, ſqualorem habitus obſervant, patientiam demirantur, vitæ ſanctimoniam prædicant. Nec verò votis ſolùm teſtantur conceptam animo reverentiam: at ſubmiſſo corpore, venerationis ergò, honorem habent tranſeunti, procumbunt alii ad ejus pedes, & impreſſa ſolo lambunt veſtigia. Illi contingunt manu trepida veſtis detritæ fimbriam, ac furtim fruſtula

præcidunt. Sed quid hæc sigillatim commemoro? ad studium virtutis accenduntur omnes; ad salutarem Dei metum, æternæque vitæ cogitationem excitantur aspectu Francisci. Interea vir Sanctus suam se refert in cellam: jamque limen attigerat, cum ad illum conversus comes. Quò te, mi pater, agis? inquit, ubi illa concio, quam te in egressu habiturum esse dixeras? cui ille: Concionem, inquit, peregimus, atque ex animi quidem sententia; non voce peroravimus, sed exemplo.

Causa jam subiicienda utilissimæ hujus, ac præstantissimæ concionis, quod scilicet exempla efficaciora sint ad persuadendum, quàm verba. Hæc autem causa per expolitionem, & congeriem sententiarum idem fermè significantium, dilatari sic potest. Initium duces ab exclamatione.

O Concionem præclarissimam, ò tacitam simulque eloquentissimam orationem! Perorasti, Francisce, perorasti sanè feliciter, uberrimumq; ex oratione tua collegisti fructum; persuasisti: tantoque faciliùs, quanto ad persuadendum disertior manus quàm lingua est, & ad expugnandos animos machina multo validior exempla sunt, quàm præcepta: his videlicet illustratur humana mens, illis incenditur: hæc vocant, illa trahunt: hæc denique suadent, illa persuadent. Vis ò quicunque oratoriam profiteris artem, persuadere? Vis arduam virtutis complanare viam? Præi exemplo; spontè sequentur alii: factis hortare priusquàm præceptionibus: cælestem virtutis formam ne verbis depinge tantùm, vix enim auribus animus credit; sed eam moribus exprime, & velut oculis obiice, statimque spectantium animos ejus amore succendes.

A contrario nunc ostendendum, verbis non æquè moveri homines, atque exemplis, insectando illos Oratores, qui cum non faciant quæ docent, delectant quidem aliquando, at nunquàm movent.

At vos, Oratores vanissimi, qui eloquenti lenocinio, & illecebrosa loquacitate titillatis au-

res.

res imperitas, aliudque nihil aucupamini præter auram popularem, & famæ rumusculos, amabò dicite, qui motus animorum, quæ immutationes voluntatum, quæ virtutum miracula præclaras illas quas habuistis conciones fuerint consecuta? Meditatas orationes, ad amussim exactas, & ad unguem politas affertis domo, vocem intenditis, obtunditis clamoribus otiosas aures: at quo fructu operæ? Vobis enim exardescentibus auditor friget, vobis perstrepentibus oscitat, intonantibus obdormiscit. Quid ita? quia orationi vestræ mores non consentiunt; quia, quod sermone statuitis, actione revellitis; quia, quod suadetis verbo, prævaricante vita refutatis.

Nempè non sonanti grandine sitientes rigantur agri, sed leniter stillante pluvia: non fulminum fragore segetes educantur, sed benigno solis aspectu, non, &c.

Videte quo milites ardore irruant in hostes, quo furore irrumpant in obsessam urbem per eversa mœnia! Quid illos vitæ ac necis oblitos per media rapit pericula? Dux egregius, qui sublimis in equo, & exertum vibrans gladium, præit.

Testis hujus sententiæ locuples, & veteris Francisci suffragator idoneus es Francisce Borgia, Gandiæ Dux sanctissime. Concionabatur aliquando vir ille Sanctus, extra urbem in planitie patentissima, ob incredibilem hominum turbam, è circumjectis oppidis confluentium; cumque nec audiri posset à remotioribus; immò ne intelligi quidem à proximis, quòd regionis linguam non ita calleret; fluebant tamen ab oculis omnium magno cum pietatis sensu lacrymæ; nonnullique interrogati, quid lacrymarentur, cùm ea quæ dicebantur non intelligerent; flemus, inquiebant, quia sanctum Concionantem intuemur.

Adeò verum est Leonis Sanctissimi, Maximique Pontificis oraculum, Validiora esse exempla, quàm verba, & pleniùs opere doceri, quàm voce. Adeò nihil à Sancto Francisco fieri potuit

ſapientius, & ad perſuadendum accommodatius, quàm cum exemplo modeſtiæ, reliquarumque virtutum concionaturus, urbem tacitus peragravit.

Chria miſta.

Diogenes accenſa Laterna,

Frequentiſſimo foro, hominem quærit.

QUid cum laterna illa tua quæris, Diogenes lepidiſſime bipedum? Quid inveſtigas ſapientiſſime nugator, cùm accenſa illa lucerna, in meridie, medio in foro frequentiſſimæ civitatis? Reſponde, Tenebrio clariſſime, quid inveſtigas? Audite quid reſpondeat. Hominem quæro, inquit. Hominem quæris? Tu tot inter homines, inquiris hominem? Ampliſſimo in foro, in tanta hominum ultro citroque commeantium multitudine hominem quæris? Quid? oculiſne, an mente orbatus es? Quos intueris, umbraſne hominum reris eſſe, non homines? Qui te ſalutant, qui percontantur quid quæras, hos non homines eſſe putas? Non putat. Quærit hominem ſcilicet, non quemlibet obvium, ſed prudentem, ſed cordatum, ſed temperantem, addictumque virtutis ſtudio, ac ſapientem. Quid enim cenſes, tu, qui philoſophi hujus conſilium, & reſponſum rides? Quem, amabò, hominem eſſe judicas? quem hoc illuſtri nomine dignum arbitraris? Eumne qui felicitatem turpiſſimis in rebus ſitam exiſtimans, nihil ſibi expetendum putat, niſi quod corporeos ſenſus inani, aut obſcæna delectatione permulcet? Qui nihil cogitans de honeſtæ vitæ, & rationis officio, eò fertur amens, quò voluptas allicit, quò cupiditas incitat? Egregiam verò ſpeciem, dignitatemque hominis, quem ſummus omnium Opifex Deus præpoſuit terrarum orbi, cujus imperio ſubjecit om-

omnia, cujus causa universam condidit mundi molem. Ille, homo dicendus est, qui magnitudine animi, despicientia rerum humanarum, virtutibusque omnibus munitus spernit voluptates, refrænat libidines, coercet avaritiam, improbissimis Dominis, dedecori, ac turpitudini non paret. Hic ille homo est, quem Diogenes olim quęritabat, quemque ut faciliùs inveniret, lucernam de medio gestabat die.

Hujus enim generis Homo non est obvius: eo more qui vivat, perrarus est: accendenda tibi est idcirco sagacioris judicii lampas; non corporis solùm aperienda lumina, ut eum discernas ab aliis. Externam quippè oris humani speciem plerique præseferunt, at cupiditatis immoderatæ plusquàm Circæo poculo, in varias mutati belluas, vulpium induunt alii fraudulentam indolem, luporum alii voracitatem imitantur, alii Leonum rabiem, serpentium virus, asellorum stoliditatem, ac desidiam, levitatem volucrum, moribus adæquant, ac sæpe vincunt.

Tales si tu homines indagas, lucernam haud opus erit accendere, nec obire fora compitaque necesse erit; ubique tibi occurrent, hujusmodi invenies infinitos, vel occlusis luminibus. At si verum inquiris hominem, si optas reperire sapientem, sume lucernam, teque Diogeni comitem adjunge.

CAPUT VII.

Chriarum argumenta varia.

Facturum me putavi rem æquè Præceptoribus gratam, ac Discipulis, si quædam hìc Chriarum argumenta subnecterem, materiamque rudem, & impolitam subministrarem, in qua ipsi deinde Tirones elaborarent per otium. Plerasque hìc delineo, quarum primæ Verbales, sequentes Mistæ erunt, ultimę Activæ.

I. Chria Verbalis.

Fiet in hanc ſententiam.

Invia virtuti nulla eſt via.

Ovidius laudabitur ab ingenii magnitudine, & ſapientia, cùm hanc protulit vocem: *Invia virtuti nulla eſt via.*

Sententiæ hujus ſenſus eſt; nihil eſſe adeò difficile, quod homo virtute prædìtus præſtare non poſſit. Difficultates hìc ſingillatim recenſendæ ſunt, labores, ærumnæ, jacturæ bonorum, ac nominis; morbi, mors denique: & oſtendendum eas omnes difficultates, egregiè à virtute vinci, adeoque feliciter, ut quò labores graviores ſunt, eò majorem colligat gloriæ ſegetem, & uberiorem laudum materiam.

Cur nulla eſt via tam difficilis, quæ ſit virtuti invia? Cur nullus labor eſt tantus, quem ſuperare virtus non poſſit? Quærenda erit idonea hujus rei ratio: v. g. quia virum virtute prædìtum nulli terrent labores, non ipſe mortis aſpectus conturbat &c. Vide Horatium Ode *Iuſtum, & tenacem &c.*

Contra vitium eſt debile, iners, infirmumque, & vel minimo labore homo virtute deſtitutus frangitur.

Quemadmodum fulmini nihil occurrit, quod obſiſtat: ut ſoli nullæ opponi nubes poſſunt, quas non diſſipet: ſicut torrens repagulis objectis intumeſcens, obvia quæque proruit: ſicut incluſus ignis erumpat neceſſe eſt, nullæque ſuper imponi poſſunt tantæ moles, quas non evertat; ita virtus, &c.

Quàm difficile Davidi fuit adhuc puero, & inermi, leones, urſos, manibus captos ſtrangulare ac

re ac dilaniare in frusta? dilaniavit. Gigantem armatum singulari certamine vincere, ac prosternere? Vicit, prostravit, interfecit. Quàm laboriosum Josepho fuit fratrum invidiam, & crudelitatem, servitutem, calumniam, vincula ferre, ac superare? tulit fortiter, feliciter superavit. Similis exemplorum inductio fieri hoc loco poterit in eundem modum.

Ovidio Q. Curtius iisdem ferè verbis concinit, cùm ait: nihil esse tam arduum, quò virtus non possit eniti.

Concludetur brevi epilogo, quo nos ipsos excitabimus ad vitutis cultum, cùm nihil ea sit potentius.

II. Chria verbalis.

Etiam sine Magistro vitia discuntur.

LAudandus Seneca, quod inter scriptores ethnicos, Magistri virtutum nomen meritò vindicare sibi posse videatur, maximè cum dixit: etiam sine magistro addisci vitia.

Explicabitur illa sententia, ostendendo opus non esse scholas frequentare vitiosorum hominum, libros legere pestilentes, præceptores audire improbos, ut discamus vitia, &c.

Causa, cur sine labore studioque Vitia discantur, est naturæ nostræ pravitas, & ingenita nobis ad malum propensio, quam quotidianis vitiis augemus.

Vitio contraria Virtus est: ut hanc addiscamus, quot magistrorum, & librorum opera requiritur? quot præceptis, quot monitis, quot lectionibus egemus?

Similitudo ab agricultura petetur: ut enim noxia gramina, inutilesque plantæ progerminent, nulla cultoris industria opus est, sponte sua profundit inculta tellus spinas, & carduos, &c. Sic vitia, &c.

Exem-

Exemplo esse possunt adolescentes illi omnes, qui cùm honesta in familia, probis nati educatique sint parentibus, vitam vitiis inquinatam agunt.

Eandem sententiam expressit his verbis S. Hieronymus. Proclivis est, inquit, malorum imitatio.

Ex his inferemus sapienter dixisse Senecam, sine magistro vitia addisci; rectè nos facturos si emendare studeamus ea, quæ jam per nos ipsi didicimus, & quæ fortè etiam alios docuimus, doctiores heu! quàm deceret, ad malum magistri.

III. Chria verbalis.

Principes nunquàm soli peccant.

FAmianus Strada, qui hanc protulit sententiam vir eloquentiæ laude clarus, Religiosæ vitæ laudibus clarior, historicus nostrorum temporum eximius, laudandus obiter.

Hæc sententia, *Principes nunquàm soli peccant*, per suas partes erit exponenda explicando singulas voces periodo una, pluribusve. *Principes*, qui scilicet rerum gubernacula moderantur, qui summa cum auctoritate præsunt, Reges, magistratus, præsules, &c. *Si quando peccant*, si quid admittant contra jus, & virtutis leges. *Non sunt soli*: hoc est multos sceleris socios habent, aut imitatores.

Causa cur non soli peccant, est: quia cùm auctoritate summa polleant, maximaque potentia, assentatores habent innumeros, qui ut eorum gratiam sibi demereantur, obsequuntur nefariis illorum cupiditatibus, ipsorumque vitia, & imitantur, & adjuvant. Secundò. Quia Principum facta leges videntur esse populorum.

Contrarium prorsus usuvenit; cùm Principes è virtutis disciplina vitam traducunt. Illorum enim

enim exempla valent maximè ad virtutem persuadendum.

Principum exemplo, & auctoritate, tanquàm fundamento innituntur respublicæ: ruente fundamento, totum necesse est ædificium corruat. Ducum in bello, & in mari navarchorum peccata, exitium, non uni, sed plurimis afferunt.

Exemplis si opus esset, dicerem Neronis temulentiam ad imitationem tantùm valuisse, ut Roma in popinas mutata videretur: sævitiam Commodo gladiatorem agente, in mores hominum ita manavisse, ut ipsæ fœminæ gladiatoris cultu in arenam procederent,

Claudianum canentem audivimus:

Scilicet in vulgus manant exempla regentum; Vtque ducum lituos, sic mores castra sequuntur.

IV. Chria verbalis:

Voluptas, esca malorum est:

PLautus, auctor hujus sententiæ laudabitur ob ingenium admirabile, præsertim in moribus hominum venustè describendis, vitiisque scitè carpendis.

Explicabitur illa sententia, similitudine ipsa quam continet: ut enim hamo pisces, sic voluptate inescantur, & capiuntur homines, & ad omne vitiorum genus pertrahuntur.

Quæris causam, cur voluptate ad vitia homines alliciantur? Quæro ego vicissim ex te causam cur hamo pisces capiantur? Quia, inquis, escam, non uncum ferreum vident pisces. Idem quoque respondeo, quia homines voluptatis dumtaxat, non doloris secuturi sensum reputant. Non considerant cùm peccant, innumera æternaque mala, quæ momentanea, levissimaque voluptas invehit.

Labor contra, si minùs esca bonorum dici potest,

test, quòd nihil delectationis obiiciat sensibus, origo certè dici debet bonorum omnium, nam ex labore vera virtus, ex virtute æternus honor, felicitasque sempiterna profluit.

Quamvis similitudinem suam habeat ipsa sententia; poterit tamen similitudinis subire vicem, quod de Syrenibus fabulantur Poetæ, quæ ad maris oram consistentes, suavitate cantus pellectos sopitosque nautas, ac vectores, quasi pisces irretiebant ac devorabant. Nonne Syren fraudulenta fuit illa muliercula, quæ Samsonem omnium mortalium fortissimum blanditiis inescatum vinxit, totondit, prodidit, perdidit?

Plauti sensum, totidem verbis assecutus est Cicero, idemque verbis aliis, alio loco elegantissimè significat: *Imitatrix*, inquit, *est boni Voluptas, malorum mater omnium, cujus blanditiis corrumpuntur, quæ natura bona sunt*.

I. Chria mista.

Omnia mea mecum porto.

LAudabitur Bias à sapientia, qua sic excelluit, ut inter septem Græciæ sapientes fuerit numeratus. Is, cùm patriam ejus cepisset hostis, cæterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, admonitus à quodam ut idem ipse faceret: *Ego verò*, inquit, *facio: nam omnia mea mecum porto*. Quid, obsecro, sapientius dici potuit?

Demonstrandum est quàm sapienter Bias responderit, quàmque sit verum nulla esse alia hominis bona, præter sapientiam, & virtutem (hoc enim ipsum Bias intelligebat, cùm diceret omnia mea mecum porto) Id autem fiet enumeratione bonorum omnium, quæ possidere homo potest; qualia sunt Fortunæ bona, opes, honores, fama, nobilitas, & bona corporis, sanitas, robur, pulchritudo. Hujusmodi bona omnia dici

ci non debent bona hominis, sed sola virtus. Quid ita? Quia sola virtus bonum hominem perfectumque efficit. Secundò. Quia virtutem qui possidet, thesaurum infinitum possidet, nullaq; re alia eget. Tertiò. Quia virtus ita nostrum est Bonum, ut sicut ab homine dari non potuit, ita nec ulla vi ab homine ullo eripi nobis queat. Quartò. Quia sola virtus reddere nos beatos potest, æternùmque felices.

Contra verò. Naturæ ac fortunæ bona omnia, adeò non bonos nos reddunt, ut sæpissimè pessimos, ac sceleratos efficiant. Secundò. Boni nomen non merentur, quia probis sæpè denegantur, & tribuuntur improbis. Tertiò. Quia sine laude, immò plerumque maximo cum dedecore possidentur. Quartò. Quia auferri nobis possunt, & in morte semper auferuntur. Quintò. Etsi fruamur iis bonis omnibus, si una caruerimus virtute miserrimi in hac vita sumus, multoque miseriores in altera.

Qui hujusmodi bonis gloriatur, idem facit, atque cornix illa Æsopica, quæ pennis decora alienis circumspiciebat se se: at spoliata ornatu non suo, irrisa fuit ab aliis volucribus.

Jobus, licèt orbatus istis omnibus bonis, dives tamen, ac beatus erat, quia virtutem adhuc retinebat, quam dæmon eripere illi unà cum cæteris bonis non potuerat.

Idcircò rectè Seneca dixit. *Vnum hominis bonum, virtus est*. Rectè Plautus *Omnia ei adsunt bona, penes quem est virtus*.

II. Chria

II. Chria mista.

Concordia parvæ res crescunt: discordia maximæ dilabuntur.

LAudandus Micipsa Numidarum Rex à prudentia; cujus virtutis egregium specimen, ac documentum dedit, cùm filios suos moriens ad concordiam his verbis hortatus est: Regnum vobis trado firmum, inquit, si boni eritis: sin mali, imbecillum: nam concordia parvæ res crescunt; discordia maximæ dilabuntur. *Hujus sententiæ duæ sunt partes, inter se contrariæ, & seorsum explicandæ.* Prima hæc est. *Concordia voluntatum, & conjunctione virium, nihil esse tam parvum, quod non evadat amplissimum: nihil tam humile, quod non assurgat; nihil tam debile, quod non corroboretur, ac vigeat.*

Altera sententiæ pars, primæ illi opposita sensum hunc habet; *Discordia, distractione voluntatum, ac virium, familias clarissimas extingui, respublicas florentissimas interire, imperia firmissima labefactari penitusque concidere.*

Causa in promptu est, quia virtus, quò magis unita, eò fortior est, & faciliùs resistit fortunæ, ac malevolorum injuriis. Cùm autem disjuncta est ac segregata, existit imbecillior; adeoq; nullo ferè labore frangitur.

Quandiu propugnaculi saxa firmiter inter se cohærent, tandiu est inexpugnabile. At simul ac parietes facere labem incipiunt, &c. Ut conjunctæ guttæ in rivos fluminaque coeunt, separatæ modico tempore siccantur. Tertiò. Ut congregati pulvisculi assurgunt in excelsos montes, dispersi verò cedunt ventorum ludibriis; sic res discordia pessùm eunt, concordia sustinentur, & alias aliæ muniunt.

Exemplum dabit insigne Romanorum Imperium, quandiu enim in illa republica concordia vi-

;uit, ftetit illud floruitque; at ubi difcordia
ımpeii, & Cæfaris, in factiones diftractum eft,
evi concidit.

Idem cùm timeret familiæ fuæ *Scillurus* ille
ytha, octoginta filiorum pater, omnes accer-
as paulò ante mortem, fafciculum jaculorum,
ıgulis frangendum porrexit; at illi cùm id ne
ntare quidem voluiffent, quòd viderent frangi
equaquàm poffe integrum fafcem, tunc fapiens
ıter fingula educens jacula, facilè fregit univer-
ı; hoc addens, idem ipfis eventurum, nifi con-
ordes conjunctique viverent.

Epilogus hortabitur ad concordiam.

III. Chria mifta.

Amici, diem perdidi!

Titus Imperator, is, qui ob humanitatem, ac ftudium bene de omnibus merendi, deliciæ generis humani cognominatus eft, fi quem diem egiffet non infignitum aliquo in homines beneficio, dicere folebat ad amicos converfus, & ingemifcens; *Amici, diem perdidi*. Quo laudum genere non digna eft tam amabilis indoles?

Exponenda illa fententia, cujus hic fenfus eft: amiffum illum dici poffe diem, quo nullum contulerimus in homines beneficium.

Hujus rei caufa eft, quòd nihil fit homini convenientius, nihil dulcius utiliufve, quàm de aliis bene mereri.

Ea tibi haud dubiè tùm obverfabatur cogitatio, Cyre, cùm plùs ex pecuniis in merentes effundendis, quàm ex coacervandis caperes voluptatis. Ea res Conftantine, & Carole Magne, faciebat ut doctrina, & pietate claros homines augeretis honoribus, beneficiis ornaretis.

Notat Socrates, quàm quæftuofa fit negotiatio hujufmodi: cui cùm Æfchines, pauper au-
di-

ditor, nihil se diceret habere, quòd mercedis lòco daret, præter se ipsum; & rogaret ut hoc qualecumque munus dignaretur accipere. Tu verò, inquit ille, me præclaro, nisi te fortè parvi æstimas, munere affecisti.

Itaque demus operam nullum ut sinamus abire diem, quem non ornemus illustri aliquo nostræ in alios benignitatis, & beneficentiæ monumento.

IV. Chria mista.

Vox Augusti morientis Plaudite.

Laudandus Cæsar Augustus, Romanorum Imperator felicissimus ac sapientissimus, qui moriens circumstantibus lectum amicis, Ecquid videor, inquit, satis bene personam egisse meam? cum illi, optimè, respondissent: Ergo, inquit Cæsar, Plaudite: quo dicto statim loqui, & vivere desiit.

Sensus illius vocis est; nemini mortalium plaudendum esse ante mortem.

Cur, nisi in morte, aut post mortem nemini plaudendum? Quia vita hæc, fabula est, in qua suam quisque personam sustinet, alii Regum, alii mancipiorum &c. Ut quisque ex artis legibus, hoc est ex virtutis, & rationis præscripto personam egit suam, plausum refert. Contra qui non pro dignitate munus suum obierit, talemque se non exhibuerit actorem, qualem imposita sibi persona postulabat, æternum dedecus sustinebit. At neque illi vituperium, & ignominiam, neque isti laudem ac plausum ferre debent, nisi in morte. Quia mors est vitæ absolutio. Nihil autem nisi absolutum perfectumque laudem meretur.

Inconsultissimè agunt, qui plaudunt ante mortem; qui nondum debitam laudis mercedem exigunt, superstite adhuc vita, plaudentes sibi ipsis, aut aliis etiam adulantes.

Nec

Nec enim in fabula plauditur priusquàm ad exitum, & catastrophen perducta fuerit. Non imponitur corona victori nisi post emensum stadium, confectumque cursum. Non conceditur triumphus, nisi peracta pugna, &c.

Quid agitis Romani? Quid Tiberio, quid Neroni, ac Vitellio, Imperim capessentibus intempestivè plauditis?

Expectate; nondum est plaudendi tempus; expectate dum vitæ claudant scenam; Fallor; tandiu non est expectandum; aliam brevì personam induent, exuta omni humanitate; non agent Imperatorum, & patrię parentum partes, sed immanium Tyrannorum &c.

Quàm sapienter dictum ab egregio poeta! *Dici beatus ante obitum nemo, supremaque funera debet.*

Sic laudabiliter vivamus, ut morientes nobis tutò plaudere; immò potiùs Deo grates agere meritas, & ejus in nos beneficiis gratulari possimus.

I. Chria activa.

Lingua nihil pejus.

Æsopus, pulcherrimum illud in turpissimo corpore ingenium, laudem meretur, quòd jussus optimos quosque cibos apparare ad convivium; nulla nisi linguarum fercula in mensam intulit: jussus iterum est pessimis quibusque cibis epulum adornare, linguas iterum in mensa multiplices ministravit.

Breviter exponetur quid sapiens ille fabularum artifex significare voluerit illo ciborum apparatu; nihil aliud certè, nisi quòd ut lingua nihil melius cum rectè loquimur; ita, cum malè, nihil pejus, & perniciosius est.

Cur lingua nihil pejus est? (*nam nihil esse melius probabitur in sequenti Chria,*) quia infinita damna

damna parit, quod enumeratione facilè ostendi poterit.

Silentio contra nihil melius est. *Et stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur.*

Lingua ensis est: quot strages, quot cædes edit? &c. Flamma est: quot incendia miscet? Jaculum est; eminùs ferit, &c. Est serpens; virus ubique suum spargit &c.

Serpentis tartarei, & primæ omnium fœminæ lingua perniciem creavit humano generi.

Quocirca dixit rectissimè vir sapientissimus multos quidem interiisse gladio; at multo plures linguæ intemperantia periisse. Et S. Jacobus, linguam omni fera sæviorem, nulla domari humana industria posse.

Linguam igitur coerceamus, si mala quę affert, extimescimus.

II. Chria Activa.

Lingua nihil melius.

Pittacus Mitylenæus, unus de septem Græciæ sapientibus laudabitur, quòd rogatus ut partem victimæ proferret optimam, pessimamque; linguam exsecuit, ac porrexit. Et Bias alter ex eodem numero sapientum, rogatus ab Amasi Ægyptiorum Rege, exploraturo ejus sapientiam, sibi ut ex ove, quam ad illum consultò miserat, partem optimam pessimamque remitteret, unam remisit linguam.

Voluit uterque videlicet demonstrare, Linguam corporis humani partem esse utilissimam juxta, ac perniciosissimam; prout quisque illa rectè aut secùs utitur.

Cur lingua nihil in homine melius? *(nam jam supra probatum est nihil esse pejus,)* quia innumera bona nobis affert, quod eorum enumeratione declarandum erit. Quid enim lingua non efficit? Docet, hortatur, laudat, vituperat, jubet &c.

Si-

Silentium contra, magna sæpissime detrimenta parit, quæ recenseri hoc loco poterunt.

Proferentur exempla tot philosophorum ac rhetorum, tot Sanctorum Ecclesiæ Patrum, quorum lingua, quorum scripta explicant naturæ arcana, mysteriis abditissimis lucem afferunt &c.

Non ergo sine causa dixit Salomon *Vena vitæ os justi*. Et *Lingua sapientum est sanitas*.

Vel bene loquendum, vel omnino tacendum esse docebit Epilogus, ex hac communi sententia.

Aut dic aliquid melius silentio, aut sile.

PROGYMNASMA III.

De Sententia.

Non multum nobis facesset negotii Progymnasma hoc; propterea quòd omnia prorsus, quæ in superiori dicta sunt, ad istud referenda sint.

QUid est sententia? *Resp.* Est oratio, dictum quodpiam, quod ad hortandum, dehortandumve pertinet, breviter explicans.

Quomodò differt sententia à Chria? *Resp.* Nihil omninò differt; nisi quòd Chria non dictum modò, sed etiam factum aliquando commemorat; sententia verò dictum duntaxat explicat.

Exemplum sententiæ, ab omnibus locis, quibus ornatur Chria tractatæ, accipe.

Adolescens, juxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea.

Adeste animis, adolescentes, attentasque prębete aures Regum sapientissimo; quem nihil eorum latuit, quæ sciri ab homine possunt; qui abditissimos naturæ recessus, artiumque arcana omnium, & scientiarum, ingenii pervasit acie, animoque complexus est; cujus in augustissima mente, velut in sacrario, visa est posuisse sapientia domicilium; cujus ab ore sua ipse Deus fudit oracula, leges edixit, consilia explicuit, mysteria promulgavit. Audite quibus vos ille verbis avocet à vitiis, & ad virtutem impellat; *Adolescens*, inquit, *juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea*. Quasi vos ita commoneret, ac diceret.

Videte, adolescentes lectissimi, quam à primo ætatis exordio agendi rationem teneatis, quæ puris paratisque ad sationem mentibus semina mandetis, quibus veluti primoribus lineamentis, &

co-

coloribus recentes ac puras animorum tabulas imbuatis. Quam enim quisque vestrûm à teneris capessiverit vitæ rationem, eam ad exactum usque senium retinebit. Si vitiorum lue semel infeceritis animos, sordibusque fœdissimarum voluptatum inquinaveritis innocentiam mentis, manabit pestis ad ætatem usque postremam, contagione funesta serpet malum exitiabile ad senectutem ultimam, nec ullam morbo pestilenti curationem dies afferet, sed ingravescentibus annis, magis ac magis ingravescet.

Si contra à puero indixeritis voluptati bellum, si cohibueritis rationis freno libidinem, nihilque vobis expetendum putaveritis, nisi quòd sit cum laude, & cùm dignitate conjunctum, crescet accessu annorum, honestatis amor, confirmabitur mentis vigor etiam in languido, & effœto corpore, nec consenescet virtus senescente vita, sed quò debilior ætas erit, eò generosior efflorescet animus, maturosque tùm maximè suavissimosq; fructus feret.

Nempe usus, & consuetudinis maxima vis est in omnem partem, ut quædam quasi necessitas inducatur, laudabiliter, aut turpiter conficiendi vitæ cursum, quem ab ipsis vitæ carceribus inchoavimus.

Flectitur nimirùm eadem facilitate puerilis animus, qua cera mollis, aut argilla, quæ dum adhuc tenera est, quasvis figuras induit. At si progressu temporis, mollitiem amittat illam, ac durescere cœperit; suam in perpetuum formam conservat. Cernite ut metalla igne soluta fluunt, ubi verò refrixerint, continuò lapidescunt. Aspicite ut arbores in omnem partem ducuntur facilè, cùm teneræ sunt: ut contra induratæ annis, nulla flecti industria queunt, sed abnormes, ac tortuosæ perseverant. Videte, ut per declivitatem montis, saxum è cacumine avulsum ac ruens, quò longiùs à summo provolvitur, eò violentiùs rapitur, nec usquàm nisi in ima valle conquiescit. Sic, qui prolabi cœperit in præcipitia vitiorum,

nulla ratione sistere impetum valebit, donec in imum nequitiæ barathrum lamentabili casu devolvatur.

Testis est purpuratus ille carnifex, portentum illud naturæ ex immanitate concretum, Herodes ille, tyrannorum crudelissimus, qui assuetus à cunabulis innocentissimorum hominum fundere cruorem, non modò non discessit à ferino more confectus jam senio, sed in ipsa etiam morte, atque adeò quantum in ipso fuit, eundem ultra tumulum retinuit.

Nec verò id mirum cuipiam videri debet; ut enim scriptum reliquit eximius Ecclesiæ Doctor Hieronymus; difficulter eraditur, quod rudes anni perbiberunt: & quod ajebat ille alius; difficilè reciduntur vitia quæ nobiscum creverunt. Illud Poetæ tritum carmen prætereo: *Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu.*

Imbuite igitur, adolescentes, recentes animos suavissimo virtutum liquore, optimarumque artium pretiosis odoribus, ut illos diù æternumque servetis: rectæ rationis inite viam, dum vobis est integrum. Sic enim susceptum insistentes iter, nunquam deflectetis ab honesti calle; & ad quam concitato cursu vegeta contendet ætas, senectus fortunatam metam continget.

PRO-

PROGYMNASMA IV.

De Ethopœia.

NOn levis eſt labor Eloquentiæ in imitandis oratione appoſita, & effingendis hominum moribus, & affectibus; vixque aliud quicquam vehementius reperias ad excitandos animorum motus. Porrò ſi perſona eſt nota, cujus mores effinguntur, tunc propriè fit Ethopœja. Ut ſi fingatur Niobe liberorum necem deplorans, & ſuam calamitatem, qualis ab Ovidio deſcribitur *libro* 6. *Metamorph. numero*, *ſeu* ꝟ.7. noviſſimæ ac repurgatæ editionis. Aut Hercules in Oeta deflagrans, ut ab eodem Ovidio pingitur *libro* 9. *Metam.* ꝟ.6. Item Hecuba apud eundem *libro* 13. ꝟ. 14. Aut Andromache poſt Hectorem occiſum: Medea deſertam ſe videns ab Jaſone, ad necem liberorum ſe accingens, qualem depingit Seneca: Cornelia uxor Pompeii, cùm illum victum à Cæſare audivit: Cleopatra ad Antonii ſepulcrum. Porrò in his omnibus obſervare tria tempora licet, præſens, præteritum, & futurum; quibus conſtare capitibus Ethopœja debet, auctore Aphthonio, exemplumque ponit in Niobe. Pro tempore præſenti, videt ſe numeroſa orbatam prole; pro præterito, florentem habebat familiam, viro, liberis, regno, felix, & ipſis propè ſuperis invidenda erat: pro tempore futuro, quid reſtat, niſi ut ipſa quoque Dianæ telis conficiatur, aut luctu miſerè contabeſcat? Nonnunquàm oratio inchoabitur à tempore præterito, aliàs à futuro, & in præſens deſinet: interdum ea tempora permiſcentur, ut in ſubjectis exemplis cernere eſt.

Medea de mactandis, quos ex Iasone susceperat, liberis deliberans.

DIi terrarum præsides, vosque præsertim genialis tori fidejussores, atque custodes, quosque Jason juravit olim mihi, vos, inquam, testor, vos appello. Adeste, quæso, & quas à perjuro, & impio capite pœnas repetam ostendite: Quid illi tandem irrogare mali placet? Insigne aliquod meditor scelus. Scelere pepigi datam illi fidem, scelere frangenda est. At quo? gladii, venena, vulnera, hæc usitata, & vulgaria. Vivat sanè, vivat, miser; exul, egens, invisus superis, hominibusque; suum sit ipse sibi supplicium, suus tortor: nullum sæviorem inveniet. Prætereà liberos videat sibi similes, miseros, & scelerátos, ac similes etiam Medeæ. Quid autem ajo? Liberos ut superstites, & vivos habeat? immò perdat. Quanto illos amore complectatur scio. Bene est, habeo quo sæviam: parta jam, & digna nobis ultio est. Mactentur liberi patris in oculis. Hæc victima furori nostro placet; hæc sufficit. *Ita ferè loquentem Medeam Seneca tragœdus facit; numeros tantùm solvimus.*

Beata Virgo puerum Iesum Hierosolymis amissum requirit.

NEque puer est usquàm, neque quid de eo sit factum, coniicere possum. Ubi quæram, ubi investigem, quem perconter, aut quam insistam porrò viam, incerta sum. Una hæc spes est, ubi tandèm est, diu celari nequit. *(Hæc, ut vides, ad tempus præsens pertinent: quæ verò sequuntur, ad præteritum.)* O malè consultos affines, qui nos festinare coegerunt, meque adeo miseram, quæ præcesserim; tùm autem, quæ illum unà mecum non abduxerim. Siccine dulcissimo filio carere tandiù sustinui! &c. *(Iam futuro tempori conveniunt extrema hæc)* Tu verò fili amantissi-

tissime, cur nos anxios tenes? cur te occultas? quin mærorem nostrum respicis? Pergamus, quęso, carissime sponse, redeamus in civitatem, cognatos interrogemus, templum ipsum subeamus, ibi enim, nisi me fallit animus, illum gravibus de causis remansisse suspicor.

Mater occisum in bello filium deplorat.

O Misera sors orbitatis meæ, ò spes fallaces, ò frustra susceptæ curæ! An idcircò te genueram, fili, ut tam citò perderem? alueram tot annos, ut infausta morte sublatum lugerem? Ego, cum te forma, & ætate florentem videbam, cum te familiæ spem fovebam in sinu, putabam scilicet hæc bona fore mihi meisque propria, & diuturna, erravi: dira mors malè credulam fefellit. Quid restat nisi ut tecum, fili, moriar: tua morte vitam parenti abstulisti, neque enim, te extincto, diu superstes esse possum. Unica me, dum vivam intereà tui recordatio, desideriumque sustentabit. Dulces lacrymæ, jucundi fletus, quibus te absentem requiram. Noctes benè collocatæ, quæ ducentur suspiriis, quæ tuos mihi vultus in somnis, si quis esse somno locus poterit, obiicient. O bellum matribus detestatum, monstrum immane, familiarum, & civitatum lues. Quis rem tam tetram, tam barbaram invenire potuit! quis amare potest? Perhorrescite, matres, bella: filios ab ipso armorum conspectu arcete, abdite domi, & ignavos licèt fovete sinu, modò salvos, & incolumes habeatis. Nimirùm ut inani gloria perfruantur miseri, nos æternùm lugeamus? Quæ te, fili, tam funesta fortitudo imittebat in medium armatorum globum! &c. Quoties illum, ut bellum fugeret hortata sum! Quoties, ut saltem impio Marti cautiùs se crederet, quoties mihi metum, ac penè mortem, vel ipsa mentio belli, & mortis heu! filio paratæ, attulit! Timebam, nec frustra, & quod erat eventurum præsagiebam, &c.

Diocletianus nomen Christianum delere statuit.
Imitatio Senecæ. *Act. I.* Herculis
Furentis *Sc. I.*

ORbis utriusque rector, & victor, hoc enim mihi nomen hactenus jure vindicavi, à Christianis vincor! Neque solus, sed ipsi Dii, quotquot hactenus Roma, quotquot Orbis coluit. Deserta jacent templa, neglectæ sacrorum vetustissimorum religiones, inducta regnat nova religio.

Nec tantùm imbelles fœminæ, puerive ignota profitentur instituta, recentemque Deum colunt, sed ipsa etiam togæ lumina, & militiæ: ipsa, ipsa Roma Christiana est! idque spectante me, ac ferente! Ferente autem? quid intentatum reliqui hactenus; quid inexpertum, ut peregrina sacra convellerem? quoties me pietas vel in meos coegit sævire, ac propè impium, propè parricidam fecit? Sed hæc domestica mala sunt, ac mea; leviter eo nomine ferenda, immò etiam apponenda lucro, si vel hac mercede ritus patrios sancire potuissem! Non sic abibunt ista tamen: nondum fracti sumus, ac victi. Nunc, nunc extrema omnia tentanda sunt: atrox bellum, immane, internecinum, cùm hostibus Numinum gerendum est. Quid bella tamen loquor demens, ac meditor! Quidquid excogitare justus potuit furor in Christianos, nonne victum ab illis, & domitum est? quidquid terribile, dirum, asperum, vel invenire cogitando, vel inferre torquendo potuimus, tulerunt, ac læti quidem, & ovantes tulerunt: crescunt ipsis malis, tormentisque suis, ac dolore nostro fruuntur: in suas Christique laudes nostra vertunt odia, & supplicia; dumque nimìs sæva imperamus, & horrida imponimus, penè Deum Christum probaverunt: Ipsa jam desunt mihi tormenta; minorque labor est ipsis torqueri, quàm mihi ut torqueantur jubere: occupant læti supplicia, & ne non moriantur timent.

Per-

Perge, Diocletiane, tamen; perge, & invisum genus totis viribus opprime; congredere novis armis; muneribus, voluptate, præmiis expugna quos rotis, equuleis, igne, ferro, superare non potes. Ipsos Christianos Christianis; parentes filiis; liberos parentibus oppone; bella secum ipsi gerant. Quæris pares illis adversarios? nulli sunt, nisi ipsi.

Nunc illis Diocletianum ostendam; hactenus prolusimus; nunc nunc in arenam veniendum: Inveni quo ipsos modo possim vincere, ac perdere; perdam certè, aut peribo.

Roma, post victos ab Augusto Antonium & Cleopatram.

NUnc, nunc indulgendum lætitiæ, nunc agendæ Superis grates ad omnia pulvinaria, nunc tempus est choreis operam dare (*Tempus præsens*) Nefas antea fuisset indulgere genio, & epulis, dum regina demens Capitolium evertere, ac Romanum delere imperium meditabatur, tam vecors, & rebus aliquot prosperè gestis velut inebriata, nihil ut sperare non auderet (*Tempus præteritum.*) Illius vesaniam compressit amissa classis, concisus exercitus, Antonii turpis fuga. Qualis accipiter timidum columbarum gregem, aut venator lepores proturbat, talis Cæsar imbelles Ægyptios agitavit. Defuit hoc unum illius triumpho, Cleopatra triumphantis currui alligata. Sed illa invidit hanc victori gloriam, & regiæ conditionis memor, ne ignominiam hanc ferret, mortem admotis corpori anguibus pertulit. Jam deponere metus licet, ac Cæsari, fortissimisque militibus gratulari. (*Tempus futurum*) Ægypto subacta, quæ gens armis Romanis non cedet?

Agnoscis, credo, in hac Ethopœja Horatium Ode 31. libri 1. *Nunc est bibendum* ..... Præibit ille tibi, & quod imiteris dabit, sive preces, & vota facias in gratiam amici discedentis, quod

orationis genus Propempticon appellant, Ode 3. libri 1. *Sic te diva potens Cypri &c. Impios Parræ* Ode 21. libro 3. *Ibis liburnis.....* Epod. 1. Sive gratias iisdem Superis agere mediteris, aut iis supplicare, *Audivere, Lyce, Dii mea vota &c.* Od. 12. libri 4. *Faune nympharum*. Od. 13. libri 3. *O diva gratum* Ode. 29. libri 1. *Mercuri nam te* Od. 8. libri 3. *Phœbe, sylvarumque* Epod. 14.

Libet alicui malum imprecari? diris sceleratum devovere? inimicum gravius insectari? habes Oden. 10. libri 2. *Ille, & nefasto*. Item Oden. 3. Epod. *Parentis olim...* Et *Lupis, & agnis*. Eodem libro Epod. *At ò Deorum*. Ibidem Od. 5. & Od. 6. *Quid immerentes......* Et Od. 7. *Quò, quò scelesti ruitis?* Et Od. 9. *Mala soluta*. Tum Od. 12. *Quid obseratis*. Et Od. 11. *Altera jam teritur*.

Lætitiæ significandæ, & gratulationi servient Ode 3. libri 1. *Et thure, & fidibus...* Od. 5. libri 2. *O sæpe meum &c.* Od. 21. libri 3. *O nata mecum......* Od. 29. libri 3. *Festo &c.* Od. 8. Epod. *Quando repostum...* Od. 10. *Horrida tempestas &c.*

Consolationi Ode 6. libro 2. *Non semper imbres* ..... Ode 14. ejusdem libri *Cur me querelis....*

Et quoniam in Horatio sumus, quàm multa scribendi argumenta, & ornamenta ingeniosus vates dabit. Si laudare, hortari, monere, docere quempiam velis: Ad laudem pertinent Ode quinta libri 1. *Scriberis...* & sexta, nona, undecima ejusdem libri (sequor distributionem editionis novissimæ, illustratæ brevi commentario, & expurgatæ) Ode 4. libri 2., & 16. 17. Od. 4. libri 3. & 5. 9. 10. 19. 24. Od. 1. libri 4., & 2. 3. 5. 8. 13. Ep. 2. Hortanti facem præseferent Od. 4. libri 1., & 8. 10. Od. 1. libri 1., & 2. 3. 7. 9. 11. 13. Od. 23. libri 3. Od. 4. libri 4. &c.

Varias quoque dicendi formas, & lineamenta pulcherrima deprehendes in Martiale. Consule indicem primum, editionis repurgatæ, & annis 1703. 1704. vulgatæ. In eo indice notantur omnia epigrammata, quæ ad laudem spectant; omnia quæ ad vituperationem, & insectationem; alia

alia quæ docent, excusant, monent, dedicant, queruntur, optant, petunt, &c.

Easdem docendi formas reperies in egregio libro cujus titulus est: Conciones, & orationes ex Græcis & Latinis Historicis excerptæ. Descriptiones oratorias, è probatissimis auctoribus collegit Pater Joan. Bapt. Gandutius Societat. Jesu Parmæ 1661.

Ad Ethopœjam ut è diverticulo redeamus, hanc nativis pictam coloribus invenies in plerisque Senecæ tragędiis. Vel illa Thyestis persona, & oratio, quàm est tragicè splendida! *Adsum profundo Tartari emissus specu, &c.* Act. 1. scena 1. Hoc obiter annotabo: Si non affingatur personæ sermo, index vehementioris alicujus affectus, si v. g. describas pigrum adolescentem, mercatorem avarum, &c. non esse hanc Ethopœjam propriè dictam, qualis ab Aphtonio proponitur, sed figuram rhetoricæ, & descriptionem, sive hypotyposim, de qua suo loco diximus. Quod si persona cujus effinguntur mores, & affectus, mortua sit, vocatur propriè *Idolopœja:* Latinè verteres *simulacri effictio*, ut appellat Priscianus. Exemplum illustre dabit Cicero orat. pro Cælio, ubi Appium cæcum, jamdiu mortuum, loquentem inducit *num.* 33.34. Livius libro 6. *Si ab inferis existat rex Hiero fidissimus imperii Romani cultor, &c.* Virgilius libro 2. ubi Hector occisus Æneam alloquitur: Polydorus eundem in 3. libro Æneid. objurgat.

Si denique rem animæ expertem inducimus loquentem, tanquàm si persona esset, vocatur propriè *Prosopopœja*, idest, Personæ fictio. Sic Tullius patriam loquentem facit in Catilin. Ovid. libro 2. Metam. Terræ sermonem, & querelas contra Jovem graves tribuit *f*. 7.

PROGYMNASMA V.

De Thesi, & Loco Communi.

CAPUT I.

De Thesi.

QUid est Thesis? *Resp.* Est quæstio nullis alligata circumstantiis personæ, loci, temporis, &c. Quales vulgò ad deliberandum, & consultandum, proponuntur, unde à Græcis Positio (id enim sonat vox Græca Thesis) vocatur: à Cicerone dicitur Propositum, & Consultatio. Ut: An gerendum bellum: An studendum Gręcis litteris, &c. Quotuplex verò sit Thesis diximus Parte 1. cap. 2.

Quid differt Thesis ab Hypothesi? *Resp.* Quod Thesis sit propositio generalis, seu infinita; Hypothesis verò sit particularis, & finita, id est, circumscripta adjuncto quodam, vel personæ, vel loci, vel temporis, &c. v. g. Quæstio hæc, An bellum sit gerendum, Thesis est, quia est universalis, & infinita quæstio. At si quæratur. An bellum sit gerendum contra Turcas, tali anno, mari, an terra, &c. Hujusmodi quæstiones, omnes finitæ sunt, & proprio nomine dicuntur Hypotheses.

. Quis est usus Theseos, seu Propositionis infinitæ? *Resp.* Maximus: quia quæ de universo genere dicuntur, valent ad judicium ferendum de singulis; & quæ de Toto probantur, de parte etiam probari necesse est. Exempli causa: Si sermonem sim habiturus de diligentiæ laudibus, excurram in laudem virtutis; si vituperaturus inertiam, vitii generatim sumpti turpitudinem describam: Quod enim de virtute dixero, id de diligentia; & quod de vitio, id de inertia dici quoque poterit:

rit: quia inertia est pars vitii, & diligentia pars, seu species virtutis.

Itaque quoties tibi erit de re quapiam instituenda oratio, optimum erit quæstionem illam particularem, & finitam, quæ dicitur Hypothesis, traducere ad generalem, & infinitam, quæ Thesis appellatur. Id autem prudenter, & in loco faciendum: ut monuimus capite 9. Partis primæ.

Quomodo tractanda est Thesis? *Resp.* Præponendum est aliquod exordium, ductum à loco, tempore, & aliis adjunctis, ut si deliberatio instituatur in Senatu, si coràm Principe, &c. Secundò confirmanda est, vel infirmanda Thesis, ab iis locis & argumentis, quæ vulgò adhibentur ad suadendum, aut dissuadendum, ut sunt *honestum, legitimum, utile, facile, necessarium*, & iis contraria, *Turpe, injustum, inutile, difficile, impossibile*; Non est gerendum bellum, quia res est per se fœda, & homine indigna, inutilis ad Reip. felicitatem, difficilis; demùm quia vix fieri potest, vixque accidit, ut bene succedat. Contra: gerendum est, quia honestum, utile, &c. Tertiò. Solvenda sunt quæ possunt obiici contra illam Theseos partem, quam suscipis propugnandam: Si, v.g. affirmas bellum gerendum esse; respondendum iis erit, qui contrariam tuentur opinionem, qui contendunt illud esse multorum scelerum fontem, vastitatem provinciarum, &c. Item ex adverso si gerendum negas, solvenda erunt argumenta opposita.

CAPUT II.

De Loco Communi.

In quo differunt Thesis, & Locus Communis? *Resp.* Magnam illis inter se affinitatem esse: hoc tamen differre, quod Locus Communis adhibeatur ad amplificandum, & probandum; Thesis ad ornandam, & illustrandam orationem. Rursum Thesis quasi dubia proponitur, & concertatur;

tur; Locus Communis quasi certus, & confessus assumitur: hæc menti, & intelligentiæ datur considerandа; ille voluntati, ad eam excitandam,& movendam, obiicitur.

Quomodò Locus Communis definitur? *Resp.* Est oratio facinus aliquod multis commune laudans, aut: vituperans; ut si avarum, seditiosum, parricidam, accuses: justitiam, pietatem, pudicitiam commendes. Hæc enim omnia multis communia sunt.

Quis est ejus locus in oratione? *Resp.* Duplex. Primus in majori propositione argumentationis. Ut si dicas, omnis proditio est scelerata, maximè cùm amicus, aut dominus proditur. Hæc argumentationis propositio major est, cui minor subditur: Atqui Judas dominum, amicum, Deum suum prodidit. Alter locus est in amplificatione, quando post rem narratam, & expositam, orator invehitur in crimen, illudque nativis depingit coloribus, aut virtutem meritis effert laudibus.

Quomodò tractatur Locus Communis? *Resp.* Ab iisdem ferè capitibus, quæ in Thesi adhibentur, nempe, *à legitimo, justo, utili, possibili, honesto, necessario*. Addit Aphtonius ista capita, à *Contrario, comparatione, sententia, à conjectura*, sive *ab antecedentibus, & consequentibus*: ex quibus nimirùm quid impendeat boni malive coniiciatur. Denique in Epilogo judices ad severitatem excitantur, exclusa misericordia; vel auditores ad seriam virtutis imitationem accenduntur. Finge te seditiosum hominem accusare, & exagitare apud judices. Præmisso exordio seditionis crimen sic exagerabis.

A Contrario. Ostendendo quale, quantumque sit bonum, pax, & concordia, quæ antea vigebat, & vigeret etiam nunc magno omnium bono, nisi nefarius hic suis seditionibus illam perturbasset, &c.

Ab Expositione. Expones non ad docendum (rem enim jam notam esse ponimus) sed ad conflandam reo majorem invidiam, quo pacto rebus

novis

novis studens sceleratus, seditionum procellas excitarit in Republica, multos cives pellexerit in fraudem, & ad suas partes pertraxerit, &c.

A Comparatione. Comparabis hoc ejus crimen cum aliis, v. g. cum otio, maledicentia, temulentia: ostendesque graviorem ab illo, quàm ab aliis omnibus, perniciem inferri Reipublicæ.

A Sententia. Hoc est, à consilio, & mente: quo scilicet consilio, qua mente turbas moverit; quid sperarit, &c. Voluit videlicet leges rescindere, jura pervertere, occupare summum locum, &c.

A digressione conjecturali. Digrediendum erit, & excurrendum in anteactam ejus vitam, ex ejus præteritis criminibus conjectura capienda de cæteris. Non nunc primùm, inquies, cœpit moliri exitium patriæ: ab ipsa infantia se se exercuit in omni flagitiorum genere, &c.

Ab exclusione misericordiæ. Tantum illud dices esse crimen, ut sine majori crimine condonari nequeat: nullum veniæ relictum esse locum. Quæ postquàm dixeris, impellendi erunt judices ad sententiam adversùs illum ferendam, ostendendo; *A legitimo.* Nihil esse legibus magis congruum, quàm ut seditiosus ille puniatur. *Ab Iusto.* Justum id esse, ut pœnam ipse ferat, quam omnibus impositurus fuisset, &c. *Ab utili.* Id saluti Reip. conducere, &c. *A facili.* Nullo negotio ejus furorem posse comprimi. *Ab honesto.* Nihil rationi convenientius esse, quàm debitas exigere ab illo pœnas, qui, &c. *Ab eventuro.* Ex ejus supplicio eventura civibus bona omnia; Rempublicam revocatum iri in statum felicitatis pristinæ, &c. Quod de seditioso diximus, idem de quovis alio facinoroso homine intelligendum est: & quæ capita contra vitium valent, eadem illa valent omnia, si qua virtus est ornanda: singula in contrarium sensum accipiendo.

PRO

PROGYMNASMA VI.

De Destructione, Confirmatione, laude, & vituperatione.

CAPUT I.

De Destructione, sive Refutatione, & Confirmatione.

Quid est destructio, sive refutatio? *Resp.* Est Oratio, qua refutamus quidpiam, & falsum docemus esse. Quænam destruenda, seu subvertenda sunt? *Resp.* Ea, quæ neque prorsus manifesta, neque incredibilia sunt, sed quæ dubia, & obscura.

Quanam arte fit ista destructio? *Resp.* Primò. Reprehendendi sunt qui illius rei, quam infirmare, ac labefactare volumus, sunt auctores, dicendo, illos nullius esse nominis, vel fidei parum probatæ; vel in illa re, de qua agitur, non bene versatos, &c. Deinde ipsamet res subruenda his capitibus, quasi totidem arietibus. *Obscuro, Difficili, Indecoro, Incredibili, Repugnante, Inutili.* Hoc est, probandum erit, Rem illam, Primò: Obscuro, & incerto capite manasse in vulgus. Secundò: Incredibilem esse, fidemque superare omnem. Tertiò: Difficile admodùm potuisse fieri. Quartò: Repugnare illam naturæ. Quintò: Decoro pariter ac rationi. Sextò: Inutilem denique esse, aut fuisse.

Confirmatio, seu asseveratio quid est? *Respond.* Est propositæ rei comprobatio: sed illa res, uti de Destructione modò diximus, nec prorsus incredibilis, nec penitùs perspecta esse debet.

Qua

Qua ratione, & quibus capitibus confirmanda res est? *Resp.* Eadem ratione, totidemque capitibus, quibus destruenda, sed contrariis omninoque oppositis. Videlicet, à *Manifesto*, *Facili*, *Decente*, *Probabili*, *Convenienti*, *Utili*. Habes exemplum insigne in T. Livio: M. Porcii Catonis orationem ad populum, qua fędum Bacchanalium morem subvertere nititur. *Nulli unquàm concioni &c.* Libro 49. paulò ante medium: Item alteram qua conatur ostendere mundum, & ornatum muliebrem esse fœminis interdicendum. Exempla ejusdem loci habes egregia in Paradoxis Ciceronis, ubi Stoicorum placita confirmat. Loci Confirmationis per idoneam argumentationem tractandi, & appositis illustrandi figuris. Porrò hic ordo in proponendis ejusmodi argumentis servabitur, ut priore loco firmiora collocentur, & in fine: infirmiora in medio: juvabit etiam validiora sæpius inculcare, ut altiùs insideant animis audientium. Exempla non congero, quæ in orationibus Tullianis observare potuisti. Perfectam confutationis ideam subministrat oratio pro Roscio Amerino, ubi singulis adversariorum argumentis splendidè respondet, numer. 37. Confirmationis verò, in Oratione pro Milone. Idem Tullius in partitionibus Orat. num.44. præcepta quædam tradidit utilissima, & quædam apertè neganda, vel affirmanda; nonnulla eludenda joco, & contemptu; alia tanquàm tela in adversarium retorquenda, docet &c. Erunt etiam usui ad hunc utrumque locum quæ superiùs dicta sunt de Chria, Sententia, & Loco Communi.

CAPUT II.

De laude, & vituperatione.

Quid est Laus? *Resp.* est Oratio bóna alicujus enumerans.

Quibus rebus Laus tribui pôtest? *Resp.* Excepto peccato, nihil est in hac rerum universitate, cui non possit aliqua laus concedi. Virtus autem præcipuo quodam jure, laudem tanquàm sibi debitam vindicat. Præter autem virtutem omnes res creatæ laudari possunt, etiam inanimæ; sed præ cæteris homines laudare solemus.

Propter quæ homines laudantur? *Resp.* Propter bona, quibus ornantur.

Quænam bona illa sunt? *Resp.* Alia sunt bona fortunæ, ut opes, potentia, dignitas, patria. Alia bona corporis, scilicet robur, sanitas, &c. Alia sunt animi bona, ut scientia, & virtus. Ex his omnibus bonis unicum est, quod semper laude dignum est, nimirùm virtus. Reliqua verò eatenus merentur laudem, quatenus iis ad rectè laudabiliterque vivendum utimur: alioqui vituperationi sunt obnoxia.

Quid igitur est faciendum ei, qui laudare quempiam velit. *Resp.* I. Bona illa omnia, quæ possidet enumeranda, & verbis exornanda sunt. II. Contrariorum oppositione augebitur laudatio; si ostendas, eum, quem ornas, immunem esse ab omni labe vitiorum, quæ alios dedecorant. III. Comparatione quoque laus crescet, si eum clarissimis quibusque viris compares, atque etiam, si merebitur, anteponas. Vituperatio, ducetur à contrariis capitibus.

CA-

CAPUT III.

De variis Oratiuncularum formis, & propria singularum tractatione.

OMiſimus tria ultima Aphtonii Progymnaſmata; de Comparatione, Deſcriptione, & Legislatione: tum quia de duabus primis facta jam eſt mentio pluribus in locis; tum quia hęc tria non alio tractanda ſunt modo, quàm Chria, Sententia, Communis Locus, & alia ſuperiùs explicata: è quibus pariter intelliges quæ ratio ſit adhibenda in tractandis quibuſdam dicendi formis, quæ ad unum aliquod è tribus generibus revocantur, nempè ad genus Judiciale, Demonſtrativum, aut Deliberativum.

Taliseſt oratio *Genethliaca*, ſive quæ ortum pueri, & natalem diem celebrat. Exordium ab adjunctis ferè ſumitur. In confirmatione laudantur parentes, patria, majores. Peroratio ſpem facit fore ut puer à parentum, & avorum virtute non degeneret: adduntur vota, & omina futuræ laudis, &c. Martialem conſule, Statium, Claudianum, in quibus multa reperies huc ſpectantia. Iiſdem ferè coloribus adumbratur *Epithalamium*, celebrandis nuptiis dedicatum: laudantur ſponſi; epilogus vota continet de ſuſcipienda prole, &c.

Epinycion Oratio eſt celebrandæ dicata victoriæ; cujus laudes proſequitur orator, nec non ipſius victoris; Exponit varios fructus, & præmia victoriæ, difficultatem ejus conſequendæ, modum, &c. Opponitur *Gratulatoria* Orationi *Nænia*, ſeu *Threnus*, & *Leſſus*, ideſt lamentatio, quæ malum deplorat, ejus gravitatem oſtendit, maximè ſi contigerit immerenti, & innocenti: ſpem emergendi oſtendit &c. Vide Ovidium in Triſtibus, & de Ponto.

Eucharistica orationis, quæ gratiarum actio latinè dicitur, artificium oſtendet tibi Tullius in du-

duplici oratione, *Post reditum*. Commendari debet beneficium ab adjunctis. In Peroratione memorem animum promittimus. *Paranymphaam* orationem appellant recentiores rhetores eam, quæ habetur, cùm creantur doctores, aut magistratus, &c. Tres vulgò partes continet. Prima rationes explicat, ob quas honore delato dignus videtur Doctor, aut Magistratus. Secunda spem facit honoris, & nominis implendi. Tertia continet parænesim, & cohortationem, sive etiam gratiarum actionem illis habendam, qui honorem detulere.

Dedicatio Libri quemadmodum instituenda sit docebit te Martialis multis locis, quos in Indice addito ad calcem postremæ, ac purgatæ editionis reperies. Exordium ab ejus persona ferè petendum, cui opus dedicatur, aut à temporis aliqua opportunitate, &c. Tùm explicantur dedicandi causæ: postremò patrocinium petitur. Cavenda prolixitas: nihil enim molestius, quàm epistola dedicatoria justo longior, in quo multi peccant, non tamen impunè. Quis enim hęc legit?

Oratio *monitoria* revocatur ad suasionem, & genus deliberativum. Opus est in exordio singulari prudentia, & arte, ad conciliandam ejus, qui monetur, benevolentiam: vix enim quemquam invenias, qui animo æquo reprehendi se, ac moneri ferat. Loco narrationis exponetur ipsa res quæ reprehenditur, & ob quam fit commonitio: dabitur opera, ut is qui monetur, agnoscat erratum, cujus gravitas in confirmatione ostendetur à turpi, inutili, damnis, & periculis consequentibus, &c. In epilogo adhibebitur vel objurgatio gravior, vel mitior adhortatio. Minis vulgò temperandum nisi certo pacto condiantur.

Commendatio partim est generis demonstrativi, quippe laudamus eum, quem alicui commendatum volumus: partim deliberativi, quia suademus, v. g. ut illi beneficium aliquod conferatur. Tam multæ occurrunt in Tullio commendatitiæ

litte-

litteræ, ut opus non sit plura de hoc orationis genere præcepta congerere.

Non pauciora sunt in iisdem Tulii epistolis exempla orationis *Consolatoria*, necnon in Senecæ libris, & litteris. Post exordium ab adjunctis ductum, elevare, ac lenire oportet calamitatem, ejus commoda, si quæ sunt, ostendere, afferre causas cur toleranda fortiter sit, remedia subministrare, opem polliceri, &c.

Apologia nihil peculiare, præter explicata jam in variis locis præcepta defensionis, postulat. *Invectiva* est gravior insectatio, qualis extat in Pisonem, Catilinam, &c. *Objurgatio* est lenior insectatio, seu commonitio gravior. Vide præcepta de accusatione tradita. *Expostulatio* est gravis querimonia de accepta injuria. *Exprobratio* fit, cùm aliquem ingrati animi nomine accusamus. Ea omnia communibus præceptis paulùm accommodatis ad rem præsentem instruuntur.

Paulò plus artificii requirit oratio, qua Princeps, aut Magistratus excipitur in urbis, aut loci alicujus ingressu: *Isitirion* voce Græca vulgò vocant. Ducetur exordium ab expectatione, & votis totius civitatis: ab aliqua occasione v.g. victoriæ, muneris, &c. Confirmatio explicabit causas publicæ lætitiæ; Epilogus spem ostendet, quam Principis, aut Magistratus, clementia, prudentia, probitasque, præbent, fore ut rectè sapienterque rem gerat, &c. Lege Martialem Epig.11. libr.8. *Pervenisse*.... & Ep.21. *Phosphore, &c.*

Si quem discedentem prosequaris, quod *Apobatirion* appellant, significabis dolorem de hominis discessu: in Confirmatione laudabis spectatas in eo, quem relinquit, loco, ejus virtutes; in Epilogo memorem te fore tam dulcis amici, viri tam probi, &c. profiteberis.

De *Oratione funebri* nihil est quòd plura præcipiamus, cùm extent passim egregiæ lucubrationes ejus generis, quod ad genus demonstrativum revocatur.

Exem-

Exempla tam laudis quàm vituperii plurima in hoc toto libello sparsa reperies. Si plura cupis, habes unum in volumen collectos panegyricos veterum oratorum, quos inter primas ferunt Plinius, & Pacatus, hic Theodosii laudator, ille Trajani. Hujus stylus splendidè ambitiosus; illius mirè ingeniosus, & subtilis, Uterque nitidus, ornatus, Trajano denique, ac Theodosio dignus. Nec desunt in Cicerone pręstantes hujus laudativi generis loci, præsertim in Orat. pro lege Manilia, cujus Orationis secunda pars versatur in laude Pompeii. Hanc ut faciliùs intelligas, totam orationem, & alias quasdam Tullianas insigniores exponam, ac suas in partes singillatim digeram.

PARS

PARS SEXTA.

Synopsis, & Partitio Selectarum Ciceronis Orationum.

CAPUT I.

Conspectus aliquot Orationum Ciceronis, quæ maximè pertinent ad genus Demonstrativum.

ARTICULUS I.

Analysis Orationis pro Lege Manilia.

Ujus Orationis argumentum, & causa hæc est. Grave bellum gerebat populus Romanus in Asia cum duobus potentissimis Regibus Mithridate, & Tigrane. Lucius Manilius Tribunus Plebis legem tulerat, ut ejus belli cura mandaretur Pompejo. Dissentiebant Q. Hortensius, & Q. Catulus. Cicero legem probandam suscipit, ostenditque bellum Asiaticum Pompejo committendum esse.

Sumit exordium ab adjunctis. I. A sua persona, quippè qui primum è Rostris plebem alloquatur: II. A loco ipso. III. A Pompejo, pro quo dicturus est, &c. Subiicit exordio brevem narrationem, quia res est nota (num.4. *Atque ut inde*) Confirmationis duas partes facit; in priori docet gerendum strenuè bellum istud Asiaticum, quia est grave, necessarium, periculosum (*à num.5. ad 26.*) In posteriori ostendit præficiendum huic bello Pompejum; quia in eo uno reperiuntur omnes dotes optimi ducis; nempè, Primò:

mò: Scientia rei militaris (*numer.*27. 28.) quam probat enumeratis bellis plurimis, quæ gessit magna cum laude Pompejus. Secundò: Virtus militaris, seu fortitudo: Probatur expositis Pompeii rebus gestis, & Provinciis testibus ejus triumphorum (*num.*24.) bellorum, quæ gessit magnitudine, vincendi celeritate, &c. (*num.*34.) Explicat causas hujus bellicæ virtutis, nempè varias virtutes, illius primariæ velut administras, innocentiam vitæ, temperantiam, humanitatem, quas extollit comparatione cum aliis quibusdam Imperatoribus Pompeii dissimilibus (*num.*37. 38. *usque ad* 43.) ubi tertiam Imperatoris dotem ait esse Auctoritatem, qua plurimùm valet Pompejus, propter eximiam de illo apud omnes opinionem (*usque ad num.*47.) De Felicitate, quæ dos ultima boni Imperatoris, modestè, prudenterque disserit per præteritionem (*n.*47.48.) Confirmationem claudit: (*num.*49.50.) Ergo Pompejo deferendum est hoc bellum. Sequitur Confutatio (*à nu.*51.*ad* 69.) in qua refellit illorum rationes, qui negabant Pompejum huic bello pręficiendum. Elucet in hac oratione singularis nitor, & ordo: tum splendor quidam figurarum, quibus maximè movetur populus, ad quem verba Cicero faciebat. Eundem Pompejum laudat orat. pro Cornelio Balbo, qui ab eo donatus civitate fuerat; id quod à Pompejo ritè factum fuisse Orator contendit egregio dilemmate. Aut Pompejus sciebat licitum non esse donare Balbum civitate, aut nesciebat. Si scientem fecisse dicis, non est credibile virum tanta virtute, ac probitate præditum, fœdera, & leges scientem neglexisse; (*O nomen nostri imperii &c.* Illustris apostrophe, & exclamatio *num.*13.) si nescientem: multo minùs credibile est Pompejum id ignorasse, quod è vulgo nullus ignorat (*Quasi verò levius sit &c.* num.14. *Quid enim abest huic homini &c.* num.9.

AR-

ARTICULUS II.

Synopsis Orationis pro Archia Poeta.

MAxima pars orationis pro Archia poeta complectitur illius, & poeseos laudes, quamvis oratio sit in genere judiciali. Quærebatur enim, an Archias civis Romanus esset. Ostendit Cicero I. Romanum civem esse: deinde, quamvis non esset civis Romanus, dignum tamen esse, qui civitate donetur, propter eximiam eruditionem, & poeseos facultatem.

Incipit à suo erga præceptorem Archiam officio, cui cùm multa debeat, defensionem in causa justa, & vera negare non potuit. (Periodus membrorum quatuor: *Si quid est &c.*) Obiicere poterat aliquis nihil intercedere commercii inter eloquentiam, quam Cicero profitebatur, & poesim, cui Archias deditus erat. Hoc negat (*num.*1.) Denique cùm videret se magnam orationis partem in laudibus poeseos consumpturum, ac timeret, ne cui videretur hoc insolens in causa forensi, occurrit huic opinioni (*num.*3.) Propositionem, ac distributionem orationis dilucidè subiicit exordio (*num.*4.)

Primam partem probat, nempe Archiam Romanum esse civem, hoc syllogismo. Fuit adscriptus in civitatem Heraliensium, fœdere cum Populo Rom. conjunctam. Porrò Silani, & Carbonis lege cives Romani æquissimo jure dicebantur, quicunque in fœderatam civitatem erant adscripti, si domicilium habuissent Romæ, si apud Prætorem essent professi. (*Quid horum infirmari potest? &c. num.*6.7.8.) Confirmat minorem propositionem testimonio Luculli, & ejus singulas partes, nempe quòd Archias Romæ domicilium habuerit, quòd apud Prætorem sit professus, &c. Complexionem addit num.10. (*Quæ cum ita sint &c.*) Illustrat eandem comparatione à minori ad

I majus:

majus: denique nonnulla, quæ obiiciebat adversarius, diluit.

Secunda pars orationis conficitur pariter uno syllogismo. Poetæ docti, & ingeniosi digni sunt qui adscribantur in civitatem: Archias poeta doctus, & ingeniosus est: Ergo est dignus qui donetur civitate, quamvis non esset reverà civis.

Ratiocinatio proponitur per prolepsim sive occupationem: *Quæres à nobis, Cracche* (is accusator erat) *cur tantoperè hoc homine delectemur?* Respondet: *Quia suppeditat nobis &c.* (num. 12.) laudat poesim I. à delectatione, qua molestias gravissimorum negotiorum levat: id quod (*nu.* 13.) suo testimonio confirmat. II. Ab utilitate, quia mores utilissimis præceptis instituit. (*num.* 14.) Tertiò ab honore, quem illi habuerunt summi viri (*num.* 15. & 16.) Minorem propositionem exequitur (*num.* 18.) (*Quoties ego hunc Archiam vidi?* ...) Complexionem amplificat (*num.* 19.) à Poetarum dignitate, quos omnis ætas tanquàm divinos homines suspexit, coluitq; id Homeri exemplo docet, testimonio multorum Imperatorum confirmat, affertque rationem, quia Poetæ res gestas clarorum virorum æterna laude donant: cujus laudis desiderio flagrare se profitetur, eamque cupiditatem insitam esse præstantibus animis pulchrè docet (*num.* 28. 29. 30.) Peroratione brevi, & apposita concludit orationem (*num.* 31.) per anacephaleosim, ac deprecationem.

ARTICULUS III.

Oratio pro M. Marcello.

ORatio pro M. Marcello tota ferè versatur in laudibus Cæsaris, cui gratias agit Orator ob Marcellum, qui arma contra Cæsarem tulerat, venia donatum, & Romam è Græcia, ubi delitescebat, revocatum.

Exor-

Exordium. Statuerat Cicero nunquàm deinceps verba publicè facere, partim dolore, in tanta temporum acerbitate, partim verecundia, quia videbat Cæsarem rerum potiri, contra quem steterat, Pompeii partes secutus: nunc verò negat posse se tacere, negat Cæsaris beneficium, & clementiam silentio præteriri posse.

Confirmatio propositione unica continetur. *Laudanda est maximè Cæsaris clementia ob restitutum Marcellum*. Argumentum à comparatione ducitur: Majorem ex hac clementia gloriam Cæsar est assecutus, quàm ex omnibus suis victoriis. Nam Primò illæ ita sunt propriæ Cæsaris, ut earum quoque pars ad alios pertineat, nempè ad centuriones, milites, fortunam, &c. (*numer.* 5. *At verò hujus gloria* .... *Socium habes neminem* .... *num* 7.) Secundò difficilius est vincere iracundiam, quàm gentes etiam immanes, & barbaras (*Domuisti* .... *numer.*8.) concludit hunc locum præclara expolitione, & sententiarum varietate (*num.*9. 10.) Laudat obiter Marcellum, ejusque familiam (*num.*10.) Tertiò: Hactenus victores alios vicerat Cæsar, nunc se ipsum, immò victoriam, vicit (*nu.*11. 12.) Quartò: Comparat Cæsarem victorem cum Pompejo, & Pompejanis, si victores extitissent, quos ait futuros fuisse crudeles, feros, &c. Nonnulla miscet de bello civili, & eos, qui Pompejum secuti sunt, excusat, errore scilicet lapsos, non odio, &c. (*à num.*13. *ad* 19.)

Sequitur confutatio. Rogatus à Senatu Cæsar ut ignosceret Marcello, dixerat se insidias ab aliquibus vereri, & addiderat se parùm esse de vita solicitum, quippe qui satìs diu vixisset. Primò igitur Cicero metum insidiarum (*num.*21.) conatur demere, & locum lubricum miro artificio tractat. Mox utitur dilemmate, aut insidias molirentur Cæsariani, aut Pompejani: in neutros cadere potest hoc scelus; ergo ..... Significat denique ingens studium tuendæ Cæsaris vitæ &c. Secundò (*num.*26.) refellit, explicat & laudat il-

lam Cæsaris vocem, qua dicebat ille se satis vixisse. Satis vixisti vel naturæ, vel gloriæ; non satis patriæ: restant curanda illius vulnera, &c. Hic tuæ gloriæ cumulus addendus (*num.*28. 29.) Peroratio est (*num.*34.)

Non pauciora sunt in Tullio exempla vituperationis, quàm laudationis. Acriter Pisonem insectatur oratione propria; nec non Orat. de provinciis consularibus, & aliis, pro re nata, locis. Invehitur in Clodium, ut in capitalem inimicum, extrema parte Orationis pro Milone, vehementiùs in Oratione pro Domo sua, & de Haruspicum responsis. Antonium totis 14. Orationibus exagitat: Catilinam, quatuor: Verrem actionibus septem. Vatinium unica, sed vehementi.

ARTICULUS IV.

Synopsis Philippicæ II. & Orationis pro Domo sua.

INter Ciceronis Orationes quibus improbos insectatur, & vituperat, excellit omnium judicio Philippica II. In qua probat Antonium esse hominem sceleratum, & hostem Reip. Idque statim in ipso exordio proponit, in quo benevolentiam sibi conciliat, affirmando neminem sibi ab annis 20. fuisse inimicum, quin idem hostis reipublicæ fuerit.

Oratio duas partes habet. Prima est refutatio (num.3. *Cui prius &c.*) Diluit quædam objecta sibi ab Antonio, qui paucis ante diebus contra Ciceronem in Senatu declamaverat. Sunt autem hæc: I. de amicitia violata (*numer.*3. *usque ad* 11.) II. De consulatu crudeliter gesto (numero 11. *Objecit mihi consulatum meum ....*) III. De nece P. Clodii (num.21. *P. Clodium meo consilio interfectum ....*) IV. de Pompejo per Ciceronem à Cæsare alienato. (*numer.*23. *Quod verò dicere ausus es.*) V. De nece Cæsaris. (num.25.

Sed

Sed hac vetera; illud verò recens.) VI. De castris Pompeii, & Civili bello. (num.37. *Castra mihi.*)

Transit (*num.*43.) ad secundam partem Orationis, nempe Confirmationem (*Iam enim quoniam.*) Ejus duas partes facit: in priore breviter describit vitam Antonii privatam, quòd à puero flagitiosus decoctor, & libidinosus fuerit (à num.44. *Visne igitur te inspiciamus à puero?*) In posteriore vitam ejus quasi publicam, sive gestos improbè magistratus insectatur. Quæsturam (*Quæstor es factus* ......) Tribunatum (*num.*51. *usque ad* 62. *Nam cum L. Lentulo*) Magisterium equitum (*num.*62. *Accessit* ....) Consulatum (*num.*79. *His igitur* usque ad n.79. *Quid ad hac tandem* .... *respondebis?*) Ibi incipit Peroratio, & numeris octo absolvitur. Tota Oratio mirè est eloquens, acris, faceta, omnibus dicendi luminibus ornata.

Æquè copiosa, vehemens, & concitata, est Oratio quam habuit pro Domo sua. Si unquàm in dicendo fuimus aliquid, ait ipse Tullius (*Epist.* 2. *lib.*4. *ad Atticum*) tum profectò doloris magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Quamvìs Oratio tota pertineat ad genus judiciale: plurimæ tamen illius partes ad genus demonstrativum referuntur, quibus nimirùm, & insectatur Clodium, & suas res ipse laudat. Argumentum Orationis est ejusmodi.

Clodius pulso in exilium Cicerone, illius domum, quasi perduellis civis, everterat, areamque Libertati dedicaverat. Cicero posteà restitutus, & ab exilio revocatus, domum suam restitui sibi petit. Restituta est.

Orditur à laude Pontificum, apud quos verba faciebat. Clodio conflat invidiam, & quædam ejus convicia refellit (*Can.*1.*ad* 2.*num.*32.) Confirmatio. Clodius nullo jure domum Ciceronis diruit: Secundò nulla religione dedicavit. Probat primam partem: Clodii Tribunatus fuit nullus; ergo irritæ sunt omnes ejus actiones, & le-

ges, atque adeò illa, quam tulit de Ciceronis exilio, de illius domo evertenda. (*à n.34. ad 42.*) Sed, esto, fuerit optimo jure Tribunus Plebis, legem tamen de meo exilio, & mea domo, nullo jure, immò contra jura omnia tulit, quia contra judiciorum formam, per vim &c. (*à nu.43. usque ad 100.*) Multa de suo discessu, redituque interserit, non minùs ad suam laudem, quàm ad Clodii ignominiam apposita. II. Nulla religione, immò contra religionem omnem domum suam à Clodio dedicatam fuisse ostendit (*à num. 100. ad 142.*) quo rem totam splendidè concludit.

ARTICULUS V.

Ordo, & structura Orationis in Pisonem: nonnullarum in Verrem: duarum post reditum, & triplicis Agrariæ.

ORatio in Pisonem. Revocatus è Provincia Piso fuerat suadente Cicerone (*Vide Orationem de Provinciis consularibus*) Romam reversus graviter in Tullium invectus est. Illi respondit Orator ea, quæ extat, Oratione: cujus pars triplex. I. Piso improbè consulatum gessit. (*à num.2. ad 31.*) II. Turpiter, ac nefariè provinciam consularem administravit. III. In domestica, & privata vita multa egit nequiter, luxuriosè, crudeliter, & avarè. (*Nunc etiam.....* numer.64. usque ad 94.) In Peroratione, supplicii metum incutit Pisoni longè gravissimi, à conscientia scelerum, & mortalium omnium odio.

Inter Verrinas eminent prima, quarta, & septima. Prima inscribitur Divinatio, seu deliberatio de Verris accusatore constituendo. Verres enim, eloquentiam Tullii reformidans, Cæcilium quendam dari sibi accusatorem postulabat. Siculi causam à Cicerone suscipi vehementer

ter optabant: ostendit Cicero se Cæcilio anteponendum, hoc syllogismo. Ille debet constitui accusator, quem maximè volunt ii quibus facta est injuria, & quem minimè vult is qui injuriam fecit: atqui Siculi volunt Ciceronem, nolunt Cæcilium; hunc optat Verres, illum respuit. Ergo &c. Stylus est subtilis, ac temperatus: ut in sequenti oratione, quæ à nonnullis appellatur prima; ab aliis dicitur secunda. Nihil est aliud quàm præparatio, & quasi vestibulum aliarum, pertinetque ad genus deliberativum. In ea quippe quæritur an nova ratione utendum sit in accusando Verre. Probat Cicero novam esse adhibendam; nempe non utendum oratione perpetua, sed producendos testes, & illorum perscripta testimonia proferenda; seque ita facturum denuntiat ob eam maximè causam, quòd Verres duo moliatur: primò extrahere tempus usque in sequentem annum, quo futuri erant consules Metellus, & Hortensius, amici Verris. Secundò corrumpere judices pecunia: quod cùm crebrò id temporis accideret, judices gravi laborabant infamia.

Illis oblatam opportunitatem ait in exordio, delendi hanc infamiam, & reum insignem compertumque, spreta ejus pecunia insidiisque, condemnandi. Vanam spem Verris amplificat ex vita scelerata, & copia criminum, quibus ille obruitur (numer.10. *Etenim quod est* ....) Ejus insidias patere dicit eorum ipsorum confessione, quibus negotium dederat ut judices pecunia corrumperent. (num.16. *Quam spem nunc.*)

Alterum argumentum, nempe quòd elabi conetur Verres Ciceroni, & causam differre in sequentem annum, tractat num.21. (*Ecce autem illis.*) Metellumque, & Hortensium reprehendit, qui reo tam improbo patrocinentur. Ipse pollicetur se diligenter, ac severè dicturum, & nova illa ratione accusandi usurum. Hortatur judices ad rectè constanterque obeundas muneris sui partes, præcipuè M. Glabrionem huic judicio

præpositum. Eadem in peroratione repetit, numero 50. *Quapropter primum.*

In IV. Verrina Siculos complures à Verre spoliatos bonis, honoribus, & vita, & non minùs dolenter, quàm eleganter exponit. In VII. Disputat contra Hortensium, Verris patronum, qui defendebat illum eo præsertim nomine, quòd esset bonus Imperator, & bellica virtute præstans. Laudem hanc nequaquàm Verri convenire ostendit à duplici capite, & bello; altero servorum fugitivorum, in quo Verres Siciliam non modò non defendit, verùm etiam perturbavit avaritia sua, & luxuria: altero prædonum, in quo idem Verres maxima admisit crimina Avaritiæ, Majestatis, Libidinis, & Crudelitatis.

§. I.

Oratio post reditum, ad Quirites.

TUllius graves inimicitias gerebat cum P. Clodio, qui nobilitate generis, & amicorum potentia florens, effecit ut Cicero in exilium pelleretur, anno ætatis 49. Urbis conditæ 695. eo nomine quòd in conjuratione Catilinaria multos proceres, indicta causa necandos curavisset. Profectus est in exilium Cicero, sed per amicos vicissim revocatus Romam est decimo post mense. Illis gratias agit primùm quasi publicè, ac toti populo; deinde privatim in Senatu. Quæstio est in genere demonstrativo: laudat beneficium, quo affectus est, dum singulari benevolentia populi, & Senatus ab exilio revocatus fuit abrogata Clodii lege.

Ut intelligatur exordium orationis ad Quirites, observandum est amicos Ciceronis, priusquàm in exilium proficisceretur, obtulisse illi se se paratos ad dimicandum, ut in civitate retineretur: Tullium verò metuentem ne civile bellum excitaretur, non sine populi strage, maluisse in exilium proficisci. Hanc suam erga populum charitatem

tem in exordio commendat, cujus incolumitati caput suum se devovisse prædicat. *Quod precatus*.

Incipit amplificare beneficium (num.2. *Etsi homini......*) cùm affirmat eleganti inductione, jucundiora esse sibi omnia illa bona, quæ recepit à populo revocatus, quàm olim erant, cùm iis ante calamitatem frueretur: nempe fortunas, amicos, liberos, honorem, & patriam.

In Confirmatione duo capita, duas dotes beneficii explicat: I. quòd populus calamitatem Ciceroni detraxit. II. Quòd dignitatem auxit (num. 5. *Quorsum ....* & num.6. *Nam in ipso ......*) Utramque partem probat primò comparando reditum suum, & studia consensumque populi in se revocando, cum reditu aliorum quorundam illustrium civium, qui pariter ab exilio fuerant olim revocati, P. Popilii, Q. Metelli, & C. Marii, quos minore gloria fuisse restitutos docet.... (*Non enim*) Secundò. Narrando ea quæ amici, præsertim Lentulus, Milo, Sextius, &c. fecerunt ut restitueretur (*num.*11.)

Peroratio. Pollicetur gratum, & memorem animum (num.18. *En ego....*) Deinde fortitudinem in coercendis improbis, & hostibus reip. (nu.19. *Quod si vis.....*) Eadem repetit (nu.21. *Quamquàm mihi....*) ubi eleganter explicat difficultatem referendæ pro tanto beneficio gratiæ: & (num.24. *Quapropter.....*) quo totam orationem concludit.

§. II.

Oratio post reditum, in Senatu.

IN exordio negat se parem esse referendis pro accepto beneficio restitutionis suæ gratiis, in quo uno contineri dicit omnia beneficia, quę Superis, patriæ, parentibus debentur.

In confirmatione profitetur se immortalitatem

quandam à Senatu consecutum esse. Hoc probat inductione: Consules, Tribuni, Prætores, consulares viri, & Senatus Principes reditum Ciceronis postularunt, decreverunt, ornaverunt, & quodam quasi triumpho illum revexerunt: ergo, &c. (num.3. *Itaque....*)

Invehitur (*num.9.*) in duos consules ejus anni, quo pulsus erat in exilium, Gabinium, & Pisonem, quorum invidia, & scelere calamitatem hanc pertulerat. (*Sed fuerunt...*)

Redit ad laudandos amicos, maximè Tribunos Milonem, & Sextium. (num.18. *Quid ego?.....*) tum Prætores (num.21. *Iam verò Prætores*): denique Lentulum, Metellum, & Pompejum. (*numer.31.*) causas affert cur maluerit in exilium ire, quàm se vi defendere. (*Quibus ego rebus...*)

Pollicetur in peroratione majus, quàm unquàm antea, studium in defendenda Republica. (num.35. *Quapropter.....*) & suæ restitutionis gloriam immortalem refricat (num.36. *Pro me.......*)

Inter selectas Tullii Orationes quæ unum in libellum congestæ fuerunt, reperitur Oratio tertia ex illis, quæ Agrariæ vocantur. Ea cùm sit valdè salebrosa, & parùm digna quæ in selectas Orationes referretur, intelligi commodè nequit, nisi priores duæ exponantur, licèt illæ sint in genere deliberativo, hæc in demonstrativo.

§. III.

Oratio Agraria in Senatu.

Consule Cicerone P. Servilius Rullus, Tribunus plebis, legem Agrariam tulit, de agris, à Populo Romano ex hoste captis, in cives distribuendis. Hanc distributionem penès Decemviros, eam ob rem creandos, volebat esse: iisque faciebat potestatem vendendi vectigalia, colonias deducendi, &c. Rulli mens, & consilium duplex erat: primò populum demulcere agrorum largitio-

tione: secundò se suosque Decemviros locupletare.

Refutat hanc legem Cicero, & iniquam inutilemque esse docet. Exordium desideratur. Confirmatio docet hanc legem esse damnosam populo Romano, & solis Decemviris utilem. Ingreditur Cicero per egregiam exclamationem, sustentationem, & prosopopœjam. (num. 1. *Hæc per Deos, immortales ....*) Ostendit I. venditionem vectigalium non posse fieri sine detrimento populi. II. Item emptionem agrorum (num. 14. *Videtis jam ....*) III. Denique coloniarum deductionem.

Concludit non tantùm agros, & vectigalia, sed Rempublicam ista lege Agraria periclitari. (num. 21. *Non queror ....*) *Quamobrem per Deos ......*)

§. IV.

Oratio Agraria ad Populum prima.

EAndem legem Cicero dissuadet. In exordio benevolentiam populi sibi mirè conciliat, à quo se consulatum accepisse profitetur, cùm nulla majorum nobilitate commendaretur. Eam ob rem prædicat se popularem, hoc est, populi utilitatibus unicè deditum semper fore: quam laudem arrogare, sibi Rullus, auctor legis Agrariæ, non potest qui ostentatione quadam insidiosæ largitionis rempublicam perturbat, & perniciem populi molitur. (à num. 1. *Est hoc ....* ad 10. *Neque enim ....*) Adversarios deinde in odium adducit, qui sua consilia Ciceronem consulem celaverint, qui clam, & nocte convenerint, &c. quibus è signis coniicit illos aliquid contra Rempub. moliri (num. 11. *Itaque ut initio ....*) Tertiò removet sinistrum præjudicium; suspicari enim aliquis poterat Ciceronem odio Rulli, ejus legem dissuadere, cùm sæpe accideret ut Consu-

les à Tribunis plebis diffiderent. (num.14. *Omni hoc nobis.....*)

Propositio. Lex agraria est iniqua, & inutilis. (num.15. *Atque ego......*) Confirmatio. Probat legem hanc esse iniquam: libertatem quippe populi imminuit creandis Decemviris, quibus potentiam immanem, ac tyrannicam tribuit; privat magnam populi partem suffragiorum jure,&c. Expendit singula legis capita, colligitque inde illius iniquitatem. Jam ejus inutilitatem demonstrat ex eo quòd opes populi non augeat ea lex, sed opes tantùm Rulli, & Decemvirorum. Expendit pariter, & insectatur varia legis capita: ut venditionem agrorum (n.35. *Datur igitur eis....*) Venditionem locorum, etiam extra Italiam, quę publica sint facta. (num.38. *habetis unum........*) Quo prætextu dicit Cicero dari Decemviris jus, & potestatem regna integra, & provincias vendendi. (*Quid Alexandria......* num.41.) Venditionem vectigalium (num.46. *Non est satis .....* Venditionem prædarum, & manubiarum.... Exceptis tamen manubiis Imperatoris Pompeii, quam exceptionem ridet. (num.58. *Vix jam videtur....*) Deductionem coloniarum, præsertim in agrum Campanum. (num.71. *Deinde.....* num. 75. *Etenim ager....*) Multis probat agrum Campanum dividi non debere, aut alienari... (num. 80. *Majores nostri....* usque ad num.95.)

Peroratio incipit num.97. *Hac tu P. Rulle....*) Profitetur se contra iniquas leges fortem semper in tuenda Rep., & popularem in defendenda pace, concordia, commodisque populi, futurum.

§. V.

Oratio Agraria, ad Populum secunda.

Sylla dictator, oppressa Rep. rerum potitus, multos agros privatos publicosve diviserat partium suarum studiosis, eamque ob rem istæ possessiones, quæ Syllanæ vocabantur, magna flagra-

flagrabant invidia. Rullus accusavit Ciceronem, quasi faveret istis Syllanis possessoribus, eorumque possessiones confirmare ac sancire vellet. Non modò id negat Cicero, verùm etiam culpam in Rullum transfert, eumque Syllanarum possessionum potiori jure esse defensorem docet.

In exordio queritur quòd accusatus sit ab adversariis cùm abesset, eosque in præsens certamen vocat. II. Postulat populi benevolentiam, quem subinfensum animadverterat.

Duplici argumento probat Rullum tueri Syllanas possessiones. Primò: Quia legis ab eo latæ quadragesimo capite cavetur, ut quæ Syllanis temporibus, hoc est post Marium, & Carbonem consules, factæ sunt assignationes agrorum, maneant, & eo jure sint, quo privata quæque optimo possunt esse. Secundò: quia Rullus plures quàm Sylla, & novas possessiones donat, ac dividit quibus ipsi placet. Sunt enim agri quidem publicati, nemini tamen adhuc assignati, quos Rullus lege sua, cui volet, assignabit.

CAPUT II.

Synopsis Orationum aliquot Ciceronis in genere præsertim deliberativo.

ARTICULUS I.

Synopsis Philippicæ III. IV. & V.

NOnnullas ex orationibus Philippicis legendas præ cæteris hìc propono, quia breves, & perspicuæ sunt. Porrò illarum argumentum hoc est. Interfecto C. Julio Cæsare, M. Antonius, collega ejus in consulatu, perturbabat Rempublicam, & conscripto exercitu tyrannidem affectabat, per causam, & nomen ulciscendæ necis Cæsaris. Ejus nefarios conatus reprimere Cicero studuit, imitatus Demosthenem, qui Philippum

Ma-

Macedoniæ regem, à quo Græciæ libertas opprimebatur, multis orationibus acriter exagitaverat. Eas orationes Demosthenes Philippicas appellavit, idque nomen suis orationibus imposuit Cicero, quia, ut olim Philippum Orator Græcus, sic ipse Antonium, in simili defendendæ libertatis causa, insectabatur. Tertiæ Philippicæ occasio, & peculiare argumentum est ejusmodi.

M. Antonius, post secundam Philippicam ira, & pudore incensus, bellum Ciceroni, atque adeo Reipublicæ palàm inferre meditans, copias collegit. C. Octavius Cæsar, qui postea rerum potitus, & Augustus est appellatus, scripto vicissim exercitu veteranorum militum, illi se objecit; eumque fugere in Galliam Cisalpinam compulit; quam provinciam obtinebat Decimus Brutus. Is acriter etiam obstitit Antonio, & ab eo Mutinæ obsessus est. Quibus cognitis, habitus est Senatus, ut de publica re deliberaretur. Cicero sententiam hac oratione dixit, suasitque I. Ut quæ privato consilio fecerat Octavius comprobarentur auctoritate publica. II. Ut præmia decernerentur legionibus, quæ illum secutæ fuerant. III. Ut Octavius Imperatoris nomine ornaretur. IV. Ut Brutus Provinciam Galliam retineret, in Senatus populique potestate. V. Ut Antonius hostis Reip. judicaretur.

Exordium sumit à circumstantia temporis, queriturque Senatum tardiùs convocatum fuisse in tanto Reip. periculo: gaudet tamen, &c.

In confirmatione, singulas partes in argumento expositas persequitur, & variis figuris illustrat. Sub finem invehitur in Antonium, qui Octavio ignobilitatem obiiciebat. Antonii edicta quædam, & modum convocandi Senatus carpit. In peroratione graviter Senatum hortatur ad tuendam libertatem: à persona Antonii, & ejus fratris, à consequentibus, à facilitate victoriæ, &c.

Non deerant, & in Senatu, & in populo, qui Anto-

Antonio faverent, neque armis cum eo dimicandum, sed mittendis legationibus pacem componendam suaderent. Contra illos disputat Orator, ac Philippica IV. probat agendum esse cum Antonio tanquàm cum aperto Reipublicæ hoste, quia omnium judicio est hostis declaratus, nempe judicio populi, Octavii Cæsaris, Senatus, militum, Decimi Bruti, Galliæ, & ipsorum Deorum.

Exordii sententia hæc est. Frequens concio, & vestrum, Quirites, studium, magnam mihi spem affert recuperandæ libertatis. Propositio continet antecedens Enthymematis: nempe hostem Reipublicæ Antonium esse judicatum (*Eodem nu.*1.) Confirmatio Orationis complectitur probationem antecedentis per distributionem, & eorum enumerationem, qui Antonium hostem Reipubl. judicarunt. Populi (*numer.*2.) Octavii (*num.*3.) Senatus (*num.* 5.) Militum (*num.* 4. *&* 5.) D. Bruti (*num.*7.) Ibi fingit populum sibi assentiri fausta acclamatione, ac subdit: *Rectè, ac verè negatis Quirites, &c.* illustrat dilemmate (*num.*8.) *Si consul Antonius, Brutus est hostis &c.* Addit judicium Galliæ (*num.*9.) Ac denique Deorum ipsorum (*num.*10.) Illustrat hęc omnia repetitione crebra, subjectione, imprecatione, & aliis figuris.

Peroratio continet complexionem antecedentis: Ergo agendum armis cum Antonio, ut cum hoste, non legationibus mittendis (*à num.*11.) Estque vehemens cohortatio, & amplificatio ducta à consequentibus, à minori ad majus, ab utili, decoro, necessario, &c.

PHILIPPICA V. Provinciam Galliæ Cisalpinæ Senatus dederat Decimo Bruto. Illum invito Senatu èx ea depellere tentabat Antonius, Bruto infensus, utpote affini illius Bruti, à quo Cæsar fuerat cæsus, ac Mutinam, Galliæ citerioris urbem eximiam, obsidebat. Multi censebant mittendos ad eum legatos, qui de pace & concordia agerent. Dissuadet Cicero, quia hujusmodi

le-

legatio turpis est Senatui, & perniciosa Reipublicæ.

Exordium ducit à circumstantia temporis. Senatus habebatur Kalendis Januariis. Diem hunc diù expetitum serò advenisse dicit, Eundem tamen fortunatum, & optatissimum illuxisse ait, propter novorum consulum orationem, & constantiam. Ita captat benevolentiam, & in causam ingreditur.

Propositio habetur num.3. Confirmatio primæ partis, nempe: turpis est legatio; petitur à repugnantibus. Repugnat enim, ac turpe est pacem illi offerre, qui hostis est à Senatu judicatus. Id enim inconstantiæ, ac levitatis est signum, neque cadit in majestatem Populi Romani. Probat deinde pluribus verbis jure hostem esse judicatum Antonium, nec modò consulis, sed ne civis quidem nomine dignum esse (*à num.6. ad 25.*) enumeratis Antonii flagitiis, legibus per vim, & contra auspicia perlatis &c. Concludit hanc partem (*num.25.*) Gravi comparatione ironica: *Ergo Annibal hostis, civis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non fecerit, aut non moliatur & cogitet?*

Secundam partem confirmationis proponit per occupationem, num.26. *Quosdam audio dicturos &c.* Ostendit perniciosam legationem fore, quia debilitabit militum animos, & impetum belli retardabit. Dissimilem deinde causam esse docet legatorum olim à Senatu missorum ad Annibalem, & eorum quos idem Senatus mitteret ad Antonium (*num.27.*) Tertiò urget dilemmate: aut legatis parebit Antonius, aut non parebit. Si pacem volet, si parebit, si Romam redibit, quis illum animo æquo videre poterit? quis vacabit metu? Si non parebit, ut certò scio, quid opus est legatos mittere? Ostendit legatos ab Antonio contemptum iri, & rejectum. (*num.* 28.29.) subiicit conclusionem secundæ partis nu. 30. Num.35., & sequentibus, agit de honoribus decernendis Octavio Cæsari, & aliis benè de Repu-

pu-

publica meritis. Idem argumentum tractat Philippica IV. Sed in ea populum alloquitur, cùm priorem orationem habuisset in Senatu.

ARTICULUS II.

Ordo, & partitio Philippicæ VII. & VIII.

PHILIPPICA VII. Pacem cum Antonio faciendam esse negat, quia turpis, quia periculosa, quia impossibilis.

In exordio conciliat attentionem cùm ait se omissis levioribus negotiis, de quibus Senatus consulebatur, rem gravissimam proponere: conciliat benevolentiam cum profitetur se publicæ tranquillitati studere, ac dignitati Populi Romani, in eoque fungi officium viri consularis, & Cajum Pansam Consulem imitari. Adducit in odium amicos Antonii, qui pacem cum eo faciendam esse pugnabant. Effugere conatur invidiam, qua vulgò laborant osores pacis: affirmat se auctorem semper fuisse pacis, nunc autem se invitum facere ut eam dissuadeat. Hæc munera boni exordii exequitur. (à num. 1. ad 9.) Partitio Orationis per interrogationem (num. 9.) *Cur igitur pacem nolo? Quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest.*

Primam partem tractat per Ratiocinationem, sive syllogismum oratorium. Inconstantia turpis est Senatui, atqui summæ levitatis est agere cum illo de pace, quem Senatus hostem Reipublicæ declaraverit. Probat hanc minorem propositionem, sive Assumptionem, ut rhetores loquuntur, enumerandis decretis à Senatu factis contra Antonium (*Locus ab antecedentibus: figura, crebra interrogatio, & vehemens: item repetitio &c.*) Solvit egregiè id quod obiici poterat: Missi sunt ad Antonium legati, ergo turpe non est agere de pace (num. 14.) *At legatos misimus? Heu me miserum cur Senatum cogor, quem semper laudavi, repre-*

reprehendere &c. (Vide ut blandè arguit, & offendere Senatum cavet) Nihil esse turpius hac ipsa legatione contendit: & hac pristinam severitatem repetendam hortatur. Addit (*à consequentibus*) summam fore turpitudinem si admittatur in Senatum Antonius, cujus scelera per elegantissimam congeriem oculis subiicit.

Secundam partem aggreditur (*num.*16.) & tractat Enthymemate. Orietur ex pace, quæ fiet cum Antonio, bellum gravissimum, ergo pax est periculosa. Probat antecedens ab Antonii, & ejus gregalium potentia, superbia, & libidine. Insectatur præ ceteris L. Antonium Marci Antonii affinem. *O Dii, quis ejus potentiam poterit sustinere?* (numer.17.) Adhibet comparationem cum Gracchis. Tractat consequens antecedentis per communicationem, & cohortationem. Operam suam pollicetur &c. (*num.*19.*&* 20.

Tertiò. Pax esse nulla cum Antonio potest, quia, inquit, omnes illum aversantur, & oderunt, & ille omnes. In hac discordia, & alienatione voluntatum pax esse nulla potest. (à num. 21.ad 26.) *Omnia videbitis plena odiorum, nolite igitur id velle, quod fieri non potest, & cavete, &c.*

Peroratio incipit num.26. *Quorsum hæc omnis spectat oratio?* &c. *Libertas agitur populi Rom.......* *Auctoritas vestra &c.* Idem argumentum de repudianda cum Antonio pace tractat priori parte Orationis XIII.

PHILIPPICA VIII. Post exordium, in quo Pansam consulem nimiæ lenitatis accusat, illos reprehendit, qui bellum cum Antonio susceptum vocari tumultum malebant, quàm bellum: ostendit tumultum sine bello, & quidem gravi esse non posse: ac docet verum bellum geri cum Antonio, ab effectis, & signis belli. *Brutus oppugnatur: non est bellum? Mutina obsidetur, ne hoc quidem est bellum? &c. Gallia vastatur, qua potest pax esse certior?* (Vides ironiam, conversionem, &c. *num.*7.) comparat hoc bellum Antonianum cum aliis (*num.*8.)

In

In secunda Orationis parte invehitur in Calenum, Antonii patronum, quòd pacem suadeat. Pugnat maximè exemplis clarissimorum virorum: & ejus rationes acutè graviterque confutat (*à nu. 12. ad* 20.)

In tertia Orationis parte illos reprehendit, qui de mittendis iterum legatis agitabant...... *Dolenter hoc potiùs dicam, quàm contumeliosè, deserti, deserti, inquam sumus. Proh Dii immortales, ubi est ille mos virtusque majorum? &c.*

ARTICULUS III.

Synopsis, & argumentum, Philippicæ IX. & XII.

PHILIPPICA IX. Argumentum bellissimæ hujus Orationis hoc est. Servio Sulpicio, in legatione ad Antonium mortuo, honor statuæ tribuendus est. *Vellem*, (inquit eleganter in exordio) *Dii immortales fecissent ut vivo potiùs Ser. Sulpicio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.....*

Confirmatio tota unico nititur argumento. Illi honor statuæ tribuendus est, cui legatio ipsa, quam Reipublicæ causa susceperat, mortem attulit; Atqui Servio Sulpicio legatio mortem attulit. Ergo illi erigenda statua.

Initium statim ducit ab ipsa ratiocinationis assumptione, & probat legationem mortis causam attulisse Sulpicio: (num.2.) *Non illum vis hyemis, non nives...... non longitudo itineris retardavit, &c.* Subdit majorem propositionem (*num. 3.*) eamque probat interpretando majorum mentem, & exemplis ab historia petitis illustrando. Redit (*num.5.*) ad minorem propositionem, & egregia hypotyposi exponit quemadmodum Sulpicius morbo, & amicorum precibus deterreri à suscipienda legatione non potuerit. *Vos P. C. (grave dictu est, sed dicendum tamen) vos, inquam, Ser. Sulpicium vita privastis. Quem cùm videretis,*

se

se morbo magis, quàm oratione excusantem .... &c. Reddite igitur ei vitam, cui vitam ademistis: Vita enim mortuorum in memoria vivorum est posita &c. (num.8.9.10.) Fatetur (*num.*11.12.) non indigere Sulpicium ejusmodi statua, & honore, quippe cujus vita multis fuerit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata (*digreditur hic paulisper in ejus laudes*) tamen erit hæc statua monumentum honestæ mortis. & grati Senatus, ac demum solatium afflicti filii. Sub Orationis finem quænam esse statua debeat, quod Senatus de illa ponenda decretum, singillatim exponit.

PHILIPPICA XII. Pansa Consul retulerat de legatis iterum mittendis ad Antonium: legati decreti erant P. Servilius, & M. Tullius Cicero. Confirmatio duas Partes habet. Prima: Legati de pace ad Antonium mittendi non sunt. Secunda: minimè verò omnium Cicero.

Post exordium, in quo suum, ac Senatus errorem excusat, qui legatis spem pacis afferentibus crediderit, deponendum errorem affirmat. Ac primò quidem negat mittendam legationem, quippe quæ non modò inutilis erit, verùm etiam perniciosa, quia spem, & conatum recuperandæ libertatis infringet. (n.7.) *Quid enim potest Reip. prodesse nostra legatio? Prodesse dico? Quid si etiam obfutura est? Quid si jam obfuit? An putatis &c.* Probat hoc antecedens per dubitationem, enumerando illos, qui audita legationis & pacis mentione, curam, & spem tuendæ Reip. ac libertatis abiicient. (nu.9. *Quid autem hoc ......*) *concludit* (*num.*11.) *His igitur omnibus*.

Eandem primam partem confirmationis probat, quia dignitas agitur Populi Rom. Repudiavit Antonius propositas pacis conditiones: facta sunt contra illum plurima senatusconsulta, & decreta: imminet belli, & servitutis periculum: ergo &c. (nu.11.12.13.15.) *Quid si ne potest quidem ulla esse honesta legatio? Quid censetis? Ponite ante oculos? ...... Ubi sunt?*

Se-

Secundum caput confirmationis. Cicero mittendus ad Antonium legatus non est. Agitur ejus dignitas, & fama. Quia prævaricator, & inconstans existimabitur, si pacem Antonio suasurus mittatur, qui legationem, & pacem semper dissuaserit. *Quo aspectu videre potero?.... Ad eone me ferreum putastis?.....* (*num.*19.) Altero argumento probat nequaquàm se mittendum: nempe quia salus ipsius agitur, & vita: dubitari enim non potest quin illi struantur insidiæ ab Antonio. Auget à minori ad majus. In ipsa urbe vix tutus est ab Antonii satellitibus, quanto minùs in ipso itinere? Amplificat dilemmate: vel congredietur cum Antonio in ipsis ejus castris, vel extra castra: utrobique periculum: nulla utilitas, &c. (*à numer.* 21. *ad* 29. 30.) In peroratione tamen denunciat se paratum ad omnia pericula, & ad necem ipsam subeundam, si Reipublicæ intersit. Eo pacto mirè conciliat animos, & eò, quò vult, perducit.

ARTICULUS IV.

Oratio in Catilinam Prima.

Catilina vitiis, & egestate oppressus Romam diripere, immò Romanum Imperium exscindere conjuravit, adscitis in conjurationis consilium Romanis aliquot proceribus (*Lege Florum libro* 4.*cap.*1. *Sallustium de Conjuratione Catilinæ.*) Cicero nefaria consilia detexit, & ad Senatum detulit. Senatores in duas abjere sententias: alii necandum continuò Catilinam cum Sociis censebant: Cicero, & alii ducebant lenitate utendum tantisper, dum Catilina se ipse proderet: nondum enim planè convictus habebatur, immò aderat in Senatu, cum hanc Orationem Tullius consul, tanquàm eloquentiæ maturæ fulmen, in eum vibraret.

Suadet igitur Catilinæ Cicero, ut ex urbe discedat in voluntarium exilium, & paratam pœnam

nam fugiat: aut in castra Manlii, unius è conjuratis, proficiscatur, & bellum indicat Reip. palàm, & sine detrimento civitatis opprimendus. Timebat Cicero ne, si conjurati vastarent incenderentque Romam, ipse primus omnium necaretur: itaque per causam publicæ utilitatis, sibi consulit. Duæ sunt partes Orationis: In prima docet esse utile, ac jucundum Catilinæ, ut ex urbe discedat: in secunda probat non esse utile Reip. ut interficiatur.

In exordio, quod abruptum, ac plenum iracundiæ, & indignationis est, ipsum Catilinam præsentem acriter compellat, statimque propositionem Orationis subiicit hortaturque ut ex urbe discedat. Primò: Quia patet ejus conjuratio, propter quam, & propter anteactæ vitæ flagitia omnibus odio est. *Etenim quid est?* (nu.6.) *Recognosce tandem* (num.8.) Omnia conjuratorum consilia, deliberationes, conventicula enumerat. *Quæ cùm ita sint* ..... (num.10.) Negat se fugam illi suadere, privato periculo territum, sed publico (num.11.) Insectatur deinde vitam ejus, & flagitia tum privata, *Quid enim est?* (num.13.) tum publica, *Potest ne tibi* ...... Addit comparationem triplicem à minoribus, & prosopopœjam patriæ hortantis Catilinam, ut discedat. (*num.* 17.18.) Hanc esse mentem Senatus, Equitum, civium reliquorum affirmat. (num.20.21.) *Neque hi solum* ..... Et suam. *Quanquàm quid* .... (num. 22.) Ut injucunda debebat esse Catilinæ omnis in urbe mora (quod erat primum argumentum) sic jucundus debet esse illi discessus ad Manlii castra, ubi bello & cædibus indulgebit. Hæc est secunda ratio cur discedere debeat. *Quamobrem ut sæpè* .... (num.23.)

Secunda pars Orationis. Non est è Republica ut Catilina interficiatur. Id enim si fiat, conjurati remanebunt in urbe, neque nisi ea vastata eversaque, conquiescent. *Nunc ita me* ...... (num. 27.) Id confirmat exemplo summorum virorum. (*numer.*29.) *His ergo*: illustrat egregia simili-

militudine à moribus sumpta. (numer. 31. *Vt sæpè.......*

Peroratio triplicem complectitur Apostrophen. I. Ad Senatores, quibus omne suum studium pollicetur ad extinguendam conjurationem. II. Ad Catilinam. III. Ad Jovem, ut patriam tueatur contra cives nefarios. *Polliceor vobis &c.*

Motus hac Oratione, Catilina discessit ex urbe. Cicero suum populo gaudium significat, secunda Oratione, probatque optandum Reipublicæ, & utilem conjuratorum discessum fuisse.

Primò. Quia magis in urbe timendi erant, quàm extra urbem. Quod confirmat enumerando illorum scelera per exclamationem, ethopœiam, congeriem, & alias triumphantis eloquentiæ figuras. Quo in loco digreditur ad eos refellendos, qui Tullii severitatem in eiiciendo Catilina incusabant (num. 12.) *At etiam sunt ...*

Secundò. Quia facilè impiorum conatus, & arma opprimentur ab exercitu Reipublicæ. Id ostendit eleganti comparatione copiarum, & militum Catilinæ, qui omnes obærati, parricidæ, siccarii, &c. cum copiis Populi Romani. *Exponam vobis......* (num. 17. *tum* num. 18. *Primum genus est......* (num. 24.) *Instruite nunc*.

In peroratione hortatur cives ad patriæ custodiam. II. Deorum auxilium promittit. *Quæ cum ita sint* (*num.* 26.)

ARTICULUS V.

Tertia Catilinaria.

CIcero laudat suam in detegenda, & extinguenda conjuratione diligentiam, & conservatam à se Rempublicam prædicat: quod beneficium tamen cùm referat acceptum Superis, gratias illis agendas, & hunc diem solemni supplicatione celebrandum suadet. Primam partem, & suam diligentiam prudentiamque declarat enume-

meratis splendidè variis circumstantiis detectæ conjurationis. Secundam ostendit enumerando manifesta divinæ tutelæ in hoc negotio documenta.

ARTICULUS VI.

Quarta Catilinaria.

Comprehensi fuerant in urbe præcipui quidam conjurati, & in carcerem conjecti. Cæsar censebat illos mitiore afficiendos pœna: Silanus, morte mulctandos. Hujus sententiam Cicero amplectitur, & persuadet hoc argumento: Æquum est cives convictos infandi sceleris, & cum Reipublicæ periculo summo conjuncti, morte mulctari. Duo poterant obiici. Unum, esse crudelitatis primarios cives necare.

Alterum, difficile esse viros nobilissimos extremo afficere supplicio. Primum refellit, ac docet improbos cives è medio tollere non esse crudelitatis, sed lenitatis potiùs. Quod alterum caput spectat, ostendit rem sibi facillimam fore. Tota Oratio insigni artificio tractatur, ne offendatur Cæsar, & Orator suas laudes cum patriæ charitate subtiliter miscet. Vicit ejus sententia: necati sunt in carcere conjurati.

CAPUT III.

Synopsis aliquot aliarum Ciceronis Orationum, præsertim in genere judiciali.

ARTICULUS I.

Oratio pro Rege Dejotaro.

Dejotarus Rex Gallogræciæ partes Pompeii secutus fuerat bello civili. Victo Pompejo, rediit in gratiam cum Cæsare, quem tamen voluisse per insidias interficere accusatur à Castore suo

suo nepote, & Philippo medico, Dejotari servo. Defenditur à Cicerone.

Callidè incipit à timore suo, & perturbatione, cujus causas affert novitatem judicii de capite Regis; accusatorum indignitatem, quorum unus est Dejotari nepos, alter servus: Cæsaris personam, qui judex in suo periculo: denique ipsum locum: non enim agitur hæc in foro causa, ubi magnam Oratori fiduciam, & alacritatem præbet concursus populi; sed intrà domesticos parietes, & in ædibus Cæsaris (*à num.* 1. *ad* 7.) Admiscet singulis penè verbis aliquam Cæsaris laudem. Ita benevolentiam, & attentionem captat. Tertium exordii munus est ut odium struatur in adversarios: id præstat (*à num.* 7. *ad* 15.) allatis caussis, quibus illos impulsos ad accusandum fuisse docet. Cæsaris denique fidem, & clementiam implorat, & inimicitias ejus priores, atque iram in Dejotarum sapienter mitigat.

Exordio subiicit narrationem, seu refutationem præjudicii gravis; nempe quòd in bello civili tulisset arma Dejotarus contra Cęsarem. Id quomodò gestum sit, narrat singulari artificio, & excusat Regem. Primò: Quia Senatui Pompejanas partes amplexo parendum putavit (numer. 11. *Cùm audisset.*) Secundò: Deceptus est rumoribus. Tertiò: Cessit auctoritati Pompeii, qui cęteros omnes ante Cæsarem rerum gestarum gloria superavit (*num.* 12.) Quartò: Discessit à Pompejo post Pharsalicum prælium, opem Cæsari multis in rebus tulit, pro eo dimicavit, &c. (*nu.* 13. 14.)

Confirmatio quatuor partes habet. (*Is igitur &c.* num. 15.) In prima ostendit Orator Dejotarum non struxisse insidias Cæsari. Primò: à Persona Dejotari, qui nec tam sceleratus est, nec tam ing atus, nec tam demens ut id consilii caperet (*At credo* à num. 16.) II: Ab ipso crimine, quod neque aptè ad suspicionem movendam, neque probabiliter confictum est (*At quam non modò non credibiliter. Quàm festivè Crimen contexitur*! n. 19.)

III. Ab ipsa Dejotari, & servorum, modestia, quiete.... (num.20.) *Obsecro, C. Cæsar, repete temporis illius memoriam.......*

II. Pars Confirmationis. Dejotarus contra Cæsarem exercitum non comparavit. (num.22. *Reliqua pars accusationis.*)

III. Non fuit alieno animo à Cæsare (*nu.*24.) Probat à repugnantibus: pecuniam dedit Cæsari, ejus exercitum aluit, excepit hospitio, &c. In triplici demùm bello Alexandrino, Pontico, & Africano nulla re illi defuit. Refellit (*num.* 25.) Quod adversarii jactabant Dejotarum versum quendam protulisse in odium Cæsaris, immò adversis de eo rumoribus gestientem in convivio saltavisse. (*Quid deinde furcifer, quò progreditur?* num.16.)

IV. Pars. Insectatio est adversariorum, quorum describit impudentiam, impietatem, crudelitatem, avaritiam: quorum calumnias refellit (*nu.*27.28. *usque ad nu.*35.) Illud præcipuè deplorat, quòd servi testimonium audiatur, & à comparatione amplificat (*num.*30.31.32.) Peroratio (*num.*35.*ad* 43.) tota in eo est ut Cæsar Dejotaro concilietur.

ARTICULUS II.

Oratio pro Milone.

GErebant inimicitias Milo, & Clodius. Obviam facti non procul Roma pugnam injerunt, in qua cæsus Clodius. Milo accusatus fuit quasi per insidias, & ex composito, Clodium adortus, illum interfecisset. Cicero contra ostendit Clodium insidiatum esse Miloni; non Milonem Clodio. Cùm timeretur ne quis tumultus existeret propter Clodii, & Milonis amicos, ad vim & pugnam paratos; Pompejus, Reipublicæ curam gerere à Senatu jussus, armatos milites in foro collocavit, quorum aspectu Cicero vehementer est perturbatus. Hinc sumit exordium, & eos mili-

milites favere causæ suæ profitetur, hortaturque Judices ut magno animo sint. Mox præjudicia quædam refellit, quibus Milo jam videbatur condemnatus à Senatu, & à Pompejo, immò populi voce, qui negabat absolvi posse illum, qui hominem à se occisum fateretur (*à nu.*7. *ad* 24.) sequitur narratio (*à num.*24.*ad* 32.)

Confirmatio duas partes habet. Prima: Jure interfecit Clodium Milo, à quo sibi videbat insidias, & necem strui. Secunda: cum laude interfecit: Ergo est absolvendus, immò donandus præmio.

Jure interfectus est Clodius, quia insidias Miloni struxit: non Milo ipsi, qui neque insidiandi voluntatem habuit, neque facultatem: quippe nulla utilitate, neque odio, neque indole ad vim comparata, fuit impulsus ad cædem Clodii, cùm Clodius istas omnes causas habuerit, ac præterea spem impunitatis. Denique ipse palàm jactavit Milonem brevì periturum. Deinde Clodius magnam habuit facultatem struendi insidias, Milo nullam. Respondet tribus capitibus, quæ obiici poterant: *Cur ergo victus est? &c.* ac demùm concludit (*num.*68.)

II. Pars Confirmationis. Milo dignus est laude qui Clodium interfecerit, hominem videlicet sceleratissimum, pestem Reipublicæ. Ejus scelera enumerat: amplificat odium, quo illum populus prosequebatur, adeò ut excitare Clodium ab inferis nemo, si fas, velit. Exemplis Græcorum complexionem ornat, ac demùm divinę Providentiæ casum illum salutarem Reipublicæ assignat. Peroratio tota est ad misericordiam composita, videtur in ea Tullius triumphare. Neque Milo mulctatus fuisset exilio, si quemadmodùm ęst hæc oratio scripta, sic recitata esset. Verùm Orator metu militum perculsus titubanter, ac timidè dixit.

ARTICULUS III.

Oratio pro P. Quintio: & pro Sexto Roscio Amerino.

§. I.

Oratio pro P. Quintio.

SExtus Nævius, homo fraudulentus, & avarus, cùm pecuniæ summam non leve deberi sibi à Publio Quintio contenderet, eum vadatus est apud Prætorem. Diu vadimonium distulit Pretor; & Quintius interim, itineris necessarii causa, Roma discessit, relicto procuratore, qui vadimonium obiret. Nævius, absente Quintio, vadimonium præstat, postulatque à Prætore, ut condemnetur, tanquàm vadimonii deserti reus, & ejus prædium, ac fortunas invadit ex edicto Prætoris, ut ajebat.

Cicero tria ostendit. Primum: Non debuisse Nævium postulare à Prætore, ut bona Quintii possideret, quia falsum est debitam Nævio esse pecuniam, quam à Quintio repetit. Deinde, quia falsum est desertum fuisse à Quintio vadimonium. Secundum: Docet bona Quintii ex edicto Prætoris non potuisse possideri, quia non fuit Quintius edicto Prætoris comprehensus. Tertiò: Probat Nævium bona Quintii ex edicto Prætoris reverà non possedisse, quia in ejus prædium involavit priùs, quàm edictum à Prætore pronunciatum fuisset. Causa est in genere judiciali: quæritur enim an Nævius Quintii bona ex edicto Prætoris possederit.

In Exordio, quod numeris decem absolvitur, deplorat Orator Quintii calamitatem, qui gratia Nævii, & Hortensii eloquentia, opprimatur: implorat opem Judicum: queritur quòd ipse priori loco, ac brevissimo temporis spatio, cogatur perorare, &c. Exordio subjungit narrationem

nem (num.11.) *Id quò facilius....* Narrationi propositionem, & distributionem orationis.....(nu. 36.) *Negamus. Ostendam primùm causam non fuisse, cur &c.*

Confirmationis prima pars. Nulla fuit causa cur Nævius postularet à Prætore, ut liceret sibi possidere bona Quintii: quia nihil debuit Nævio Quintius: ab eo enim anno toto, & amplius, nihil postulavit. An credibile est hominem avarum, cui deberetur magna pecuniæ summa, tandiu fuisse tam quietum, tam modestum, tam sui juris immemorem? non ausum esse appellare Quintium, cujus nunc jugulum, & caput petit? Hoc miris modis facetè amplificat. *Quis tam dissolutus.......* (num.37.) *Appellandi tempus non erat? &c.* Urget dilemmate (num.41.) *Restat, ut....* Probat Secundò eandem partem, quia Quintius Vadimonium non deseruit, quippe qui ob iter necessarium Roma tunc abesset, ut multi testantur. *Ait esse* (num.57.) Insectatur pluribus verbis Nævii crudelitatem, qui socium, &c. exuere bonis voluerit. *Quid si debuisset?* (num.48.) Amplificat graviter hunc locum à consuetudine proborum civium, &c. ab innocentia, & simplicitate Quintii.

II. *Pars Confirmationis.* Nævius non potuit bona Quintii possidere ex edicto Prætoris. Expendit Cicero post idoneam transitionem, edicti verba singula, negatque iis Quintium contineri, quippe qui non latuerit, non solùm verterit, &c. qui denique à suo procuratore defensus fuerit. *Docui quod primum pollicitus sum....* (nu.60.) Solitudinem, & inopiam Quintii dolenter exponit (num.71.) *Quod si tum....*

III. *Pars Confirmationis.* Per dialogismum exponitur. Nævius bona Quintii non possedit ex edicto. *Diffidebam....* (nu.77.) Probatur dilemmate: si ex edicto possedit, necesse est ut nuncius, qui lictores admonuit ut deiiceretur de prędio Quintius, confecerit triduo sexcenta passuum millia, hoc enim intervallo Quintii prædium

Roma distat; aut nuncius à Nævio missus fuerit ante edictum: primum est impossibile, alterum improbum. Urget acriter adversarium, atque ut in re manifesta triumphat.

Peroratio. Duas partes habet; enumerationem, sive anacephaleosim, in qua repetit argumenta, & probationes allatas: (num.86.) *Ostendi quàm multa*. II. Affectum misericordiæ erga P. Quintium: odii erga adversarios. Concludit obtestando Judicem....... (num.99.) *Itaque &c.* Insignis est hac in oratione varietas, & copia figurarum, quarum nomina, usum, exempla protulimus in tertia hujus libri parte; *cap.2.* & quas peritus Magister candidatis eloquentiæ singillatim edisseret.

§. II.

Oratio pro Sexto Roscio Amerino.

Occisus fuit Romæ Sextus Roscius, Sexti hujus Roscii pater. Ejus bona proscripta, & empta sunt à Chrysogono, nobili, potente, & avaro cive. Erucius causidicus Sextum Roscium accusavit parricidii: defendit Cicero, nec modò innocentem probavit esse, verùm etiam reos accusatores. Quæstio judicialis est: An Sextus Roscius patrem occiderit.

Exordium. Excusat audaciam suam Cicero, qui contra opes, & potentiam Chrysogoni Roscium defendendum suscipiat, dum tot alii Oratores egregii tacent, cùm ipse neque ætate provectus, neque in foro causisque sit versatus. Vocat in invidiam adversarios, judices reo conciliat: quæ munera sunt exordii.

Narratio. Ducitur à num.13. *Atque ut* .... Exponit num.27. consilium adversariorum de accusando S. Roscio parricidii. (*Quod is simul* .....) Et eorum crudelitatem graviter insectatur nu.29. (*Quid primum* .....) Auget comparationem cum facto Caii Fimbriæ.

Con-

Confirmationis prima Pars. Sextus Roſcius non occidit patrem. Tractatur per argumentationem. Ille non occidit patrem qui nullam habuit cauſam occidendi patris. *Probatio propoſitionis*: quia tantum ſcelus ſine gravi cauſa ſuſcipi non poteſt. Atqui nullam habuit cauſam parricidii Sextus Roſcius, neque ex parte ſua, quia non eſt ſceleratus, audax, libidinoſus &c. neque ex parte patris, cui non erat inviſus.

Solvit nonnulla quæ obiiciebat accuſator, qui Roſcium patri inviſum ideò probabat eſſe, quia illum ruri detinebat, & removebat ab urbe: quia illum exhæredare cogitabat. (*Occidiſſe Patrem* ....) num.37. Ridet ineptiam accuſatoris qui tam futilibus utatur argumentis .... (*Nemo noſtrùm eſt* ....) num.55. Complexionem ratiocinationis affert num.61. (*De parricidio*.......) Et multa de parricidii gravitate diſſerit. Exornat hunc locum communem exclamatione, diſtributione &c. (*Quanto majores noſtri*.) num. 70.

Eandem primam Confirmationis partem altero probat argumento, quod explicat per dilemma oratorium. Non occidit patrem S. Roſcius, quia nullam ejus occidendi facultatem habuit. Tranſitio fit per conceſſionem num.73. (*Eſto cauſam* .....) Dilemma eſt ejuſmodi. Vel per ſe occidit, vel per ſervos, aut ſicarios: neutrum dici poteſt. Per ſe non occidit, quia Romæ non erat. Non per ſicarios, quos non novit homo ruri aſſiduus, & frugi: non per ſervos, quos in quæſtionem dari ultrò poſtulat, & obtinere per adverſarios non poteſt. (*Reliquum eſt*) numer. 77.

Confirmationis altera Pars. Adverſarii Sextum Roſcium occiderunt. Quia occidendi magnam cauſam habuerunt, nempe utilitatem. Ratiocinationem Cicero ſic informat. Illi dicendi ſunt potiùs occidiſſe Roſcium qui magnas ex ejus nece utilitates adepti ſunt. Propoſitionem probat celebri dicto Caſſii num.84. (*L. Caſſius* ....) Aſ-

ſumptionem oſtendit enumerando tum opes S. Roſcii, quibus inhiabant; tum eorum avaritiam, & audaciam. (*In hac enim*) num.86. Complexionem ornat antitheſi: (*Reſtat judices ....* num.88.

Eandem ſecundam Confirmationis partem probat eleganti inductione rerum, quæ cædem Roſcii conſecutæ ſunt, ex quibus concludit majorem occidendi Roſcii facultatem adverſariis fuiſſe, quàm ipſi S. Roſcio. (*Videamus nunc ....*) num.92. Sunt autem illæ res; Prima: audacia T. Roſcii unius ex adverſariis, qui palàm cum accuſatore ſedebat. Secunda: nuncius cædis magna celeritate factus Roſcio Capitoni: nu.96. (*Quis primus......*) Tertiò: Capitonis perfidia in fallendis legatis ad Syllam miſſis, num.109. (*Venit in decem.*) Quartò: quæſtio de ſervis recuſata: nu. 119. (*Dixit jam antea.*) Quintò: Chryſogoni potentia, & avaritia, quem ita inſectatur, & Syllam, ut utrumque graviùs lædere caveat.

Peroratio. Incipit num.143. *Verùm hæc*. In ea & odium in adverſarios, & commiſerationem in Roſcium, egregiè ſtruit.

ARTICULUS IV.

Oratio pro Q. Ligario.

ORatio pro Q. Ligario tota ſubtiliter & acutè tractatur. Cauſa quippe lubrica, & difficilis, in qua Cæſar ipſe de injuria, quæ dicitur illi facta, judex eſt. Q. Ligarius præerat Africæ, cum ortum eſt civile bellum inter Pompejum, & Cæſarem. Pompeii partes amplexus, repulit ex Africa Q. Tuberonem, qui profitebatur in eam ſe venire ut eandem Cæſari traderet. Accuſatur à Tuberone. Primò: Quòd repulſus injuſtè fuerit ab Africa per Ligarium. Secundò: Quòd Ligarius Pompeii partes fuerit ſecutus. Tertiò: Quòd infenſus fuerit Cæſari.

Concedit Cicero Ligarium in Africa fuiſſe, id-

que

que in exordio ſtatim profitetur: at nihil ab eo factum iniquè in Africa oſtendit in narratione, num.2. (*Q. igitur Ligarius.*)

Confirmatio. Nihil contra Cæſarem molitus eſt Q. Ligarius, ſive cum in Africam legatus profectus eſt, ſive cum eam adminiſtravit, ſive poſtquàm bellum civile exarſit, & Varus contra Cęſarem Africam occupavit. Retorquet crimen in ipſum Tuberonem, qui potiore jure dicenduseſt infenſus fuiſſe Cæſari, quàm Ligarius, quippe qui, & in acie Pharſalica contra Cæſarem pugnaverit, & excluſus Africa, ſuas quærelas ad Pompejum detulerit. Ejus crudelitatem multis verbis exagitat, & à Cæſaris clementia amplificat. Hęc potior, & præcipua pars Confirmationis eſt. Tertiam: Nempe quòd Pompeii partes ſecutus fuerit Ligarius, inſigni artificio tractat nu.17. (*Ac primus aditus....*) Pompejum, & Pompejanos excuſando, Cæſaris clementiam, & moderationem in victoria commendando: id quod in Peroratione illuſtriùs acriùſque facit, num.29. (*Itaquę num tibi....*) Profert illuſtriſſimos viros qui pro Ligario deprecantur: num.34. (*Videſne.....*) Vicit Cicero, & cauſam obtinuit.

ARTICULUS V.

Oratio pro Cnejo Plancio.

CUm ædilitatem ſimul peterent Plancius, & Laterenſis, Plancius eam adeptus eſt, rejectus Laterenſis: qui ratus injuriam ſibi factam, accuſavit Plancium quòd largitione populum corrupiſſet. Quæſtio igitur eſt in genere judiciali. An Plancius reus ſit ambitus, an populi ſuffragia malis artibus venatus fuerit.

In exordio conciliat benevolentiam judicum Plancio, laudatque ejus in ſe ipſo Cicerone tutando, cum exularet, fidem: tum integritatem vitæ, &c. adulatur obiter Laterenſi, cujus amici-

tiam retinere se velle profitetur: num.2. *Sed mihi in causa*.

Confirmationis duæ sunt partes. Prima: rectè, ac jure obtinuit Plancius ædilitatem, quamvìs nobilitate sit inferior Laterensi. Primò: Quia in comitiis non semper dignitas candidatorum spectatur: sed populus, quibus collibitum est, favet; ac sæpè gratia, precibus, temeritate; non judicio, & veritate, ducitur. *Non enim comitiis*.. nu.9. breviterque carpit Laterensis negligentiam, & superbiam in hoc magistratu petendo. Secundò: quia Plancius est Equestris Ordinis, cui Ordini semper ædilitas patuit. num.17. *Quid si populi*..... & certis de causis (Quas enumerant nu. 19.) plura tulit meritò, ac facilè suffragia Plancius, quàm Laterensis. Addit varias virtutes Plancii, & egregias dotes, quibus populum jure sibi devinxit, modestiam in licentia militari. num. 17. *Vitia mehercule*..... prudentiam, & æquitatem in tribunatu, & quæstura num.28. *In Macedonia*... Item in Urbe: *Tribunus plebis*....... Item domi: *Omitto illa*..... Denique levia quædam refellit, quibus Plancium ædilitate indignum probare Laterensis contendebat. *Hunc tu vita* ..... numer. 30. *Pater verò*..... num.31. *Asperius, inquit* ...... num.33.

Secunda pars Confirmationis: Adversarius crimen ambitus probare non potest. Accusat enim Plancium lege Licinia, quæ in eos candidatos lata est, qui sodalitia conflaverint, & coitiones ac cætus tribulium, quorum suffragiis niterentur ad honorem obtinendum: at nihil eorum probat à Plancio factum esse. Abutitur autem ea lege, quia dat illa potestatem accusatori eligendi ex quacunque libuerit tribu Judices, quod est acerbissimum. Debebant, inquit Cicero, sumi judices, ex tribu Terentina, cui probè notus est Plancius, non ex aliis tribubus quibus est ignotus. *Ego Plancium*..... num.46. Confirmat hoc ipsum, docetque bonis artibus, & civilibus officiis devinctas à Plancio tribus, quia binis comitiis ædilis est factus,

ctus, &c. Num.50. *Venio jam ....* refellit varia crimina quæ Cassius, accusatorum alter, obiiciebat Ciceroni, & Plancio, usque ad *num.*72. quo refutat quædam sibi objecta privatim à Laterensi,& suas laudes libenter, ac liberaliter, admiscet. *Respondeo tibi ....* Ad extremum operam sibi à Plancio navatam prædicat, cùm Roma pulsus fugit in Macedoniam,ubi eum Plancius omni officio prosecutus est. Inde arripit occasionem obtestandi judices in Peroratione, quæ plena est affectus suavissimi, & sine lacrymis audiri non potuit, ac ne legi quidem etiamnum potest.*O excubias tuas..* num.107.

ARTICULUS VI.

Oratio pro L. Murana.

CUm L. Muræna designatus fuisset consul in sequentem annum, accusatus est de ambitu à Servio Sulpicio, Murænæ competitore, & repulsam passo; item à Marco Porcio Catone, demum à Cnejo Posthumio: defensus est ab Hortensio, & Cicerone.

Exordium. Consul Cicero Murænam amicum suum,& consulem designatum quem Superis commendavit, nunc accusatum commendat judicibus. *Quod precatus sum .....* nu.1. ubi captat præclarè judicum benevolentiam, eorum potestatem comparando cum Deorum potestate. Altera pars exordii versatur in refutandis adversariis, qui negabant Murænam à Cicerone defendendum esse. Non est rectum, inquiebat Cato, defendi consulem reum ambitus à Cicerone consule, qui legem de ambitu prudentissimam tulit, qui tam severè gessit consulatum. Huic respondet num.3. *Et primum .....* usque ad num.7. quo lenire conatur Sulpitium, graviter conquerentem quòd oblitus amicitiæ Cicero Murænam contra se defendat. Ubi observa oratoris artem, cujus est amo-

liri statim omnia, quæ minùs attentos aut benevolos facere possunt auditores.

Tria in Muræna reprehendebant accusatores, vitam Murænæ, dignitatem, & ambitum: iisdem vestigiis insistens Tullius docet L. Murænam in vita reprehendendum non esse, cujus probitatem maximè in Asia, pietatem erga parentes, labores, triumphum, commemorat: ac præcipuè diluit convicium eidem objectum à Catone, qui saltatorem illum appellaverat *num.* 13.

II. Docet non esse contemnendam Murenæ dignitatem: parem illam esse nobilitati Sulpicii: num. 14. *Nihil igitur* .... Parem ambo quæsturam sortiti sunt. *Quæsturam unà*...... Immò superior est Muræna, & vincit Sulpicium arte, & professione. Sulpicius est jurisconsultus, Muræna in bellis versatus: ars verò militaris longè præstat juri civili, & ad consulatum obtinendum multo est utilior num. 19. *Reliqui temporis*, & num. 30. *Duæ sunt*.... Artem utramque, & scientiam belli, ac juris, lepidè comparat. Addit *nu.* 37. nonnulla, quæ Murænæ profuerunt in petitione consulatus, ut suffragia militum: *Sed tamen*..... Ludorum magnificentia *nu.* 39. administratio provinciæ n. 41. *Sed hæc sanè*. Denique ratio ipsa petendi consulatus num. 43. *Et quoniam*.

Tertia pars Confirmationis. Nihil commisit Muræna contra legem ambitus: num. 4. *Nunc mihi totius*. In ea parte festivè Catonem exagitat, præmissa ejus laude *num.* 58. & petita quasi à judicibus venia liberiùs dicendi. Hæc præfatus, jocatur bellè in Catonis austeritatem, ac totam Stoicorum disciplinam, negatque idcircò reum esse ambitus Murænam quòd habuerit sectatores, ediderit spectacula, prandia populo præbuerit, &c. *à num.* 58. *ad* 78. Ibi, velut amoto joco, judices monet de nefario Catilinæ consilio, cui ut fortem, & strenuum consulem opponat hortatur, numer. 85. *Quid tandem fiet*..... Talem futurum Murænam pollicetur in peroratione, in qua etiam excitat judices ad commiserationem ab adjunctis, per dubi-

dubitationem, subjectionem, &c. *à numer.* 86. *ad* 90.

ARTICULUS VII.

Oratio pro P. Sylla.

ACcusabat Syllam L. Torquatus quòd in patriam cum Catilina conjurasset: defendit illum Cicero redditque in Exordio rationem, cur, cum alios conjuratos accusaverit, Syllam defendat, quem scilicet non esse conjurationis reum comperit.

Confirmatio duas partes habet. Prima: non conjuravit Sylla, quia id nullo idoneo probatur argumento. Tractatur per inductionem, sive enumerationem argumentorum quibus probare conabantur adversarii Syllam conjurasse. Primum est, Testimonium Allobrogum: refellitur subjectione, & dialogismo. num. 36. *Ab Allobrogibus nominatum.* II. De tabulis publicis corruptis: nu. 40. *Exclusus ....* Paulisper digreditur *num.* 47. objurgatque acriùs Torquatum: *Fero ego te ....* ac statim oratione mitiori placat. numer. 48. *Neque verò.* III. Indicium Cornelii. IV. De Cincio in Hispaniam misso, ut eam perturbaret. *Atenim Cincius.* num. 56. V. de Pompejanis ad conjurationem impulsis à Sylla. num. 60. *Iam verò.* VI. De Cæcilio, fratre Syllæ, qui cùm videret ereptum fratri à Torquato consulatum, rogationem tulerit de eo in consulatum restituendo. *Atenim.* num. 67. VII. Argumentum, quòd in sua quadam epistola Cicero nominaverit Syllam inter conjuratos, ironica responsione eluditur. *Hic tu Epistolam....* num. 67.

Secunda pars confirmationis. Non conjuravit Sylla quia ejus mores, & anteacta vita repugnant tanto sceleri. Tractatur per Ratiocinationem. Qui conjurat in patriam consentaneos tanto crimini mores habet. *Neque enim .....* num. 69. Probat propositionem exemplis num. 70. *Circumspicite.*

cite. Atqui Syllæ mores, & vita repugnant huic sceleri. Probatur Assumptio enumeratione illius virtutum. *Agedum conferte* num.72. Complexio habetur num.75. *Non, inquam, cadit*.... Subjungit Confirmationi Refutationem geminam; unam de quæstionibus, ac tormentis servorum, quæ minitatur adversarius: alteram de accusatis consularibus, &c.

Peroratio egregia est: in eaque calamitatem Syllæ, crudelitatem adversariorum amplificat. *Quamobrem vos*. num.86.

PARS

PARS SEPTIMA.

De modo scribendæ Epistolæ.

CAPUT I.

Dotes & partes Epistolæ.

Nter epistolæ dotes non immeritò recensetur brevitas prudens, & argumento consentanea. Deinde forma dicendi pressior, & magìs concisa, sine periodorum ambitu numeroso. Denique sermo familiari, & quotidiano propior, nativo quodam lepore conditus, absque pigmentis, & oratorio fuco.

Partes epistolæ sunt eædem, quæ orationis cujuslibet, verùm breviores, & quasi occultæ: Exordium, Confirmatio, Refutatio, & Epilogus. Interdum adhibetur narratio, si res postulat, ipsique exordio inseritur aut subiicitur.

Exordium fermè ducendum ab aliqua circumstantia, temporis, loci, personæ, ac potissimùm rei, & causæ, propter quam scribitur. Nonnunquàm est abruptum, nempe in vehementiore aliquo affectu doloris, gaudii, admirationis, &c.

Cùm epistolæ omnes revocentur ad unum aliquod è tribus dicendi generibus, Confirmatio peti debet ab iis locis, qui proprii sunt generis demonstrativi, judicialis, aut deliberativi: de quibus toto isto libello fusè dictum est. Recensuimus Parte VI. Progymnasmate VI. varias Orationum formas, & classes ad quas vulgò revocari possunt epistolæ: quæ ferè sunt gratulatoriæ, consolatoriæ, monitoriæ, objurgatoriæ, commendatitiæ, apologeticæ, &c. singulis ejusmodi generibus quænam conveniant argumenta, quę structura

ctura sit adhibenda, diximus eodem loco. Restat ut exempla quædam è Tullio, Plinio, Seneca proferamus.

CAPUT II.

Exempla Epistolarum è Tullio sumpta.

NE mole nimia laboret hic libellus, cujus pretium non leve brevitas est in tanta rerum copia, satis habebimus exempla quædam epistolarum decerpere ex primis Libris Epistolarum Ciceronis ad Familiares, & earum structuram paucis indicare.

Primus Liber epistolas ad P. Lentulum continet, easque ferè omnes unius generis, & modi, nempe *Narratorias* sive *nunciatorias*. Rex Ægypti fuerat pulsus regno à sorore: Roma restituendum censuit. Lentulus, & Pompejus ambiebant hanc regis restituendi provinciam. Cicero favebat Lentulo, cui multum debere se profitetur initio primæ Epistolæ: *Ego omni officio &c.* Tertia Epistola est commendatitia. *Aulo Trebonio.* Exorditur à causis quibus adductus fuit ad commendandum Trebonium. In clausula patrocinium Lentuli amico petit. Quinta excusationem habet quòd Lentuli negotia parum promoveat: deinde consolationem, & cohortationem ut forti animo sit: pollicetur se nullo loco ipsi defuturum. *Tametsi...* Sexta idem argumentum, sed majori brevitate, prosequitur. *Quæ gerantur.* Initio septimæ excusat se Lentulo quod rariùs ad eum scribat: mox variis Lentuli litteris respondet. *Legi tuas litteras.*

Secundi Libri epistola prima duas partes habet: prior excusationem continet, quòd rariùs ad Curionem scribat; posterior cohortationem ad studium virtutis, & gloriæ. *Quanquàm me...* Epistola secunda tribus continetur partibus in prima consolatur Curionem de morte patris, significando suum de illa dolorem; *Gravi teste....* In secunda

da (quam partem nonnulli dividunt à prima, & peculiarem, tertiamque esse volunt epistolam) eidem suadet ne munera gladiatoria edat in patris funere. In tertia cohortatur illum ad virtutem. Sexta epistola (*Nondum erat auditum .....*) est petitoria, sive commendatitia, sed paulò accuratior, & in qua partes omnes bonæ epistolæ ordine dispositas observare licet. Petit à Curione ut Milonem creandum consulem curet: in Exordio causam affert cur citò miserit epistolam: *Magnitudo rei fecit &c.* Sic attentionem excitat, & animum Curionis præparat. Deinde benevolentiam ejusdem aucupatur eleganter modestia petendi, & verecundia. *Grave est ......* & à suo remunerandi studio. *Neque enim.* Subiicit propositionem, & argumentum epistolæ *Ego omnia .....* Petitionis causas affert. Primò: Rei quam petit, honestatem. *Neque verò cuiquam .....* Secundò: facilitatem rei conficiendæ. *Hunc te unum ....* Tertiò: æquitatem petitionis. *Si me meminerem ...* Quartò: gratum animum, & suum, & Milonis. Concludit his verbis, *Unum sic habeto.*

Præclara quoque est ejusdem libri epistola decimasexta. *Magno dolore ......* Qua respondet M. Cœlio, cujus epistola ultimam Libri octavi proximè antecedit, ab his ducta verbis *Exanimatus sum.* Victus fuerat à Cæsare Pompejus acie Pharsalica. Cicero dicebatur velle Pompejum, licèt victum sequi, relicto Cæsare, ac bellum urgere. Id cum Cælius audivisset, illum hortatus erat gravissimis litteris, ne faceret, utque ab armis discederet suaserat in ea, quam diximus, epistola octavi Libri. Respondet Cicero sibi planè ita deliberatum esse, ac rumores de se dissipatos acriter confutat, & cur pacem amplecti statuerit, explicat.

In decima octava suadet Thermo ne decedens provincia, eam relinquat gubernandam legatis suis potiùs, quàm suo quæstori. Rationes duas potissimùm affert. Primò: Quia erit ea gravis ignominia quæstoris, si videat sibi præferri legatos.

tos. Secundò: Quia nocere multum Thermo nobilis quæstor, licèt adolescens potest. Exordium ad captandam benevolentiam bellè comparatum est *Officium meum* .... Concludit amicitiam significando, qua impulsus scripsit. *Qua mihi* ....

Tertii Libri epistola prima continet maximè laudes Phariæ cujusdam, quem Appio commendat: ipsumque Appium non parcè laudat. Est commendatitia, *Si ipsa Resp.* Epistola secunda, quæ incipit. *Cum & contra* ..... In magna brevitate multum elegantiæ, ac perspicuitatis habet. Successurus erat Appio in gerenda provincia, petit ab eo ut eam sibi tradat quammaximè aptam, & explicatam. Post exordium, in quo suam erga Appium amicitiam profitetur, propositionem epistolæ, & petitionem suam exponit. *A te maximopere*. Rationes ducit ab honesto, utili, necessario. Gratum in epilog. animum, & sua vicissim officia promittit.

Scripserat Appius ad Ciceronem durioribus verbis, & quædam illi objecerat. Ea refellit Cicero epistola ejusdem tertii Libri septima, cujus initium est. *Pluribus verbis ad te* .... Quædam excusat molliter; alia graviter, & liberè arguit. nonnulla eruditè sapienterque diluit. Idem argumentum, idem stylus est octavæ: at in nona (*Vix tandem legi &c.*) superiorum litterarum acerbitatem quandam excusat, & magnam reconciliatæ gratiæ significationem habet. Quædam sub finem, ab Appio humaniter petit. In decima consolatur Appium peramanter de triumpho ipsi negato. *Cùm est ad nos allatum*. Usque ad hęc verba. *Illud pugna* .... Ac primò quidem suum dolorem de Appii molestia significat. Subiicit spem ulciscendæ injuriæ: denique promittit singulare studium in Appii dignitate defendenda.

In altera ejusdem epistolæ parte purgat se de suspicione quadam Appii, cui persuasum fuerat impeditam à Cicerone fuisse legationem, quę Romam ad laudem Appii mittebatur.

Significatur in tuis litteris ..... Refellit accuratè hanc

hanc ſuſpicionem à præteritis ſuis erga Appium officiis: ab ejus perſona, ab abſurdo, & repugnante, ab inutili, & pernicioſo; à neceſſaria quam habere debet cum Appio conjunctione; à Pompeii perſona, cujus filius habebat uxorem filiam Appii. Utitur maximè duplici dilemmate: Aut clam impedivi rogationem, & inimicum tibi me ſum profeſſus, aut palam: atqui &c. Tum: vel me virum probum eſſe cenſes; vel nequam, & aſtutum. Si probum, nihil in me perfidioſum, & fallax in amicitia, debes agnoſcere: ſin autem me aſtutum, & callidum libet fingere, &c.

Initium epiſtolæ undecimæ *Cùm eſſem in Caſtris*: eſt plenum ſuaviſſimæ gratulationis. Lætatur Appio abſoluto, quem inimici crimine Majeſtatis, & ambitus, accuſaverant. Idem argumentum tractat Epiſtola 12. *Gratulabor*. Sub finem excuſat ſe quod paſſus ſit filiam ſuam Tulliolam collocatam eſſe Dolabellæ, inimico Appii, id verò affirmat abſente ſe, & inſciente factum: & arte multa delinire, ac placare amicum ſtudet.

Liber quartus inſigniores epiſtolas ſex habet: duas conſolatorias, tertiam nempè (*Vehementer te eſſe &c.*) & quintam (*Poſteaquàm*) illam Ciceronis; hanc Servii Sulpicii, elaboratam perquàm affabrè, ac per omnes conſolandi locos accuratè ductam; adeo ut vix de Latinitatis elegantia concedat ipſi Tullianæ.

Tertia ejuſdem generis, eſt ordine decimatertia, ad P. Nigidium Figulum, quem conſolatur quòd patria careat (*Quærenti mihi quid.*) Sequentes epiſtolæ ſuaſoriæ ſunt magnam partem, & hortatoriæ, ad M. Marcellum ſcriptæ, cui perſuadere conatur, ut Romam redeat, ac victoris Cæſaris clementia fruatur: præcipuæ ſunt ſeptima *Et ſi eo te &c.* Item nona, in qua eundem urget ut Romam veniat quamprimùm. Secutus Ciceronis conſilium Marcellus Romam properabat, cùm in Urbe Græciæ interfectus eſt ab amico proditore, ut Ciceroni Sulpicius narrat epiſtola 12. *Etſi ſcio non.....*

Libri

Libri quinti prima epistola Metelli est ad Ciceronem atrox, & eò acerbior, quò brevior: cui Tullius respondet pluribus verbis, & humanioribus, in epistola secunda qua planè se purgat, ac vacare culpa docet (*Si tu &c. scribis ad me* .....) Haud minùs impigrè, ac sedulò commendat se, ac sua officia Crasso in epistola octava (*Quantum meum* ....) ejusque varias suspiciones, & criminationes diluit, ac suam in amicitia tuenda constantiam pollicetur. Commendaverat ei nescio quid Vatinius, cujus est epistola ordine decima: respondet sequentibus litteris, breviter, amicè, candidè: *Grata tibi*. Epistolam 12. ipse Cicero laudat: ac sane digna est quæ laudetur, & legatur tota: nam longior est, quàm ut exscribatur. Misit illam ad L. Lucejum, celebrem id temporis historicum, quem rogat ut res à se in consulatu gestas, memoriæ, ac posteritati prodat. *Coram me tecum* ....

Epistola 13. pulcherrimis verbis, & sententiis abundat. Respondet Lucejo Tullius, cujus litteras consolatorias acceperat. *Quanquàm ipsa* ..... Pulcherrima quoque, & omnibus eloquentiæ pigmentis culta est quæ sequitur: *Et si unus*; in qua Titium consolatur de filii morte. In decimaquinta consolatur Sestium de irrogato ipsi exilio, utque casum hunc fortiter ferat hortatur. Eandem constantiam in exilio fortiter tolerando suadet Fabio Epistola 16. *Etsi egomet*. Hortatur in decima septima Rufum, ut partes Pompeii sequatur: & in ultima Miscinium, ut litterarum studio tędium malorum præsentium leniat. *Grata mihi*.... Sunt illæ omnes litteræ plenæ rerum, & sententiarum: quales è Stoicorum disciplina Tullius hauserat, à Christianis moribus, & præceptis longè disjunctas.

Operę pretium foret proferre nonnullas Plinii, necnon Senecæ, epistolas, in quibus Romana spirat amœnitas, & elegantia, pari eruditione conjuncta, si operam hanc Typographi festinatio, & istius libelli brevitas ferre posset. Satìs nobis in

præ-

præsentia fuerit digitum quasi ad fontes intendisse. Intelliget Rhetoricæ candidatus impiger, ex hoc veluti specimine, de Tullianis litteris sumpto: quæ sit ars, & ratio Epistolæ conscribendę, sin verò inducat animum, è reliquis Tullii Libris aliquot selectas id genus epistolas in patrium sermonem vertere; deinde, spatio interposito, easdem Latinè reddere; næ ille Tullianam elegantiam, ac nitorem brevissimo tempore assequetur. Quod si earundem litterarum conficiat analysim, & summa capita, sententiasque exordii, confirmationis, & perorationis, ordine digerat; deinde materiam hanc informem, & osseam veluti compagem, verbis idoneis, tanquàm carnè, vestiat; demum quod ipse scripserit cum Epistola Tulliana, & exemplari suo, comparet, Ciceronianum paulatim combibet stylum, & aliis, à quibus doceatur, magistris, ac libris, facilè carebit.

EX SIMONE VEREPÆO.

DE TROPIS.

De Tropis dicturi quo progrediemur ordine?

1 DIcendum primò, quid ipse Tropus sit, & quid à Schemate differat.
2 Tum ipsius Divisionem ac species in Schematismo spectandas dabimus.
3 Tropos postremò singulos dilucidè, & breviter explicabimus.

Tu verò, ut aures attentas, & animum bene docilem hùc afferas, cura.

QUID IGITUR TROPUS EST?

Tropus est dictionis, vel orationis, à significatione propria in aliam, cum venustate commutatio,

Ut, Progenies viperarum, dicuntur per Tropum majorum suorum interfectores. Sic Piscatores hominum Translatè dicuntur Apostoli, cùm propriè dicantur Piscatores, qui pisces capiunt.

Quid differt Tropus à Schemate?

Differt à Schemate Tropus, quòd in Tropo mutatur vocis aut orationis significatio. Ut, Viperæ in exemplo superiori, non propriè significant, quod solent, serpentes; sed transferuntur ad parentum occisores, & homicidarum filios.

In Schemate verò non mutatur Significatio, sed variatur ejus Orthographia, Prosodia, Inflexio, Constructio, vel eloquendi forma, ut suo loco declarabitur.

Quo-

Quotuplex est Tropus? Duplex.

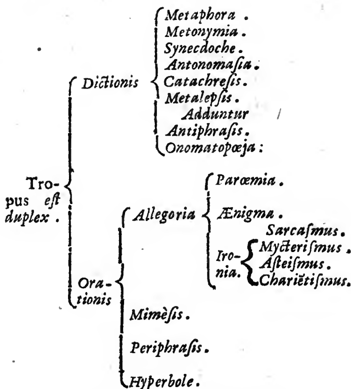
Dictionis, *cum mutatur unius vocis significatio, Vt Videre pro intelligere. Mars pro bello, Tectum pro domo, Apostolus pro Paulo.*

Orationis, *cum plurium verborum significatio mutatur. Vt, Lupus est in fabula, significatur adesse qui nobis adimat loquendi facultatem.*

Profer nunc Troporum Schematismum.

Tro-

QUID EST METAPHORA?

Metaphora, Latinè Translatio, dicitur cùm vocabulum à significatione propria ad non propriam per similitudinem aliquam transfertur.

Ut Videre pro Intelligere, Ut, Non vides, quid dicas.

Hìc vox à sensu corporeo transfertur ad animi intelligentiam.

Sic. Audire, pro, obtemperare. Neminem audit, ne patrem quidem.

Sitire honores, pro, expetere. Devorare molestiam, pro, perferre.

Sic cùm ignem voracem dicimus: cognatam significationem notamus raptim perdendi absumendique omnia.

Est

Est verò Metaphora Tropus cùm primis illustris, & Cicerone teste, veluti stella in oratione lucens; præstatque auctore Fabio, ne ulli rei nomen deesse videatur. Quò fit, ut inter Tropos non immeritò locum primum occuparit. Quapropter ut nullus hoc Tropo elegantior, nullusque in quovis scripti genere frequentior, ita ipsius natura ac vis diligenti studio investiganda discutiendaque est.

Quæ in Metaphoris igitur potissimùm observanda sunt?
1. *In qua voce sita sint.*
2. *Unde ducantur.*
3. *Quis ipsarum sit usus.*
4. *Quid in ipsarum usu cavendum sit.*

In quibus sunt sita Metaphoræ?

1 ***In nomine aliquo Substantivo***, ut Asinus, pro rudi.
Testudo pro tardo, Dama pro timido.
Lupus pro voraci, Vulpes pro callido.
Argus pro bene oculato & perspicaci.
Sic in scripturis sacris homines, interdum Dii, vel Angeli dicuntur,
Deus ipse Rex, Agricola, Pastor,
Item habere bracchium, manum, digitum &c.
2 *In Adjectivo, vel Epitheto*, ut Homo ferreus, pro, inexorabili.
Pectus adamantinum, quod flecti nequit.
Sic Florida ætas. Vorax flamma, Iratum mare.
Fortuna vitrea est, quæ cùm splendet, frangitur.
3 *In Verbo*. Avolat ætas, Ridet ager,
Vestitur humus, Parturit arbos; Sic Ringi pro Indignari.
Blaterare, Gannire, Grunnire, pro odiosa loqui.

Solitus est Cato allatrare Scipionem.

4 *In Participio*. Sopitos suscitat ignes. Incensus ira, Inflammatus cupiditate. In quibus adiicitur aliquid quod Metaphoram explicet.

Vnde ducuntur Metaphoræ?

Id doceat te subjecta tabella.

Metaphora est duplex.

- Propinqua, *cùm ad rem proximam fit deflexio in eodem genere. Vt à corporis*
  - *Sensu ad animum*
    - *À Visu.*
    - *Auditu.*
    - *Olfactu.*
    - *Gustu, vel*
    - *Tactu.*
  - *Gestu ad animum.*
- Remota, *cùm transitus fit ex uno genere ad aliud. ut*
  - *A bruto ad Hominem. Contrà*
  - *Ab animali ad non animal Contrà*
  - *Ab animali ad animal. Contrà*

A Corporis sensu ad Animum.

A Visu. Respicere, pro curam habere. Despicere pro contemnere, Suscipere pro venerari. Perspicere pro cognitum habere. Prospicere pro in posterum consulere. Connivere pro dissimulare, Cæcutire pro falli judicio.

Ocu-

Oculis ferre, pro vehementer amare.
Observari oculis, pro recordari.
Ab Auditu. Audire, pro obtemperare.
Cic. At vellem à principio te audisse amicissimè admonentem.
Terentius. An auscultem seni, idest, obtemperem.
Ab Olfactu. Subolere, pro suspectum esse, & tacitè rescifcere,
Olfacere, Odorari, pro deprehendere, Putere pro displicere.
A Gustu. Primis gustare labris, pro leviter attingere.
Sapit arrogantiam, Sapit hæresim &c.
Huc referuntur. Absorbere molestiam.
Concoquere odium, Evomere Iram, & similia.
A Tactu. Sentire, pro Intelligere.
Complecti vel exosculari, pro amare.
Huc illa spectant. Tangere ulcus, pro, movere dolorem.
Refricare cicatricem, pro renovare dolorem.
Sic Vulnus recrudescere dicitur, cùm animi molestia redintegratur.
Eodem modo Stupor, & Stupere per Metaphoram ad animum transferuntur, cùm propriè ad corpus spectent.
Sic dicimus. Animus meminisse horret.
Cùm horrere propriè sit Corporis.

A Gestu corporis ad Animum.

Exporrigere frontem, pro Exhilarescere.
Corrugare frontem, pro molestè ferre.
Contrahere frontem, pro severum ac tetricum esse.
Perfricare frontem, pro pudorem deponere.
Attollere supercilium, pro arrogantem esse.
Ponere supercilium, pro humilem esse.
Inflare buccas, pro superbum esse.

Exempla aliquot Metaphoræ Remotæ.

A Bruto ad hominem. Lupus pro voraci.
Ringi pro indignari, Nam propriè canum eſt;
Allatrare pro convitiari. Oblatrare pro obtrectare.
Blaterare, Gannire, Rudere, pro inſulsè loqui.

Hoc enim modo multa brutorum propria, per Metaphoram hominibus tribui poterunt.

Contrà. Ab homine ad brutum, Perfida vulpes.
Canorus Cygnus. Sic Picam, ſic Pſittacum loquacem eſſe dicimus.
Leonem ambitioſum, Canem aſſentatorem.

Ab animali ad non animal. Iratum mare.
Terra ſitit, Ager ridet, Arbos parturit. Et Parturiunt montes, Gaudet Parnaſſia rupes: Parietes & tecta proclamata pace Belgica, incredibili lætitia geſtierunt.

Contrà. A non animali ad animal.
Ut, Homo ſaxeus, Ferreus ſcriptor, Cor Lapideum,
Pectus adamantinum, ingenium plumbeum.
Vernat vel floret ætas,
Virgilius, Ambo florentes ætatibus.
Homo adhuc viridi ætate &c.

Ab Animali ad animal. Corvus inequitat ſui.
Sic, Paſcentes apes, dixit Virgilius.

Contrà. A non animali ad non animal.
Odium ſuppullulaſcit, Sylva ſcatet, Studia florent.
Boetius. Carmina quæ quondam ſtudio florente peregi.
Oratio fluit. Cic. Ex cujus ore melle dulcior fluebat oratio.
Sic negotiorum undas dicimus, Et Concionum fluctus, dixit Cicero.

Sic dicimus Contexere carmen, hiſtoriam, ora-

orationem; Cùm propriè dicamus Contexere fila, aut telam.

Fit porrò Metaphora, & aliis pluribus modis; ut quæ tam latè pateat, quàm Similitudo, quæ ex rebus planè omnibus duci poteſt, eſtque ipſius Metaphoræ veluti quædam explicatio.

Quid obſervandum in uſu Metaphoræ Remotæ?

Eam eſſe nonnunquam paulò duriorem, ac proinde Poetis, qui pro ſua licentia liberiùs hoc Tropo utuntur, magis eſſe uſui, quàm Oratoribus, niſi fortè in grandi orationis genere, ut in Orationibus Ciceronis, in Concionibus T. Livii, in Tragœdiis &c. ubi non ſingula verba, ſed orationis themata ponderantur.

Nam cùm res magna, & multiplex tumultuariè agitur, qualiſcunque Metaphora primùm in buccam venerit, eam mox abſque delectu proferemus, modò quod cupimus ſignificet, nè fortè impediatur ipſius orationis curſus; Non præmeditata enim, & ſubita Metaphora, ſi dura videbitur, tamen res, & tempus, & interdum locus eam excuſabit.

Scribentibus verò ea venia vix conceditur, niſi cogat fortè neceſſitas, ut apud Plinium, & rei ruſticæ ſcriptores, plurima morborum, & qualitatum in animalibus vocabula, transferuntur ad arbores, fruges, plantas, & ſimilia inanimata.

Metaphoræ quis eſt uſus?

1 Conducit ea plurimum ad locupletandum verborum Copiam, & ad orationem varietate quadam exornandum. Ut cùm primum aliquid propriè, ac deindè per Metaphoram profertur. ut, Mirè callidus eſt, Vulpes eſt.

Omnes te venerantur, Omnes te suspiciunt. Estote hilares, Exporrigite frontem.

2 Ad orationis gravitatem, energiam aut emphasim; ut, Inceditur vel inflammatur ira, significantius est, quàm Valde irascitur.

Sic Cicero Inflammari cupiditate, Incendi gloria, significantius dixit, quàm gloriæ esse cupidum. Item ardet cupiditate, majorem habet emphasim, quàm Summopere cupit.

Sic dicimus, Nullæ opes istius famem explere possunt.

Charybdis & Oceanus non tam multa absorbere potuerunt quàm Antonius, Et Virgilius, Invadunt urbem vino somnoque sepultam. Minus fuisset, si dixisset, sopitam.

3 Ad orationis ornatum, vel delectationem, ut, Lumen orationis, Flumen eloquentiæ, Studia florent, Oratio fluit, Flos ætatis, Tempestas pacis, Procella temporis, Seges ac materia gloriæ, Pernicies ac pestis totius reipublicæ.

4 Adhibetur non raró Necessitatis causa, Sic rustici gemmam dicunt in vitibus, & vites gemmare.

Agros sitire, Segetes lætas, Luxuriosa frumenta.

Sic homo durus, vel asper dicitur, quia nulla suppetit vox propria, qua affectionem illam rectius explicemus.

Pedem in sede vel mensa dicimus, quòd desit vocabulum proprium.

5 Omnium verò maximè conducunt Metaphoræ ad tegendas res obscœnas, quas Metaphoris, aut vocabulis honestioribus velare, aut circumloqui oportet. Impudicas enim, fœdas, & obscœnas voces decet ab omni Christianorum sermone procul esse semotas, ne quam fortasè turpitudinis cogitationem mentibus ingerant.

Quid in usu Metaphoræ præcipiunt esse cavendum?

1 *Primùm.* Ne ubi cœperis per Metaphoram loqui, ab ea statim recedas, Ut, Si dicas, Amicos, fucatos similes esse hirundinibus, quia ineunte æstate advolant, & apparente hyeme abscedunt; non perstas in Metaphora, quia hirundinum est avolare.

2 Ne rebus tribuantur verba, quæ iis non conveniunt, ut ineptè dixeris, Illotis manibus aggredi, Et, Attingere illotis pedibus; Ubi verborum significatio cum re non convenit, Nam aggredi non convenit manibus, nec attingere pedibus.

3 Ne nimiùm sint duræ, Qualis est illa, Respublica castrata morte Camili, Item Caperare frontem, Conspuere alpes nive.

4 Nè verbum translatum angustius sit, quàm fuisset proprium, ut, Quid est obsecro quod te adiri abnutas, Melius esset, vetas, aut prohibes.

5 Ne nimiùm crebræ sint in eadem præsertim specie. Nam ut modicus, & opportunus Metaphorarum usus orationem mirè illustrat: Ita frequens valdè obscurat, & tædio complet, Continuus etiam exit in ænigmata. Modicè igitur, & circunspectè est utendum Metaphoris, potissimùm in epistolis, & brevibus oratiunculis.

6 Cavendum in oratione soluta, ne quis inconsultiùs iis utatur, quæ magis Poetam, quàm Oratorem deceant. Non enim Poetis cum Oratoribus undique convenit, Poetæ enim metri necessitate coacti, omnibus ferè promiscuè utuntur, ut quibus interdum, & ipsa vitia virtuti dantur, At Oratoribus non eadem est licentia.

7 Postremò cavendum, ne fortasse nimis remotè petantur. Ut pro, Charybdis bonorum, voraginem potius dixeris.

Et Syrtim Patrimonii, libentiùs ſcopulum ;
Faciliùs enim mentis oculi feruntur ad ea, quæ oculorum ſenſu, quàm quæ aurium, percipiuntur.

Si tamen vereare, ne paulò durior Translatio videatur, licebit eam verbo aliquo præpoſito non nihil lenire hoc modo.
Ut ita dicam. Si mihi ſic loqui liceat.
Si licet, vel, Si ita fas eſt dicere.
ut, Olim M. Catone mortuo Senatus, ut ita dicam, pupillus extitit.
Omitte, ut ita dicam, & duriuſcula videbitur Metaphora.

QUID EST METONYMIA ?

Metonymia, ſeu Denominatio, eſt cùm res una per aliam vicinam intelligitur, ut

Nihil convenit Muſis cum Marte, ideſt, Litteris cum bello.

Hìc nomen pro nomine; ſeu vocabulum vicinum, pro vicino ponitur.

Oratores vocant Hypallagen, vel nominis tranſmutationem.

Dic explicatiùs. Quibus modis ſit Metonymia ?

1 *Inventor pro re inventa* ponitur, ut Bacchus pro vino.

Ceres pro frumento, Minerva pro ſapientia.
Neptunus pro mari, Venus pro libidine.
Chriſtus pro lege nova: Moyſes pro lege veteri.
Ut Apoſtolus ad Corinthios. Quamdiù legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum.
Vulcano dicare, eſt igni committere.
Vario Marte pugnare, ideſt, bello, cui Mars præeſt.

2 *Continens pro re, quæ continetur.*

Ebi-

Ebibere cyathum, pro vinum è cyatho.
Civitas benè morata, pro civibus.
Plato doctissimus Græciæ, pro, omnium Græcorum.
Cicero. Armis Italia vinci non potest, nec Græciæ disciplinis.
Roma bibit Tyberim, veluti Germania Rhenum.
pro Italis, Græcis, Romanis, Germanis.
Felix sæculum, pro hominibus illius sæculi.
In sacris. Littera occidit, pro, Lex occidit.

3 *Contentum pro re continente.*

Virgilius. Vina coronant, pro vasis, quibus continetur.
Vicinus ardet, pro, Domus vicini.
Virgilius. Jam proximus ardet Ucalegon.
Hominem pro domo posuit.
De sene gustavit, id est, de pecunia senis.
Terentius. Hunc comedendum vobis propino; pro, hujus bona.
Idem. Eamus ad nos, pro, ad ædes nostras.
In quibus Possessor pro re possessa ponitur.

4 *Ex effectu causa efficiens* intelligitur.

Pallida mors, quòd membra efficiat pallida.
Sic apud Virgilium, Pallentes morbi, quòd pallorem inducant.
Hyems desidiosa, frigus pigrum.
Hilaris adolescentia, Audax juventus.
Tristis senectus, Cæca vel præceps ira.
Inconsultus amor, Inverecunda nox.
Virgilius. Mœstumque timorem pellite.

5 *Dux ponitur pro iis, qui Duci subsunt.*

Hannibal cæsus est, Cæsar vicit Gallos.
Hoc est, Hannibalis, &, Cæsaris miles.

6 *Auctor pro opere.*

Cicero Latini sermonis studioso semper habendus in manibus.
Virgilius magno venditur.
Sic dicimus, In Paulo facilè omnes Poetarum figuras, & ornamenta deprehendi, idest, In epistolis Paulinis.

7 *Signum pro re signata.*

Ut toga pro pace ponitur, erat enim pacis insigne.

Ut, Cedant arma togæ, id est, bella paci.

Gladius pro Magistratu, Sceptrum pro Regno.

Fasces, & secures, pro Imperio Consulari.

Lilium pro Francis, Aquila pro Cæsarianis.

Crux, pro ipsis Christianis.

8 *Facinus pro eo qui designavit.*

Scelus, pro homine scelesto. Terent. Ubi illic scelus est, qui me perdidit.

Sacrilegium pro sacrilego. Avaritia pro avaro.

Animadvertere in peculatum, pro, In peculatorem.

Quæ in Metonymia sunt observanda?

1 Cum hic Tropus sit magis Poeticus, quàm oratorius, cavendum esse docent, ne in hujusmodi Poeticas Denominationes in oratione soluta delabamur, quæ in ea vitiosæ sint. Quod usus, & Scriptorum lectio nos doceat necesse est.

2 Ne ita longè recedamus ab usu doctorum, ut in Acyrologiam, & obscuritatem incidamus.

3 Quòd Metonymia conducat non solùm ad orationis copiam, sed etiam ad ejusdem venustatem, & elegantiam; Quod ipsi cum Metaphora, & multis aliis commune est.

QUID EST SYNECDOCHE?

Synecdoche sive Intellectio, dicitur cùm aliud ex alio quocunque modo intelligitur.

Ut, Mechlinia bibit Diliam, id est, aquam ex Dilia haustam.

Quot

Quot modis fit Synecdoche?

Octo.

1 *Ex uno plura intelligimus.*

Virgilius. Hostis habet muros, pro, hostes.

Idem. Uterumque armato milite complent, pro, armatis militibus.

Livius. Romanus prælio victor, pro Romani victores.

2 *Ex pluribus unum.* Cicero.

Populo imposuimus, & oratores visi sumus. pro, Ego imposui, & visus sum, nam de se tantùm loquitur.

Item. Cicerones, Platones, & Augustini. pro, Cicerone, Platone, Augustino.

3 *Ex parte totum.*

Tectum, pro domo, Puppis pro navi.

Ridiculum seu lepidum caput, pro homine, &c.

In sacris. Omnis anima subdita sit potestatibus.

idest, Omnis homo. Et

Octo animæ fuerunt in arca Noè, idest Octo homines.

4 *Ex toto partem.*

Cœlum rubet, idest, certa aliqua cœli pars.

Nunc formosissimus annus, id est, pars anni.

Fontemque ignemque ferebant, pro, Aquam haustam ex fonte.

In sacris, Tulerunt Dominum meum, inquit Magdalena.

idest, Corpus Domini.

5 *Ex Specie genus,*

Pontus ambit terram, pro, Mare ambit terram.

Virgilius, Acheloja pocula, pro quovis fluvio posuit.

Iracundior Hadria, pro quovis tempestuoso mari.

Sic Auster, vel Eurus sæpè pro quovis vento ponitur.

6 *Ex Materia rem confectam.*

Deest mihi argentum, idest, pecunia.

Ovidius. Fixit sua pectora ferro, ideft, gladio.

7 *Ex Præcedentibus sequentia.*

Subdidit equo calcaria, pro, velociter cucurrit.

Virgil. Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci, pro, imminet jam vespera.

8 *Quoties alterum ex altero quocunque modo intelligitur.*

Vixerunt, pro, mortui jam sunt.

Virgilius. Fuimus Troes, pro, Jam actum de nobis est.

Ovidius. Nos quoque floruimus, hoc est, quondam felices fuimus.

Propertius. Et Thebæ steterant, altaque Troja fuit.

pro, Subversæ sunt jam Thebæ, & Troja diruta est.

Quid in Synecdoche præcipitur observandum?

Quòd ipsius usus uberior, & frequentior sit Poetis; Oratoribus verò rarior. Ut enim soluta oratio, Mucronem, vel ferrum pro gladio, & Tectum pro domo recipit, Ita non puppim pro navi, Nec abjetes pro tabellis, Nec pro equo quadrupedem.

QUID EST ANTONOMASIA?

Antonomasia, Pronominatio, est nominis permutatio.

Ut, Urbs pro Roma. Apostolus pro Sancto Paulo.

Quot ea fit modis? Quinque.

1 *Cùm Patronymica* ponuntur loco propriorum, ut

Pria-

Priamides pro Hectore, aut alio quopiam Priami filio.
Romulides, pro certo Romano, à Romulo primo eorum Rege.
Cecropides, pro Atheniensi, à Rege eorum Cecrope.
Pelides, pro Achille, Pelei filio.

Et in Plurali. Priamidæ vel Dardanidæ, pro Trojanis.
Romulidæ pro Romanis, Pierides pro Musis.

Observandum verò, Pronominationes hujus Primi modi, Poetis tantùm esse permissas, ut quibus solis in carmine Patronymicis uti concessum est.

2 *Cùm appellativum aliquod, Studii, artis, officii, aut dignitatis*, per Excellentiam, Proprii loco ponitur, ut
Servator, pro Christo Jesu.
Apostolus, pro Paulo, Deipara, pro Maria.
Philosophus, pro Aristotele. Orator, pro Cicerone.
Poeta, pro Virgilio. Scriptura, pro sacris literis.
Urbs, pro Roma. Senex, pro hero, apud Terentium.
Gnomographus, pro Catone.
Epigrammatographus, pro Martiale.

3 *Cùm Proprium loco Appellativi, Affectum, seu Proprietatem significantis usurpatur*.
Crœsus, pro fortunato ac divite: Irus, pro paupere.
Curius, pro homine frugi. Cato, pro gravi ac sapiente.
Aristides, pro justo. Job, pro patiente.
Thraso, pro glorioso. Epicurus, pro voluptario.
Sardanapalus, pro molli. Thersites, pro deformi.
Epimenides, pro somnolento. Verres, pro fure.
Ulysses, pro versuto ac doloso. Stentor, pro clamoso.

Pha-

Phalaris, idis, pro crudeli, Unde Phalarismus, pro immani crudelitate.

4 *Cùm Gentium nomina pro ipsarum ponuntur Attributis.*

Cretensis, pro vano ac mendace.
Pœnus, pro perfido. Asotus, pro luxui dedito.
Pygmæus, pro brevi. Cares, pro vilibus militibus.
Scytha, pro aspero, & inhumano.

5 *Per Possessiva quædam Propria.*

Saturnius, pro Jove. Saturnia, pro Junone.
Cyllenius, pro Mercurio. Tyrinthius, pro Hercule.
Cynthia, pro Diana. Cytherea, vel Cypris, pro Venere.
Andria, pro Chryside apud Terentium.

Quid differt Antonomasia à Metonymia?

Metonymia ferè rerum est.
Antonomasia plerumque Personarum.
Ut cùm nomen Proprium, vel huic certè inhærens Proprietas, pro communi ponitur.
Plurimùm verò hæc confert figura, ad orationis, tùm copiam, tùm etiam gravitatem.

QUID EST CATACHRESIS?

Catachresis est verbi abusio, cùm propter Necessitatem, ubi, Proprium deest, adoptamus Improprium aliquod simile, vel propinquum, ut Folia librorum, cùm propriè sint arborum.
Sicarius, qui cædem commisit quocunque telo.
Parricida, pro eo qui matrem, fratrem, aut propinquum occiderit.
Quia Matricida, Fratricida non fatis Latinè dicuntur.
Vir magnus, pro eo, qui ingenio, & virtute pręstat.
Sic apud Virgilium. Equum ædificant.
Et Horatium. Equitare in arundine longa.

Huc

Huc spectat, Cùm vitiis dantur nomina.

Virtutum, propter similitudinem. Ut Fortitudo, pro temeritate.

Magnanimus pro superbo.

Vel contrà. Avaritia pro parsimonia, &c.

Quotuplex est Catachresis? Duplex.

Orationis solutæ scilicet, & Ligatæ.

Soluta, quæ fermè fit Necessitatis causa.

Cùm scilicet defectu vocis propriæ, simili, & vicina abutimur.

Ut, Piscinam dicimus in qua lavamus, nec pisces insunt.

Pyxides dicimus cujuscunque sint materiæ.

Huc refertur, cùm dicimus, Oratio magna, vel grandis.

Pauco uti sermone. Vires hominis breves sunt, pro, parvæ.

Impropria sunt hæc, Nam Orationem, sermonem, vires, & hujusmodi metiri non possumus.

Ligata, Cùm Poetæ citra necessitatem, sed vel metri gratia, vel licentia quadam Poetica, solent in iis rebus, quibus sua non desunt nomina, vicinis potius uti, quod in prosa non nisi necessitate permittitur.

Sic Virgilius dixit lætas segetes,

Argutum caput, Argutos olores.

Ædificant equum, Sperare dolorem, pro timere, &c.

Quid Catachresis differt à Metaphora?

Catachresis fit ubi verum, ac proprium vocabulum deest.

Metaphora Proprium commutat alieno.

Poetæ tamen solent etiam in iis rebus, quibus sua nomina sunt, abusivè potiùs vicinis uti, quàm propriis.

Immò, & Oratores nonnunquàm utuntur Ca-

tachresi de industria, ut cùm pro Temeritate dicunt audaciam, vel fortitudinem.
Pro Avaritia frugalitatem, vel parsimoniam.
Et hominem avarum appellant frugalem, Superbum, magnanimum.

Quod verò spectat ad Usum hujus figuræ, observandum, eam esse frequentem in explicandis Artibus, & Disciplinis, quibus sua etiam abusiva vocabula sunt permittenda.

Sic etiam in Theologia, sunt, Fides, Justificatio, Lex, Caro, Spiritus, Gratia.

In Jure, sunt Adoptio, Arrogatio, & alia quàm plurima.

QUID EST METALEPSIS?

Metalepsis, vel Transumptio, est cùm quasi gradatim itur ad illud, quod verbis ostenditur.
Tropus est, ut rarissimus, ita maximè improprius, & Poeticus.
Virgilius. Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.
Hìc per aristas, spicæ; per spicas, messes; per messes, æstates; per æstates, annos intelligimus.
Idem Æneidos 5. Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.
Et, Æneidos primo. Speluncis abdidit atris.
Ex nigrore obscuræ, & tenebrosæ, Ex tenebris profundæ intelliguntur.

Metalepsis quibus potissimùm est usui?

Poetis magis, quàm Oratoribus, Et Græcis sæpius, quàm Latinis. Nam si hac utaris figura in oratione soluta, obscurior erit sermo, & intellectu difficilis. Quamobrem non tam est necessaria, quàm affectata. Ipsius igitur cognitio magis eò spectat, ut sciamus ubi, & qua ratione Poetæ verbis transumptis usi sint, quàm ut ipsi hac libertate utamur.

Quin etiam cùm Metalepſis cauſam oſtendat ex effectu, videtur ad Metonymiam referri poſſe. Sed in Metonymia brevius, In Metalepſi verò Effectus cauſam longiùs ſignificat, quia per gradus tandem ad eam pervenit.

Exodi 14. Egreſſi ſunt excelſa manu, hoc eſt, alacres, læti, & benè ſperantes, qui enim læti ſunt, manus elevant.

QUID EST ANTIPHRASIS?

Antiphraſis eſt, cùm vox aliqua pro contraria ponitur.

Ut, Bellum dicitur, quòd minimè bellum ac bonum ſit.

Lucus, quòd minimè luceat. Parcæ, quòd nulli parcant.

Hac ratione, Nanum appellamus Athlantem.

Ignavum Herculem. Hebeten acutum. Fuſcum candidum.

Sic B. Hieronymus quendam per Antiphraſin Vigilantium vocat, cùm veriùs fuerit Dormitantius.

Et Græci Scholam quaſi otium dicunt, Et Latini Ludum literarium, cùm nihil ab omni ludo magis abhorreat.

Porrò cùm Antiphraſis ſit quaſi unius verbi Ironia, à nonnullis quaſi Ironiæ ſpecies, Orationis Tropis annumeratur.

Differt tamen ab Ironia, quòd hæc pronunciando ſignificationem mutet, & quid velit intelligi, indicet.

Antiphraſis verò non voce pronunciantis ſignificet contrarium, ſed ſuis tantùm verbis, quorum origo eſt contraria.

QUID EST ONOMATOPOEJA?

Onomatopœja est nominis rei alicujus novæ confictio.

Id plerumque fit, cùm in aliis, tum potissimum in rebus sonantibus, quibus, si nomen desit, fingimus plerumque ex ipsarum sono.

Ut Taratantara, pro clangore tubæ.
Bombarda, pro tormento bellico.

Huc & ista spectant verba.

Vagire, Mugire, Hinnire, Rugire.
Rudere, Balare, Crocitare, Coaxare, &c.

In quibus duæ vocales, similes sunt vocibus confusis, à quibus verba deducuntur.

Sunt etiam nonnulla desumpta à collisione rerum inanimatarum, ut Tinnire, Stridere, Sibilare, &c.

Ad Onomatopœjam quoque referunt verba, quę alienorum morum, aut doctrinæ imitationem significant, Quorum alia ducuntur à moribus hominum, alia à moribus bestiarum.

Hominum. Platonissare, Patrissare, Cretarizare, Syllaturire, Rhetoricari, Philosophari, Poetari, Græcari, Theologari, &c.

Bestiarum. Cornicari, Bovinari, Caprissare, Coaxare, &c.

Sed tamen hoc vocum genere, rarò & cum magno judicio utendum est, ne fortè novi verbi assiduitas odium pariat.

Nam quamvis rebus novis, nova liceat imponere vocabula, sunt tamen hæc ipsa duriora, donec multò doctorum usu sint recepta, approbata, & quasi facta Romana, Cujusmodi sunt hæc sequentia. Sibilus, Grunnitus, Mugitus, Vagitus, Tinnitus, & alia quæ pro tempore, & rei necessitate à doctis cunficta sunt, longoque jam usu recepta, & approbata: quibus, si quis commodè utatur, & rarò, non modò non offen-

det

det novitate, sed orationem etiam exornabit.

Cùm verò Latini in effingendis vocabulis sint Græcis multò infeliciores, non temerè quævis effingenda sunt, sed sequenda est analogia, & consueta derivandi ratio, ut Scripturio, Epicurisso, Poetor, &c.

Sed hac de re Ciceronem, Horatium, Jacobum Strebæum, aut Joannem Herbetium in consilium adhibe.

Quamvis autem Onomatopœja inter Tropos ponatur, & Græcis inter maximas sit habita virtutes, propriè tamen Tropus non est, cùm nec mutet, nec transferat vocis significationem: Sed rei anonymæ novum affingat vocabulum, eoque modo differt à Catachresi.

Atque hactenùs de Dictionum Tropis à nobis dictum sit.

Prosequamur igitur nunc reliquos.

QUIS EST TROPUS ORATIONIS?

Orationis Tropus dicitur, cum non unica tantùm dictio, sed tota ipsa oratio aliud verbis, aliud sensu præ se fert, Cujus species supra in Schematismo recensuimus.

QUID EST ALLEGORIA?

Allegoria, Latinè Permutatio, vel Inversio, est perpetua quædam, seu continuata Metaphora, Cùm videlicèt tota oratio aliud verbis, aliud ipso sensu præ se fert, hoc est, aliud dicit, aliud significat.

Ut cùm dicimus, Flamma fumo est proxima; Allegoria est qua significatur tempestivè cavendum esse periculum.

Terentius. Ovem lupo commisisti, hoc est, illi commisisti, à quo maximum immineat periculum.

Vino vendibili nihil est opus suspensa hedera, hoc

hoc est, Res per se laudabilis, nulla eget commendatione.

Adversus Cretensem Cretizare. Cum mendace mendaciis, cum perfido perfidia, cum subdolo uti dolo.

Quæ sunt in Allegoria observanda?

1 *Primùm*, Quod Allegoria hoc differat à Metaphora, quòd hæc sit unius dictionis, Illa verò totius orationis.

Ut Ægyptus pro mundo, Metaphora est.
Sed Ægyptum egredi, pro, mundum relinquere, est Allegoria.
Sic canis pro infideli, & impio, Metaphora est.
Sed nolite sanctum dare canibus, Allegoria.

2 Quòd Allegoria crebrò fiat ex Proverbiis, vel sententiis proverbialibus, ut ex superioribus exemplis facilè intelligitur.

3 In Allegoriis est observandum, ut ex quo genere Translationis cœperis, eodem & desinas. Ne cùm initium cœperis à tempestate, incendio, aut ruina finias, sed ea adhibeas, quæ tempestati conveniant, non incendio, vel ruinæ, ne fortè Horatianum illud locum habeat in arte Poetica: Amphora cœpit ubi institui, cur urceus exit?

4 Quòd Allegoriæ, ut frequentissimus, ita etiam pulcherrimus usus sit, ut quæ orationem non solùm illustret, hoc est, splendidiorem, & ornatiorem efficiat, sed eandem etiam eleganter extendat, ut docet Octava orationis variandæ ratio per Verborum copiam.

5 Quòd Allegoriæ frequentissimus sit usus, non solùm in scriptis profanis, sed in ipsis etiam sacris literis, Exemplum habes illustre Matthæi 3. Cujus ventilabrum in manu ipsius, & purgabit aream suam, & colliget triticum in horreum suum, paleas autem igni comburet inextinguibili.

Hìc aliud intelligi debet, quàm tota verborum significatio poscit, nempè Christum judiciaria potestate, quam à Patre accepit, in extremo judi-

judicio ſegregaturum pios ab impiis; piis donaturum æternam Beatitudinem; Impios condemnaturum ad æternos cruciatus.

Hùc ſpectat Parabola de Vinea, De eo qui incidit in Latrones, De navicula fluctuante, De ſeminante ſemen ſuum.

Quin etiam videmus ipſos Prophetas de induſtria hac ſe figura cùm primis oblectaſſe, ut apud quos multæ ſunt Allegoriæ de Chriſto, & Eccleſia &c.

6 In uſu ipſius Allegoriæ maximè eſt vitanda obſcuritas, quare Oratoribus eſt familiare ſimilitudinem frequenter explicare. Sed de Allegoria nimis multa; nunc ipſius explicemus ſpecies.

QUID EST PAROEMIA?

Paræmia eſt dictum aliquod celebre vulgò tritum, & ſcita aliqua novitate inſigne; Latinis nunc Adagium quaſi circumagium, auctore Varrone, quòd paſſim per ora hominum obambulet; Nunc Proverbium dicitur, quaſi verbum omnibus commune, ideſt, Sententia quæ quaſi in omnium verſetur ore, ut

Sus Minervam, Proverbium, quo utimur cùm indoctus doctum docere cupit.

Mali corvi, malum ovum, ideſt, mali parentis, malus filius: Seu, malæ voluntatis mala actio.

Tota erras via, vel toto cœlo, ideſt, Vehementer aberras.

Lumen infers ſoli, ideſt, rem probas evidentem.

Quæ in Paræmiis obſervanda?

1 Ad Paræmię rationem requiri, ut ſit dictum celebre vulgò jactatum, unde hoc nominis apud Græcos obtinuit, quòd paſſim per ora hominum obambulet.

2 Ut à communi ſermone novitate aliqua diſcer-

ſcernatur, aut antiquitate pariter, & eruditione commendetur.

3 Quod ad uſum ejus ſpectat, eam tum epiſtolis, tum familiaribus colloquiis, non parum afferre venuſtatis, & jucunditatis, & ſi opportunè accommodetur, & caveatur ejus affectatio, ſeu crebrior uſus. Parit enim obſcuritatem aliquam, quæ repugnat orationis perſpicuitati. Licet tamen mollire nonnihil, hujuſmodi loquendi formulis.

Ut ajunt. Quod dici ſolet.

Ut vetus habet proverbium. Ut eſt in veteri proverbio.

Hujus etiam uſus in Sacris litteris eſt creberrimus, ut

Canis ad vomitum rediens.

Colantes culicem, & glutientes camelum.

Durum eſt contra ſtimulum calcitrare.

Modicum fermenti totam maſſam corrumpit.

In his porrò colligendis, & explicandis, præter Chiliadum collectores, ſedulam jamdiù navant operam, apud Mechlinienſes Jacobus Suſius, & Gandavenſes Franciſcus Goethalſius, ambo excellenti ingenio, & recondita eruditione præſtantes viri, ille nobilis, hic Juris Doctor.

QUID EST ÆNIGMA?

Ænigma eſt obſcura quædam Allegoria, cujus ſententia quaſi conjecturis quibuſdam indaganda eſt, ut

Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me.

Quod dicitur de glacie ex aqua concreta, & in eandem rurſus reſoluta.

Virgilius. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo.

Treis pateat cœlum ſpacium non amplius ulnas.

Quod contingit in puteo.

Ubi clariſſimè venditur aqua? Apud œnopolas.

Sunt apud Prophetas, & in Apocalypſi, quàm plurima Ænigmata.

Sic

Sic apud Ethnicos scriptores sunt Deorum & Sibyllarum oracula.

Est alioqui hic Tropus Poetis, quàm Oratoribus usitatior; quem licèt Quintilianus vitiis annumerandum existimet, quòd dilucidè dicere, virtus sit: Ejus tamen usus sæpè Virtutis nomen apud doctos meretur, apud quos Ænigmatis uti non omninò vitiosum existimatur, Immò ne tum quidem semper, si vulgo loquare, eique etiam quædam vestiganda relinquas.

QUID EST IRONIA?

Ironia, quam Illusionem vocant, est sermo significans contrarium ei, quod dicitur. Vel est quædam sermonis illusio, quæ frequenter non tam ex verbis, quàm ex pronunciatione, risu, aut ipsa rei natura intelligitur, ut

I nunc, & rebus nimiùm confide secundis.

Terentius. Id populus curat scilicet.

Idem. Huic mandes, si quid rectè curatum velis.

Idem. Ille autem bonus vir, nusquàm apparet.

Idem. Heus tu bone vir, curasti probè.

Cicero. Quid ais bone custos, defensorque provinciæ?

Virgilius. Scilicet is superis labor est.

Idem, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis.

In Sacris 3. Reg.18. Clamate voce majore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.

Sic Matth.26. Dormite jam, & requiescite. ubi gravissima, & acerbissima, querela significatur.

In Ironia quid quæso jubes observari?

1 Quòd maximam habeat posita suo loco gratiam.

Dele-

Delectat enim acumen in falsè dictis: Et
Tecta vituperatio semper venustior est, quàm apertum convitium.

2 Quòd oratio sumpta Ironicè, nisi suo quodam modo proferatur, prorsus frigeat. Immò hanc nisi pronunciatio, vultus, ac gestus adjuverint, confiteri videbitur quod negare contendit.

Et sæpè laudantis oratio videbitur, quæ vituperantis sit, aut irridentis.

3 Observandum est, quasdam esse particulas Ironiæ ostendendæ appositissimas.

Nempe, Scilicet, Videlicet, Verò, Quasi verò, Credo, Sanè, Ita sanè, & his similes. Tu nunc progredere ad quatuor Ironiæ species.

QUID EST SARCASMUS?

Sarcasmus est Irrisio, aut jocus quidam amarus, qualis cùm victor victo, vel hosti insultat.

Virgilius. I nunc, & verbis virtutem illude superbis.

Sic Judæi Christo insultabant dicentes, Ave Rex Judæorum.

Et, Si filius Dei es, descende nunc de cruce, Matth.27.

Et David Speravit in Domino, eripiat eum, &c.

Et illud. Ecce magister ille somniorum venit.

QUID EST MYCTERISMUS?

Mycterismus, est simulata quidem, sed non latens derisio, Sed veluti quædam subsannatio, qualis cùm aliquid suspenso, & contracto naso fastidimus.

Exodi 14. Forsitan non erant sepulcra in Ægypto.

Hujusmodi verò subsannatio, gestu magis quàm verbis ostenditur, unde vix potest ipsius ullum præscribi exemplum, nisi facto edatur.

QUID

QUID EST ASTEISMUS?

Asteismus est urbanus aliquis, & facetus jocus; sed plerumque longiùs petitus, quales sunt sales, & dicacitates disertorum.

Virgilius. Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mevi.

hoc est, Qui Bavium malum poetam amat, etiam Mevium illo pejorem amare poterit.

Atque idem junget vulpes, & mulgeat hircos. hoc est, faciat quæ prorsus absurda sunt.

QUID EST CHARIENTISMUS?

Charientismus est, cùm dura, & acerba dicta gratiosis verbis molliuntur.

Ut si iratum, vel perturbatum lenire cupias, dices cum Terentio, Bona verba quæso.

Quibus verbis Davus pristinum deprecans, herum verbis lenire studet, quasi dicat, Bene ominare, vel ominata loquere. Ominare melius. Dii meliora, Prohibeat hæc Deus.

Utimur præcipuè hoc Tropo; ubi hominem ira commotum, ac perturbatum verbis lenire cupimus. Nam responsio mollis, aut lepida, frangit iram.

QUID EST MIMESIS?

Mimesis est imitatio sermonis, morum, vel gestuum alicujus.

Terentius: Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? Heus proximus sum egomet mihi.

Versatur autem hæc Figura in Dictis, & in Factis.

In Dictis, Terentius in Eunucho. Ast ego nesciebam quorsum tu ires, parvula hinc est abrepta, eduxit mater pro sua Soror dicta est, cupio abducere, ut reddam suis.

Quæ verò in Factis versatur, Hypotyposi vi-

cina est, vel ad secundam Dialogismi significationem pertinere potest.

QUID EST PERIPHRASIS?

Periphrasis, Circuitio, vel Circumlocutio, cùm pluribus verbis explicatur, quod uno, vel paucioribus dici poterat, ut oratio sit vel plenior, vel significantior.
Humanæ Salutis assertor, pro Christo.
Virgo Deipara, pro Maria.
Gentium doctor, pro Paulo.
Natale solum, pro patria.
Aderit jam frigidus annus, pro hyeme.
Ovium teneros depellere fœtus, id est, agnos.
Sic Periphrasticos dixeris. Scipionis prudentia Carthaginis opes fregit, pro, Scipio Carthaginem delevit.

Quot modis fit Periphrasis?

Quatuor.

1 *Cùm Patria, Secta, Facinus*, aut simile quiddam, Proprii nominis loco ponitur. ut
Poeta Mantuanus, pro Virgilio. Vates Venusinus, pro Horatio.
Peripateticæ scolæ princeps, pro Aristotele.
Voluptatis assertor, pro Epicuro.
Monstrorum domitor, pro Hercule.
Romanæ conditor urbis, pro Romulo.
2 *Fit per Etymologiam*, quando scilicet rationem, aut originem nominis interpretamur, quę dicitur Definitio Grammatica.
Tale fuerit, si dicas, Ars litteraria, pro Grammatica.
Qui summum tenet Imperium, pro Imperatore.
Sapientiæ amator, pro Philosopho.
Qui de Deo, & rebus Divinis disserit, pro Theologo.
Lætus ac salutaris nuntius, pro Evangelio.

3 *Fit*

3 *Fit Notatione*. quam vocant Definitionem Rhetoricam, cùm res aliqua describitur per sua Accidentia, Seù cùm notis ac signis quibusdam rem aliquam describimus. Ut si pro molli dicas. Caput uno scalpit digito, Id unum cavet homo mollis, & effœminatus, ne comam studiosè compositam perturbet.

Pro Chirurgo, Qui vulnera panniculo abstergit.

Pro Salsamentario. Cubito se emungit, Salsamentarii enim manibus salsugine oppletis narium mucorem cubito solent abstergere.

Sic Ciconia describitur. Candida venit avis longis invisa colubris.

4 *Finitione*, quæ nihil est aliud, quàm Definitio Dialectica, Cùm videlicet, quid res ipsa sit, ostenditur.

Ut si pro homine dicas, Animal rationis particeps.

pro Bruto, Animal rationis expers.

Pro Rhetorica, Ars benè dicendi.

Pro Peculatore, Qui civitatis ærarium compilavit.

Pro Tyranno, Qui vi leges, ac civium libertatem opprimit.

Quibus de causis utimur Periphrasi?

1 *Causa Necessitatis*, Cùm rei nullum est nomen inditum, aut ipsum ignoratur.

Tum enim præstat Circuitione uti, quàm statim novum aliquod vocabulum configere.

Ut, Vicini nostri filius Lovanium migravit, si ipsius nomen ignores.

Eadem ratione utimur ea in genere glossematico, cùm obscuriores Scriptorum loci explicantur.

Ad hæc in conversionibus bonorum Auctorum, quibus propter verborum penuriam succurrendum est.

2 *Vt vitetur Æschrologia*, hoc est, ut turpia, &

dictu deformia honestioribus verbis operiantur: ut, Alvum exonerare, vel, Ire ad requisita naturæ pro cacare. Reddere lotium vel urinam, pro mejere, ubi Periphrastica honestiora sunt, quàm propria.

3 *Copiæ, vel ornatus gratia*, idque potissimùm apud Poetas, apud quos reperias pulcherrimas Periphrases Anni; Mensis, Diei, Noctis, Veris, Æstatis, Hyemis, Matutini, ac Vespertini temporis, aliarumque rerum complurium; Invenias & apud Oratores, sed astrictiùs, & rariùs quàm apud Poetas.

Quamobrem istius Figuræ usus moderatus esse debet, ne fortè in Perissologiam aut Asiatismum incidas. Cùm enim Periphrasis rem circumlocutione supervacanea & vitiosa describit, Perissologia dicitur, Ejus verò usus immodicus in Asiatismi speciem exit, Asiani enim oratione longissima, minimèque necessaria utebantur.

Differt Periphrasis ab Antonomasia, quòd in hac vox simplex simplici commutatur, ut Apostolus pro Paulo.

In Periphrasi vox una pluribus circumscribitur,

Ut Doctor gentium, pro Paulo.

QUID EST HYPERBOLE?

Hyperbole, Cicerone Superlatio, est dictio vel oratio superans fidem, augendi, vel minuendi gratia.

Augendi. Nive candidior, Pice nigrior; Cælum territat armis. Saxa clamore rumpit.

Audivi hoc plus millies.

In Sacris. Multiplicabo semen tuum sicut pulverem terræ.

Dabo vobis terram lacte, & melle manantem.

Minuendi. Pluma levior, Testudine tardior.

Pygmæo brevior. Vix ossibus hærent.

Terrebit te sonitus folii volantis.

Unde

Vnde verò ducitur Hyperbole?

1 *Ab ipsa re*, Cùm videlicet res pro persona usurpatur,
Ut cùm hominem sceleſtum ſcelus appellamus.
Peſtilentem peſtem, Carcere dignum, carcerem.
Non probus hic modò, ſed ipſa probitas.

2 *Ab Animantibus*. Cervo vivacior,
Luſcinia vocalior, Limace tardior.
Dipſade nocentior.

3 *A falſis Diis*. Mercurio facundior, Momo mordacior, Proteo mutabilior. Venere formoſior, Diana intactior.

4 *A Perſonis fabuloſis*. Neſtore facundior.
Hercule fortior, Ulyſſe doloſior, Tantalo ſitientior.
Cyclope immanior, Penelope caſtior.

5 *A Perſonis Comœdiarum*. Davo verſutior,
Demea jurgoſior, Mitione facilior.
Thraſone glorioſior, Phormione confidentior?

6 *A Perſonis Hiſtoriarum*. Catone ſeverior.
Crœſo ditior, Iro vel Codro pauperior.
Socrate patientior. Sampſone robuſtior.
Phalaride crudelior. Herode magis impius.

7 *A Gentibus*. Cretenſe mendacior.
Pœno perfidior, Pytha aſperior.
Care vilior, Pygmæo brevior.

8 *Ab Officiis*. Areopagita triſtior.
Tyranno violentior, Milite glorioſior.
Carnifice immanior.

9 *A rebus ipſis*. Melle dulcior. Vitro fragilior.
Oleo tranquillior. Spongia bibacior.
Labyrintho involutior. Vita fugit ocyor Euro.

Quæ ſunt præterea in Hyperbole obſervanda?

1 *Quòd ea variis fiat modis*.
Per Denominationem. Alter Ariſtoteles.
Per Comparationem. Noſter hic Phalaris.

Per Similitudinem, Stentore clamosior:
Per Epitheton. ut, Vir Nestorea eloquentia.

2 *Quòd Hyperbole* habeat aliquid commune cum Auxesi, & Meiosi, Figuris Tertii ordinis.

Auxesis enim quæ rem ita amplificat, ut fidem excedat, transit in Hyperbolen.

Similiter & Meiosis, cùm rem ita diminuit, ut fides ipsi abrogetur.

Et hac ratione Hyperbole magis Schematis, quàm Tropi speciem habere videtur. Nam aperta est, nec aliud quàm quod dicitur significat. Cùm tamen plus, vel minùs dicat, quàm significet, hac ratione Tropis adscribitur, quamobrem in ea quisque suum sequatur judicium.

3 *Differt* Hyperbole ad Amplificatione, quòd hæc intra fidei limites se contineat; Hyperbole verò, quia omninò veritatem excedit, nunquàm integram fidem mereatur.

Et cùm semper plus minùsve dicat, quàm res se habeat, mentitur illa quidem non tamen, ut quemquam fallat; cùm quivis facilè intelligat, exaggerandæ minuendæve rei causa dictum, id quod fidem excedit, atque hoc modo verum ex falso colligitur. Ut in carmine Virgiliano, It clamor cælo, & cùm dicimus, Hic clamore suo postes, & marmora rumpit; non aliud intelligitur, quàm ingens clamor.

4 *Hyperbole* frequentissimè pervenit ad risum; qui si aptus est, urbanitatis; sin aliter stultitiæ nomen assequitur.

Tunc autem Hyperbole virtus est, cùm res ipsa de qua sermo fit naturalem excedit modum. Omnibus enim concessum est amplius dicere. Quantum est, non semper potest. Melius igitur, auctore Fabio, ultra, quàm citra stat oratio.

5 Cùm omnibus insit à Natura res augendi, vel minuendi cupiditas, nec quisquam vero contentus sit, est hæc figura etiam ipsi vulgo, indoctis, & rusticis usurpata.

In sacris etiam litteris non rarò hæc figura legitur. ut illud, Terram lacte, & melle ma-

manantem, magnam significat fertilitatem

Faciamus nobis turrim, cujus culmen pertingat usque ad cœlum: ubi immensa significatur altitudo.

Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm divitem ingredi in Regnum cœlorum.

Significatur difficillimum esse, ut dives obtemperet doctrinæ Evangelicæ.

Sic ubi Christus negat suum esse discipulum, qui non oderit patrem & matrem, non sensit odio habendos esse parentes, sed omnes affectus posthabendos negotio pietatis, ac salutis.

Ubi idem Jejunantes jubet ungere faciem, vult benefactis nostris non captari ostentationem.

In sacris igitur, non raró hæc usurpatur, quemadmodum, & alii Tropi, ut Dei jussa, & monita in animis rudium altiùs, & penitiùs hoc modo infigantur.

INDEX.

PARS I.

No-

En-

CAPUT IV.

CAPUT V.

ARTICULUS I.

ARTICULUS II.

ARTICULUS III.

ARTICULUS IV.

ARTICULUS V.

ARTICULUS VI.

ARTICULUS VII.

PARS III.

INDEX.

CAPUT I.

ARTICULUS I.

ARTICULUS II.

ARTICULUS III.

CAPUT II.

ARTICULUS I.

§. I.

§. II.

Com-

ARTICULUS II.

Pro-

PARS IV.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

Per

CAPUT IV.

PARS V.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

Ebrius

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CA-

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

gu-

PARS VI.

CAPUT I.

ARTICULUS I.

ARTICULUS II.

ARTICULUS III.

ARTICULUS IV.

AR-

ARTICULUS V.

CAPUT II.

ARTICULUS I.

ARTICULUS II.

ARTICULUS III.

ARTICULUS IV.

ARTICULUS V.

CA-

CAPUT III.

CA-

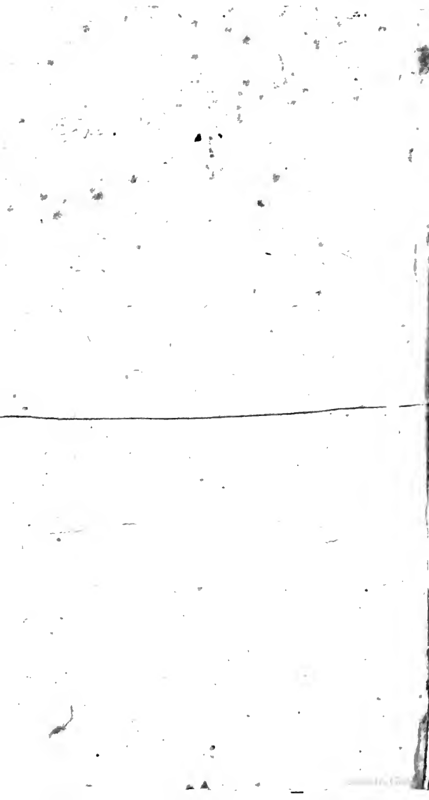
CAPUT I.

CAPUT II.

FINIS.

Ad Cl[ri] [illegible]

In 4°.

La Fenice di Pietro Tommai

La Fenice di Pietro

La Fenice di Pietro

